

Prologus.

Feliciter incipiunt cōmētaria clarissimi doctoris, angelicis ac communis sancti Thome de aquino ordinis predicatorum: sup̄ epistolas sanctissimi gentiū doctoris pauli ap̄l̄i, correcta emēdataq; sūma cū diligētia, ac ingēti sollicitudine per me fratres petrum de bergamo, ordinis fratrum predicatorum sacre pagine minimū p̄fessorē Et primo super epistolā ad romanos.

De electio-

Vas electio- nis et Act. 9. Hōies in sacra scriptura inveniunt vasa com parati pp̄ quattuor, sc̄l̄ pp̄ p̄sti tutionē, repletionē, v̄sū et fructum. **P**rimo enim q̄tum ad cōstitutionē. Vas enim ar tificis arbitrio subiacet. Je. 18. Fecit illud vas alter sicut pla uerat ei. et c. Sic et cōstitutio hominū subiacet dei arbitrio. de q̄ in ps̄. Ipse fecit nos et nō ip̄i nos. Unde ysa. 45. dicit. Quāqd̄ dicit lutū figulo suo qd̄ facis? Et infra. 9. capi. ad romanū. Quāqd̄ dicit fig mentum ei q̄ se finxit, quid me fecisti sic? Et inde est q̄ se cū dum volūtatē dei artificis diuersa inuenit vasoz cōsti tutio. 2. thimo. 2. In magna autē domo nō solū sunt vasa aurea et argentea sed etiam lignea et fictilia. Beatus au tē paulus q̄ vas electiois noiatur in verb̄ p̄positis. Hic vas fuerit pater qd̄ dicit. Eccl̄. 5. Quasi vas auri solū dum ornatum omni lapide pretioso. Aureum q̄dem vas fuit pp̄ fulgorē sapientie, de q̄ potest intelligi qd̄ dicitur puer. 3. Preciosus est cūctis opibus. Unde et beatus pe trus testimoniū p̄hibet ei dicens. j. pe. 3. Sicut et carissi mus frater n̄r̄ paulus sc̄dm̄ datā sibi sapientiam scripsit vo bis. Solidū q̄dem fuit virtute caritatis. de q̄ dicit. can. vltimo. Fortis est vt mors dilectio. An̄ et ip̄e dicit. Ro. 8. Certus sum enim q̄ neq; mors neq; vita tē poterūt nos separe a caritate dei. Ornātū autē fuit istud vas talia p̄ pinavit, docuit enī excellētissime diuinitatis misteria que ad sapientias p̄tinēt vt pater. j. cor. 2. Sapientia loq̄mur inter p̄fectos. Cōmendauit etiam excellētissime caritatē j. cor. 13. Instruit hoies de diuersis virtutibus vt patz col. 3. Induite vos sicut electi dei sancti et dilecti viscera q̄ntū ad huiusmodi plenitudines. Nam q̄dam inveniunt vasa vini, q̄dam olei et diuersa diuersi generis, sic etiam et homines diuersa gratijs q̄si diuersis liq̄ibus replent̄ diuinit. j. cor. 12. Alij dat̄ per sp̄m̄ sermo sapientie, alij et c. Hoc autē vas de quo nunc agitur plēnū fuit p̄cioso li quore, sc̄l̄ noīe christi, de quo dicit. can. j. Oleū effusus no men tuū. Unde d̄r̄. Et portet nomen meū. Totus enim videtur fuisse hoc noīe plēnus fm̄ illud apoc. 3. Scribas super eū nomē meū Habuit enī hoc nomen in cognitiōe

intellect? sc̄bz illd̄. j. cor. 2. Nō enī iudicauit me sc̄re ali qd̄ inter vos nisi xpm̄. Habuit etiā hoc nomē in dilectioe affectus sc̄bz illud. Ro. 8. Quis nos separabit a caritate xpi. j. cor. vltio. Si q̄s non amat dñm nostrum iesū xpm̄ sit anathema Habuit etiā ip̄m in tota vite sue cōuersari one. Unde dicebat gal. 2. Cuius autē tā nō ego, viuit dō in me xps̄. **T**ertio quātum ad vsum cōsiderādum est q̄ oīa vasa alicui v̄sū deputant, sed quedā ad honorabilio rem, q̄dam ad vilioē sc̄dm̄ illud. Ro. 9. An non habet potestātē figulus luti ex eadē massa facere aliud qd̄ vas in honorem, aliud vero in cōtumeliam? Sic etiā homi nes sc̄dm̄ diuinam ordinationē diuersis v̄sibus deputant sc̄dm̄ illd̄. eccl̄. 33. Omnes homines de solo et ex terra, vñ et creatus est adā. In multitudine discipline dñi sepauit eos: et immutauit vias eorum ex ip̄s̄ bñdixit et exalta uit, maledixit et humiliavit. Hoc autē vas ad nobilitē v̄sū est deputatū. Est enī vas portatorū diuini noīe Dicitur enim vt portet nomē meū, quod qd̄ nomen necessarium erat portari q̄ lōge erat ab hoibus sc̄bz illud ysa. 30. Ec ce nomen dñi venit de longinquo Est autē nobis longin quū pp̄ penitētiā sc̄dm̄ illd̄ ps̄. cxvij. Longe a peccas toribus salus. Est etiā lōginquū nobis pp̄ intellect? ob scuritatem. Unde et de q̄busdam dicit heb. xj. q̄ erant a lōge aspicientes Et. nūeri. 24. dicit. Videbo eū s̄z nō mo do intuebor illū: sed nō p̄pe. Et ideo sicut angeli diuī nas illuminationes ad nos deferūt tanq̄ a deo distātes ita apostoli euāgelicam doctrinā ad nos detulerūt. Et si cut in veteri testamēto post legem moysi legunt̄ pp̄be qui legis doctrinā populo tradebāt sc̄dm̄ illud mal. vlti mo. Memento legis moysi serui mei, ita etiam in nouo testamēto post euāgelū legūt̄ ap̄loz doctrīa q̄ ea q̄ a dño audierunt tradiderūt fidelibus fm̄ illud. j. cor. xj. Acce pi a dño qd̄ et tradidi vob. **P**ortauit autē beatus pau lus nomē christi, primo q̄dem in corpe, cōuersatione et passionē ei? imitando sc̄dm̄ illud gal. vltimo. Ego enim stigmata xpi iesu in corpe meo porto. **S**c̄do in ore qd̄ pater in hoc q̄ in ep̄l̄is suis frequētissime xpm̄ noiāt. Ex abundantiā enī cordis os loquit vt dicitur Mar. xij. An̄ potest significari p̄ colūbam de q̄ dicit gen. 8. Venit ad archā portās ramum oliue in ore suo. Quia enim olī ua misericordiam significat cōgrue p̄ ramū oliue accipitur nomen iesu xpi qd̄ etiam misericordiā significat sc̄bz illd̄ Mar. j. Vocabis nomē eius iesum. Ip̄e enī saluū faciet pp̄lm̄ suū a peccat? eoz. Hunc autē ramum virētib? folijs detulit ad archā, sc̄l̄ ecclesiā, q̄ eius virtutē et significatio nem multiplicē expressit: xpi gratiā et misericordiā ostēdo. Unde ip̄e dicit. j. thi. j. Ideo misericordiā cōsecut? sū vt in me primū ostēderet iesus xps̄ omnē patiētias. Et in de est q̄ sicut inter scripturas veteris testamēti maxie fre quentant̄ in ecclesia psalmi dauid q̄ post peccatum veniam obtinuit: ita in nouo testamēto frequētant̄ ep̄le pauli qui misericordiā cōsecut? est, vt ex hoc p̄ctores ad ip̄e erigā tur. Quis possit et alia ratio eē: q̄ in vtraq; scriptura se re tota theologie cōtinet̄ doctrina **T**ertio portauit nō solum ad p̄ntes sed etiā ad absentes et futuros scripture ip̄m tradendo sc̄dm̄ illud ysa. 8. Sume tibi libruz gran dem et scribe in eo silo hoīs. In hoc autē officio portādē nomen dei ostēdit ei? excellentia q̄ntum ad tria **P**ri mo q̄dem q̄ntū ad electiois gr̄am vnde dicitur vas electi onis. Ep̄l̄. 1. Elegit nos in xpo ante mūdi cōstitutionem **S**c̄do q̄ntum ad fidelitatē q̄ nihil sui q̄stuit s̄z xpi. fm̄ illud. 2. cor. 4. Non enim nosmetip̄os predicamus sed xpm̄ iesuz. Unde dicit vas electionis est mihi. **T**ertio q̄ntum ad singularem excellētā Unde ip̄e dicit. 1. cor. 15. **A**bundantius illis omnibus laboraui Unde signāter dicit Vas electionis ē mihi q̄si p̄ alijs singularitē. Quā tum ad fructum cōsiderandū est q̄ quidam sunt q̄si vasa

Ad Romanos.

inutilia vel pp peccatū vel pp errorem scdm illud. **Je. 51.** Reddidit me quasi vas inane. Sed beatus paulus fuit purus a peccato et errore. unde fuit vas electionis vtile fm illud. **2. thi. 2.** Si quis emendauerit se ab istis. scilicet erroribus et peccatis erit vas in honore sanctificationis vtile dño. Unde utilitas sine fructus huiusmodi vasis exprimitur quod dicitur **Corā gentib⁹** quarū doctor fuit scdm illud. **1. thi. 2.** Doctor gētiū in fide et veritate. Et regib⁹ quibus fide xpi annūciavit sicut agrippe vt habet. **Act. 16.** et etiā neroni et ei⁹ principib⁹. In dicit. **phil. j.** Que circa me sūt magis ad pfectū venerūt euangeliū. ita vt vincula mea manifesta fierēt in xpo. in omni pretorio **ysa. 49.** Reges videbunt et cōsurgent principes. Et filijs israel cōtra quos de xpo disputabat **Act. 9.** Saulus autē magis cōualecebat et cōfundebat iudeos quā habitabat dāmasci. affirmās quoniā hic est xps. Sic igitur ex vobis pmissis possum⁹ accipere quattuor causas huiusmodi operis. scilicet epistolā pauli quas pre manibus habem⁹. primo quidem auctore in vase. scilicet materiā in in notē xpi que est plenitudo vasis: quod tota doctrina hec est de doctrina xpi. Tertio modo in vtu portationis. Tradit enim hec doctrina p modū epistolā quā per nūcios portari cōsueuerūt fm illud scdm **pa. 30.** Perrexerūt cursores cū eplis ex regē impio et cōtra distinctionē operis in vtilitate predicta. Scripsit enim. **14.** epistolas quarū nouē instruit ecclēsiā gētiū. quattuor prelatos et principes ecclēsie. i. reges scilicet que est ad heb. filios israel. Est enim hec doctrina tota de grā xpi quā quidē potest tripliciter cōsiderari. Uno modo scdm quod ē in ipso capite. scilicet xpo et sic cōmendatur in eplā ad heb. Alio modo. scdm quod est in mēbris principalibus corporis mystici et sic cōmendat in eplis que sunt ad prelatos. Tertio modo scdm quod ē in ipso corpore mystico quod est ecclēsia et sic cōmendat in epistolā quā mittitur ad gētiles. quarū hec ē distinctio. Nā ipa grā xpi tripliciter potest cōsiderari. Uno modo scdm se et sic cōmendatur in epistolā ad Romanos. Alio modo scdm quod est in sacramētis gratie et sic cōmendatur in duabus eplis ad corin. In quā prima agit de ipsis sacramētis. In scda de dignitate ministrorū. et in epistolā ad gal. in qua excludūtur superflua sacramēta ptra illos quā volebant vetera sacramēta nouis adiungere. Tertio cōsideratur gratia xpi scdm effectū veritatis quē in ecclēsia fecit. Agit ergo apłus primo quidē de institutiōe ecclēsiasticē vnitatis in eplā ad ephē. Scdo de ei⁹ cōfirmatiōe et pfectu in eplā ad phil. Tertio de eius defensiōe. Cōtra errores quidē in epistolā ad col. contra psecutiones vero presentes in prima ad thē. cōtra futuras vero et precipue tempore anti xpi in scda. Prelatos vero ecclēsiarū instruit et spirituales et temporales. Spirituales quidem instruit de institutione et gubernatiōe ecclēsiasticē vnitatis in prima ad thē. de firmitate contra psecutores in scda. Tertio de defensione contra hereticos in eplā ad titum. dños vero tēporales instruit in eplā ad phil. Et sic patet ratio distinctionis et ordinis omnium eplā. Sed videtur quod eplā ad Ro. nō sit prima. pri⁹ enim videt scripsisse ad cor. scdm illud Ro. vltimo. Cōmendo vobis phebē. que est chencris vbi est portus countib⁹. Sed dicendū quod epistolā ad cor. pri⁹ est tempore scripture. sed eplā ad Romanos premitit tū pp dignitatē romanorū qui alijs gētib⁹ dñabantur. quod hic cōfutebatur supbia que ē in initio omnis peccati. vt dicitur **eccl. 10.** tum quod etiā hoc erigit ordo doctrine vt prius gratia cōsideretur in se quā vt est in sacramētis. Itē querit unde apłus hanc eplā scripsit. Aug. dicit quod de athenis. Hieronym⁹ quod de chorintho. nec est contradictio quod forte athenis incepit eam scribere sed corinthi cōfirmavit. Itē obicit cōtra id quod in glo. dicitur aliqui fideles anteq̄ petrus romanis predicauerunt. In ecclēsiastica vero historia dicitur quod petrus pri-

mus predicauit eis. Sed intelligendū est primus inter apostolos. et cū sequela magni fruct⁹. ante vero predicauerat rome barnabas. vt habet in itinertio clemētis.

Capitulū primum.

Paulus seruus iesu christi: vocatus apostolus. segregatus in euāgelium dei.

Hec epistola in duas partes diuidit. scilicet in salutariorum et epistolā tractatū qui incipit ibi. Primum quidē gratias et cetera. Circa primum tria facit. primo describit personam salutaris. scilicet salutem ibi. Omnibus quae sunt rome tertio salutem optata ibi. Gratia vobis et cetera. Circa primum duo facit. primo enim describitur persona auctoris. scilicet cōmē datur ei⁹ officium ibi. Sed ante pmisserat et cetera. Persona autem scribentis describitur a quattuor. primo quidem ex nomine cū dicit. paulus. Circa quod tria cōsideranda sūt. primo quidē proprietates eius. Hoc enim nōmē scdm quod hijs litteris describitur non potest hebraicū esse. quod apud hebraeos non inuenit hoc elementū. p. Sed potest esse grecum et latinū. si tamen aliq̄ elementum et ppinquum sumatur. quod est. p. potest esse hebreum. Secundo cōsideranda est eius significatio. scdm enim quod potest hebreus esse idem est quod mirabilis vel electus. scdm autē quod ē grecum idem est quod quietus. scdm vero quod est latinū idem est quod modicus. Et hec quidē ei cōueniūt. Electus quidem fuit quātū ad gratiam. Unde **act. 9.** Has electionis est mihi iste. Mirabilis fuit in opere **Ecc. 43.** Has admirabile opus excelsi. Quietus in cōtemplatione. Sapientie. 4. Intrans in domū meam cōsequam cum illa. Modicus per humilitatē. **1. cor. 15.** Ego sum minimus apostolorū. Tertio cōsiderandum est quando sit hoc nōmē apostolo impositū cum tñ ante saulus vocaretur vt habetur **act. 9.** Circa hoc triplex est opinio Hieronym⁹ dicit quod cū prius vocaretur saulus postmodum voluit vocari paulus pp quoddam insigne suū quod fecit. scilicet cōuertit sergiū paulum procosulē. vt habet **act. 13.** sicut et scipio dicitur esse africanus. quod dicitur affricā. Alij vero dicunt quod hoc nōmē impositū est sibi pp pfectū virtutū qui ex hoc nōmē signatur vt dicitur est. Imponunt enim diuinitus quibusdā noia a principio natiuitatis ad designandā gratiā quam a principio cōsequuntur. sicut patet de Jobāne baptista. **Luc. 1.** Quibusdā vero mutant noia ad designandū pfectum virtutis eorum. vt crisostomus dicit. sicut patet de abraam **gen. 28.** Et de petro. **Mat. 16.** Alij vero dicūt et melius quod paulus fuit a principio binominus. Cōsuetū enim erat apud iudeos vt simul cū nob⁹ hebraicis asumerēt sibi noia illarū gētiū quibus seruebant. sicut sub grecis exites noiabant nob⁹ grecorū. vt patz de **Isone** et **menelao** scdm **mach. 4.** Hoc autē nōmē paulus ab antiq̄ celebre fuit apud romanos. et ideo cū dicerēt saulus scdm hebre. vocatus est etiam paulus fm romanos. quo nōmē nō videt vltus nisi postq̄ cepit gētib⁹ predicare. Unde **act. 13.** dicitur. Saulus quod et paulus. Et hoc magis approbat **aug.** Scdo describitur persona scribentis ex cōditione cū dicit. Seruus xpi. videt autē esse abiecta cōditio fututis si absolute cōsideret. Unde et sub maledictio pcepto infligitur **gen. 9.** Maledictus canaan puer seru⁹ seruorū erit fratrū suorū. Sed reddidit cōmendabilis ex eo quod addit iesu xpi. iesus enim interpretat saluator. **Mat. 1.** Ipse enim saluū faciet et cetera. Xps interpretat vnctus scdm illud **ps. 44.** Unxit te deus deus tuus et cetera. Per quod designat dignitas xpi. et quātū ad sanctitatē quod sacerdotes vngebant vt patz **exo. 28.** Et quātū ad potestatem quia etiam reges vngebantur vt patet de dauid **primi re. 16.** et de salomone **tertij re. primo** Et quantum ad cognitionem quia etiam pphete vngebantur vt patet de helseo **tertij re. 19.** X

autem aliquid subiscatur sue saluti et spiritali vinctio-
ni gratie laudabile est. quia tanto aliquid est perfectius
quantomagis sue pfectioni subicitur sicut corpus anime
etiam aer luci. ps. cxxv. **D**omine quia ego seruus tuus
sum. Sed contra est qd dicit Jo. 15. Jam no dicam vos
seruos sed amicos. **S**ed dicendum q duplex est seruitus.
Una timoris q no copetit factis. Ro. 8. **N**o accepistis
spiritu fuitutis. **A**lia humilitatis et amoris q sanctis coz
uenit scdm illud Luc. 17. **D**icite serui inuiles sum. **C**u
enim liber sit q est causa sui. seruus aut q est causa alteri
sicut ab alio mouete motu. **A**dem sic agat causa alteri
sicut ab alio motus. sic est seruitus timoris: q cogit hoiem
opari cotra sua voluntatem. **S**i vero aliqs agat causa al-
terius sicut pp finē sic est seruitus amoris. qz amicos est be-
nefacere et obsequio qz ipm yr philosopho dicit i nono
ethicorum. **T**ertio comendat a dignitate cu dicitur **T**o
car' aplus. **D**ignitas aplar' est precipua in ecclia scdm
illud. 1. cor. 12. **Q**uodā quidez posuit de' in ecclia primū
aplos. **A**postolus em idē ē qd missus scdm illud Jo. 15.
Sicut misit me pater et ego mitto vos. i. ex eadē dilectōe
et cū eadem auctoritate. **D**icit autē vocatus aplus. ad de
signandū grām. i. vocatus ad hoc q sit aplus. **H**eb. 5.
Nemo assunt sibi honores. **T**el ad designandū excellē-
tiam vt sicut vrbs anthonomastice vocatur ipa roma. ita
aplus vocatur paulus scdm illud 1. cor. 15. **A**bundantius
illis oibus laboraui. **A**d designandū hūilitatē vt sit ser-
uus. no audeo me dicere aplm. sed hoies me vocāt sic. 1.
cor. 15. **N**on sum dignus vocari aplus. **Q**uarto descri-
bitur psona scribentis ex officio cu dicit. **S**egregatus in
euāgelii dei. **S**egregat' in q per cōuersionē ab infi-
delibus scōz illud gal. 1. **C**um aut placuit ei qui me segre-
gavit ex vtero matris mee. i. sinagoge vt segregatus per
electionē ab alijs discipulis scdm illud act. 12. **S**egrega-
te mibi saulū. **E**uāgelii autē idē est qd bona annū-
ciatio. **A**nnūciatur em in ipō cōiunctio hois ad deū que
est bonum hois scdm illud ps. lxxi. **M**ibi autē deo adhe-
rere bonū est. **T**riplex aut cōiunctio hois ad deum annū-
ciatur in euāgelio. **P**rima qdem per gratiā vniōnis fm
illud Jo. 1. **V**erbum caro factū est. **S**ecda per gratiā ad-
optiōis p vt inducitur in ps. **E**go dixi dii estis et filij ex-
celsi omnes. **T**ercia per gloriā fructiōnis. Jo. 17. **H**ec
est vita eterna. ysa. 52. **Q**ui pulchri super mōtes pedes
annūciantis. **H**ec autē annūciatio nō hūianitas sed a deo
facta est. ysa. 21. **Q**ue audiui a dño exercituum deo israhel
annūciaui vobis. **A**nde dicit **I**n euāgelium dei.

LECTIO SECUNDA.

Quod ante pmiserat per pphetas
suos in scripturis scdis de filio suo
qui factus est ei ex semine dauid
secundum carnem.

Descripta psona scribentis. hic comendat negotium sibi
commissum scz euāgelium. cuius in premissis duplex cō-
mendatio posita est. quarum vna permanet ad vtilitatez
quā habet ex materia que significatur ex ipō euāgelij no-
mine. ex q datur intelligi q in eo bona annūciantur. **A**lia
vero est ex auctoritate quam habet ex parte auctoris que
est expressa in eo quod dicitur est. dei. **A**trāqz ergo com-
mēdatōne psequitur aplus. primo qdē illā q est ex pte
auctoris. **S**ecdo illā que est ex pte materie ibi **D**e filio suo
Circa primum comēdatur euāgelij qdrupliciter. **P**ri-
mo quidē ex antiquitate quod fuit necessariū contra pa-
ganos qui euāgelio detrahebant quasi post lōga tempo-
ra subito eius predicatio esset exorta et ad hoc excludēdū
dicit. **A**d ante. qz licet ex tēpore certo predicari incepit.
ante tamen pronūciatū fuit diuinitus. ysa. 20. **A**nteqz
venirent indicant tibi. **S**ecdo ex eius firmitate que desig-

natur in hoc q dicit. **P**romiserat quia ipse ante promissit
qui non mentitur. act. 13. **H**os vobis annūciauimus eam q
ad patres nostros repromissio facta est. **T**ertio ex digni-
tate ministroz siue testiu cu dicit. **P**er pphetas quibus
ante fuerant reuelata que sunt cōpleta: circa verbū incar-
natum. **A**mos. 3. **N**on faciet dñs deus verbū scilicet in-
carnari nisi reuelauerit secretū ad seruos suos pphetas.
Act. 10. **H**uic omnes pphete et. **S**ignanter aut dicit su-
os. sunt enim aliqui pphete spū humano loquentes fm
illud **Ie. 23.** **A**lionez cordis sui loquūtur nō de ore dñi
Ande dicit. **1. i.** **D**ixit quidaz ex illis pprius illorum
ppheta. **S**unt etiam quidā pphete demonū qui immū-
do spiritu inspiratur sicut pphete quos interfecit helias
vt dicitur 4. re. 18. **S**ed pphete dei dicuntur q diuino
spiritu inspirant. **I**oel. 2. **E**ffundā de spiritu meo et.
Quarto ex modo tradendi qz non solum sunt hūiūmōs
pmissa verbo edicta. sed litteris scripta. **A**nde dicit. **I**n
scripturis. **A**bac. 2. **S**cribe visum et explana illud. **H**ō
autē cōsueuerūt scribi nisi magna q sunt digna memoria
et que oportet ad posteros deuenire **E**t ideo vt aug. dicit
18. de ciuitate dei tunc inceperūt scribi pphete de xpo
per ysa. et osee quādo roma est edita sub cuius imperio
christus erat nasciturus et fides eius gentibus predican-
da. **Jo. 5.** **S**crutamini scripturas et. **A**ddit autē sanctis
ad differētiā scripturarū gentiliū. **D**icunt autē sancte.
primo quidem qz vt dicitur 2. pe. 1. **S**piritu sancto inspi-
rati. 2. thi. 3. **O**mnis scriptura diuinitus inspirata. **S**e-
cūdo quia sancta cōtinēt. ps. **C**onfitemini memorie san-
ctificationis ei'. **T**ertio quia sanctificant. **A**nde **Jo. 17**
Sanctifica eos in veritate. **S**ermo tuus veritas est. **A**n-
dicitur. 1. mach. 12. **H**abentes solario sanctos libros qui
in manibus et. **S**ecdo psequitur comēdatōne q sumit
ex bonis in euāgelio denūciatis que pinent ad materiaz
euāgelij q est xps quem quidē comēdat tripliciter. **P**ri-
mo quidē ex origine. **S**ecdo ex dignitate siue virtute ibi.
Qui predestinatus. **T**ertio ex liberalitate ibi. **P**er que
accepimus **O**iginem autem christi describit duplices.
Primo quidem eternam cum dicit. **D**e filio suo. in quo
excellētiā euāgelij designauit. **N**am misterium gene-
rationis eterne ante erat valde absconditū. **A**nde **S**a-
lomon dicit. **Q**uoniam nomen eius et nomen filij eius si nosti
Sed in euāgelio patris testimonio est declaratū. **D**at.
3. et. 17. **H**ic est filius meus dilectus. **C**onueniente au-
tem filius dei materia sanctorum scripturarum esse dicitur
que diuinā sapientiam exponit secundū illud deuto.
4. **H**ec est sapientia vestra et intellectus coram populis
Filius autem dicitur esse verbum et sapientia genita. 1.
cor. 1. **C**hristum dei virtutem et dei sapientiaz. **S**ed
circa hanc filiationem tripliciter aliqui errauerūt. qdam
enim dixerunt eum filiationem habere adoptiuam. sicut
Fotinus qui posuit christum intium sumpsisse ex maria
virgine quasi hominem purum qui per vite meritum ad
hanc celsitudinem peruēnit vt pte ceteris sanctis filius
dei diceretur. **S**ed scdm hoc christo nō cōpeteret descen-
sus ad humanitatem sed magis ascensus ad diuinitatem
contra id qd dicitur **Jo. 6.** **D**escendi de celo **Q**uidā ves-
ro posuerunt huiusmodi filiationem solummodo nuncijs
patiūā sicut sabellius qui dixit ipsum patrem incarnatuz
et ex hoc filium nominari. itaqz eadem sit persona. et so-
lum nomina sint diuisa. sed secundū hoc non cōpeteret
filio miti a patre cum ipse dicat. **Jo. 6.** **S**e descendisse vt
faciat voluntatem eius qui misit euz. **A**lij vero posuerūt
sicut **Arrius** huiusmodi filiationem esse creatam ita qz fi-
lius dei sit excellentissima creatura ex nihilo tamen pros-
ducta postq prius non fuerat. sed secundū hoc omnia
non essent per ipm facta vt dicit **Jo. 1.** **O**portz eniz esse nō
factuz per quem facta sunt omnia. et hec tria excluduntur

Ad Romanos.

per hoc q̄ signanter addit suo. i. proprio & generali. **D**icit enim Hilarius. hic verus & proprius est filius origine & non adoptione: veritate non nūcupatione: naturitate nō creatione. procedit enim a patre sicut verbum a corde: quod pertinet ad eandē naturam: presertim in deo in quo non potest aliquid accidentaliter aduenire. Unde ipse dicit **Jo. 10.** Ego & pater vnū sum. **Q** dicit vnū liberat te ab arrio. q̄ dicit iūm? liberat a sabellio. vt **Aug. dic.** **S**e cundo tangit temporale originē cū dicit. **Q**ui factus est vbi statim vidēt patrociniū sui erroris assumere tres p̄dicti errores p̄ hoc qd̄ dicit. **Q**ui factus est ei. nō est confitentur eternū sed factus: sed per ea que addunt tollitur eorum intentio. quia enim dicit. **Q**ui factus est ei excludit dictū Sabellij. non enim potest esse filius factus patri si sit eadem persona cū ipso. sed p̄ incarnationē erit filius virginis. **Q** vero subdit. **Q**ui semine dauid tollit intentionem Fotini. **S**i enim per adoptionē esset factus dei filius: non diceret factus ex semine dauid: sed magis ex spiritu sc̄z qui est spiritus adoptionis filioꝝ. vt dicit **Ro. 8.** **E**t est semen dei vt dicit. **1. Jo. 3.** **Q** vero sequitur s̄m carnem tollit intentionē arrii qui ponit eum factū non solū s̄m carnem sed etiam s̄m diuinā naturā. **E**t etiā cōsiderandū vltierus q̄ circa ipsū incarnationis mysteriū multipliciter aliqui errauerūt. **R**esortius enim posuit vnionem verbi ad hominē esse factam solum s̄m inhabitatio nem. sc̄z pur filius dei hominē illum inhabitauit excelentius ceteris. **M**anifestum est enim q̄ alia est substantia inhabitantis & inhabitati sicut hominis & domus. **E**t s̄m hoc ponebat aliam esse personā vel ypostasim verbi & hominis: ita q̄ alius esset s̄m personam filius dei. & alius filius hominis. **S**ed hoc manifeste apparet falsum esse p̄ hoc q̄ ap̄lus **Phil. 2.** vnionē huiusmodi vocat exinanitionem. pater autē & sp̄s sanctus inhabitant homines: s̄m illud. **Jo. 14.** **A**d eum veniemus & apud eum mansionē faciemus. **S**equeret igitur q̄ pater & sp̄s sanctus essent exinaniti qd̄ est absurdum. **H**oc ergo excluditur per hoc q̄ ap̄lus dicit. **Q**ui sc̄z filius dei ē factus s̄m carnē. i. habens carnem ex semine dauid: qui modus loquēdi locuz non haberet si hec vnio facta esset solū s̄m inhabitatiōne. **D**e alijs enim q̄s d̄bz inhabitat nō dicit q̄ verbum factū sit hic vel ille. sed q̄ factū est ad **Jeremiā** v̄l **ysa.** **I**n hoc ergo q̄ ap̄lus cū dicit. **D**e filio suo addit. qui factus est ei ex semine dauid manifeste excludit errorem predictum. **H**ilarius aliqui alij licet duas p̄sonas nō concedant in x̄po p̄cedunt t̄n duas ypostases vel duo supposita qd̄ in idem redit q̄ nihil aliud est p̄sona q̄ ypostasis & suppositum rōnalis nature. cū ergo sit vna solū ypostasis & vnū suppositū in x̄po qd̄ est suppositū vel ypostasis verbi eterni. nō potest dici. q̄ illa ypostasis sit facta filius dei quia nō incepit esse filius dei. **S**ed t̄n si inueniat ab aliquo doctore dictū exponendū est si factum est vt homo esset deus. **S**ecūm hoc pp̄te dicitur: dei filius factus est hō. q̄ semper nō fuit homo. **E**t ideo legendum est qd̄ hic dicitur vt **ly.** qui accipiatur ex parte subiecti vt sit sensus qui filius dei factus est ex semine dauid. non autē ex pte predicari quia sensus esset q̄ aliquis existēs ex semine dauid factus est filius dei. qd̄ nō dicitur vere & pp̄te sicut dictum est. **F**uerunt autē alij qui posuerunt vnionē esse factā sc̄m cōuersionem verbi in carnē. sicut dicitur aer fieri ignis. **U**nde eutices dixit q̄ etiā ante incarnationē fuerūt due nature. post incarnationē vna. **S**ed hoc est expresse falsū quia cū deus sit immutabilis sc̄m illud. **Mal. 3.** **E**go deus et nō mutor. nō potest in aliquid aliud cōverti. **U**nde cum dicit factus est nō intelligit sc̄m cōuersionē: sed secundū vnionē absq̄ diuina mutatione. **P**otest enīz aliquid de nouo dici relative de aliquo absq̄ eius mutatio:

ne. puta aliquis nō immobiliter sedens sit dexter per mutationem eius qui trāssertur. **E**t sic deus dicitur ex tempore d̄ns vel creator per mutationē creature. **E**t eadē ratione dicitur de nouo factus homo. i. vnitus in p̄sona huius mane nature. **F**uerit enim & alij qui dixerūt animam x̄pm non habuisse sed ibi fuisse verbū loco anime. **S.** arri? et apolinarius. **C**ōtra quos est illud. **Job. 10.** **N**emo tollit animā meā. **Q** ergo dicit. sc̄m carnē nō excluditur a x̄po anima sed caro ponitur p̄ toto homine sc̄m illud **Isa. 40.** **V**idebit ois caro &c. **Q**uerit autē cū nos confitentur x̄pm natū ex virgine quare ap̄lus dicat eū esse factū ex muliere. **E**t dicendū q̄ illud nascit qd̄ naturali ordine p̄ducitur sicut fructus ab arboꝝ vel proles a parente. qd̄ autē ex voluntate agentis p̄ducitur nō sc̄m nature ordinem sicut domus ab artifice nō pot̄ dici nasci sed factum. **Q**uia igitur x̄pm ex virgine processit naturali ordine q̄ tum ad aliquid. s. q̄ cōceptus est ex semina spacio nouez mensium dicitur natus. **Q**uia vero q̄ tum ad aliquid nō naturali ordine sed sola virtute diuinā p̄cessit absq̄ virtū semine dicitur factus. **E**na autē dicitur ex adam facta non nata. **Y**saac autē ex **Abraam** natus nō factus. **I**tem quas specialiter dicit ex semine dauid & nō ex semine **Abrahe.** cui p̄missio facta fuit de x̄po sc̄m illud. **Gal. 3.** **A**brahe dicte sunt p̄missiones. **E**t dicendū est q̄ factū est ad vnam vā spem venite peccatoribus. quia dauid peccator fuit. ex cuius semine nascit x̄pm. **A**braham vero iustus. **A**d cōmendandā etiam dignitatē regiaz x̄pi. romanis regnū gentium tenentibus. **E**t excluditur etiā per verba ista triplex error manicheoz. primo quidē q̄ dicunt nō eundē esse deū veteris testamenti et qui est pater d̄ni nostri ih̄sū x̄pi. quod excluditur per hoc quod dicit ap̄lus. qd̄ deus ante p̄miserat per p̄phas suos de filio suo in scripturis sanctis. s. veteris testamenti. **S**ecūdo vero q̄ dāpnant scripturas veteris testamenti. quas ap̄lus hic dicit sanctas. **N**on enim alie scripturę fuerūt sancte ante euāgelium. **T**ertio q̄ dicit x̄pm habuisse carnē fantasticam. quod excluditur per hoc q̄ dicit x̄pm factū ex semine dauid sc̄m carnē ei. i. ad gloriāz patris sc̄m illud. **Job. 8.** **E**go gloriā meā nō quero. sed gloriā eius qui misit me.

LECTIO TERTIA.

Qui predestinatus est filius dei in virtute sc̄m spiritū sanctificationis ex resurrectione mortuoz ih̄esu x̄pi domini nostri

Cōmendata origine x̄pi. hic cōmēdat virtutē ipsius. et ponit tria. **P**rimo p̄ordinationē cum dicit. **Q**ui p̄destinatus est. **S**ecūdo dignitatē seu virtutē cum dicit. **F**ilius dei in virtute. **T**ertio signum siue effectus cū dicit sc̄m spiritū sanctificationis. **C**irca primūz cōsiderandū est q̄ nomen p̄destinationis a p̄destinatione sumitur. **D**icitur enim p̄destinatus quasi ante destinatus. **D**estinatio autēz dupliciter sumitur. quādoq̄ p̄o missio ne. dicuntur enim destinari qui ad aliquid mittunt sc̄m illud. **1. Mach. 1.** **D**estinauerūt aliqui ex populo et abierunt ad regem. **Q**uādoq̄ vero destinare idem est quod propothere secundū illud. **2. Mach. 6.** **D**estinavit eleazarus nō admittere illicit. **H**ec autē secūda significatio a p̄ma deriuari videtur. **S**icut enim numerus qui mittitur ad aliquid dirigitur. ita quod proponimus ad finem aliquid ordinamus. **S**ecundūz hoc igitur p̄destinare nihil aliud est q̄ ante in corde disponere quod sit de re aliq̄ faciendum. **P**otest autē aliquis de futura re seu operatione disponere. **V**no mō q̄ tum ad ipsam rei cōstitutionē si cut artifex disponit qualiter debeat facere domum. **S**ecū

Ad Romanos

vo modo quod ad ipsum usum vel gubernationem rei sicut aliquis disponit qualiter debeat ut suo equo et ad hanc secundam dispositionem pertinet predestinatio non ad primam. Ad enim quo aliquis videtur refertur in finem. quod ut Augustinus dicit in libro de doctrina christiana ubi est referre aliquid in finem quo fruendum est. Sed cum res in seipsa constituitur non dirigitur ex hoc ipso in alio. Unde predispositio constitutionis rei proprie predestinatio dici non potest. Ergo idem est negare predestinationem quod negare preordinationem divinam ab eterno de hijs que sunt scienda in tempore. sed quod omnia naturalia pertinent ad constitutionem rei ipsius. quod vel sunt principia ex quibus res constituitur vel ex huiusmodi principijs consequuntur. consequens est quod naturalia proprie sub predestinatione non cadunt. sicut non dicimus pro parte quod homo est predestinatus habere manum. Relinquit ergo quod predestinatio dicatur proprie eorum solius que sunt supra naturam in que rationalis creatura ordinatur. Supra autem naturam rationalis creature est deus solus: cui videtur rationalis creatura per gratiam. In modo quod ad actum ipsius dei puta per gratiam prophetie coicatur homini per cognitionem futurorum que est propria deo. Et huiusmodi dicitur gratia gratia datur. Alio modo quod ad ipsum deum cui videtur rationalis creatura. coiter quidem secundum effectum dilectionis secundum illud primo. **Jo. 4.** Qui manet in caritate in deo manet et deus in eo. Quod quidem fit per gratiam gratum facientem que et gratia adoptionis. Alio modo qui est singularis christo per unionem in esse personali. Et hec dicitur gratia unionis. Sicut ergo homines esse unius deo per gratiam adoptionis cadit sub predestinatione. ita etiam esse unius deo per gratiam unionis in persona sub predestinatione cadit et quod ad hoc dicitur. Qui predestinatus est. scilicet esse filius dei. Et ne hoc referat ad filiationem adoptionis ad dicitur. In virtute quasi diceret predestinatus est ut sit talis filius ut habeat equalitatem: imo eandem virtutem cum deo patre. quod ut dicitur apoc. 5. Dignus est agnus qui occisus est accipere virtutem et divinitatem quoniam ipse christus est dei verus. secundum illud primo cor. i. christum dei virtutem et dei sapientiam. Unde **Jo. 5.** Quicquid pater fecerit hoc et filius similiter facit. Respondeo vero gratie gratis date non dicitur aliquis predestinari simpliciter quod gratia gratis data non ordinatur directe ad hoc quod ille qui eam recipit ad finem ultimum dirigatur. sed ut per eam alij dirigatur secundum illud primo cor. 12. Antiquus datur manifestatio spiritus ad utilitatem. Manifestus est autem quod id quod est per se. est mensura et regula eorum que dicuntur per alium et per participationem. Unde predestinatio christi qui est predestinatus ut sit filius dei per naturam est mensura vite. et ita predestinationis nostre qui predestinamur in filiationem ad optinendam que est quedam participatio et ymago naturalis filiationis secundum illud. **Ro. 8.** Quos presciuit et predestinavit conformari fieri ymaginis filii sui. Sicut igitur homo christus predestinatus non est per merita precedentia sed ex sola gratia ut sit filius dei naturalis. ita et nos ex sola gratia non ex meritis predestinamur ut simus filij dei adoptivi. secundum illud deuter. 9. Ne dicas in corde tuo cum deleverit eos dominus deus tuus in conspectu tuo propter iustitiam meam: intro duxit me deus ut terram hanc possiderem. Et igitur manifestum ad quid sit ista predestinatio. scilicet ad hoc quod aliquis sit dei filius in virtute. Sed restat inquirendum quis est iste qui est ad hoc predestinatus. Cum autem predestinatio antecessione importet videtur quod ille qui est predestinatus ut sit filius dei in virtute non semper fuerit filius dei in virtute. Non enim videtur esse predestinatio deo eo quod semper fuit. quia hoc non potest antecessione habere. Si igitur poneremus secundum nestorium quod persona filij hominis esset alia a persona filij dei. nulla esset dubitatio quia possemus dicere quod persona creata filij hominis que non fuit ab eterno ex tempore incepit esse filius dei in virtute

Et simile est si quis dicat quod est alia hypostasis vel suppositus filij dei et filij hominis. Sed hec aliena sunt a fide ut supra dictum est. Cum igitur non solum sit eadem persona filij dei et filij hominis. sed etiam hypostasis et idem suppositum ratione cuius non potest dici vere et proprie quod filius hominis est factus filius dei. ne aliquid suppositum creatum intelligatur esse de quo de novo predicatur filius dei. pari ratione videtur quod non possit dici filius hominis esse predestinatus filius dei. quod filius hominis supponit suppositum eternum quod fuit semper filius dei. Unde antecessio quam importat predestinatio locum non habet. Propter hoc igitur origenes dicit quod littera non debet esse qui predestinatus est. sed qui destinatus est filius dei in virtute ut nulla antecessio designetur. et secundum hoc planus est sensus. quod christus destinatus. scilicet missus est a deo patre in mundum tanquam verus filius in virtute divina. Sed quod communiter omnes libri latini habent qui predestinatus. Aliter alij hoc exponere voluerunt secundum consuetudinem scripture in qua dicitur aliquid fieri quando innotescit sicut dominus post resurrectionem dicit. **Mat. ultimo.** Data est mihi omnis potestas. quia post resurrectionem innotuit talem potestatem sibi esse datam ab eterno. Sed secundum hoc quod dicit predestinatus non proprie accipitur quod predestinatio est de eo quod pertinet ad gratiam non autem in hoc gratia christi facta est quod eius virtus divina innotuit sed potius nobis. Et ideo etiam in glo. dicitur quod secundum hunc sensum predestinatus large ponitur pro prescito ut sit sensus. christus predestinatus est. scilicet ab eterno prescitus ut innotesceret ex tempore esse filius dei in virtute. Unde quidam alij predestinationem ad ipsam unionem referentes non attribuerunt eam persone. sed nature ut sit sensus. Qui predestinatus est filius dei in virtute. scilicet cuius natura predestinata est ut sit ei unita qui est filius dei in virtute. Sed hec etiam christi impropria est et extorta. Cum enim predestinatio importet ordinem in finem. etus est predestinari cuius est per suam operationem ordinari in finem. Agere autem propter finem non est nature sed persone. Ad eo si proprie accipiatur oportet quod predestinatio attribuat ipsi persone christi. Sed quia persona christi subsistit in duabus naturis humana. scilicet et divina: secundum utramque potest aliquid dici de eo. sicut enim de homine potest aliquid dici secundum corpus. ut tangi et vulnerari. aliquid autem secundum animam ut intelligere et velle. ita et de christo potest aliquid dici et secundum divinam naturam sicut ipse de se dicit **Joh. 10.** Ego et pater unum sumus. Aliquid secundum humanam sicut cum dicimus eum crucifixum et mortuum. et hoc modo dicitur esse predestinatus secundum humanam naturam. Quavis enim ipsa persona christi semper fuerit filius dei: tamen non semper fuit ut existens in humana natura esset filius dei. sed hoc fuit in essentiali gratie. Est autem alia ratio de hoc participio factus. quod designat actum realem. et de hoc participio predestinatus. quod designat actum anime. Anima enim secundum suum intellectum et rationem potest distinguere ea que sunt secundum rem iuncta. potest enim aliquid de parte albo cogitare et loqui seorsus quidem quantum ad hoc quod est paries seorsum autem ex hoc quod est albus. Ita etiam predestinatio potest attribui persone christi secundum quod subsistit in humana natura. licet non attribuat ei secundum quod subsistit in divina. Unde et apostolus prius filium dei incarnatum esse se premiserat et postea ei predestinationem attribuit ut intelligatur predestinatus esse secundum quod factus est ex semine david secundum carnem. et sic a filio dei explicando incarnationis misterium descendit ad carnem. et a carne secundum predestinationem ascendit ad filium dei. ut ostendatur quod neque gloria divinitatis impediit infirmitatem carnis. neque infirmitas carnis diminuit maiestatem dei. **Quertur autem in glo. primo quidem utrum christus secus**

Ad Romanos

duz q homo sit filius dei. & videtur q sic quia hic est xpus qui predestinatus est vt sit. sed scdm q homo est predesti natus vt sit scdm q homo est filius dei. Et dicendum q si ly. scdm q denotat vnitatem suppositi. verum est q fm q homo est filius dei. quia vnu est suppositum dei et ho minis. Si aut designat conditionem nature vel cam. falsu est. no enim ex natura humana habet vt sit filius dei. In argumento aut est falsitas copositionis & diuisionis ex eo q ly. scdm qd potest determinare pncipiuz predestinat? et sic verum est q scdm q homo est predestinatus. vl po test determinare ipm esse filium dei ad quod ordinatur p destinatione. & sic falsum est. No enim predestinatus est vt scdm q homo sit filius dei. & in hoc sensu procedit ratio. ¶ Secundo queritur vtrum xpus scdm q homo sit per sona. Et dicendum q si ly. scdm q referatur ad ipm suppo situm hominis est persona diuina. Si vero designet natu re conditionem vel cam. sic xpus scdm q homo no est per sona. quia humana natura no cat nouam personalitatez in christo. Adungitur enim digniori in cuius personali tatez transit. Itz obijciatur de hoc quod glo. dicit q qui suscepit & quod suscepit est vna persona. Id aut qd susce pit filius dei est humana natura. ergo humana natura e persona. Et dicendum est q huiusmodi loquutiones sut exponende vt sit sensus. q ille qui suscepit & natura qua suscepit vniuntur in vna persona. ¶ Quarto querit vtruz hoc sit verum homo est assumptus a vbo. & videtur q sic scdm illud. ps. 64. Beatus que elegisti & assumpsisti. Et dicendum est q cum homo supponat suppositu eternum no potest pprie dici q homo sit assumptus a verbo. no ei assumitur ides a seipso. sed exponendu est sicut inuenia tur homo assumptus. i. humana natura. ¶ Quinto que ritur vtrum hec sit vera. Iste homo semp fuit. Et dicen dum est hanc esse vera ppter hoc q homo supponit eter num suppositu. Unde heb. vltimo dicitur. Ihesus xpus heri & hodie ipse & in secula. no tamen cu reduplicatione est vera huiusmodi ppositio. No enim ille homo scdz q homo est. semp fuit. sed scdm q est filius dei. Sic igit patz & de pordinatioe & d hute filij dei. ¶ Restat tertiu sez de signo quod tangitur in eo quod subditur. Secudu spirituu zc. Est enim pprium virtutis diuine p collatione spiritus sancti sanctificare homines. Leu. 20. Ego domi nus qui sanctifico vos. Ipse etiã spm sanctu solus dare potest scdm illud ysa. 42. Hec dicit dñs deus creans ces los. Et ifra. Dñs statuz populo qui est super terra & spuz calcabitibus eam. Ex hoc igitur apparet xpm habere virtu tem diuinã quia ipse dat spm sanctuz scdm illud Jo. 15. Cum venerit paraclitus quem ego mittam. Eius etiam virtute sanctificamur scdz illud prime. cor. 6. Sed sancti ficati estis. sed iustificati estis in nomine domini nri ihu xpi & spũ dei nostri. Dicit ergo. q xpus sit filius dei in v rute apparet fm spiritu sanctificationis. i. scdm q dat spi ritum sanctificantem. que quidez sanctificatio incepit ex resurrectione mortuoz ihesu xpi domini nostri. i. ex mor tuis. scdm illud Jo. 7. Modum erat spũs datus quia no dum ihesus fuerat glorificatus. quod no est sic intelligen dum q nullus ante xpi resurrectione spm sanctificantez accepit. Sed quia ex illo tẽpore quo xpus resurrexit ince pit copiosus & cõius spiritus sanctificatiõis dari. Potest etiam intelligi q hic designentur duo signa virtutis di uine in xpo. Primum quidem ex hoc q dicit. scdm spi ritum sanctificationis siue intelligatur scdm sanctificans tem spm sicut dictuz est. siue intelligatur scdm hoc q ip se per spm sanctu est in vtero virginali cõceptus. quod est signuz virtutis diuine in ipso. scdm illud Luc. 1. Spi ritus sanctus supuenit in te. Et postea sequitur. ideoqz & quod ex te nascetur sanctum: vocabitur filius dei. Secun

dum aut signum virtutis diuine est resuscitatio mortuoz scdm illud Jo. 5. Sicut pater suscitatur mortuos sic & filius. Est ergo sensus q apparet xpm esse filium dei in virtute ex resurrectione mortuoz id est ex hoc q mortuos fecit se cum resurgere. scdm illud Mat. 27. Multa corpora san ctõz qui dormierant surrexerunt. & tandez faciet omnes resurgere. scdm illud Jo. 5. Omnes qui in monumentis sunt audient vocem filij dei. & qui audierint viuent. Vel potest intelligi de spiritali resurrectione mortuoz que est a peccat. scdm illud eph. 5. Surge qui dormis & ex urge a mortuis. Dicitur aut mortui ihesu xpi. qui ab ip so resuscitantur sicut & infirmi alicuius medici a quo sas natur. Possunt aut hec duo signa ad duas precedentes clausulas referri hoc modo. qui factus est ei ex femine da tid. & hoc scdm spiritum sanctificationis. ex qua. f. caro eius cõcepta est. qui predestinatus est filius dei in virtu te. & hec apparet in resurrectione mortuoz zc. Sed pma expositio est melior.

Lectio quarta.

Per que accepim? gratiam & aplatum ad obediendu fidei in oibus genib? p noie ei? in qbus estis et vos vocati ihu xpi. omibus qui sut rome dilectis dei vocatis sanctis. Sera vobis & pax a deo patre et domio nro ihu xpo.

¶ Postq comendauit xpm ab origine & virtute. hic com mendat ipsum ex liberalitate que ostenditur ex muneribus que fidelibus contulit. Ponitur aut duplex munus. Vnu quidem comune omnibus fidelibus. f. gratia per quam reparamur. quaz quidem a deo per xpm accepimus. An de dicit. Per quem accepimus omnes fideles gratiam. Jo. 1. Gratia & veritas per ihu xpm facta est. Et hic ifra Jo. 5. Per quem accessum habemus in gratia ista in q stamus. Cõueniens est enim vt sic per verbum dei om nia ista facta sunt. vt habetur Job. 1. Ita per ipm sicut p artem omnipotentis dei omnia instaurarentur sicut & ar tificex eadez arte reparat domu quaz cõdidit. Col. 1. Per euz placuit deo reconciliare omnia siue que in celo siue q in terra sunt. Aliud aut est munus spirituale collatu a apostolis quod tangit subdens. Et aplatum quod est pre cipuum inter ecclesiasticos gradus. 1. cor. 12. Et quos dam quidem posuit deus in ecclesia pnum quide aplos Apostol? aut ides est quod missus. Sunt em xpo missi quasi eius auctoritatem & vicem gerentes. Jo. xx. Sicut misit me pater & ego mitto vos id est cuz plenitudine auc toritatis. Unde ipse xps apls noatur. Heb. 3. Cõsidera te apostolum & pontificem ihesu xpm. Unde & per ipm tanq principalem apostolu siue missum? alij sunt secuda rio aplatum consecuti. Luc. 6. Legit duodecim quos & apostolos nominauit. Premittit aut gratiam aplatu. tñ quia no ex meritis sed ex gratia aplatum sunt consecuti. prime cor. 15. Ego sum minim? aplozum: qui no sum vlg nus vocari aplus. gratia aut dei sum id quod suz. tñ etiã q: aplat? digne haberi no pot nisi p habita gra scificate. Ephe. 4. Vnicuiq nostruz data est gra zc. Describit au tem hunc apostolatũ pmo qdem ex vilitate cu subdit. Ad obediẽ dum fidei. Quasi diceret ad hoc sumus missi vt faciamus hoies fidei obedire In his obediẽtia locus habet q volũtarie facere possum? his aut que sunt fidei ex volũtate cõsentimus no ex ratiois necessitate cum sing supra ratione. Nullus enĩ credit nisi volẽs vt dicit aug. Et ideo circa fidẽ locũ habet infra sexto Obedistis ex coz

de in eā formā doctrine in qua tradit' estis. De hoc fructu dicitur Jo. 15. Posui vos ut eatis etc. Scdo describitur ex amplitudine cum subditur. In oibus gētib' quia non tantum in vna gente iudeorū sed ad instructionē oim gentium sunt directi. Matb. ultimo. Euntes docete omnes gentes. Specialiter paulus in omnes gētes aplaturū acceperat ut ei cōpetere possit: qd dicitur ysa. 49. Parū est ut sis mihi seruus ad suscitandū tribus iacob et feces israel: dedi cōuertendas te in lucē gentium. Tamen ab eius aplaturū exclusi nō erant iudei p̄sertim q̄ inter gētes habitabant. Infra xj. Quādiū q̄dem ego sum gentium apostolus ministeriū meū honorabo si quo modo ad emulandū puocē carnem meam et saluos faciam aliquos ex ipsis. Tertio ex plenitudine potestatis cū subdit. Pro nomine eius id est vice et auctoritate ipsius. Sicut enim xps in nomine patris uenisse dicitur Jo. 20. quasi plenam patris auctoritatem habens. ita et apostoli in noīe xpi uenisse dicitur quasi in p̄sona xpi. 2. corinth. 2. Nam et ego qd donauī si quid donauī p̄pter uos in p̄sona xpi. Vel p̄ hoc describit' ex fine ut sit sensus. p̄ nomine eius dilatādo non p̄ aliquo terreno fructu sibi querēdo. Act. 9. Haec electionis est mihi iste ut portet nomē meū. An ad hoc fideles hortabatur col. 3. dicens. Omnia in noīe iesu christi agite. Quarto ex potestate super illos q̄bus scribebat q̄ predicto apostolatus fuerant subiecti. Unde subdit. In quibus id est inter quas gentes nostro apostolatus tui subiectas. Et vos scz romani q̄m̄ sublimes. ysa. 26. Ciuitatem sublimē humiliabit. 26. conculcabit eam pes pauperis scilicet christi. gressus egenorū id ē apostolorū specialiter petri et pauli. 2. corinth. 2. Usq; ad uos uenimus in euāgelio xpi. Subdit uocati iesu xpi. i. a iesu christo fm̄ illud Osee. i. Vocabo nō populū meū. Vel uocati ut sitis iesu xpi. Infra. 8. Quos p̄destinauit hos et uocauit. Vel uocati iesu christi. i. dicit a iesu christo xp̄i Act. xj. Ita ut cognominaretur p̄m̄ antiochie discipuli xp̄iani. ¶ Osequenter describuntur p̄sonae salutare. 2. p̄mo ex loco cū dicit. Omnibus q̄ sunt rome. Signāter omnibus scribit quia omnū salutes cupiebat. 1. corinth. 7. Holo omnes hoīes esse sicut meipsum. Act. 23. dicit' est ei. Oportet te 2. rome testificari. Scdo describuntur p̄sonae salutare ex gratia. Circa qd p̄mo ponitur ḡre origo qd est dei dilectio. Deutro. 33. Dilexit populos oēs sancti in manu illius sunt. 1. Jo. 4. Non q̄si nos dilexim' deum. s. prius. sed quomāz ip̄e prior dilexit nos. Dei est dilectio non puocatur ex bono creature sicut dilectio humana. sed magis ipsuz bonum creature causat. qz dilige re ē bonū uelle dilecto. uoluntas aut' dei ē causa rerū fm̄ illō ps̄. Quia quecūq; uoluit fecit. Scdo ponit uocatio cū subdit. dilectio dei q̄ quidē ē duplex. Una exterior fm̄ quam uocauit petrum et andreas. Matb. 4. Alia est uocatio interior que est secunduz interiorē inspirationem prouer. 7. Uocauit et rennuistis. Tertio ponit gratiam iustificationis cum dicit. Sanctis id est per gratiaz et sacramenta gratie sanctificationis. 1. corinth. 6. Sed abluti estis sed sanctificati estis ut sitis dilecti a deo. uocatis ad hoc qz sitis sancti. ¶ Deinde ponuntur bona que eis optat. que sunt gratia et pax. quorū vnū scilicet gratia est primū inter dei bona quia per eam iustificatur impi'. Infra. 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius. Aliud autem scilicet pax est ultimuz qd in beatitudine perficitur. ps̄. Qui posuit fines r̄nos pacem. Tunc enim erit perfecta pax quādo uoluntas requiescet in plenitudine omnis boni cōfēs quens immunitatē ab omni malo. ysa. 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis. Et sic p̄ hec duo bona alia media intelliguntur. O descendit etiam cōsequenter unde sunt huiusmodi bona expectanda cum subdit. A

deo patre nostro. Jac. 1. Omne datum optatum et omne donum perfectum de sursum est descendēs a patre lumine. ps̄. 83. Gratiaz et gloriā dabit dñs. Addit ueritas Et domino iesu xpo. quia dicitur Job. 1. Gratia et ueritas per iesum christum facta est. Ipse etiam dicit. Jo. 14. Pacem meā do uobis. ¶ Aut dicit. Deo patre nostro potest teneri essentialiter p̄ tota trinitate que dicitur pater. quia nomina impozantia relationem ad creaturam cōmunia sunt toti trinitati sic creator et dominus. Addit autē domino iesu xpo. Non qz sit alia persona a tribus sed p̄pter humanam naturā per cuius misterium ad nos dona gratiarū perueniūt. 2. pe. 1. Per quem maxima et preciosa nobis p̄missa donauit. Vel potest dici qz hoc qd dicit deo patre nostro tenetur p̄ persona patris que scd̄z pprietatem dicitur pater xpi. sed scd̄z appropriationē p̄ nos. Jo. 20. Ascendo ad patres meum et patre uestru Tangit autem p̄sona filij cū dicit. Et dño iesu xpo. p̄sona aut' spiritu sancti non ponit qz intelligit' in donis ei' que sunt gratia et pax. Vel etiaz qz intelligitur in duab' p̄sonis patris et filij quarum est vnio et nexu.

Lectio quinta.

Diximus quidē gratias ago deo meo per iesum christum pro oibus uobis quia fides uestra annūciat' in uniuerso mūdo Testis est mihi est deus cui seruiuo in spū in euāgelio filij eius qz sine intermissione memoriā uestri facio semper in orationibus meis. obsecrans si quo modo tandem aliquando prosperuziter habeā in uoluntate dei ueniendi ad uos Desidero est' uide uos: ut aliquid impartiar uobis: gratie spiritualis ad confirmandos uos: id est simul consolari in uobis per eam que in uicem est fidē uestrā atq; meam. Holo autem uos ignorare fratres: qz sepe p̄posui uenire ad uos: et phibitus sum usq; adhuc. ut aliquid fructū habeam in uobis: sicut et in ceteris gentibus. Grecis ac barbaris: sapientibus et insipientibus debito sum. itaq; qd in me promptum est et uobis qui rome estis euangelizare. Non enim erubescō euāgelizā. Premissa salutatōe hic aplis epistolare tractatū incipit. In quo primo ostēdit affectū suū ad eos q̄bus scribebat ut reddat auditores beniuolos Scdo instruit eos d̄ ueritate q̄ p̄tinet ad ueritē ḡre xpi tibi. ¶ Tertio est' uide uos: id est affectū ad eos triplr. ¶ Pr̄mo qd ē ḡre actōe q̄ de earū bonis ḡras agit. Scdo ex orōne quā. p̄ eis ad deū fūdū tibi. Testis est' mihi de'. Tertio ex desiderio uisitandis eorū tibi. Obsecrāo si quō. Circa primū tria oportet p̄siderare. Pr̄mo qd ē ḡre actōis ordinē qz dicit. Pr̄mo qd ē ḡras ago deo meo. Necessē ē est' ut i oib' ḡre actionē p̄mittam' fm̄ illō 2. thes. ultimo. In oib' ḡras agite. Nō est' dign' bñficiū cōseq' q̄ de accept' bñficijs ḡras nō agit. Sap. 16. Ingrati spes rāq; ybernalis glacies tabesceat. Et ecc. 1. Ad locū uñ exēit flumina reuertit' qz ad principium unde proueniunt beneficia reuertit' scilicet p̄ gratiarū actiones ut iterum fluant. scz p̄ iteratā beneficiorum exhibitionē. In omnibus autē q̄ p̄tinē uel

agimus diuino beneficio indigemus. et ideo ante oia debet gratiaru actio premiti. Scdo designat personas tres quaru vna est persona cui fit gratiaru actio qua designat dices. deo meo scilicet cui debetur gratiaru actio de omnibus bonis q: ab eo fluat. **Iac. 1.** Omne datu optimum et omne donu pfectum desursum est etc. Et quauis sit deus omnium p creatione et gubernatione. scdm illud infra 4. **Dns omnium: specialiter tamē dicit esse deus iustus: rum tripliciter.** Primo quide secundum specialem curam qua de eis gerit. ps. **Oculi domini super iustos.** Et alibi dicit. **Dns illuminatio mea** Scdo per specialē cultum. **Exo. 15.** **Iste deus meus et glorificabo eum** Tercio qz eorum pmentum: **gen. 15.** **Ego dominus merces tua magna nimis.** Secūda psona est mediatoris qua tangit dicens. **Per iesu chrisum.** Eodem enim ordine debet gratiaru actio in deum recurrere quo gratie a deo in nos deueniunt qd quide est per iesum xpm. **Intra 5.** **Per que accessum habemus per fidem in gratia qua stamus** Tercia est persona illoru p quibus gratias agit qua designat subdens. p omnibus vobis. quia. scilicet eorum gratias quasi suas reputat. ppter vinculu caritatis. **2. Jo. 1.** **Maiores horu non habeo gratiam qz vt audia etc.** Signanter autē dicit. **pro omnibus vobis qz scz omnibz placere desiderat. 1. corinth. 13.** **Sicut et ego per omnia oibus placeo.** Et omnium salutem cupit scdm illud **1. corinth. 7.** **Volo omnes homines esse sicut meipsum.** Tercio ponit materia gratiaru actionis cu subdit. **Quia fides vestra annūciatur in vniuerso mudo. qz agit qda gratias de fide eo qd ē bonoru omnium spiritualiu fundamentum. Heb. 11.** **Est autē fides sperandarū substantia rerū. Comendantur autē romani de fide. quia fidem defacti susceperant et in eadem firmiter pmanebant. Unde et vsqz hodie apud eos plurima fidei signa ostenduntur in visitatione sanctoru locorum vt hieronymus dicit super epistolam ad gal. **Non dum tamē pfectam fidem habebant quia aliqui eoz puenti erant a pseudo apostolis vt crederent legis ceremonias euangelio iungendas. Sauder autē et gratias agit de eorum fide non solū ppter eos: sed ppter vtilitatem inde consequentē. qz scz eorum exemplo qz erant domini gentium alie gētes puocabantur ad fidē qz vt dicit glo. prompte facit inferior qd videt fieri a superiori. ppter qd amonent prelati vt fiant forma gregis ex animo. 1. pe. vltimo. **Consequenter cū dicit. Testis enī etc. ostēdit affectum suū ad eos ex oratione qua pro eis fundit. Et quia orationis negotiū in secreto agitur coram deo scdm illud **Mat. 6.** **Tu autē cū oraueris in tra in cubiculum tuū et clauso ostio ora patrem tuū. dei testimonio pbat se pro eis orare. Primo ergo inducit testē Scdo manifestat supra qd testimoniu inducat. qz sine intermissione. Testes autē inducit cū dicit. Testis ē mihi deus sub cuius testimo oia agunt **1e. 19.** **Ego sum iudex et testis. Et vt iustu testem nō frustra inuocare ostēdat. ponit consequēter quomō sit ei cōiunctus. Primo qdem quantū ad seruiciū cū dicit. Cui seruo scz per patrie cultū. **Deutro. 6.** **Dnm deū tuū adorabis et illi soli serues. Scdo quantū ad modū seruendi cum dicit. In spiritu meo. Quasi dicat. non solum in exteriori seruitio corporali. sed precipue interius scz in spiritu. **Jo. 4.** **Spiritus est deus et eos qz adorant euz in spiritu et veritate adorare oportet. Vel in spū id est in spiritalibus obseruatiōis nō in carnalibz sicut iudei. **Phil. 3.** **Mos sum circūcisio qui spiritu dei seruius deo. Tercio quantū ad officiu in quo seruit scz in euāgelio filij eius. scdm illud supra eodem. Segregatus in euāgelii. Qd quide est filij dei tripliciter. Ino modo qz ē de ipso. **Luc. 2.** **Euāgelizo vobis gaudiū magnū. Alio modo qz est ab ipso predicatū ex ppuo officio. **Luc. 4.** **Quia et alij ciui********************

tatibus oportet me euāgelizare regni dei qz ideo missus sum. Tercio qz est ab eo inuictum. **Marci vltimo.** **Predicate euāgelium omni creature. Sed scz aug. cū idē sit testis est mihi deus. quod iuro per deū. videtur apulus facere cōtra id qd dñs dicit. **Mat. 5.** **Ego dico vobis nō iurare omnino. **Ja. vltio.** **Ante omnia autem fratres mei nolite iurare. Sed sicut dicit aug. libro cōtra manicheos. Intellectus sacre scripture ex actibus sanctorū intelligit. Idem enim spiritus quo sacre scripture sunt edite scdm illud. **2. pe. 1.** **Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti dei homines. Sanctos viros ad operādū inducit. **Intra 8.** **Qui spū dei aguntur hij sunt filij dei. Ex hoc ergo qz paulus iurasse inuenitur ostendit verbuz dñi et apostoli iacobi nō sic esse intelligendū qst iuramentū sit omnino licitum. sed qz ad hoc homo niti debet vt quātum ex ipso iuramento non vtatur tanqz quodā bono et p se appetibili. tum ppter periculum qd imminet ex frequēti iuratione ne homo labatur in piurū ppter labilitatem hūane lingue scdm illud **ecc. 23.** **Iuratori nō assuecat os tuū nā multi etc. Cū etiam qz contra reuerentiā dei facere videt qui ipm absqz necessaria causa testem inducit. **Unde **Ecc. 23.** **Dominatio dei nō sit assidua in ore tuo. Unde nec apostolus iurasse inuenitur nisi scribendo quādo homo cū maiori deliberatione et cautela loquitur. Est autē qñqz necessarium iuramentū vt fides verbo dicentis adhibeatur qd qñqz vtile est etiam ei qui audit. Et sic apulus iurat ppter vtilitatem auditorum quibus erat vtile vt ei crederent quasi non querens qd sibi vtile est sed multis vt falsi fierent. **Unde qd dominus dicit. **Mat. 5.** **Qd ampli est scz qz simplex verbum a malo est. non est intelligendū a malo eius qui iurat. sed eius qz extigit iuramentū. nō qz dem a malo culpe nisi in casu quādo existimat qd eum a qz extigit iuramentū esse falsū iuraturum. tunc enim est graue peccatum. vt dicit aug. Sed intelligit esse a malo pe ne scilicet ignorantia qua nescimus an sit verū qd dicitur nobis. Est autem duplex modus iurādi. **Unus** quidem per simplicem attestatiōem sicut cum dicitur per deū. vel testis est mihi deus. et hoc modo apostolus iurat hic. **Alf** us autem per creationē. quādo scz aliquis imploret diuinum testimoniu scdm aliquā penam sibi infligendā si mētur scdm illud. ps. **7.** **Si reddidi retribuētibz mihi mala etc. Et hoc etiam modo apostolus iurat. **2. corinth. 1.** **Testem deum inuoco in animaz meā. **Consequenter** ponit id supra qz eum testem inuocat dicens qz memoriam vestri facio semper in orationibz meis que sunt sine intermissione scilicet quia semp in orationibus suis p eis orabat ppter vtilitatem cōmūne que ex earum conuersione pueniebat. **1. regū. 12.** **Abst hoc peccatū a me in dño vt cesset orare pro vob. **Qz autē dicit **Me. ve. fas** cio dupliciter potest intelligi. Ino modo sic **Memoriam** vestri habeo scdm illud ps. **21.** **Adhereat lingua mea faucibus meis si nō meminero tui. **Alio** modo memoriam vestri facio scz coram deo qui respicit orationes hūilium. Et sic dum sancti p aliquibus orāt quodāmodo diuino aspectui pponuntur sicut et cetera sanctoru facta. **Unde tertij reg. 17.** **Dixit mulier ad heliā Ingressus es ad me vt res memorētur iniquitates mee. Quasi illd sit in memoria et in oculis dei qd contra iustos agitur. **Qz autē dicit oratiōes** sine intermissione se habere: cōgruit ei qd dicit. **2. tes. vl** timo **Sine** intermissione orate. Et **Luc. 18.** **Sportz semper orare et nunqz deficere. **Que** qdē possunt intelligi tribus modis. Ino modo quātum ad ipm actum orandi. et sic semper vel sine intermissione orat qui statutis temporibus et horis orat. **Act. 3.** **Petrus et iohānes accēdebant in tēplū ad horā oratiōis nonā. Alio** modo quātum ad finem orationis qui est vt intellectus noster ascēdat in deū**********************************

Et sic tandem homo orat quod agit corde ore vel opere
 ut in deum tendat. Et sic semper orat qui totam vitam suam
 in deum ordinat. 1. corinth. 10. Sine mandu castis siue bi
 bitis etc. Tertio quantum ad causam. dum enim aliqis agit
 unde alij p eo orant ipse orare videtur. ut patet in his q
 dant elemosinas pauperibus qui pro eis orant. Eccl. 29.
 Conclude elemosina in sinu pauperis etc. Sic ergo conti
 nuanda est littera gratias ago p vobis quia bona vestra
 reputo qst mea qd patet ex hoc q pro vobis oro sicut pro
 me ipso. Et deinde cu dicit. Obsecrans etc. Probat as
 sectum suu ex desiderio visitationis. Et primo ponit desi
 deriu. Secdo propositu erequedi ibi. Pulo aut vos igno
 rare etc. Circa primum duo facit. Primo ponit desiderij
 signum. Secdo desiderij causam ibi. Desidero enim. Si
 gnum aut desiderij est oratio qua faciebat. ex hoc aut sig
 no ostenditur desideriu huiusmodi. primo qui dem intelliz
 per hoc q dicit. Obsecrans qst ob sacra cōtestans sicut
 pro aliquo magno qd mea merita excedit. puer. 18. Cu
 obsecranōibus loquitur paup et dives effabilis rigide. Ad
 autē intente desideratur magnū desideratū videtur. Se
 cūdo ostendit esse anxiū cui dicit. si quomodo. q enim an
 xie aliquis desiderat qrit adipsi q quocūq modo sine faci
 li sine laborioso. Phil. 1. Quid enim. vñ omni modo prez
 dicetur siue p occasionem siue p veritate xps anuncietur
 et in hoc gaudeo sed et gaudebo. Tertio ostendit esse vi
 turnā in hoc q dicit. rinde aliquādo scz post longa de
 sideria. Iusti enim nō ad horam sed pveritate xps efficiunt
 puer. 17. Omni tēpore diligit q alicus est. Quarto ostē
 dit esse rectū ex hoc q est diuine voluntati conformē. In
 subdit. p se pter iter habeam et hoc in voluntate dei. i. scdm
 voluntatē eius scdm quā solū aliqrd reputo piperum.
 sicut et vñs dicit Na. 26. Ad mea voluntas sed tua fiat.
 Deinde cum dicit. desidero enim. ostendit desiderij
 causā q qdem est duplex. Una vilitas eorū qui erāt vi
 sitandi. Unde dicit. Desidero enim videre vos. Phil. 1.
 Cupio omnes vos esse in vileribus xpi. Et hoc nō in va
 num sicut est in amicitia seculari sed vt impriat. i. tradā
 vobis aliquid grē spūali. nō tanq actor gratie sed sicut
 minister. 1. corinth. 4. Sic nos existimet homo vt mi ni
 stros xpi. Et hoc ad confirmandos vos scz in fide quam
 suscepistis. Luc. 22. Et tu aliquādo cōuersus confirma
 fratres tuos. Impartitur autē gratiā minister multipl tū
 p administrationē sanctorū grē. 1. pe. 4. Anusquitq se
 cut accepit gratiā in alterutru illam amministrans etc.
 tum p exhortationē smpnā. Eph. 4. Omnis smp mas
 lus ex ore vñs nō pcedat. sz si quis bonus est ad edifica
 tionē fidei vt det gratiā audientibus. Secda causa est mu
 tua cōsolatio q cōsideratur in conuictu amicorū. In sub
 dit. Ad est cōsolari in vobis. hoc est me videre vos et im
 partiri gratiā et me simul cōsolari cū vobis. per eā que in
 vicem est fidē vestram atq meam. Ad mutuā enim cōso
 lationem redit si vñanimes in fide reddamur. 2. corinth.
 7. Qui cōsolatur hūiles cōsolatus est nos deus in aduē
 tu tui nō solum etc. Deinde cu dicit. Pulo autem vos
 ignorare ne videatur esse vanū desideriu subdit ppositū
 psequēdi. Et primo pponit ppositus. Secdo causam p
 positū ibi. Et aliqū fructum. Tertio cōcludit ppositū
 pmpitudinē ibi. Ita qd in me. Circa primum duo facit.
 Primo ponit ppositū. scdo impedimentū ibi. Et pphib
 tus sum etc. Dicit ergo primo. Non solū desidero vos vi
 dere. sed etiam ppositū ad hoc operā dare et hoc nolo vos
 fratres ignorare quia sepe ppositū venire ad vos vt dilec
 tionem meam ostendere non solū verbo et lingua sed etiā
 opere et veritate. vt dicitur. Jo 3. Secundo tāgit obsta
 culum impediens eum ab isto pposito erequēdo dicens
 Prohibitus sū vsq ad huc. et hoc vel a diabolo q nititur
 impedire predicationē ex qua prouenit salus hominū.

puer. 25. Ventus aquilo dissipat pluuiā id ē doctrinas
 predicatorū. Vel etiaz ab ipso. fm cuius nutū dispensant
 itinera et verba. Job. 37. Nubes id est predicatorēs spar
 gunt lumen suū que lustrant cūcta per circuitus quocūq
 eas voluntas gubernantis duxerit. Unde et act. 16. di
 citur. Transientes aut frigiā et galathie regionē veta
 ti sunt a spiritu sancto loq. Et iterum. Tentabant ire in
 bituniam et non permisit eos spūs iesu. Atqz autē hoū
 vult apostolus eos non ignorare ppter eorū vilitatem vt
 scz cognoscentes affectum apostoli deuotius eius verba
 suscipiāt: et impedimentū visitationis eius imputēt sue
 culpe. et sic corrigātur. Nam in penas culpe dicitur ysa.
 5. Mandabo nubibus meis ne pluant super eā imbrēm.
 Deinde ponit causam duplicē ppositū. quaz prima ē
 vilitas. Unde dicit. Et aliqū fructum habeam in vob
 sicut in ceteris gentibus quibus scilicet predicauit. qd po
 rest dupliciter intelligi. Uno modo quasi dicat vt faciam
 aliquem fructum in vobis per meam predicationem. Jo.
 15. Et eratis et fructum afferatis. Alio modo qst ex eorū
 cōuersione ei fructus accrescat. scdm illud. Jo. 4. Qui
 metit mercedem accipit et fructū congregat in vitā eter
 nam. Alia autē causa est debitū quod sibi imminēbat ex
 suscepto officio. 1. corinth. 9. Si non euangelizauero ve
 mibi est etc. Et qz vniuersalē gentiū apostolatū suscepit
 omnib⁹ se offerit debitoz. scdm illud. 1. corinth. 9. Cum
 essez liber ex omnib⁹ omnium me seruū feci. Et ideo du
 plicem diuersitatē ponit. Anā qdem scdm gentem cū di
 cit. Grecis ac barbaris. Dicitur aut aliqz barbar⁹ dupl
 Uno modo fm quid q scz est extraneus q ad aliqū scz
 illud. 1. corinth. 4. Si ergo nesciero virtutem vocis ero
 ei cui loquar barbarus. Alio modo simpliciter q scilicet ē
 extraneus a cōmunitate hominū in quantum ratione non
 regitur. Unde pzie barbari dicuntur q ratione nō regū
 tur scdm quod dictū est secūdi macha. 15. Ne ita ferociter
 ac barbare feceris id est inhūane. et quia greci fuerunt
 primi legum inuētores. omnes gētiles qui humanis le
 gibus regūtur noiat grecos. De iudeis autē q diuinitis les
 gibus regebantur mentionē non facit qz non erat institū
 tus apostolus iudeorū. sz gētiliū gal. 2. Ita vt illi in cir
 cūcōsione nos aut in gentibus. Ex vtraz aut causa cō
 cludit pmpitudinē voluntatis cum subdit. Ita quod in
 me id est quantum ad me prinet dūmodo altunde non im
 pediat promptū est et vobis qui rome estis euāgelizare
 Ero. 35. Egressa qz omnis multitudo filiorū israel de con
 spectu moysi ebulit mēte promptissima atq deuota. Et
 excludit impedimentum pmpitudinis scz erubescētiam
 propter quā multi ea ptermittūt q alias facerent. pmpre
 et hoc est qd subdit. Non enim erubescō euāgeliz qz
 qdem infidelibus apud quosdā erubescibile videbat p
 pter id qd dicit. 1. corinth. 1. Nos autē predicamus xpm
 crucifixum iudeis quidem scādalū. gentibus autē stulti
 ciam. Non est aut scdm rei veritatem erubescendū ppter
 id qd sequit. Ipsi autem vocatis iudeis atqz gentibus
 xpm dei virtutem et dei sapientiā. Unde dicitur Luc. 9.
 Qui erubuerit me et meos sermōes: hūc filius hominis
 erubescet. Et inde est q baptizati linūtur cōfirmate in frō
 te signo crucis vbi est sedes verecundie ne scilicet euā
 gelium erubescant.

Lectio sexta.

Virtus enim dei est in salutez om
 ni credenti: iudeo primū et gre
 co. Iusticia enim dei in eo reuela
 tur ex fide in fidem: sicut scriptum est: Iu
 stus autē ex fide viuūt. Reuelatur enim ira
 dei de celo super omnem impietatez et iniu

Ad Romanos

sticiam hominum eorum qui veritatem dei in iniusticia detinet: quia quod notum est dei: manifestum est in illis Deus enim illis manifestavit. Inuisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea que facta sunt intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus et diuinitas.

Postquam apostolus romanos fideles quibus scribebat sibi beniuolos reddidit ostendendo affectum suum ad eos: hic incipit instruere eos de hijs que pertinent ad euangelicam doctrinam in qua se segregatum predixerat. Et primo ostendit virtutem euangelice gratie. Secundo exhortat ad executionem operum huius gratie. xij. capitulo ibi. Obsecro itaque. Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum ibi. Reuelatur enim. Circa primum tria facit. Primo proponit virtutem euangelice gratie. Secundo exponit ibi. Iusticia enim. Tertio expositionem confirmat ibi. Sicut scriptum est. Dicit ergo primo. Ideo euangelium non erubescit quia quousque ut dicitur. i. cor. i. Verbum crucis peruersibus quibus stulticia sit nobis tamen virtus dei est. Virtus enim dei est. quod potest intelligi. Uno modo quia virtus dei in euangelio manifestat secundum illud ps. cx. Virtutem operum suorum annuntiabit populo suo. Alio modo quia ipsum euangelium in se dei virtutem continet. secundum illud ps. 67. Habit voci sue vocem virtutis. Circa quam virtutem tria sunt consideranda. Primo quidem ad quid se ista virtus extendat. et hoc designat cum subditur. In salutem. Ja. i. In mansuetudine suscipite infinitum verbum quod saluare potest animas vestras. Quod quidem fit tripliciter. Uno modo in quantum per verbum euangelij remittuntur peccata. Jo. 35. Jam mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. Secundo in quantum per euangelium homo consequitur gratiam sanctificantem. Jo. 17. Sanctifica eos in veritate. sermo tuus veritas est. Tertio in quantum perducit ad vitam eternam. Jo. 6. Verba vite eterne habes. Secundo per quem modum euangelium salutem conferat quia tripliciter. Primo per fidem. Mar. ultimo. Predicate euangelium omni creature. qui crediderit et baptizatus fuerit saluus erit. Secundo per confessionem. Infra. ca. x. Omnis confessio fit ad salutem. Tertio per scripturam. Unde etiam verba euangelij scripta virtutem salutiferam habent. sicut beatus Barnabas infirmos curabat euangelium supponendo. Cauende sunt tamen supstitutiones characterum quia hoc est supstitiosum. Unde Eze. 9. Illi saluati sunt in quorum frontibus est scriptum tau. quod est signum crucis. Tertio quibus euangelium sit in salutem quia tam iudeis quam gentibus. Non enim iudeorum tantum deus est sed et gentium. Infra. 3. Et ideo subdit. Iudeo primum et greco. Per grecum omnem gentilem intelligens eo quia grecis gentiliu sapientia est exorta. Sed cum infra 10. dicat. Non est distinctio iudei et greci quomodo hic iudeo primum. Dicendum est ergo quantum ad salutis finem considerande non est distinctio inter eos. Equalis enim confessio mercedem virtutis sicut per laborem etiam in vinea priorum et posteriorum eundem denarium acceperunt: ut dicitur Mat. 20. Sed quantum ad ordinem salutis iudei sunt primi quia eis promissiones sunt facte. ut infra. 15. Et in eorum gratiam sunt gentiles assumpti ac si ramus oleastri inseratur in bona oliuam. ut infra. 11. Ex eis etiam saluator natus est. Jo. 4. Salus ex iudeis est. Exponit communiter quomodo euangelium sit in salutem cum dicit. Iusticia enim dei reuelata in eo per fidem in fide. quod quidem dupliciter potest intelligi. Uno modo de iustitia que deus iustus est secundum illud ps. 10. Iustus dominus est iusticiam dilexit. Et secundum hoc sensus est quod iusticia dei que seculis iustus est seruans

do promissa: in eo reuelatur scilicet in homine credente euangelio quia credit deus implese quod promisit de christo mittendo. et hoc ex fide seculi dei promittentis. ps. cxxliij. Fideles dominus in omnibus verbis suis. In fidem seculi homines creditis. Vel alio modo ut intelligatur de iusticia dei que deus homines iustificat. Nam iusticia hominum dicitur quo se homines proprijs viribus iustificare presumunt. Infra. 10. Ignorantes dei iusticia et suam querentes statuerunt iusticie dei non sunt subiecti. Que quidem iusticia reuelatur in euangelio in quantum per fidem euangelij homines iustificatur seculum quod dicitur tempus. Unde subdit. Ex fide in fidem. i. ex fide veteris testamenti procedendo in fidem noui testamenti. quia ab utroque homines iustificatur et saluantur per fidem christi: qui eadem fide crediderunt venturum qua nos credimus venisse. Et ideo dicitur. Unde subdit. Habentes eandem spem fidei credimus propter quod loquimur. Vel potest intelligi ex fide predicato in fidem auditorum. Infra. xj. Quomodo credet ei quem non audierit. Vel ex fide vniuersi articuli in fidem alterius quia ad iustificationem requiruntur omnium articulozum fides. Apoc. 1. Beatus qui legit et audit verba prophetie huius scilicet omnia non vnum tantum. Alio modo potest intelligi ex fide presenti in fidem futuram id est in plenam visionem dei que quidem dicitur fides ratione certe et firme cognitionis. i. corinth. 13. Quis demus nunc per speculum in enigmate. tunc autem facie ad faciem. Probat autem hanc expositionem cum subdit. Sicut scriptum est. Iustus autem meus ex fide viuunt. Quod quidem accipitur secundum litteram. Ixx. Nam in littera nostra que est seculi habitaculum veritatem dicitur. Iustus ex fide sua viuunt. Dicit autem meus seculi a me iustificatus et apud me iustus reputatus. Infra. 4. Si autem abraham ex operibus legis iustificatus est habet gloriam sed non apud deum. Quid enim scriptura dicit. Credidit abraham deo et reputatum est ei ad iusticiam. Unde ex hoc subditur. Ex fide viuunt seculi vita gratie. Sal. 2. Quia autem nunc viuunt in carne. in fide viuunt filij dei. Quattuor autem hic considerare oportet circa fidem. Primo quidem quod sit fides. Imponat enim assensum quendam cum certitudine ad id quod non videtur ex voluntate. quia nullus credit nisi volens ut aug. dicit. Et secundum hoc differat a dubitante qui in neutram partem assentit. Differt etiam ab opinante qui assentit in vnam partem non cum certitudine sed cum formidine alterius. Differt etiam a sciente qui per certitudinem assentit ex necessitate rationis. Et secundum hoc fides est media infra scientiam et opinionem. Secundo considerandum est an fides sit virtus. et manifestum est quod non est virtus si accipitur pro eo quod creditur seculi illud fides catholica hec est vniuersum deum in trinitate. Si autem accipitur pro habitu quo credimus. sic quousque est virtus quousque non. Est enim virtus principium actus perfecti. Hec autem ex duobus principijs dependens non potest esse perfectus si alteri principio desit sua perfectio. sicut edificatio non potest esse perfecta si vel equus non bene vadat: vel fessor equum ducere nesciat. Actus autem fidei que est credere dependet ex intellectu et voluntate mouente intellectum ad assensum. Unde actus fidei erit perfectus si voluntas perfectatur per habitum caritatis: et intellectus per habitum fidei. non autem si habitus caritatis desit. et ideo fides formata caritate est virtus. non autem fides informis. Tertio considerandum est quod idem numero habitus fidei qui sine caritate erat informis adueniente caritate fit virtus quia cum caritas sit extra essentiam fidei per eius aduentum vel recessum non mutat substantiam eius. Quarto considerandum est quod sicut corpus viuunt per animam naturali vitata anima viuunt per deum vita gratie. Primo autem deus animam inhabitat per fidem. Ephe. 3. Habitare christum per fidem in cordibus vestris. nec tamen est perfecta habitatio nisi fides per caritatem sit formata que per vinculum perfectionis nos vniuersum deo ut dicit col. 3. Et ideo quod hic dicitur

cit. *Ex fide uiuit. intelligendū est de fide formata.* **¶** *De*
inde cum dicit. Reuelatur enī ira dei probat qd dixerat
scilicet uirtutē euāgelice gratie esse omnibus hominib⁹
in salutem. Et primo ostendit qd est necessaria ad salute
¶ *Secūdo qd est efficax siue sufficiens. 5. capitulo ibi. Iustifi-*
cari igitur ex fide. Circa primum duo facit. Primo ostē-
dit uirtutem euāgelice gratie fuisse necessariam ad salu-
tem gentibus. quia scz sapiētia de q̄ confidebant saluare
eos non potuit. Secūdo ostendit qd fuit necessaria iudeis.
qz scz circūcisio et lex et alia in quibus confidebant eis sa-
lutem non attulerunt secūdo caplo ibi. Propter qd inex-
cusabilis es. Circa primum duo facit. primo pponit qd in-
terdit. Secūdo manifestat ppositū ibi. Quia qd notum est
dei pponit autē tria. Primo quidē penā dicens. re-
cte dico qd in eo iusticia dei reuelatur. Reuelatur enī in
eo ira dei. id ē vindicta ipsius q̄ dicitur ira dei scdm simi-
litudinē hoīm irascentium qui vindictam querūt. tamen
deus vindictā in fert ex animi tranquillitate. Sap. 12. Tu
autē dominator noster cum tranquillitate iudicas. Et de
hac ira dei dicitur Job. 3. Qui incredulus ē filio nō uide-
bit uitā. sed ira dei manet super eū. Hoc autē dicit qz
quidam philosophi dicebāt a deo non esse penas pecca-
torum contra id qd dicitur in ps. xcij. Qui corripit gē-
tes nō arguet. Unde additur. De celo qz credebāt circa
celestia eius. pudentiā occupari ita qd ad res terrenas
non se extenderet. Job. 22. Circa cardines celi pambu-
lar nec nostra cōsiderat. Sed sicut etiam in ps. c. dicit
De celo in terrā pspexit. Vel dicitur de celo eorū iniqui-
tatem demonstrare qz maxime ex magnitudine celi creatō-
ris uirtutem intelligere debuerūt. Job. 20. Reuelabūt
celi iniquitatem eius. Vel de celo uenturi ad iudiciū. Act.
primo. Quāadmodum uidistis eum ascendentē in celū
ita ueniet. Secūdo ponit culpā p qua pena infligitur. Et
primo quidem que contra deum cōmittitur cum subdit.
Super omnē impietate. Sicut enim pietas dicit cultus
q̄ deo exhibet tanq̄ sumo parēti. ita impietas dicit pecca-
tum qd est cōtra cultū diuinum. 1. Reg. 18. Impietas impij
sup eum erit. Secūdo ponit culpā q̄ cōmittitur in homine
cum dicit. Et iniusticia. Nam et iusticia est p quā homi-
nes inuicem ratiōe cōueniunt et comunicāt. Job. 35. Fi-
lium hominis adiuuabit iusticia tua. Tertio ponit cog-
nitionē quā de eo habuerūt cum subdit. Hominum corū
qui ueritatē dei id est uerā de deo cognitionem detinent
in iniustitia q̄si captiuatā. Nam uera dei cognitio q̄ntū ē
de se inducit hoīes ad bonum. sed ligatur q̄si captiuitate
detenta p iniusticie affectū p quā ut in ps. 11. dicitur. Di-
minute sunt ueritates a filijs hominū. ¶ *Deinde cum di-*
cit. Quia quod notū est. manifestat ppositum. ordine tas-
men retrogrado. Primo enim consentit qd sapientes gē-
tilium de deo cognouerūt ueritates. Secūdo ostendit qd in
eis impietas et iniusticia fuerit ibi. Ita ut sint inexcusabi-
les. Tertio qd iram dei incurrerūt ibi. Qui cum iusticiā
dei. Circa primum tria facit. Primo ostendit quid de deo
cognouerunt. Secūdo ostendit a quo huiusmodi cog-
nitionem acceperūt ibi. Deus enim illis. Tertio ostendit
p quem modum ibi. Inuisibilia enim. Dicit ergo primo
recte dico qd ueritatem dei detinuerunt. Fuit enī in eis
q̄ntū ad aliquid uera dei cognitio qz qd notū est dei id est
qd cognoscibile est de deo ab homine p ratiōe manifest-
atum est in illis. i. manifestū est eis ex eo qd in illis est. i.
ex lumine intrinseco. ¶ *Sciendū est ergo qd aliqd circa*
deum est oīo ignotum homini in hac uita. s. quid est de⁹
Unde et paulus inuenit athenis aram inscriptaz ignoro
deo. Et hoc ideo quia cognitio hominis incipit ab his
q̄ sunt ei cōnaturalia. s. a sensibilibus creaturis q̄ nō sūt
pportionate ad representandā diuinā essentiam. Potest
tamen homo ex huiusmodi creaturis deum tripliciter co-

gnoscere. ut dionysius dicit in libro de diuinis nominib⁹
¶ *Ano quidē modo p causalitatem. quia enī huiusmodi*
creature sunt defectibiles et mutabiles necesse est eas re-
ducere ad aliquod principū immobile et perfectū et scz
hoc cognoscitur de deo an est. Secūdo per uiam excellētie
Non enim reducitur oīa in primū principū sicut in pro-
priam causam et uniuocā p ut homo hominem generat
sed sicut in causam cōmūne et excedentē. et ex hoc qd est
super oīa. Tertio per uiam negationis qz si est causa ex-
cedens nihil eorum que sunt in creaturis potest ei cōpe-
tere. sicut etiam neqz corpus celeste pprie dicitur graue
uel leue aut caldum aut frigidum. Et scdm hoc dicitur
deum inuicibilem et infinitum et si quid aliud huiusmodi
di dicit. huiusmodi autem cognitionē habuerūt plūmē
ratiōis. ps. 4. Multi dicunt quis ostendit nobis bona
signatuz est sup nos lumē uultus tui domine. ¶ *Deinde*
cum dicit. Deus enim illis manifestauit. ostendit a quo
actore huiusmodi cognitio eis fuerit manifestata: et dicit
qz deus illis manifestauit secūdam illud Job. 35. Docet
nos super iumenta terre. Ubi cōsiderandū est qd unus
homo alteri manifestat explicando cōceptum suū p aliq̄
signa exteriora. puta per uocem uel scripturam. Deus
autem dupliciter aliquid homini manifestat. Ano modo
infundendo lumen interius per qd homo cognoscit. ps.
42. Emitte lucem tuā et ueritatem tuā. Alio modo p-
ponendo sue sapientie signa exteriora. s. sensibiles crea-
turas. Ecc. 1. Auduit illam scilicet sapientiā super oīa
opera sua. Sic ergo deus illis manifestauit uel interius
infundēdo lumen uel exterius pponendo uisibiles crea-
turas in quibus sicut in quodā libro dei cognitio legere
¶ *Deinde cum dicit. Inuisibilia enim dei. ostendit*
per quē modū huiusmodi cognitionē acceperunt. Ubi
primo considerandum est que sint ista que de deo cogno-
uerunt. Et ponit tria. Primo quidem inuisibilia ipsius
per que intelligitur dei essentia que sicut dicitur est a no-
bis uideri non potest. Jo. 1. Deum nemo uidit unq̄ scz
per essentiam uita mortali uiuens. 1. thi. 1. Regi seculorū
immortali inuisibili. Dicit autē plūraliter inuisibilia qz
dei essentia non est nobis cognita scdm illud qd est scilicet
put in se est una. Sic erit nobis in p̄ria cognita. et tunc
erit dominus unus et nō nē eius unū. ut dicit zach. vlti-
mo. Est autē manifesta nobis p quāsdā similitudines in
creaturis reatas q̄ id qd in deo unum est multipliciter p-
icipiant et fm hoc intellectus nō cōsiderat ueritatē diuine
essentie sua ratiōe bonitatis. sapientie. uirtutis et huius-
modi que in deo unum sunt. Nec ergo inuisibilia dei di-
cit. quia illud unum quod his nominibus seu ratiōib⁹
in deo respondet nō nō uidetur a nobis. Heb. 11. Et ex in-
uisibilibus inuisibilia fierent. Aliud autē qd de deo co-
gnoscitur est uirtus ipsius secundum quam res ab eo p-
cedunt sicut a principio ps. cxxvj. Magnus dñs et maga-
na uirtus eius. Hanc ergo uirtutem philosophi ppetuaz
esse cognouerunt. Unde dicitur. Sempiterna quoqz uir-
tus eius. Tertium cognituz est quod dicit. Et diuinitas
ad quod pertinet qd cognouerunt deum sicut uirtutum fi-
nem in quem omnia tendunt. diuinum enim bonum dici-
atur bonum cōmune quod ab omnibus participatur. pp
hoc potius dicit diuinitatem que participationem signi-
ficat qd deitatem que significat essentiam dei. col. primo
capitulo. Et in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis
Hec autē referunt ad tres modos cognoscēdi supradictos
Hā inuisibilia dei cognoscuntur per uiam negatiōis. s. em-
piterna uirtus per uia causalitatis. diuinitas p uia excel-
lentie. ¶ *Secūdo cōsiderandū est p qd mediū illa cognoue-*
runt qd designat eū dicit. Per ea q̄ facta sunt. sicut enim
ars manifestat p artificis opa. ita et dei sapiētia manifes-
tatur p creaturas. Sap. 13. Magnitudie enim speciei

Ad Romanos

et creature cognoscibiliter poterit creator horum videri. Tertio ostendit quomodo per ista cognoscat deus cum dicit. Intellecta conspiciunt. Intellectu enim cognosce potest deus non sensu vel ymaginatio: quod corporalia non transcedunt. deus autem spiritus est ut Job. 4 dicit. Psal. 52. Ecce intellectus liget finis meus. Quarto potest designari a quo per hunc modum deus cognoscat cum dicitur. A creatura mundi. quod vno modo potest intelligi homo. Nam. ultimo predicare euangelium omni creature vel per excellentiam hominis quod ordine nature minor est angelis sed excellit inter inferiores creaturas. secundum illud. psal. 8. Dimisti eum paulominus ab angelis. omnia subiecisti sub pedibus eius oves et boues. etc. Et quod comunicat cum omni creatura. habet enim esse cum lapidibus. vivere cum arboribus. sentire cum animalibus. intelligere cum angelis ut gregorius dicit. Alio modo potest intelligi de vniuersali creatura. Nulla enim creatura ex propriis naturalibus potest dei essentiam in seipso videre. Unde et de seraphin dicit psal. 6. quod duabus alis velabant caput sed sicut homo intelligit deum per creaturas visibiles ita angelus per hoc quod intelligit propriam essentiam. Potest autem aliter intelligi per creaturam mundi non ipsa res creata. sed rerum creatio. ac si viceret a creatione mundi. et tunc potest dupliciter dinari. Vno modo quod intelligat quod inuisibilia dei intelligit per ea que facta sunt a creatione mundi. non solum per ea que facta sunt tempore gratie. Alio modo quod intelligat quod a creatione mundi homines incepterunt deum cognoscere per ea que facta sunt. Job. 26. Omnes homines vident eum. Glo. autem dicit quod inuisibilia dei intelligit persona patris secundum illud. 1. thi. vltio. Quod nullus hominum vidit. etc. Per sempiternam Veritatem persona filij. secundum illud. 1. cor. 1. Spiritus dei dicitur. Per diuinitatem persona spiritus sancti cui a propria bonitas. non quod philosophi ductu rationis potuerunt puenire per ea que facta sunt in cognitiones personarum quantum ad propria que non significant habitum diuine cause ad creaturas sed secundum appropriata. Dicitur tamen defecisse intellecto signo. i. in spiritu sancto. quod non potuerunt aliquid respondere spiritui sancto. sicut posuerunt aliquid respondere patri. s. ipsum primum principium. et aliquid respondere filio secundum primam mentem creatam quam vocabant paternum intellectum. ut Macrobius dicit in libro sonis seipos.

Lectio septima.

Ita ut sint inexcusabiles quia cum cognouissent deum: non sicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt sed euauerunt in cogitationibus suis: et obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se sapientes esse stulti facti sunt. Et mutauerunt gloriā incorruptibilis dei in similitudinē imaginis corruptibilis hominis: et volucrum et quadrupedum et serpentium propter quod tradidit illos deus in desideria cordis eorum: in imundiciam: ut contumelios afficiat corpora sua in semetipsis. Quia commutauerunt veritatem dei in mendacium: et coluerunt et seruierunt creature potius quam creatori: qui est benedictus in secula seculorum Amen.

Postquam apostolus ostendit veritatem dei fuisse a gentibus cognitam. hic ostendit eos fuisse obnoxios culpe impietatis et iniusticie. Et primo ostendit hoc quantum ad culpam impietatis. Secundo quantum ad culpam iniusticie ibi. Et sicut non probauerunt deum. etc. Posset autem aliquid credere eos culpa impietatis excusari per ignorantiam sicut apertus de se dicit infra 1. thi. 1. Misericordia consequutus sum quia ignorans se-

ci. Primo ergo ostendit gentiles non esse excusabiles. Secundo ponit eorum culpam ibi. Et mutauerunt gloriam. Circa primum considerandum est quod tunc ignorantia culpa excusatur quam sic procedit et causatur culpa quod non causatur a culpa sicut cum aliquis adhibita diligentia debita. dum credit percutere hostem percutit patrem. Si vero ignorantia causaretur ex culpa non potest subsequenter culpa ignorantia excusare. Unde si quis per ebrietatem homicidium committit non excusatur ex culpa quod peccauit se inebriando. Unde secundum philosophum meretur duplices multationes. Primo igitur proponit quod intendit dicere. Ita quod est dei notum est eis ut sint inexcusabiles. i. ut per ignorantiam excusari non possint. Jac. 4. Scienti bonum et non operati peccatum est illi. Infra secundo per quod inexcusabilis est. Secundo ibi. Quia cum cognouissent etc. probat quod dixerat. et primo ostendit quod prima eorum culpa ex ignorantia non processit. secundo quod ex hac culpa est ignorantia subsecuta ibi. Sed euauerunt. Quia autem prima eorum culpa non fuerit ex ignorantia ostendit per hoc quod dei cognitionem habentes ea non sunt vni ad bonum. Duplex autem deus cognouerunt. vno modo sicut omnibus supereminente. et sic ei debebatur gloria et honor quod superexcellens debet. isti ideo dicuntur inexcusabiles. quod cum cognouissent deum non sicut deum glorificauerunt. vel quia ei debitum cultum non impenderunt. vel quod eius virtuti et scientie terminum imposuerunt. aliqua potentie et scientie subtrahentes contra id quod dicitur. Eccl. 43. Glorificantes vnum quantumcumque poteritis. Secundo cognouerunt eum sicut omnium bonorum causam vni ei in omnibus gratia actio debebat. quam tamen isti non impendebat sed potius suo ingenio et virtuti sue bona sua ascribebant. Unde subdit. Gratias non egerunt. s. domino. 1. thes. vltio. In omnibus gratias agite. Deinde cum dicit. Sed euauerunt. ostendit quod in eis ex culpa est ignorantia subsecuta. et primo ponit intentionem. sed manifestat propositum ibi. Dicentes. primo ergo proponit culpam que est ignorantie causa cum dicit. Euauerunt vanum enim dicit quod non habet stabilitatem seu firmitatem. solus autem deus de se est immutabilis. Mal. 3. Ego deus et non mutor. Et tunc solum mens humana est a vanitate libera quando deo innitit. cum autem permissio deo innitit cuiusque creature incurrit vanitatem. Sap. 13. Vanus sunt omnes homines in quibus non subest scientia dei etc. psal. 93. Dominus scit cogitationes hominum quantum vane sunt. In cogitationibus suis euauerunt in quantum in seipsis et non in deo fiduciam habebant sibi et non deo bona sua ascribebant. secundum illud. psal. 138. Vanitas nostra etc. Secundo ponit ignorantiam subsecutam dicens. Et obscuratum est. i. per hoc quod obscuratum est. factum est cor eorum insipiens. i. lumine sapientie priuatum per quam homo vere deum cognoscit. Sicut enim qui oculos corporales a sole materiali auertit obscuritatem corporalem incurrit ita ille qui a deo auertit de seipso presumens et non de deo spiritualiter obscuratur. puer. 11. Vbi humilitas per quam. s. homo se deo subijcit. ibi. sapientia. vbi superbia. ibi contumelia. Mal. 11. Abscondisti hec a sapientibus secundum quod. s. eis videbatur. et reuelasti ea paruulis. i. humilibus. et de his habet eph. 4. Hec ambulat in vanitate sensus sui tenebris obscuratum habentes intellectum. Deinde cum dicit. Dicentes. exponit quod dixerat et primo aliter in cogitationibus suis euauerunt cum dicit. dicentes se esse sapientes stulti facti sunt. Dicentes id est sapientias sibi a seipsis ascribebant. psal. 5. He qui sapientes estis in oculis vestris. psal. 119. Quomodo dicetis pharaoni filius sapientium ego filius regum antiquorum etc. Secundo exponit quod dixerat et obscuratum est insipiens cor. cum dicit stulti facti sunt quasi contra diuinam sapientiam agentes. Je. 10. Stultus factus est omnis homo a scientia sua de qua. s. presumebat. Deinde cum dicit. Et mutauerunt gloriam. ponit peccatum impietatis gentiliū. Et primo quantum ad hoc quod peccauerunt contra gloriam dei Secundo quantum ad hoc quod peccauerunt contra veritatem nature

ipſi ibi. q̄ cōmutauerūt veritatē. Circa primū duo faciūt. primo ponit impietatis culpā. sc̄do penā ibi. p̄pter q̄d tradidit. **C**ulpa q̄dē eorū fuit q̄ q̄ntū in ipſis erat honorē diuini in aliū trāstulerūt. fm̄ illud **Je. 2.** Populus meus mutauit gloriā suā in ydolū. **P**rimo ergo ponit id quod mutauerūt. sc̄do id in quod mutauerūt ibi. **I**n similitudinē. Circa primū tria sunt artēdēda ex parte dei. **P**rimo q̄dem ipſius gloriā quā tangit dicens. **E**t mutauerūt gloriā. q̄d potest intelligi dupl̄. **U**no modo de gloriā qua homo deū gloriſicat. ei cultuz latrīe exhibendo. **1. thi. 1.** Soli deo honor. **H**anc igitur mutauerūt cum cultuz deo debitum exhibuerunt alijs. **A**lio modo potest intelligi de gloriā qua deus in se gloriſius ē q̄ est incōprehensibilis et infinita. **puer. 25.** Perſerutato: maiestatis opprimetur a gloriā. **Q**ue q̄dē gloriā nihil aliud ē q̄ ipſa claritas diuine nature. **N**ec em̄ habitat inaccessibile. **1. thi. vltimo** **H**anc autē mutauerūt dum eā alijs attribuerunt. **I**ncōmunicabile em̄ nomē lignis et lapidib⁹ imposuerūt. vt dicit **sap. 14.** Sc̄do notatur incorruptibilitas cū dicit. **I**ncorruptibilis. ipse enī solus p̄fecte incorruptibilis est q̄ oīno immutabilis. **O**mnis em̄ mutatio q̄daz corruptio ē. **U**nde dicit. **1. thi. vltimo.** Solus habet immortalitatem. **T**ertio notatur nature sublimitas cum dicitur dei. vt enim in **ps. 47.** dicitur. **D**eus magnus dñs. **E**x parte vero eius in q̄d mutauerūt. tria correspondētia ponunt. **M**ā contra gloriā dicit. **I**n similitudinē ymaginis id est in similitudinē alicui⁹ rei p̄ modū imaginis ab aliquo exp̄tēse. **M**anifestum enim est q̄ similitudo ymaginis est posterior: illa re cuius est ymago. gloriā autē siue claritas dei ē principii⁹ oīs speciei et forme. **E**t sic q̄ dei gl̄iā in similitudinē ymaginis mutāt cōuertunt primū in vltimū. **Sap. 14.** **A**cerbo luctu dolens p̄ cito sibi rapti filij fecit ymaginē. **C**ontra id q̄d dixerat incorruptibilis. dicit corruptibilis **ps. 29** **Q**ue utilitas in sanguine meo dū descendo in corruptionem sc̄z q̄d est ampli⁹ iaz corruptū siue mortuum. **sap. 15.** **C**um sit mortalis mortuū fingit manibus iniquis. **C**ōtra id q̄d dicit. dei. ponit hoīs. **Job. 32.** **N**ō accipiam p̄sonam viri et deum hoī non eq̄bo. **E**t q̄d est abhominabilis homo gloriā dei trāstulit non solum in hominem: qui est ad ymaginē dei. sed etiā ad ea q̄ sunt infra hominē. **U**nde subdit. **E**t volucrū q̄tum ad volatilia. **E**t q̄drupe dum q̄ntuz ad gressibilia. **E**t serpentū q̄ntū ad reptilia. **P**retermittit autē pisces tanq̄ magis ab humana cōuersatione seūctos. **H**ec autē omnia sunt a deo hoī supposita **ps. 8.** **O**mnia subiecisti sub pedibus ei⁹. **Exe. 8.** **I**ngredere et vide abhōiationes pessimas quas isti faciunt hic. et ingressus vidi et ecce omnis similitudo reptiliū et animalū. **E**t autē notādum q̄ sicut dicit glo. ab aduentu enee cōsueuerūt in yralia ymagines hominuz colī. puta **Iouis.** **H**erculis et similituz. **S**ed tēpore cesaris augusti deuicta egipto eorū cultū romanī assumpserūt: q̄ ymagines animalū colebāt p̄pter figuras animalū q̄ notātur in celo. q̄bus tanq̄ astrologie dediti cultū diuinitatis impēdebāt. **U**nde et dñs filios israel in egipto nutritos ab huiusmodi cultu remouet dicens. **deu. 4.** **N**e forte oculis eleuatis in celum videas solē et lunā et oīa astra celi. **D**einde cū dicit. **P**ropter q̄d tradidit: ponit penā huiusmodi culpe correspondētē. **C**irca q̄d cōsiderādū est q̄ homo mediū locū obtinet inter deum et aīalia bruta et cū vtroq̄ extremoz cōmunicat. cum deo q̄dem sc̄dm naturā intellectualitatē. cū aīalibus vero brutis fm̄ sensualitatē. **S**icut igitur homo id q̄d ē dei mutauit vsq̄ ad bestias: ita deus id q̄d est diuinū in homine sc̄dm rationes subdit et q̄d est brutale in ipſo sc̄z desiderio sensualitatis. sc̄dm illud. **ps. 48.** **H**omo cū in honore esset. sc̄z diuine ymaginis p̄pter rationē cōparatus est iumentis insipientibus.

Hoc est q̄ dicit. p̄pter q̄d tradidit illos deus in desideria cordis vt eorū ratio subderēt desiderijs id ē sensualis affectus. de quibus dicitur in **1. a. 13.** **C**arnis curam ne feceritis in desiderijs. **Q**uod q̄dem est cōtra naturalem ordinē hoīs fm̄ q̄ ratio appetitui sensibili dñatur. **Seū. 4.** **S**ub te erit appetitus ei⁹: et tu dñaberis illius. **I**nducit ergo homines in desideria cordis eoruz sicut in manū dñoz crudelium. **ysa. 12.** **T**radam egiptum in manū dñoz minorū crudeliū. **P**recipue tamen circa appetitū sensitiuum bestialis quedam deordinatio pinet ad peccata carnalia. **N**am delectationes tactus circa quas sunt gula et luxuria manifeste sunt cōmunes nob̄ et brutis. **E**t ideo sūt magis exprobrabiles q̄si magis brutales. vt dicit ph̄s in tertio ethicoz. **E**t hoc designat cū subdit **I**n immundiciā q̄ ad pctā carnalia pinet sc̄dm illud **ep̄b. 5.** **O**is fornicator aut imūdus. q̄ sc̄z homo p̄ huiusmodi pctā maxime conuertit et trahitur ad id q̄d est infra ipſum. vniq̄sq̄ enim dicitur esse impurū siue immundū ex cōiūctione vilioris sicut argentum ex cōiūctione plūbi. **U**nde exponēs subdit. **C**ōtūmelia id est turpibus et immundis actibus: afficiant id est inficiant. **C**orpora sua in semetipsis id est non quasi ab alijs coacti. puta a barbaris. sed a semetipsis hoc agunt p̄pria sponte infra nono. **A**ut nō habet potestātē figulus luti ex eodez luto facere aliud vas in bonozem. aliud in contumeliam id est in turpē vsū. **S**ed cum huiusmodi immundicia sit peccatum. videtur q̄ de⁹ in eam homines non tradat. quia vt dicitur. **jac. 1.** **D**e⁹ intemptator malozum est. **D**icendum est q̄ deus non dicitur tradere homines in immundiciā directe inclinando affectum hominis ad malum. quia deus ordinat in seipsū. **puer. 16.** **A**niversa propter se operatus est domin⁹ peccatum autem est aliquid per auersionem ab eo. **S**ed indirecte tradit homines in peccatum inquantū subtrahit gratiaz: per quam homines continebantur ne peccarent. sicut si aliquis alicuius sustentaculuz tolleret dicere tur faceret casum eius. **E**t per hunc modum primuz peccatum est causa sequentis peccati. sequens vero est pena prioris. **A**d cuius euidentiam sciendum est q̄ vnū peccatum potest esse causa alterius indirecte et directe. **D**irecte quidem inquantū ex vno peccato inclinatur ad aliud quod fit tripliciter. **U**no modo sc̄dm rationem cause finalis: sicut cum quis ex auaricia incitatur ad homicidiū committēdū. secundo fm̄ rationē cause materialis. sicut gula inducit ad luxuriam ministrando materias. **T**ertio secundum rationem cause mouentis. sicut cum ex multis actibus alicuius peccati generatur habitus ad simile peccatum inducens. **I**ndirecte autem sicut primū peccatum meretur exclusionem gratie: qua subtracta homo ruit in aliud peccatum. **E**t sic primū peccatuz est causa secundi indirecte siue per accidens sicut remouens prohibens. **S**ed notandū est q̄ peccatum inquantū huiusmodi non potest esse pena. quia penam contra voluntatem patimur. peccatū autem est voluntarium vt **Augu.** dicit. sed quia peccatum habet quedam adiuncta que sūt contra voluntatem peccantis. ratione eorum peccatum dicitur pena precedentis peccati. **H**oc autē est vno modo aliquid precedentis ad peccatū sicut subtractio gratie ex q̄ sequitur vt homo peccet. **A**lio modo est aliquid adiunctum ipsi peccato vel interius sicut est inordinatio animi. **U**nde **augu.** dicit in primo cōfess. **I**ussisti domine et sic est vt pena sibi sit oīs inordinat⁹ animi. siue q̄ntū ad exteriores act⁹ quib⁹ difficultates et labores adiungunt. fm̄ illud q̄d dicit **impj Sap. 5.** **A**mbulaui⁹ vias difficiles. **T**ercio q̄ntū ad id q̄d sequit̄ pctū: sic ē remoz⁹ cōfictie infamia et similia. **D**einde cū dicit. **C**ōmutauerūt. ponit culpā impietatis quā cōmiserunt p̄ xitātē diuine nature.

Ad Romanos

Et primo ponit culpā. scđo penā ibi. Propterea tradidit. Diuina aut natura pōt p̄siderari duplr. Uno mō q̄ est ratio cognoscēdi vt veritas p̄ma. et q̄tū ad hoc dicit. Qui cōmutauerūt veritatē dei in mendaciū. qđ quidē pōt itel ligi duplr. Uno mō q̄ verā cognitionē quā a deo acceperūt p̄uersa rōne ad falsa dogmata p̄uerterūt. sicut cū dixerunt ydola esse deos. vel deū nō esse omnipotentē vel dīscientem. **Je. 2.** Docuerūt linguas suas loq̄ mendaciū. Alio modo veritatē dei in mendaciū mutauerūt q̄ diuinitatis naturā q̄ est ipsa veritas attribuerūt ydolo qđ est mē daciū in q̄tum nō est de⁹. vt dicit **Je. 16.** Vere mendacium possederūt patres nostri: vanitatē que eis nō p̄fuit. Num quid faciet homo sibi deos. et ipsi nō sunt dii. Alio modo potest cōsiderari diuina natura scđo q̄ est principiu essēdi oībus per creationē et sic debet ei ab homine interi⁹ q̄dem cultus scđm plium affectū. **Jo. 9.** Si quis cultor est dei etc. exterius vero debetur ei seruit⁹ latric scđm illud deut. 9. Dñm deum tuū adorabis et illi soli seruiēs. Et et subdit p̄tra eos. s. Coluerūt et seruiērunt creature potius etc. Colēbāt enim celestia co:pora. et aerem. et aquā et alia huiusmodi. scđm illud sap. 13. Aut ignem aut spūm. aut citatū aerem etc. Et in hoc improbat sapiētes gentilitum. qui q̄uis nunq̄ in ymaginib⁹ aliquid numinis esse crederent. sicut sectatores hermetis credebant. neq̄ ea q̄ a poetis fabulose dicebātur de dijs crederēt esse vera. creaturis tamen aliquib⁹ cultū diuinitatis impendebāt ex q̄bus rōnem fabularū assignabāt sicut Varro posuit totum mundū esse deū p̄pter animā ei⁹. dicens q̄ toti mūdo et oīb⁹ p̄tib⁹ ei⁹ diuinitatis cult⁹ impēdi pōt. s. aeri quem vocabāt Junonē aq̄ quā vocabāt Ieuē. et sic de alijs. Pla tonicī etiā posuerūt q̄ oīb⁹ substātijs rōnab⁹ q̄ sunt supra nos cult⁹ diuitas debet. puta demonib⁹. aīalib⁹ celestiuū corporū. itelligētis. i. substātijs separatis. Quāuis aut hīs que supra nos sunt aliquā reuerentiā exhibere et beamus. nō tamen cultū latric que p̄cipue in sacrificij oblatione cōsistit. p̄ quod homo p̄fetur oīum bonorū deus esse auctorē. sicut et in quolibet regno aliquis honorū supermo dño exhibet que nō licet transferre in alium. Et ideo subdit. Qui est benedictus. i. cui⁹ bonitas est manifesta. Sicut enim dicimur bñdicere deū in q̄tum eius bonitatē corde recognoscim⁹ et ore cōfitemur. **Eccl. 43.** Benedicētes deū exaltate illū q̄tum potestis. Addit aut. In seculū. q̄z ei⁹ bonitas est sempiterna ab alio nō dependēs. s. est omnis boni principiu. Et ex hoc sibi debetur omnis latric cultus. Addit aut. Amen. ad oīdam certitudinē asserendā. **Ysa. 65.** Qui benedict⁹ est super terrā benediscetur in deo amē. qđ idem est verū vel fiat. Videtur autē apostolus triplicē theologīā tāgere gentiliū. p̄mo quidē ciuilem que obseruabat a pontificib⁹ in adoratione ydolorū in tēplo. et q̄tum ad hoc dicit. Et mutauerunt gloriā incorruptibilis dei. scđo theologīā fabularem quā poete tradebant in theatris. et q̄tum ad hoc dicit. Qui cōmutauerūt veritatem dei in mendaciū. 3. theo. naturalē quā obseruauerunt p̄bi in mundo. p̄tes mūdi colentes. et quātum ad hoc dicit. Et coluerunt et seruiērunt creature potius q̄ creatori.

Lectio octaua:

D Propterea tradidit illos deus in passionēs ignominie. Nam femine eorum immutauerunt naturalem vsū in eum vsū qui est contra naturam. Similiter autem et masculi relicto naturali vsu femine: exarserunt in desiderijs suis in inuicē masculi in masculos turpitudinem operan-

tes et mercedem quam oportuit erroris sui semetipsis recipientes. Et sic nō probauerunt deum habere in noticiā. tradidit illos deus in reprobū sensum. vt faciānt ea que nō cōueniunt. repletos omni iniquitate. malicia. fornicatione. auaricia. nequicia. plenos inuidia. homicidijs. contentione. dolo. malignitate. susurroues. detractores. deo odibiles. contumeliosos. superbos. elatos. inuētores malorū. parentibus nō obedientes. insipientes. incompositos. sine affectione. absq̄ federe. sine misericordia. Qui cum iusticiam dei cognouissent: non intellexerūt. quoniā qui talia agunt digni sunt morte. nō solum qui ea faciūt. sed q̄ etiam p̄sentunt facientibus.

Posita culpa impietatis scđm quā p̄tra naturā diuinā peccauerūt. hic ponit penā quā. s. ad hoc reducti sunt. vt contra suā naturam peccarent. Et p̄mo ponit penā. scđo exponit ibi. Nam femine. tertio eius p̄uentiā ostēdit ibi. Et mercedem. Dicit ergo primo p̄pterea. s. quia dei veritatem in mendaciū mutauerunt. tradidit illos de⁹ non q̄ dem impellēdo in malū sed deferēdo. In passionēs ignominie. i. in peccata cōtra naturam. que dicūtur passionēs scđo q̄ proprie passio dicitur ex eo q̄ aliquid trahitur extra ordinem sue nature. puta cū aqua calefit. aut cū homo in firmatur. Et q̄a p̄ huiusmodi peccata homo recedit ab ordine naturali. p̄ueniēter dicitur passioēs ignominie. quia nō sunt nomine digna. scđm illud ephe. 5. Que aguntur in occulto ab eis. turpe est et dicere. Si enim peccata carnis cōmuniter exp̄probabilia sunt. q̄z per ea homo deducitur ad id quod est bestiale in homine multo magis peccatum cōtra naturā per que etiā homo a natura bestiali dēcidit. **Decc. 4.** Gloria eorū in ignominia cōmutabo. **De** inde cum dicit. Nam femine eorū etc. exponit quod dixerat. Et primo q̄tum ad feminas. scđo q̄tum ad masculos ibi. Similiter autem et masculi. Dicit ergo primo. Ideo illos dico in passionēs ignominie traditos. Nam femine eorū mutauerunt naturalem vsū in eū vsū qui est cōtra naturā p̄ma cor. 11. Nec ipsa natura docet vos. **Ysa. 24.** Mutauerunt ius dissipauerūt sedes sempiternū id est ius naturale. Et autē cōsiderandum q̄ dupliciter est aliquid cōtra naturā hominis. Uno modo contra naturā dīc cōstitue hominis que est rationale. et sic omne peccatum dicitur esse p̄tra naturā hoīs in q̄tum est contra rationē rectā. Et dñm. dicit in scđo libro. q̄ angelus peccans verus est ex eo quod est scđm naturam in id quod est p̄ter naturam. Alio modo dicitur esse aliquid contra naturam hominis ratione generis quod est animal. Manifestum est autē q̄ scđm nature intentionē commixtio seruum in animalibus ordinatur ad actum generationis. Et de omnīs commixtiois mod⁹ ex quo generatio sequi nō potest. est contra naturam hominis in q̄tum est animal. Et secū dum hoc dicitur in glo. naturalis vsus est. vt vir et mulier in vno concubitu coeant. contra naturam verō vt masculus masculum polluat. et mulier mulierem. et eadem ratio est de omni actu coitus ex quo generatio sequi nō pōt. **De** inde cū dicit. Similiter autem. exponit q̄tum ad mares q̄ scilicet relicto naturali vsu femine exarserunt. id est extra terminos nature arserunt. secundum illud. ps. cv. Exarserūt sicut ignis in spinis. Et hoc in desiderijs suis. s. carnalib⁹. Inuicē masculi in masculos turpitudinē operantes

Exce. 16. Mudabo ignominia tua coram eis etc. **Deus** de cu dicit. Et mercedez. ostendit hanc penam couenientem esse culpe dicens. Recipientes in semetipsis id est in deformatione sue nature mercedē erroris sui scz dei veritate in mendaciū cōmutauerūt. mercedē id est retributionē quā oportuit scz eos recipere scdm iusticie ordinē ex qua debitū erat vt q in dei natura iniuriosi fuerant. id qd est. ppriū sibi creaturis attribuēdo in sui natura cōtumeiosos existerēt. Et quāuis merces. pprie videat in bonum sonare. tamē hic sumitur cōmunitē p quacuq; retributione etiam in malis scdm modum q dicit infra sexto **Stipendia** pccati mors. **Mich. 1.** Mercedez eozū igni cōburetur. Et est notandū q satis rationabiliter aplūs vitia cōtra naturā q sunt grauissima inter peccata carnalia ponit ydolatrie penam quia simul cum ydolatria incepisse videntur scilicet tēpore abrahe qñ credidit ydolatria incepisse. **Unde** tunc primo legūtur in sodomitis punita esse vt gen. 19. Simul etiaz ydolatria crescēte huiusmodi vitia creuerūt. **Unde** dicitur scdm macha. 4. q. **Isid** aulus est sub ipa arce optimos quosq; epheboz in lupanariis ponere. Erat aut hoc non inuitū sed incrementū quoddā et pfectus gentilis et alienigenē conuersatiōis. **Deinde** cum dicit. Et sicut nō pbauerunt. ostēdit eos iniusticie fuisse subiectos. Et primo ostendit ex qua prior culpa in hec peccata deuenērūt. Scdo enumerat hoz peccatorūz differētiās ibi. Repleri omni iniquitate. Culpa autē peccatorū ponit cum dicit. Et sicut non pbauerūt deū habere in noticia. **Qd** potest dupliciter intelligi. **Qno** mō qz quis luminae ratiōis 7 p creaturas visibiles verā dei cōgnitiōnē habere poterūt. tamē vt liberius possent peccare nō pbauerunt. i. non approbauerunt vt ipsi haberent deum in sui noticia. **Job. 22.** Dixerunt deo. recede a nobis scientiam viarū tuarū nolumus. **Alio** modo potest intelligi qz ipsi nō pbauerunt qz deus in sua noticia haberet facta humana scdm illud ps. 93. Dixerunt non videbit oīs nec intelliget deus. Et scdm hunc sensū cōueniēt hūc culpe respōdet pena qz subditur. **Radidit** illos deus in reprobū sensum. **Dicit** autē hic sensus hominis non exterior quo sensibilia cognoscitur. sed interior scz qz iudicat de agendis. scdm illud sap. 6. **Cogitare** de illa sensus est cōsumatus. **Dicitur** autē hic sensus hominis q aliquis re pbandum in iudiciū habet de agendis scdm illud 2. thi. 3. **Homines** mēte corrupti re pbi circa fides. **Je. 6.** **Argentū** reprobū vocat eos. Et ideo subdit. **Et** faciant ea q nō cōueniūt id est ea q a recta ratiōe discordāt. **Sap. 3.** **Inutilia** opa eozū sunt. **Et** aut cōuentēs vt qui contra dei noticiam peccauerūt vel cū cognoscere nolētes vel cū cognoscere nō arbitratēs in pueritate sensus traderētur. **Unde** et sap. 14. dicitur. **Peccantiū** pena pambulat semper iniustozū puaricationē. **Deinde** cuz dicit. **Repleti** etc. enumerat huiusmodi in cōuenientia opa. et primo ponit id qd est generale dicens. **Repletos** omni iniquitate. qz vt dicitur. **1. Job. 3.** **Omne** peccatū est iniquitas. **Sicut** enim oīs virtus in qntū exētur preceptū legis habet rationē iusticie. ita etiam omne peccatū in qntum a regula legis diuine discordat habet rationē iniquitatis. **Et** sic in sacra scriptura precipue peccata arguuntur. **Dupl** autē eorum culpaz exaggerat. **Primo** quidē intensiue p hoc q dicit. **Repletos.** Ille enim videtur repleti iniquitate cui affectus ē totaliter ad peccandū dispositus scdm illud ps. 13. **Quoz** os maledictiōe et amaritudine plenus est. **Secundo** extēsiue qz scz non tantū in vno peccauerunt sed in oib. **Sap. 14.** **Infādoz** ydoloꝝ cultura oīs mali causa ē. **Cōsequēter** cum dicit **Malicia** enumerat peccata in speciali. **Et** primo qntum ad transgressionē q opponitur pceptis negatiuis. **Secdo** quātum ad omissionē q opponi

tur pceptis affirmatiuis ibi. **Supbos.** **Circa** primū duo facit. **Primo** pōit peccata qbus aliquid deterioratur in se ipso. **Secundo** peccata quibus aliq; sit nocuus pxio ibi. **Malicia.** **Circa** primū ponit qdem id primo qd est generale cum dicit. **Malicia** q ē habitus vitiosus virtuti oppositus. **Unde** et malicia peccare dicitur q ex habitu peccant ps. 13. **Quid** glizis i malicia. **In speciali** ponit peccatū quo qd deordinat circa appetitū corporaliū delectationū cum dicit. **Fornicatiōe.** **Quāuis** enim fornicatō p priesit cū meretricibus q iuxta fornicēs id est arcus trium phales se publice pstituebāt. tamē hic sumitur p omni illicito cōcubitu. **1. Job. 4.** **Attende** tibi fili mi ab qntū formatione. **Secdo** ponit vitium p qd quis deordinat circa appetitū rerū exteriorū cum dicit. **Auaritia** q est inmoderatus appetitus habēdi. **Deb. vltio.** **Sunt** mozes sine auaricia cōtenti presentibus. **Deinde** ponitur pctā q tendunt ad nocumētum pximi. **Et** primo ponit id qd est generale cū dicit. **Neq̄tia** dum scz attendat aliq; q neq̄ implere qd maxime cōtingit circa nocumēta pximoz qbus non potest aliq; aliquādo p voto nocere. ps. **Cōiūmēt** neq̄tia peccatoꝝ. **Cōsequēter** ponit radicē hoz peccatorū dicens. **Plenus** inuidia q est dolor de alieno bono ex q aliq; incitatur ad nocendū alteri. **Sap. 2.** **Inuidia** diaboli mors introiuit in orbem terrarū. **Postea** ponitur nocumēta et primo manifesta. et quātū ad factū cuz dicit. **Homicidijs** q sunt precipua nocumēta. **1. Sec. 4.** **Maledictū** mendaciū et homicidiū furtū et adulteriū inundauerunt. **Dicit** aut pluraliter homicidijs. qz homicidiū non solū cōsistit in ope. s; etiā in voluntate. **1. Job. 3.** **Qui** odit frēm homicida est qz scz odit ad occidēdum. **Et** qntū ad verba cū dicit. **Cōtentiōe.** **Est** aut cōtentiō ipugnatio veritatis cū cōfidentia clamoris. **puer. 20.** **Honor** est homini q se sepat a cōtentiōib. **Deinde** ponit nocumēta occulta. et primo illd qd ē generale cū dicit. **Dolo** qñ scilicet aliud imulat et aliud agitur. **Je. 9.** **Sagitta** vulnerans lingua eoz doli locuta est. in ore suo paces cū amico suo loq̄tur et occulte ei ponit insidias. **Post** hec ponit radicē interiorē hoz nocumētōꝝ cū dicit. **Malignitate** q importat malū ignem. i. malū affectum in corde scdm illud ps. 27. **Loquūtur** pacē cū pximo suo. mala aut in cordibus ps. 5. **Non** habitabit iuxta te malignus. **Cōsequēter** ponit nocumēta occulta q precipue sūt verbis cū dicit. **Susurrōnes** q scz occulte susurrāt in auribus hoīz ad seminādū inter eos discordias. **Ecc. 18.** **Susurro** et bilisquis maledictus in populo. multos enim turbauit paces habentes. **Detractozes.** q scz detrahūt fame alicui? occulte id ē eo ignorāte mala dicētes eo. **Ecc. 1.** **Si** mordeat serpens in silētio nihil eo minus habet q occulte detrahāt. **Et** ne putetur ista pctā esse leuia qz solo ore cōmittitur subdit. **Deo** odibiles. **Impugnāt** est id maxie qd de? in hoibus amat scz mutuū amorem. **Jo. 15.** **Hoc** est pceptus meū vt diligatis inuicē. **Unde** dicit puer. 6. **Sex** sunt q odit de? 7 se primū detestat aia ei? s. q seminat inter frēs discordias. **Addit** autē **Cōtumeliosos** q scz mala in faciē inferunt. **1. thi. 1.** **Qui** prius sui blasphem? et psecutor 7 cōtumeliosus. **Sic** ergo hec tria vitia in materia conueniūt qz omnes mala dicūt de pximo. **Dicit** aut in fine. nā susurro intēdit discordiā. detractor infamiaz. cōtumeliosus iniuriā. **Cōsequēter** ponit peccata q pntēr ad obmissionem. et primo ponit radicem hoz pctōꝝ cuz dicit **Superbos.** dicitur enim superbi qñ sup se eūtes p inordinatū appetitū excellentie. volunt enim pcesse nō subesse aliene regule. et ideo precepta omittūt. **Ecc. 10.** **Innitium** oīs peccati supbia. **Qd** vix est qntum ad auersionem a deo. non qntū ad conuersionem ad bonū cōmunitabile. **Dicitur** enim. **1. thi. vltimo.** qz radix omnīu maloz

Ad Romanos

Et cupiditas. Secundo ponit pccellus superbie ex quo primo in corde nascit elatio vt scilicet homo se super alios esse rat. **Luc. 18.** Non sum sicut ceteri hominum. Unde dicit contra elatos illud. **ps. 137.** Reus elati sunt oculi mei. Secundo ex superbia in opere nascitur nouitatis presumptio. Et quibus ad hoc subdit. Inuētores malorum quibus bona iam sunt a deo et ab hominibus instituta. Nequē est vt ipsi de nouo ad inueniant mala. **ysa. 3.** Adinuentōes eorum contra dñm. Et sequenter ponatur ipse omissio. Et primo respectu superiorum. Unde quibus ad pentes dicit. Parentibus non obedietes. Contra id quod dicit ephe. 6. Filij obedite parentibus vestris in dño. Quātum autē ad deum dicit. Inspicite id est contra diuinā reuerētiam agētes. **Job. 28.** Ecce timor dñi ipsa est sapiētia et recedere a malo intelligētia. Secundo ponit omissio quibus ad seipsum cum dicit. Incōpositos in habitu et in incessu. **Ecc. 19.** Amier corpus 2 ruzus dētium et ingressus hoīs enūciant de illo. Quēdaz tñ inculpatur. **ysa. 3.** De hoc quod cōposito gradu incedebant quod illa cōpositio excedebat modū cōmune hominū inter quos cōuerfabatur. Tercio ponit omissio quibus ad patres ad quos debent habere primo affectum in corde. contra quod dicit. Sine affectu. **puer. 12.** Viscera ipsoꝝ crudelia. 2. **tbl. 3.** Erunt hoīes seipso amātes se et non alios. Secundo debet homo eis exhibere socialē cōuersationē contra quod subdit. Absque federe quod se alio socialit non cōiūnt. **Iudic. 18.** Percusserunt eos in ore gladij. eo quod cū nullo hominū haberēt quicquid societatis ac negocij. **Ecc. 4.** De soli quoniam cū ceciderit. Quarto quibus ad inferiores subdit. Sine misericordia quā debemus miseris exhibere. **Jac. 2.** Iudicij sine misericordia illi qui non faciunt misericordiam. Et deinde cū dicit. Quia cum iusticijs ostēdit eos esse obnoxios ire sue vindictē diuine. Circa quod tria sunt cōsiderāda. Primo naturalis eorum affectus quia cū cognoscerēt deū iustum sicut et omnes alias pfectiones habēt nō crediderūt quod p peccatis penam inferret. **Sopho. primo.** Dicit in cordibus suis nō faciet dñs bene et nō faciet dñs male. Et hoc est quod dicit. Qui cū iusticijs dei cognouissent nō intellexerūt. Secundo pena peccatis eorum debita cū dicit. Digni sunt morte. Infra sexto Stipēdia peccati mors est. Dignū est enim quod aia quod deserit deus a corpore suo deseratur p mortē corpalem. et finaliter deserat a deo p mortē eternā. de qua dicit in **ps. 33.** Mors peccatorū pessima. Et apoca. 2. In his mors scda non habebit potestatem. Tertio cōsiderandū est quibus talis pena debetur. Et primo his quod talia agūt sepe predicta peccata scdō illud **ps. 5.** Disti omnes qui operant iniquitatem perdes omnes qui loquuntur mēdaciū. et non solū illis qui faciūt sed etiam his qui cōsentiant facientibus. Et hoc dupl. Vno modo directe vel laudādo peccatū scdm illud. **ps. 9.** Laudatur peccator in desiderijs anime sue. Al etiam prebēdo cōsiliū et fauorem. scdm illud 2. **pa. 19.** Impio prebes auxiliū. Alio modo indirecte quādo non reprehēdit aut impedit quos cūq; modo si potest. et precipue si ex officio incūbat. sicut peccata filioꝝ impuntantur hely. sicut patet. 1. **regū. 4.** Nec autem specialiter apus dicit ppter quosdam sapiētes gentiliū qui et si ydola non colerent: tamen colentibus non resisteabant.

Capitulum secundum.

Propter quod inexcusabilis es o homo omnis qui iudicas In quo enim alterū iudicas teipsum condemnas Eadem enim agis que iudicas Scimus enim quoniam iudicium dei est scdm veritates in eos qui talia agunt Existimas autē o homo

qui iudicas eos qui talia agūt et facis ea quod tu effugies iudicium dei An diuitias bonitatis eius et paciētē et lōgaminitatis ei? cōtempnis Ignoras quā benignitas dei ad penitentiam te adducit. Scdm autem duriciam tuam et ipenitens cor thesaurizas tibi trā in die ire et reuelatiōis iusti iudicij dei. Postquā apostolus ostendit quod gentiles iustificari nō sunt ex veritatis cognitione quā habuerunt. hic ostendit quod ne quod etiam iudei iustificati sunt ex his in quibus gloriabantur. Et sic vtriusque est necessaria ad salutem virtus euāgelice gratie. Primo quod dicit quod iudei nō sunt iustificati ex lege Secundo quod nō sunt iustificati ex genere de quo gloriabatur. 3. cap. Quid quod est apł? Tertio quod nō sunt iustificati ex circūcisiōe. 4. capitulo Quid quod dicem? Circa primū cōsiderandum est quod iudei et gentiles ad fidem cōuersi seimicē iudicabāt de priorī vita. Iudei enim gētibz obijciebant quod sine dei lege viuētes ydolis imolabant. Gētiles autē obijciebant iudeis quod lege dei accepta eas nō seruabāt. Primo ergo vtriusque arguit de inordinato iudicio. Secundo specialiter ostendit quod iudei nō erāt digni premio quia ea in quibus gloriabātur non sufficiebant ad salutē ibi. Nō enim audiuit legem. Circa primū duo facit. Primo cōsultat humanū iudiciū. Secundo astruit et cōmēdat diuinū ibi. Scimus enim. Circa primū duo facit. Primo pponit mutuo se iudicātes inexcusabiles esse Secundo assignat rōnem ibi In quo enim. Primo ergo cōcludit ex pmissis dicens. ppter quod gētiles veritatē de deo cognitā in iustitia detinuerūt. Homo qui iudicas aliu hominē iexcusabilis es sicut supra primo dixit. ita vt sint iexcusabiles. Adidit autem omnes Quasi dicat. quicquid sis siue gentilis siue iudeus. quod etiam gentilis de quo magis videbāt non potest excusari p ignorātiā. sicut supra ostēdit. 1. **corinth. 4.** Nolite ante tēpus iudicare. Deinde cū dicit. In quo enim assignat rationem excludēdo causam excusationis. primo quidem ignorātiā scdō innocētiā ibi. Eadem enim Ignorātia quidē excludit p iudicium. quicquid enim tu dicat aliquid quāsi male agētē demonstrat se agnoscerē illud esse malū et ex hoc ostēdit esse cōdemnabile et hoc est quod dicit. Ideo in quo es inexcusabilis. In quo enim iudicas alter. Hi male agētē teipm cōdemnas. i. ostēdit te esse cōdemnabilem. **Dat. 7.** Nolite iudicare et non iudicabimini. Non tamē credendū est quod omne iudiciū sit cōdemnatiōis causa. Est enim triplex iudicium. Vnū quidē iustū quod sepe fit scdm relām iusticie. **Sap. 1.** Diligite iusticiam qui iudicatis terram. Aliud est iudiciū non iustū quod sepe fit cōtra regulam iusticie. **Sap. 6.** Luz essetis ministri regni eius nō recte iudicatis. Est autē tertiu iudiciū temerarium cōtra quod dicit **Ecc. 5.** Ne temere quod loqris. Quod quidē du plr cōmittit. Vno modo quā aliq; pcedit circa id quod est sibi cōmissū iudiciū absque debita veritatis cognitionē contra id quod dicit. **Job. 29.** Causam quā ignorabā diligentissime inuestigabaz. Alio modo quādo aliquis vsurpat sibi iudiciū de occultis de quibus solus deus iudicare habet. Contra id quod dicit. 1. **corinth. 4.** Nolite ante tēpus iudicare quoad usque veniat dominus qui illuminabit. Est autem aliquid occultū non solū quo ad nos sed secundum sui naturam ad solam dei cognitionem pertinēs quidē primo cogitatio cordis. scdm illud. **Je. 17.** Prāuū est cor hominis et scrutabile quod cognoscat illud Ego dñs scrutās corda pbans renes. scdō contingēs futurū scdm illud. **ysa. 51.** Annūciate que vētura sunt infuturū et dicem? quod vij estis vos. Et ideo sicut dicit aug. de sermone domini in mōte duo sunt in quibus temerariū iudicium cauere debemus. vel cū incertū est quibus quisque

Ad Romanos

atorum scdm illud Jo. 20. Accipite spiritum sanctum quorum remiseritis peccata etc. Et hoc quidem corde scz et ore et opere dum aliqs perseverat vsq; ad finē vltimū. Et sic finalis impenitētia est peccatū in spiritū sanctum de q̄ manifestū esse irremissibile. Magistri dō sequētes dicūt peccatū in spm̄ sanctum scz qd̄ cōmittit̄ ex certa malitia q̄ p̄trariatur a p̄p̄riato spiritui sc̄to scz bonitati. sicut et p̄ctm̄ in filium dei qd̄ est ex ignorātia q̄ opponit̄ sapiētie q̄ a p̄p̄riatur filio. Et similiter p̄ctm̄ in patrē potest dici qd̄ sit ex infirmitate q̄ cōtrariatur potentie q̄ est a p̄p̄riatū p̄ris. Sic ergo p̄ctm̄ qd̄ ē in patrē v̄l in filium dicit̄ remissibile qz ex hoc ipso p̄ctm̄ videt̄ aliquā excusationē habere qd̄ ex ignorātia vel ex infirmitate cōmittit̄. qd̄ aut̄ ex certa malitia cōmittitur nullā in se habet excusationis causā. et ideo dicitur irremissibile qz nō habet in se vnde remittat̄. Itē qn̄q; deus illud ex sua bonitate remittat̄ sicut qn̄q; ex sua virtute curat morib; q̄ est de se incurabilis. Et fm̄ hoc asignantur sex species p̄cti in spiritum sanctū excludētes ea p̄ que p̄ctm̄ remittit̄ quorū prima duo accipiunt̄ p̄ respectū ad eam q̄ se tenet ex parte dei scz spes diuine misericordie cui opponit̄ desperatō et timor diuine iusticie cui opponit̄ presumptio. Alia vero duo accipiuntur ex parte hoīs scz p̄ceptus boni cōmutabilis cui opponitur obstinatio que hic duricia dicit̄ p̄ quā scz aliqs obfirmat̄ aīaz suā ad p̄ctm̄. et destinatio auersionis a deo cui opponitur cor impunit̄ qd̄ scz nunq̄ p̄ponit̄ p̄ penitētiā reuertit̄ ad deum. Alia vero accipiuntur ex parte donorū dei quorū vnus est fides secundum illud p̄uer. 5. Per fidē purgatur p̄ctā. et huic opponit̄ sp̄gnatio veritatis agnitio. Aliud aut̄ est caritas secundū illud p̄per. 10. Antuerſa descripta operit caritas et huic opponit̄ inuidētia fratne gr̄e.

Lectio secunda

Qui reddit unicuiq; secundum opera eius his quidem q̄ scdm̄ patiētiam boni operis gloriam et honorem et incorruptionem querentibus vitam eternā. His autē qui sunt ex contentione et qui nō accēscunt veritati credunt autē iniquitatis ira et indignatio: tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malus: iudei primum et greci. Gloria autē et honor et pax omni operanti bonum: iudeo primum et greco. Non enim est acceptio p̄sonarum apud deum. Quicūq; em̄ sine lege peccauerunt: sine lege p̄bunt. Et q̄cūq; in lege peccauerunt: per legem iudicabuntur.

Postq̄ ap̄tus p̄posuit veritatem diuini iudicij: exclusa cōtraria opinione. hic manifestat̄ diuini iudicij veritates et primo p̄p̄ōit qd̄ tēdit. sc̄do māifestat̄ p̄p̄ōitū ibi. His q̄d̄ ē fm̄ p̄a. p̄p̄ōnit aut̄ primo veritatē diuini iudicij q̄ntū ad duo scz q̄ntū ad opa. et q̄ntū ad p̄sonas. q̄ntū ad opa qd̄ ē qz in p̄p̄ti nō reddit fm̄ opa scz qn̄q; male agētibus gr̄am largit̄ sic ip̄i paulo ap̄lo q̄ p̄ri blasphem⁹ et p̄ sequuntur misericordiā cōsequunt̄ ē vt dicit̄ 1. thi. 1. S; hoc nō erit in die iudicij qn̄ erit tēp⁹ fm̄ iusticiā iudicādi p̄s. Cū accepero tēpus ego iusticiā iudicabo. Et ideo alibi dicit̄ in p̄s. Sc̄d; opa manū eorū retribue illis. Quāntū ad p̄sonas attendit̄ veritas diuini iudicij. qz retributiōis eq̄litas seruabit̄ q̄ntū ad oēs. 2. cor. 5. Vēs nos māifestari oportet. Videt̄ aut̄ qz nō sit fm̄ opa retributiō futura qz p̄ctō tēporali pena eterna retribuet̄. S; dicit̄ dum ē qz sicut aug. dicit 21. de ciui. del. In retributiōe iusticie nō

cōsiderat̄ eq̄litas tēporis inf̄ culpa et penam qz etiā scdm̄ hūanū iudiciū p̄ culpa adulterij q̄ breui hora cōmittitur. Inligit̄ pena mortis in q̄ nō attendit̄ legisator morā occisionis. S; poci⁹ qz p̄ morte p̄petuo excludit̄ a societate viuētium. Et sic etiā suo modo hō p̄ culpa tēporali punit̄ pena eterna. Et ideo nō ē mirū si p̄ctā cōmissa p̄ra caritates p̄ quā scz ē societas inter deum et hoīes eternalit̄ diuino iudicio punitur. Et hoc qd̄em esse iustū ex tribus apper̄ ex infinita dignitate dei in quē peccat̄. tanto enī q̄s gr̄a uis peccat̄ quāto maior est dignitas p̄sone in quā peccat̄ sicut plus peccat̄ q̄ p̄cutit̄ principē q̄ q̄ p̄cutit̄ priuatā p̄sonā. Et sic cum culpa peccati mortalis sit qd̄am mō infinita oportet qz ei infinita pena respōdeat. Et sic cū non possit esse infinita scdm̄ intensiōem relinq̄tur qz sit infinita secundū durationē. Sc̄do apparet ex voluntate p̄ quam peccat̄. Autēq; em̄ mortaliter peccat̄ auersus ab incōmutabili bono finē cōstituit in bono cōmutabili. sicut fornicator in delectatione carnis. auar⁹ in pecunia. Et qz si nis per se appetit̄: q̄ cūq; appetit̄ finē fert̄ in illud volens illd̄ semp̄ obtinere. si aliqd̄ aliud nō obsistat. Unde ille q̄ peccat̄ mortaliter voluntatē habet p̄petuo in p̄ctō manēdi nisi forte p̄ accidēs. sic qn̄ timet̄ penā v̄l aliqd̄ aliud tēp̄ dimittit̄. Unde cōueniens est vt ex quo homo fm̄ suam voluntatē peccatū p̄petuo obtinēdi appetit̄ qz eternalit̄ ter p̄ illo punit̄. De⁹ enim q̄ est inspector cordis p̄cis p̄ue ad voluntatē peccantis attendit̄. Tercio ex p̄te affect⁹ p̄cti q̄ ē subtrahit̄ gratie ex qua sequitur qz homo quantum est de se p̄petuo maneat in peccato a quo exire non potest nisi p̄ auxilium gratie. Nō est aut̄ cōueniens vt durate culpa cesset pena. et ideo in p̄petuū durat̄ pena. Quā autē dicit̄ reddere vnicuiq; fm̄ sua opa non ē intelligendū qz fm̄ eq̄litate operū qz p̄m̄lū excedit̄ meritū sed sc̄d; p̄portione. qz bonis retribuet̄ bona et meliorib; meliora. Et eadē ratio est de malis. Deinde cū dicit̄. His qd̄em q̄ scdm̄ patiētiam. manifestat̄ p̄p̄ōitū et p̄mo q̄ntum ad opera. sc̄do quāntū ad p̄sonas ibi. In omnē aīam. Quāntū autē ad opa ostendit̄ veritatē diuini iudicij. primo quāntū in bonis. sc̄do in malis ibi. His autē qui ex contentiōe. Circa primū duo cōsiderāda sunt scz meritū et p̄m̄lū. ad meritū tria cōcurrunt. Primo qd̄em patiētia qd̄ potest intelligi. In modo de patiētia dei de q̄ supra dicitur est. In diuinitas bonitas et patiētie. vt intelligatur illi esse scdm̄ patiētiam boni opis scz dispositi q̄ bene patiētia dei veritatur bene opando. Alio modo potest intelligi de patiētia hoīs qd̄ etiā intelligi potest dupl̄. In nō fm̄ qz patiētia importat̄ tolerantia aduersorū cū eq̄nitate cordis. hoc aut̄ necessariū est qz aliqs a bono ope nō desistat. p̄p̄ mala q̄ patitur. et hoc est qz dicit̄ scdm̄ patiētiam boni operis. Jac. 1. Patiētia opus p̄fectū habet. Luc. 21. In patiētia v̄ra possidebitis aīas vestras. Sc̄do potest intelligi patiētia p̄ lōganimitate siue p̄ p̄uēntia vt scz ali quis a bono ope p̄pter tediū nō recedat. Jac. vltio. Patiētes estote fr̄es vsq; ad aduētū dñi. Ad heb. 10. Patiētia vobis necessaria est. Scdm̄ est tonitas opis qd̄ qz dē dicit̄ bonū fm̄ ordinē ad debitum finē. et scdm̄ qz cōuenit regule debite que est lex dei et ratio hūana. Gal. vltio Bonū facientes nō desiciamus. Sc̄do tangit̄ rectitudinē tēporis q̄rētibus vitam eternā vt scz finalis q̄ homo patit̄ vel in bonis q̄ agit nō querat aliqd̄ tēporale s; eternum. Mat. 6. Primū q̄rite regnum dei. Et parte etiā premij tangit̄ tria. quorū primum est gloria q̄ significat̄ claritatem sc̄torū etiā intrinsecā qua replebuntur in mente fm̄ illd̄. Mat. 58. Implebit̄ splēdoribus aīam tuā. et exteriorē q̄ splēdebit in corpore. Mat. 13. Fulgebunt iusti sicut sol in regno p̄ris eorū. p̄s. Et subdit̄ sc̄ti in gl̄ia. Et sc̄do tangit̄ honor per quē significat̄ sc̄torū dignitas et reuerētia q̄ eis exhibet̄ ab omni creatura. Et t̄t̄ em̄ reges et

faceret. **ap. 5.** Fecisti nos deo nro regnuz & sacerdot. **Et vltim** coputabunt inter filios dei. **fm illd sap. 5.** **Ecce** qmōdō coputati sunt inter filios dei. **p. 8.** Minis honorati sunt amici tui deo. **Tercio** sagitur incorruptio qz scz illa gloria et honor nō erunt transitoria sicut ea que sunt in hoc mūdo. **1. cor. 9.** Illi qdem vt corruptibile coronā accipiant nos autē incorrupti. **Deinde** cum dicit. **Hic** autē ostendit veritatē diuini iudicij in malis in qb' etiā tangitur culpa & pena. **et qntum** ad culpā tangitur tria. quoz primū est cōtentionis p̄tinacia que qdem p̄rio potest intelligi hoīs ad deū beneficijs ad se vocātem. **p̄ra** quez hō cōtēdere videt diuina beneficijs resistēdo **deutr. 31.** **Ad** huc viuēte me & ingrediete vobiscū semp cōtētiōse egiss cōtra fidem. **2. thi. 2.** **Holl** vrbis cōtēdere. **Tercio** potest intelligi de cōtentione hoīm ad inuicē q̄ cōtrariat caritati q̄ est mater v̄tutū. **jac. 3.** **Ubi** zelus & cōtento ibi in cōstātia et omne op' p̄rauit. **Tercio** ponitur duritia eoz scz q̄ nō acq̄sūt veritatē. **Quod** potest vno modo intelligi de veritate fidei. **jo. 8.** **Si** veritatē dico q̄re vos nō creditis mihi? **Alio** modo de veritate diuine iusticie cui non acq̄sūt veritatē diuini iudicij nō credētes. **ezec. 18.** **Di** xistis nō est equa via dñi. **tercio** potest intelligi de veritate vite cui nō acq̄sūt q̄ peuerse viuūt. **jo. 3.** **Qui** facit veritatem venit ad lucē. **tertio** autē tangit malicia in hoc q̄ dicit. **credūt** autē iniquitātē vel q̄ cōtentiūt p̄suadētibus iniquitatē. **puer. 17.** **Malus** obedit lingue iniqui. **Et** qz credūt impunitatē peccōz q̄ in diuinā iniquitatē redundaret **ecc. 5.** **Ne** dixeris peccati & qd mibi accidit triste. **Et** credūt iniquitātē. **i.** iniquitātē. **f.** doctrine q̄ est cōtra fidē. **2. the. 2.** **Iudicent** oēs q̄ nō cederūt veritatē. **sed** cōtentiū serūt iniquitātē. **Ex** parte autē pene. **quattuor** ponitur. que qdem dupl'r distingui possunt. **uno** mō vt tra id est pena et vindicta corporalis intelligat esse post iudicij. **sophor. 1.** **Dies** illa dies ire. **Indignatio** autē in iudicio qm̄ impij sibi sibi indigabitur sit ex peccis q̄ cōmiserūt **sap. 5.** **Erra** uimus a via veritatis. **Tribulatio** autē et angustia p̄tinēt ad aīam separatā a corpore ad resurrectionē. **puer. 1.** **Quā** do venerit sup vos tribulatio & angustia. **Alio** mō pos sint distingui vt prima duo accipiāt ex pte dei cui' ira dicitur dispositio ad puniendū q̄ est malis horribilis **apo. 6.** **Dicit** montibus & petris cadite sup nos. **Indignatio** et' referē ad hoc qz peccatores indignos reputabit vita et na p̄. **Quib'** irraui in ira mea si introibūt. **Alia** vero accipiūt ex pte hoīs **Et** tribulatio qdē dicit a tribulo q̄ pūgit. **Ande** ad tribulationē potest p̄tinere omne qd dolozes infert. **sopho. 1.** **Hor** diei dñi amara tribulabit ibi fortis. **Angustia** autē dicit ex hoc qz ant' hoīs angustiat nō va lēs inuenire remediū p̄ra mala q̄ timer vel iā patit. **dan. 13.** **Angustie** mihi sunt vndiqz & qd eligam ignoro. **Job. 27.** **Quā**d clamorē illi' audiet deus cū venerit sup illum angustia? **Deinde** cū dicit **In** omnē aīam ostēdit veritatē diuini iudicij qntū ad psonas **Et** p̄rimo pponit huius eq̄tatē. **scdo** rationē assignat ibi. **Non** est enim per sonarū. **tertio** rationez manifestat ibi. **Quicūqz** est. **verita** tē qdē diuini iudicij q̄rum ad psonas: ostendit p̄rimo in malis cū dicit. **In** omnē aīam hoīs opantis. **i.** p̄ra omiez aīam. **qz** sicut gloria scōz ab aīa ad corp' deuenit. ita re p̄boz pena p̄rimo & p̄ncipiū ē in aīa & scdo in corpore. qd p̄p̄ defectū vel culpā aīe resurgit passibile. **eze. 18.** **Ani** ma q̄ peccauerit ip̄a moriet. **Dicit** autē iudei p̄mū et greci qz iudels maior pena debebat tan qz cognoscētib' dei volūtate p̄ legē. **Luc. 12.** **Seruus** scīēs volūtate dñi sui di gne plagis vapulabit multis. **Et** silt xp̄iani qntū ad idēz peccatū puta adulteriū vel furuz grauiori pena puniunt qz infidels. **heb. 10.** **Quā**nto magis putatis maiora me

rerī supplicia q̄ filij dei. **Sed** qntū ad totā penam grā uioz est pena infidelij p̄pter peccū infidelitatis qd ē gra uissimum. **Ande** dicit. **J. petri. 3.** **qz** super incredulos ira dei manet. **Scdo** manifestat in bonis & ponit p̄rimo duo q̄ supra dixit gloriā et honorē. **Tercio** vero. **s.** pacē po nit loco incorruptionis quā includit pax et multa alia cōprehēdit. **Nō** enim potest esse pax hoīs p̄fecta q̄ diu alis quis timet se amissurū bona que habet. **sed** tunc aliquis habet verā pacē cordis quādo habet omnia que cōcupi scit et ea p̄dere non timet. **ysa. 32.** **Sedebit** populus me' in pulchritu. pacis **Et** in his etiāz p̄mātū iudeis attri buit qz eis sunt p̄rimo p̄missa et in eozum p̄missiōes gē tes intrōierūt. **Job. 4.** **Alij** laborauerunt et vos in labo res eozūz intrōistis. **Deinde** cum dicit. **Non** enim est assignat rationē dīctorum quia scz non est p̄sonarū acceptio apud deū **act. 10.** **Nō** ē p̄sonarū acceptio de' **Oppo** nit autē p̄sonarū acceptio iusticie dīstributiue. **p̄** quā aliqz dīstribuit vnicuiqz fm dignitatē p̄sonarū: q̄ acceptio ē qm̄ p̄ter dignitatē dat alicui p̄' vt min'. **Tūc** autē hoc fit p̄ter dignitatē qm̄ hoc fit nō p̄p̄ cōditōez p̄sonē q̄ facit ad cau sū hoc ē em̄ causā accipe. **s.** qm̄ reglā opādī s̄ p̄p̄ p̄sonā qm̄ ip̄sa p̄sona accipiāt vt causa aliqd faciedī. **puta** si ali quis det alicui p̄pter cōsanguinitatem plus de bonis pa trimonialib' nō est acceptio p̄sonarū quia cōsanguinitas est cōueniens causa p̄pter quam in talibus bonis debeat plus habere. **si** autem p̄pter cōsanguinitatez aliquis p̄e latus det alicui plus de bonis ecclesiasticis potest hoc ad acceptiōnem personarūz p̄tinere si alias idoneitas nō cō truat. **hon** enim cōsanguinitas est ratio cōueniens dī stributionis honorum sp̄ialium. **qz** igitur deus omnia cō uenientissima ratioe facit nō cadit in ip̄m p̄sonarū accep tio. **Dicitur** em̄ **sap. 8.** **Qz** disponit omnia suauiter. **s.** vis detur acceptio p̄sonarū qz peccatoz quosdā in suis peccis relinquit quosdā ad se vocat. **Sed** dicendum qz persona rum acceptio opponitur iusticie. **Ande** locū habet in his que dantur ex debito qd attendit iusticia. **de'** autē nō ex debito sed gratis peccatores ad penitentiā vocat. **si** enim ex operibus iam nō ex grā vt dicit infra **1j. Et** **tiē. 3.** **Non** ex operibus iusticie que fecimus nos sed scōz suā misericōz diaz saluos nos fecit. **In** talibus autē beneficijs gratis da tis nō solum deo sed etiam homini libez est dare cui volū erit. **Mat. 20.** **An** nō licet mihi facere quod volo. **De** inde cū dicit **Quicūqz** est. **exponit** predictam rationē. **qz** enim non sit p̄sonarum acceptio apud deūz patet per hoc qz omnes qui peccatū puniūtur. **Ande** p̄rimo loquit quā tum ad illos qui legem non susceperunt dicens qz quicūqz peccauerit sine lege scilicet moȳsi accepta a deo sine le ge p̄bit id est cōdēnabitur nō p̄pter legis transgressio nem. **Job. 4.** **Quia** nullus intelligit in eternū peribunt. **Scdo** loquitur quantum ad illos qui legem scriptam ac ceperunt et dicit qz quicūqz peccauerint in lege id est post legē scriptam iudicabuntur per legem id est p̄pter hoc qz trāsgressi sunt preceptū legi. **jo. 12.** **Sermo** quē loquit sum vobis ille iudicabit eum in nouissimo die. **Quidam** autē ex hoc modo loquendi occasionem erroris sumperūt **Quia** enim apostolus nō dicit quicūqz in lege peccauerit per legem peribit si dixerat de his qui sunt sine lege cre diderunt qz illi qui post legem susceptā peccāt iudicētur aliq̄liter. **s.** in p̄nti nō tñ peunt. **Sed** sicut dicit glo. quis xp̄ianus dicat nō p̄ire iudeū si non credat in xp̄m cū dñs dicat qz tolerabili' erit sodome in die iudicij q̄ eis. **vt** ha bet **Mat. 12.** **Ande** **eze. 18.** **Holo** mortē peccatoz. **Art** tur autē tali diuersitate i loquēdo qz vt grego. dicit in mo salib' sup illud iob. 36. **Iudicij** paupibus tribuit. **Quis** dā in futuro iudicio p̄bit sed nō iudicabūt. **i.** impij qui sunt sine fide & lege dei p̄. **Nō** resurgent impij in us

Ad Romanos

dicio. qz scz nō est locus disceptandi p̄ra cū q̄ totalit̄ est alienus a deo. Jo. 3. Qui nō credit iā iudicatus est. Alij vero q̄ lege dei ⁊ fide suscepra peccāt ita p̄bunt qz etiam iudicabitur q̄si q̄daz disceptatiōe cū eis facta. Unde eze. 34. dicit Ecce ego iudico inter pec' et pecus arrietum et hircorū Sicut ⁊ rex vt gre. dicit hostes condemnat absqz audientia ciues aut cū diligenti audientia.

Lectio tertia.

Non enim auditores legis iusti sunt apud deū: s̄ factores legis iustificabūt. Cū em̄ gētes q̄ legē nō habent naturalit̄ ea q̄ legis sunt faciūt. eiusmodi legē nō h̄ites. ip̄i sibi sunt lex: q̄ ostendunt op' legis scriptū in cordib' suis: testimoniū reddēte illis cōsciētia ip̄orū. et inter se in uicē cogitationū accusantiū aut etiāz deſcendentū in die cū iudicabit de' occulta hoīm: s̄m euangelium meum per iesum xpm.

Postq̄ ap̄lus cōfutat hūanū iudiciū q̄ se gētes ⁊ in dei mutuo iudicabant. ⁊ diuinū iudiciū cōmendauit. h̄ p̄cedit ad ostēdendū ea q̄bus iudei gloriabant̄ eis nō sufficere ad salutē ⁊ primo ostēdit p̄positū. sc̄do soluit ea que in p̄trariū dici possent. tercio cap. ibi. Quid ergo ampli' ⁊c. De duob' iudei gloriabant̄ scz de lege ⁊ circūcisiōe q̄ nō erat ex lege moysi. s̄ ex p̄ribus vt dicit Jo. 7. p̄p̄o ergo ostēdit qz lex audita siue recepta nō sufficiebat ad salutē. sc̄do ostēdit idē de circūcisiōe ibi. Circūcisiō q̄des ⁊c.

Circa primū duo facit. primo p̄ponit qd̄ intendit. sc̄do manifestat p̄positū ibi. Cū em̄ gētes. Circa primū p̄p̄o duo. Vnū excludēdo. alterū asserēdo. Excludit em̄ qd̄ iudei opinabant̄ scz se p̄ solū legis auditum iustificari. Cū dicit. ita dicitū est qz peccātes in lege iudicantur p̄ legem. Nō enim auditores legis ex hoc ip̄o qz legem audiūt iusti sunt apud deū. et si apud hoies iusti reputant̄. Mat. 7.

Qui audit uerba mea ⁊ nō facit ea similis est viro stulto.

Fac. 1. Si q̄s auditor est uerbi ⁊ nō factor ⁊c. sc̄do astruit qz factores legis sunt iusti cū dicit. s̄ factores legis iustificabunt. Mat. 7. Quis q̄ audit uerba mea et facit ea assimilabitur viro ⁊c. Fac. 1. Estote factores uerbi et nō auditores tm̄ et p̄s. Intellect' bon' oibus faciētib' eū.

Sc̄do circa sc̄dū uidet̄ esse qd̄ infra tercio dicit̄ ex opibus legis nō iustificabit̄ ois caro corā eo. nō ergo aliq̄ ex hoc qz opa legis faciūt iustificātur. Sc̄do dicit̄ qz iustificari trip̄t accipi potest. Vno nō p̄t accipi q̄ntū ad reputatiōez vt tunc aliq̄s iustificari dicat q̄n iust' reputat̄. Eze. 16. Iustificasti sorore' tuā scz p̄ reputationē. Et s̄m hoc potest intellegi hoc. factores legis iustificabūtur. i. iusti apud deū ⁊ hoies reputabunt. sc̄do p̄ executionē iusticie in q̄ntū scz opa iusticie exequūtur. Luc. 18. Descedit hic iustificat' in domū suā qz scz publican' op' iusticie fecerat cōstēdo peccatū. Et hoc nō verificat̄ qd̄ hic dicit̄. Factores legis iustificabūtur scz legis iusticia exequēdo.

Tercio potest accipi iustificatio q̄ntū ad causāz iusticie vt scz ille dicitur iustificari qz iusticia de nouo accepit s̄c̄ infra q̄nto. Iustificati igit̄ ex fide ⁊c. sic aut̄ nō intelligit̄ hic qz factores legis iustificētur q̄si q̄ p̄ opa legis iusticia acq̄rāt hoc qd̄ esse nō potest neqz q̄ntū ad opa ceremonialia q̄ grām iustificantiē nō cōferebāt. neqz etiā q̄ntū ad moralia ex q̄bus habit' iusticie nō acq̄rīt. sed pot' p̄ habitū iusticie infusum huiusmōi opera faciūt.

Deinde cū dicit. Cū em̄ gētes. manifestat p̄positū. Et primo ostēdit qz factores legis etiā si nō sint auditores iustificātur. sc̄do qz auditores legis sine legis obseruātia nō iustificant̄ ibi. Si

aut̄ iudeus. Circa primū tria facit. primo p̄ponit dignitatē eorū q̄ legē absqz auditu obseruāt. sc̄do manifestat qd̄ dixerat ibi. Qui ostendunt opus legis. tercio p̄bat ibi. Testimoniū reddēte illis. Circa primū tria tāgit. quātum ad gētes primo carentia legis dicens. Cū em̄ gētes q̄ legē nō habēt scz diuinā quā nō acceperūt nō em̄ gētib' data est lex s̄ iudeis s̄m illud ecc. 24. Et in ps. Nō fecit taliter omni nationi. deu. 33. Legē p̄cepit nob̄ moyses hēre reditatem multitudinis iacob. Ex q̄ patz qz gētilis nō peccabāt nō obseruādo ceremonialia legis. sc̄do cōmendat in eis legis obseruātia cū dicit. Naturalit̄ faciūt q̄ sunt legi id est que lex mandat scz q̄ntuz ad p̄cepta moralia q̄ sunt de dicamine rationis naturalis. sic ⁊ de iob dicitur qz erat iust' ⁊ rectus ac timēs deū ⁊ recedēs a malo. Cū ipse dicit. 23. Vestigia eius sequūt' est. pes me' uias ei' custo diui. Sc̄do dicit naturalit̄ dubitatiōē habere. uidet̄ em̄ patrocinari pelagianis q̄ dicebāt qz homo p̄ sua naturalia poterat oia p̄cepta legis seruare. Nō exponēdū ē naturaliter. i. p̄ naturā grā reformatā. loq̄tur em̄ de gētib' ad fidē p̄uersit̄ q̄ auxiliō grāe xpi ceperāt moralia legē obseruare. Al' pot' dicit naturalit̄. i. p̄ legē naturalē ostēdem tem eis qd̄ sit agē dū s̄m illud ps. Multi dicit̄ q̄s ostendit nob̄ bona: signatū ⁊c. Qd̄ ē lumē ratiōis naturalis in q̄ ē ymago dei ⁊ tū nō excludit̄ q̄n necessaria sit grā ad mouēdū affectū sic etiā p̄ legē ē cognitio peccati vt dicit̄. iſra. 3. et tū ulterius req̄rīt grā ad mouēdū affectum.

Tercio ostendit eorū dignitatē in hoc. s̄. qz huiusmōi legem nō habētes ip̄i sibi sunt lex in q̄ntū. s̄. fungūtur officio legis ad seip̄os: instruēdo se ⁊ inducēdo ad bonū. qz vt philoſophus dicit̄ io. ethicozū. Lex ē s̄mo coactiōez habēs ab aliq̄ prudētia ⁊ intellectu p̄cedēs. Et ideo dicit̄. i. iſi. ⁊c. Quis lex non ē posita. s̄. qz exteriori lege nō cogit. sed posita ē inuisi q̄ indigēt exteri' cogi. Et ite ē sup̄m' grā dū dignitas in hoīb'. vt scz non ab alijs s̄ a seip̄is inducantur ad bonū. Sc̄dū? No grad' est eorū q̄ inducūt ab alio sed sine coactiōe. Terci' aut̄ ē eorū q̄ actiōe indigēt ad hoc qz fiat bonū. Quartus ē eorū q̄ nec coactiōe ad bonū dirigi possūt. Itē. 2. Frustra percussit filios v̄ros uiscerū nā nō receperunt. Deinde cū dicit. Qui ostēdit. ostēdit quōd ip̄i sibi sunt lex qd̄ accipere possunt ad firmitudinē legis q̄ ab exteriori hoīe p̄ponit̄ q̄. s̄. cōsueuit ad infirmitatē et memoriā scripto tradi ⁊ s̄m illi q̄ legē obseruāt absqz exteri' ois auditu legis ostēdit op' legis scriptū. nō qd̄ attramētō. s̄ p̄mo qd̄ et principāl' spū dei uini. vt dicit̄. i. cor. 3.

Sc̄do etiā hūano studio p̄uer 3. Describē ea i tabulis cordis tui. s̄. p̄cepta sapiētie. Cū ⁊ hic seq̄tur. In cordibus suis. nō p̄gameno aut tabulis lapideis siue eretis. Itē. 31. Dabo legē meā in uiscerib' eorū ⁊ i corde eorū sup̄scribēt̄ eā. Deinde cū dicit. Testimoniū reddēte. p̄bat qd̄ dixerat. s̄. qz op' legis sit i cordib' eorū inscriptū p̄ qd̄ā opa q̄ huiusmōi scriptum ānunciāt. ⁊ p̄mo ponit illa opa quorū vnū est testimoniū cōsciētie qd̄ tāgit dicens. testimoniū reddēte illis cōsciētia q̄dē nihil aliud ē q̄ applicatio cōgnitiōis h̄ite ad iudicādum de aliq̄ v̄rū sit bene vel male factū. Nō huiusmōi cōsciētia q̄ntū testimoniū p̄hibet de bono s̄m illud. 2. cor. 1. H̄ita n̄ra hec ē testimoniū cōsciētie n̄re. Nōqz aut̄ d malo. ecc. 7. Scit cōsciētia tua qz ⁊ tu crebro maledixisti alijs. Nō aut̄ pot' aliq̄ p̄hibere testimoniū de aliq̄ ope qz sit bonū vel malū nisi p̄ hoc qz habet legis noticiā. Cū hoc ip̄m qz cōsciētia testimoniū reddidit de bono vel malo ē euidēs signū qz i corde hoīs sit op' legis descriptū. Alid aut̄ op' ē accusatio ⁊ desensio q̄ sine noticia legis eē nō p̄t. Et q̄ntū ad hoc dicit. Et cogitationū i. cogitatioib' accusantiū aut etiāz desēdētū. i. accusatiōib' vel desēdētibus more grecoz q̄ genitiō loco ablatiuorū v̄nūt ⁊ hoc inter se inuicē. insurgit em̄ hōi circa aliquod

facti aliqua cognitio accusans dum propter rationes alii quā cogitat se male fecisse. ps. Arguā te et statuā contra faciē tuā. ysa. 5. Agnitio vult? eorū respōdebit eis. Quis quē eia? surgit alii cognitio defendēs vū p aliquā rationē cogitat se fecisse bene. secundū illud Job. 27. Nō reprobēdit me cor in omni vita mea. Et inter hanc accusatiōnem et defensionem locum habet testimoniū conscientie cui statur. Potest et aliter legi vt dicatur testimoniū red dente illis conscientia ipsoꝝ que scilicet conscientia nō solū est operum sed etiā cogitationū de quibus scilicet homo conscientiā habet sed primū melius est. Sed qz testimoniū accusatiō et defensio in iudicio locum habet. agit se cūdo de huiusmōi iudicio ostēdēs tēp? euz dicit. die. qd dicit nō ad designandum tēporis qualitatem sed absconditoꝝ manifestatiōnez. p̄me. cor. 4. Illuminabit abscondita tenebrarum. Quādoqz tamen dicitur nō ppter incertitudinem hōre illius. Ma. 25. Media nocte clamor factus est. Dicitur autē cogitationes accusantes vlt defendentes in die iudicii nō ille que tunc erunt qz tunc vnicuiqz māifesta erit salus vlt damnatio. sed defensio vel accusatiō cogitationum que nūc sunt et testimoniū conscientie quod nūc est reprēsentabit homini in illa die virtute diuina faciente. vt dicit Aug. 2. de ciu. dei. Moricia autē illaz cogitationū que remanent in alia nihil eē aliud vident vt dicit glo. q̄ reatus pene vel meritum ex eis consequens. Ostendit etiā auctorem iudicii dicens. Cuz iudicabit de us. p̄. Iudicabit orbem terrarū in equitate. Determinat etiam de quibus erit iudicium cū dicit. Culpa hominū de quibus nūc homines iudicare nō possūt. p̄me cor. 4. Illuminabit abscondita tenebrarū. Ostendit etiam docētrinā ex q̄ habet fides de hoc iudicio cū dicit. scdm euāgelium meū id est a me predicatum. Ma. 12. Omne verbum ociosum et. Dicit autē euāgelium meum quōis nō possit dicere baptismum suū et sit vtriusqz minister qz in baptismo nihil opatur industria hominis. sed in euāgelio predicando multum industria predicatoris opatur. ephē. 3. Prout potestis legentes intelligere prudentiam meā in ministerio. Postea ponit cui datum est iudicium cū subdit. Per ihm xpm qui scilicet est constitutus a deo iudex viuoz et mortuozum vt dicit. Act. 10. 2 Jo. 5. Pat omne iudicium dedit filio qui scilicet in iudicio apparebit bonis et malis. sed bonis scdm gloriā diuinitatis. ysa. 33. Regem in decore suo videbunt. Valis autē scdm naturā humanitatis. Apo. primo Videbit eum omnis caro.

LECTIO QUARTA.

S autem tu iudeus cognosaris et requiescis in lege. et gloriaris in deo et nosti voluntatem eius et probas vtiliora instructus per legem. confidis teipsus esse ducem cecoz. lumen eozum qui in tenebris sunt. eruditorem insipientiū. magistrū infantium. habentem formam scientie et veritatis in lege. Qui ergo alium doces teipsus nō doces. Qui predicas nō surandum furaris. Qui dicis nō mechādū mecharis. Qui abhominaris idola sacrilegium facis. Qui in lege gloriaris per preuaricationem legis deum in honozas. Nomen enī dei per vos blasphematur inter gentes sicut scriptum ē. Circumcisio quidem prodest si legez obserues. si autē preuaricator legis sis. circumcisio tua p̄puciū facta ē. Si igit p̄puciū iusticias legē

custodiat. nōne p̄puciū illi in circūcisionez reputabit. Et iudicabit id qd ex natura ē p̄puciū legē sumās te q̄ p litterā et circūcisio nē p̄uaricator legis es. Nō eim q̄ in maifesto iude? ē. neqz q̄ in maifesto i carne est circūcisio s̄ q̄ in abscondito iude? est et circūcisio eoz dis in spū nō in littera. cui? laus nō ex hominibus sed ex deo est.

Ostenso qz factores legis iustificatur etiā sine hoc qz sit auditores qd p̄tinebat ad gētiles. hic ostēdit qz auditores non iustificatur nisi sint factores qd p̄tinet ad iudeos. P̄tio ergo ostēdit prerogatiuā iudeoz q̄tū ad legē suscep̄tionem. secūdo ponit eoz defectum q̄tū ad legis transgressiōē ibi. qui ergo alii. Ponit autē eoz prerogatiuā tripliciter. Primo q̄tū ad gentē cui data est lex. scdo q̄tū ad legē ibi. Et requiescis in lege. tertio q̄tū ad legis effectum siue factū ibi. Et nosti voluntatē eius. Quātū autē ad gentem dicit. Si autē tu iudeus cognominaris quod est nomen honorabile scdm illud. ps. Facta est iudea sanctificatio ei? Jo. 4. Salus ex iudeis est. Dicunt autē iudei nō a iuda machabeo vt quidā dicunt forte p̄p hoc qz iudas machabeus gentem illam in dispersione existentem cōgregauit et protegit scdm illud p̄mo. machab. 3. Preliabat p̄tia israel cum leticia et dilatavit gloriāz populo suo. Inuenit enim nomen iudeoz ante iudā machabeum scdm illud hester. 8. Iudeis noua lux oriri visa est. Et ideo dicendum est qz iudei denominatur a iuda patri archa. gen. 49. Iuda te laudabunt fratres tui. Cuz eim tempore roboam. x. tribus ab eius regno se segregantes vitulum aureum adorarent in transmigrationem sunt ducte ab assirijs vt habetur q̄rti regum. 17. Nec de eozū reuersione facit mentionez scriptura. sed potius terra remāsit occupata ab alienigenis qui postmodū samaritani sūt dicti. P̄ne autem tribus scilicet iude et beniamin adherētes regno roboam perseuerauerunt in cultu dei. Et quāuis in captiuitatem babilonis fuerint ducte. postmodum tamen per cyrum regem persarum sunt reducti in terram suam vt dicitur primo esdre. primo. Et qz tribus iude maior erat ab ea tota illa gens denominabatur. Et nō soluz q̄ illierant de tribu beniamin sed etiā de alijs tribubus reuertentibus qui se illis adiunxerunt. Consequenter eum dicit. et requiescis in lege. ponit eozum prerogatiuā quātū ad legē. Et primo quidem quātū ad ipsam legē cum dicit et requiescis in lege quasi per eam certificatus in credendis et in agendis. Dubitans enī intellectu nō quiescit sed vtriusqz sollicitatur qui autē sapientie certitudinem accipit mente quiescit. Sap. 8. Intrans in domum meam cōquiescam cum illa. secūdo quātū ad legis lasorem euz subdit et gloriaris in deo id est in cultu et noticiā vnius dei. Re. 9. In hoc gloriatur qui gloriā scire et nosse me et. p̄me cor. p̄mo 2. 2. cor. 10. Qui gloriatur i domino gloriatur. Deinde cum dicit. et nosti ponit prerogatiuam eozum quātū ad fructum legis et primo q̄tū ad hōres respectu sui ipsi. scdo respectu alioꝝ ibi ostēdit. Poit autē duplicē fructū. Primū qdē ridentē gē quaz de deo habebāt euz dicit nosti voluntatē ei? quid. s. de us velit vos facere infra. 12. Et p̄betis que sit voluntas dei. scdm fructum ponit qz respōdet quieti in lege si cū dicit. et p̄bas vtiliora. i. scis ap̄ p̄bare eligēdo nō soluz mala a bonis. s̄ etiā meliora a min? bonis. Undē q̄rebat qdaz. ma. 22. qd ē mādatū magnū. Et hoc instruct? p̄ legem. ps. Vtrū hō quē tu erudicis dñe et de lege tua docueris eū. Consequenter poit fruct? p̄ respectū ad alios. q̄ q̄ dez tripliciter se hnt ad noticiā legē. Quidā enī sūt oīo i legē ignorātia p̄tiumi vno qdē mō p̄ defectū natalis genij.

Ad Romanos

sicut et homo corpalliter dicitur cecus per defectum interiori potestate visive. **Ysa. 59.** Palpauimus ceci parietem. Huiusmodi autem hominibus non potest homo lumē sciētie prebere ut ipsi se videre possint quid sit agendum. sed prebet eis homo ducatur ut cecis: mādando eis quid facere debeant. Quis mandatorū rōm non cognoscant. **Iob. 29.** Oculus fuit ceco. de quibus tū dicit **ma. 15.** Ceci sunt et vus ces cecorum. Alio modo sunt in ignorantia per defectum discipline qui sunt quasi in tenebris exterioribus non illuminati per doctrinā quibus sapiens prebere potest lumē discipline ut intelligant que mandantur. et hoc est quod dicit **Lu. 11.** me eorum qui in tenebris sunt. **Lu. 11.** primo. Illuminare hijs qui in tenebris sunt. secundo autē tangit illos qui sunt in via peruenienti ad sciam quā nondū attingerūt et hoc vno modo per defectū plene instructionis. Et hoc est quod dicit **Eruditorum insipientium id est eorum qui nondū sapientiaz accipiunt quod dicunt erudiri quasi erubā ruditate que a principio inest omnibus cum primo instruantur. **Ecc. 7.** Filij tibi sunt erudi eos. Alio modo per defectum eratis sicut sunt puter. Et quantum ad hoc magis infantium. **Ysa. 33.** Ubi est doctor puulorum. Tertij vero sunt qui iam sunt in sciētia pueri. Et isti indigent a sapiētibus informari ut habeant sapientiam dicta in auctoritate quasi quādam regulam seu formam. Et quantum ad hoc dicit hātem formam sciētie. **scdō tibi. 1.** Formā habe bonorum verborū quā a me audisti. **Et phi. 3.** Obseruate eos qui ita ambulant sicut habent formam nostrā. Oportet autē eos qui sic informant auctoritate maiorū instrui ut sciant quid sit in lege traditū. Et ideo dicit sciētie. **Sap. 10.** Dedit illi sciam sanctorū. Et etiam ut sciant quid sit verus intellectus eorum que traditur in lege. Et quantum ad hoc dicit veritatis. **ps.** Emitte lucem tuā et veritatem tuā. Deinde cum dicit. Qui ergo alius doces. ostendit defectū eorum scdō transgressionē legis. Et primo hominis ad seipsum cū dicit. Qui ergo alium doces dirigendo ipsum ad bonum teipsum non doces dirigendo. Et potest legi vel interrogatiue quasi cum quadam indignatione. vel remissive quasi asserendo eorum maliciam. et simile est in sequentibus. **Iob. 4.** Ecce docuisti plurimos. Et infra. Nūc terigit plaga et defecisti. secundo tangit defectum quantum ad proximum. Primo quidem quantum ad res que furto subtrahuntur cuius dicit. Qui predicas non furandū furaris **Ysa. 58.** Principes tui infidelis socij furum. scdō quantum ad personam coniunctam que per adulterium polluitur. Et quantum ad hoc dicit. Qui doces non mechardum mechardis. **Ecce. 7.** Omnes adulterantes quasi clibanus. **Iere. 5.** Annusque ad uxorem proximi sui. tertio autem ostendit eorum defectum per cōparationem eorum ad deum et primo quidem quantum ad hoc quod peccabant. cōtra ipsum cultum. Et quantum ad hoc dicit. Qui abominaris ydola cognoscens. s. ex precepto legis ea non esse colenda sacrilegium facis abutendo. s. hijs que pertinent ad diuinū cultū. Quod quidem primo fecerūt in statu legis. **Mal. 1.** primo. Dicitis mensa dñi cōtaminata est. Et postmodum blasphemādo ipsum. **Mat. 12.** In beelzebub principe tē. secundo quātum ad ipsam gloriā cum dicit. Qui in lege gloriaris per preuaricationem legis deum inhonoras. sicut enim legis obseruātia in bonis opibus est occasio videntibus ut honorent deum. ita etiā transgressio legis per mala opera occasio est videntibus blasphemādi. **pma. pe. 2.** Ex bonis opibus vos cōsiderantes glorificent deum. Contra autē dicitur **pma. tibi. 6.** Quicūque sunt sub iugo seruitutis dominos suos omni honore dignos arbitrentur ne nomen domini et doctrina fidei blasphemet. Et ideo in ps dicitur. Uidi preuaricātes et tabescebā. Et ad hoc inducit auctoritatem subdens. Nōmē enim dei per vos blasphematur inter gentes quod scilicet gentes videntes iudeorum malam cō-**

uersationem reputabant hoc puenire ex mala instructione legis a deo tradite. Dicit autē sicut scriptus est. **Ysa. 52.** Dominatores eius iniqui agunt et iugiter tota die nōmē meū blasphematur. et **ezech. 36.** scdōm aliā litteram ubi nōstra sic habet. **Mo.** propter vos ego faciam domus israel sicut propter nōmē sanctus meū quod polluitis in gentibus. **Dei** deus dicit. Circūcisio ostendit quod nec circūcisio sufficit ad salutē eadez rōne qua nec lex quod. s. obseruātia legis sine circūcisione valet. sine qua tamē circūcisio non prodest sicut si militer dicitur est. Et circa hoc tria facit. primo comparat circūcisionem ad iudeos circūcisos. scdō ad gentes incircūcisas ibi. Si igitur prepuccium. tertio manifestat quod dixerat. ibi. **Mo.** enim qui in manifesto. Circa primū duo facit. primo ostendit qualiter circūcisio proficit. secundo qualiter non proficit ibi. Si autē preuaricator tē. Dicit ergo primo. Circūcisio quidem prodest quantum ad remissionem peccati originis. Unde dicit **gen. 17.** Masculus cuius prepuccij caro circūcisā tē. Sed tibi adulto tunc finaliter prodest si legē obserues sicut religiosus prodest professio si regulas obseruet. Circūcisio enim erat quasi quedā professio obligās homines ad obseruātia legis. **Gal. 5.** Testificor omni circūcisio dēnti se. quā debitor tē. Quod autē apostolus dixit si circūcisidimi xpus nihil vobis proderit. loquitur quantum ad tempus post gratiā euāgelij diuulgatam. hic autē loquitur quantum ad tempus ante passionē xpi in quo circūcisio statū habebat. secundo ibi. Si autē preuaricator ostendit quomodo circūcisio non proficit dicens si tu iudee adulte preuaricator es legis circūcisio tua prepuccium facta est. i. non plus valet tibi quam prepuccium. quod non seruas quod per circūcisionem presteris. **Iere. 9.** Omnes gentes prepuccij habent domus aut israel in circūcisio sunt corde. quinimo ex hoc sunt magis rei quod non seruant quod presterunt. Dupliciter enim sulta et infidelis promissio ut dicit. **ecc. 5.** Deinde cū dicit. Si ergo prepuccium. comparat circūcisionem ad gentiles. et hoc dupliciter. primo quidem quantum ad hoc quod eius fructū habent gentiles obseruādo legem. unde dicit. Si circūcisio prodest cuius obseruātionē legis non aut sine ea. igitur si prepuccium id est gentilis incircūcisus custodiat iusticias legis id est iusta precepta legis. **ps.** Omnia mādata tua veritas. Nōne prepuccium illius in circūcisione reputabitur quasi dicitur. Fructum vere circūcisionis habebit. Ad hoc enim homo extrinsece circūcisiditur in carne ut se se circūcisidat in corde. **Iere. 4.** Circūcisidimini dño et auferre prepuccia cordium vestrorum. scdō ibi. Et iudicabit tē. Comparat circūcisidēz gentilis ostendens propter obseruātia legis iudeo preferri. unde dicit. Et prepuccium id est gentilis incircūcisus. cōsumās id est implens mādata legis ex natura id est per naturalē rōm ut supra dicitur est quod naturaliter que sunt legis faciūt iudicabit per cōparationē tē se iudeum circūcisum qui es preuaricator legis transgrediendo precepta eius per litteram id est habet legem litteris descriptam circūcisio nem seque carnis. Unde de hoc cōparationis iudicio dicit. **ma. 12.** Uiri niniulte tē. Deinde cum dicit. **Mo.** enim qui in manifesto tē. assignat rōnes dictorum. Et primo ponit rationes. scdō probat eam ibi. Cuius laus. Circa primū duo facit. primo assignat rōnem quare circūcisio vel iudaismus sine legis obseruātionē non proficit. scdō assignat rationem quare obseruātia legis proficit sine iudaismo et circūcisione ibi. sed qui in absco. Dicit ergo quod ideo circūcisio preuaricātia legē sit prepuccium et iudicatur a prepuccio custodiēte legem. non enim est verus iudeus ille qui in manifesto est iudeus et scdōm carnalem generationem. **infra. 9.** **Mo.** enim omnes qui ex circūcisione sunt israel. hijs sunt israelite. sed qui filij sunt promissionis et similiter etiā non est xus circūcisio illa quod est manifesta in carne. Illa enim est signū ut dicit **Gen. 17.** Circūcisidēs carnē prepuccij vtri ut sit signū federis

Nō autē est signum verū nisi ei respondeat signatū. Unde si q̄s iude⁹ esset tras gressor federis nō esset ei⁹ vera circūcisio. Et ideo reputat in p̄pucū. **D**einde cū dicit sed q̄ in abscondito assignat rōnem quare p̄pucūz custodientis legem reputet in circūcisionem et iudicet circūcisionē carnalē q̄. s. ille vere est iude⁹ q̄ est in abscondito. i. qui hēt i affectu cordis mādata legi quā iudei p̄ferent. **M**a. sexto **P**ater tu⁹ qui videt in abscondito rē. et similiter circūcisio vera est que est cordis in spiritu id est p̄ spirituz facta per quem sup̄flue cogitationes a corde precipiuntur. **G**el i spiritu id est per spirituale intellectum legis nō litteralē p̄bi. 3. Nos sumus circūcisio qui spiritu deo fuimus. **D**einde cū dicit **C**ui⁹ laus rē. probat p̄missaz rationē **M**anifestum est enim q̄ in omnibus iudicium diuinuz p̄ferendum est humano. **E**a vero que exterius apparent siue sit iudaismus siue circūcisio laudantur ab hominibus. sed ea que sunt in abscondito laudantur scdm iudicium diuinum. quia vt dicitur. i. re. 16. Homines vident que parent. de⁹ autē intuet cor rē. **U**nde relinquatur q̄ interior iudaismus et circūcisio preualet exteriori et hoc est quod dicit cuius scilicet interioris circūcisionis. laus non est ex hominibus sed ex deo. 2. cor. 10. Non enim qui seipsum commendat rē.

Incipit capitulum tertium.

Quid ergo amplius iudeo est. aut que utilitas circūcisionis? **M**ultū per omnem modum. **P**rimū quidem. quia credita sunt illis eloq̄a dei. **Q**uid enim si quidam illorum nō crediderunt. **N**unquid incredulitas illorum fidē dei euacuauit? **A**bsit. **E**st autē de⁹ verax omnis aut homo mendax. sicut scriptum est. vt iustificeris in sermonibus tuis et vincas cuz iudicaris. **S**i autēz iniquitas nostra iusticiā dei commēdat quid dicemus? **N**unquid iniquus est deus qui infert iram? **S**ecūduz hominem dico. **A**bsit. **A**lioquin quomō iudicabit deus hunc mundū? **S**i enim veritas dei in meo mendacio abundauit in gloriā ipsius quid adhuc et ego tanq̄ peccator iudicor et nō sic vt blasphemamur et sicut aiūt quidaz nos dicere. faciamus mala vt veniant bona **Q**uorum dampnatio iusta est.

Postq̄ apostolus ostendit q̄ iudaismus ad quem pertinet legis susceptio et circūcisio nō sufficiunt ad salutem sine legis custodia per quam gentilis sine exteriori iudaismo et circūcisione fructus vtriusq̄ cōsequitur. **H**ic obijcit contra p̄missa. et primo quidem proponit obiectionem. secūdo soluit ibi. **M**ultū quidem. **O**bjicit ergo primo sic **S**i ita esset sicut dictum est q̄ nō est verus iudeus nec vera circūcisio in manifestos in occulto cordis. quid ergo amplius est iudeo id est quid amplius datum est q̄ ceteris. videtur q̄ nihil. **E**t hoc est incōueniens cum dñs dixerit. **deut. 7. T**e elegit dñs deus tuus vt sis ei populus peculiaris. **A**ut que utilitas circūcisionis. scilicet exterioris. **V**idetur ex p̄missis q̄ nulla. quod est incōueniens cum sit a deo tradita qui dicit. **Ma. 4. 8. E**go dñs docēs te vtilia. **D**einde cum dicit. **M**ultum quidem. soluit p̄missam obiectionē. et primo q̄tum ad prerogatiuam iudaismi. secūdo q̄tum ad vtilitatem circūcisionis. quarto

capitulo ibi. **Q**uid ergo dicemus. **C**irca primum duo facit primo ostendit iudeorum prerogatiuam. secūdo exclusioem eorum gloriā qua se gentibus superbe preferebant ibi **Q**uid ergo precellimus. **C**irca primum tria facit. primo proponit quod intendit. secūdo manifestat ibi. **P**rimuz quidem. tertio excludit obiectionem ibi. **Q**uid enim si q̄dam. **D**icit ergo primo. quesitum est quid amplius sit iudeo. **E**st autē ei aplius et q̄tum ad quantitatem que significatur cum dicit multum. et q̄tum ad numerum qui significatur cum dicit. **P**er omnem modum. habent enim amplius aliquid et in cōtemplatione diuinorum scdm illud **ps. 103. 17. M**otus in iudea. **E**t scdm dispositionem temporalium. **ps. 103. 17. N**ō fecit taliter omni nationi. habent etiam amplius q̄tum ad patres q̄tum ad promissiones et q̄tum ad proles infra. 9. **Q**uorū est adoptio filiorum dei et gloria et testamentum. et in quolibet eorum nō est parua excellentia s̄ magna et precipua. quod pertinet ad id quod dicit multū **M**aximuz enim bonum hominis est in dei cognitione in hoc q̄ deo adhaereat. et a deo instruat **ps. 103. 17. B**eat⁹ homo quem tu erudieris domine. **D**einde cum dicit. primuz quidem rē. **M**anifestat quod dixerat dicens. primū quis dicit id est precipue amplius est iudeis q̄ eloquia dei cre dita sunt illis quasi amicis. **Jo. 5. V**os dixi amicos. **E**t hoc est multū. quia eloquia dei sunt honesta. **ps. 103. 17. E**loq̄a dñi vera iustificata in semetipsa. **S**unt delectabilia. **ps. 103. 17. Q**uā dulcia faucib⁹ meis eloq̄a tua **S**unt etiā vtilia ad nō peccanduz. **ps. 103. 17. I**n corde meo abscondi eloquia tua vt nō peccem tibi. **D**einde cum dicit. **Q**uid enim si quidā excludit obiectionem. **E**t primo ponit eam. secūdo exclusioem ipsam ducendo ad incōueniens ibi. **N**unquid incredulitas. tertio ostendit esse incōueniens ad quod inducitur ibi **E**st autē deus verax. **P**osset aliquis prerogatiue iudeorū derogare opponendo ingratitudinem eorum per quas viderentur dignitatez eloquioz dei amississe. **U**nde dicit q̄d aut si quidam illorum nō crediderunt. nūquid per hoc cōcluditur q̄ nihil amplius sit iudeo scdm illud 2. **pe. 2. V**elut erat illis nō cognoscere viam iusticie q̄ post cognitionem retrostruz conuerit. **N**ō crediderunt autē primo qui de legislatorū. **ps. 103. 17. N**ō crediderūt verbis eius. secūdo nō crediderūt prophis. **eze. 2. I**ncredulū et subuersores sunt tecum. tertio nō crediderunt ipsi filio. **Jo. 8. S**i veritatē dico vobis quare nō creditis mihi. **D**einde cum dicit. **N**unquid incredulitas. excludit dictam obiectionem ducendo ad incōueniens quia si p̄pter incredulitatem aliorum prerogatiua iudeorum tolleretur sequeretur q̄ inere vilitas hominis fidem dei euacuet quod est incōueniens. **E**t hoc est q̄ dicit. **N**unquid incredulitas eoz qui scilicet nō crediderunt euacuauit fidem dei quod potest dupliciter intelligi. **A**no modo de fide qua creditur in deus. nō enim per hoc q̄ quidā nō crediderunt euacuatur fides illorum qui crediderunt. **N**alium enim quorundā in societate existentium nō euacuat bonum aliorū. **ecc. 33. E**x ip̄sis benedixit et exaltauit sacrificauit et ad se applicauit rē. quod est cōtra illos contra quos **A**ugu. dicit in epistola ad plebem yponēsem. **A**d quid aliud sedent isti et quid aliud tractant nisi vt cuz ep̄s vel clericus vel monachus vel sanctimonialis ceciderit omnes tales esse credant. s̄ nō omnes posse manifestari. **A**lio modo potest intelligi de fide qua deus fidelis est implens promissa hebre. 10. **F**idelis enīz est qui re promissit. **H**ec autē fidelitas euacuatur si propter quorundā incredulitatem accideret q̄ nihil amplius esset iudeo. promissit enim deus populum illum multiplicare et magnificare vt patet. **gen. 22. M**ultiplicabo semen tuuz. **D**einde cum dicit. **E**st autē ostendit hoc esse incōueniens q̄ fides dī euacuaret p̄p̄ hoīz incredulitatē et p̄mo q̄dē ad hoc ducti rōez. scdo autē tātē ibi s̄

Ad Romanos

scriptū ē. Etio excludit falsū sensū auctoris ibi. Si autē inq̄-
tas. nō aut̄ sumit̄ ex hoc q̄ de? s̄z se verax ē. **He. 10.** P̄ns
aut̄ de? verax est sp̄ma. **Jo. 5.** Sic est ver? de? et vita et̄na
et t̄n oīs hō est mēdar p̄. Ego dixi in excessu meo oīs hō
mendax. Unde patet q̄ mendatiū hominis siue infidelitas
veritati nō adherens dei veritatem siue fidē nō euacuat.
Ad horum euidentiam sciendum est q̄ veritas importat
adequationem rei ad intellectum. Aliter autē adequat̄
res ad intellectū nostrū. aliter ad intellectum diuinum.
Noster enim intellectus cognitionem accipit a rebus. et
ideo causa et mēsurā veritatis ipsius est esse rei. ex eo enī
q̄ res est vel nō est oratio dicit̄ vel vera vel falsa secūduz
p̄bm. Nō intellectus noster potest esse verus vel falsus
inquantū potest adequari vel nō adequari. Quod autē
potest esse et nō esse indiget alio agente ad hoc q̄ sit sine
quo remanet nō ens. sicut enim aer sine illuminatōe rema-
net tenebrosus ita et intellectus noster nisi a prima verita-
te illuminetur de se in mendacio remanet. Unde quātūz
est de se omnis homo est mēdar scdm̄ intellectum sed sol-
lū est verus inquantū veritatē diuinā p̄cipat p̄. Emitte
lucē tuā et veritatē tuā. Intellect? autē diuinus est causa
et mensura rerum et propter hoc scdm̄ seipsum est indefici-
enter verax et vnaqueque res est vera inquantū ei confor-
matur. Similit̄ scdm̄ q̄ accipitur veritas ex parte rei ho-
mo de se nō habet veritatem quia natura sua veritabilis ē
in nihilum. Sed solum natura diuina que nec est ex nibi-
lo nec veritabilis in nihilum de se veritatem habet. De
inde cum dicit̄. Sicut scriptum est probat̄ ides per aucto-
ritatez psalmi quī in quo sic legitur. **Et iustificeris in s̄-**
monibus tuis et vincas cum iudicaris. Quod qualit̄ ad
propositum faciat̄ videri potest si precedentia psalmi con-
siderentur. p̄mittitur enim tibi soli peccauit et tunc sequit̄.
vt iustificeris in sermonibus tuis et vincas cum iudicaris.
Promiserat enim deus per nathan p̄phetaz dauid q̄ ei-
us regnūz in eternū stabiliēret in semine suo vt habetur se-
cūdi. **regū. 7.** Postea vero cum in graue peccatum in-
cideret adulterij scilicet et homicidij. At legitur secūdi.
2. xi. p̄pter huiusmodi peccatum dicebatur a quibusdāz
q̄ deus non esset ei promissionē obseruaturus. Intentio
ergo psalmiste est duo dicere. primo quidez q̄ p̄pter pec-
catum eius nō mutatur iustitia dei ad quāz pertinet vt su-
os sermones impletet. Et q̄tum ad hoc dicit vt iustificeris
in sermonibus tuis id est vt ex hoc appareas in sermo-
nibus tuis iustus quia p̄pter mea peccata eos non pre-
terteris. **puer. 8.** Recti sunt omnes sermones mei. p̄. **Fid-**
lis dñs in omnibus verbis suis. scdo q̄ diuina promissio
imitetur humanum iudicium et hoc est q̄ dicit vincas scilicet
cet. p̄missionem tuā seruando cum iudicaris. s. ab homi-
nibus q̄ eam propter mea peccata nō sis impleturus. In
fra duodecimo. **Noli vinci a malo sed vince in bono ma-**
lum. Hoc dicitur homini qd̄ multo magis competit deo.
Est autē considerandum q̄ promissio facta dauid a deo es-
rat implenda de xpi incarnatione. Unde pertinebat ad p̄-
phetiam predestinationis scdm̄ quam aliquid promittit̄
quasi omnibus modis implendū sed secūduz q̄ eri-
gunt humana merita que possunt mutari. Et ideo si non
factum fuisset qd̄ promissum est dauid preiudicaret diui-
ne iusticie. Si vero nō fiat quod promittitur p̄ p̄phetiaz
comminatiois nō preiudicat diuine iusticie. sed designat
mutationem meritoz humanorum. Unde dicit. **Jer. 18.**
Repente loquar aduersus gentem et aduersus regnum.
vt eradicem et destruam et disperdam et dissipem si egerit
penitentia gens illa et. p̄nsam agaz et ego super malo et
Sic ergo patet scdm̄ hunc sensum q̄ peccatus hominis di-

uinam fidelitatem nō excludit. Ponuntur autē et alij sensus
auctoritatis huiusmodi in glōsa qui nō ita pertinent
ad intentionem apli quorūz p̄lmus est vt hec verba que
hic ponuntur cōtinuentur cum hijs que ante psalmista p̄-
miserat. **Amplius lava me ab iniquitate mea ad hoc scilicet**
et vt iustificeris id est iustus appareas in sermonibus tu-
is in quibus veniam peccatoribus promissisti nō solum.
Exe. 18. **Et hec verba psalmi prius fuerunt dicta sed eti-**
am leuit. 26. **Orabit̄ pro impietatib? suis et recordabor**
federis mei. **Et deut. 32.** **Si ductus p̄titudine cordis re-**
uerfus fueris ad deum reducet te dñs deus tuus et misere-
rebitur tibi. Et sic vincas cum iudicaris ab hominib? q̄
mibi veniaz dare nō debeas. secūdo continuantur hec v̄-
ba cum eo quod dictum est. tibi soli peccauit id est per com-
parationē ad te qui solus es iustus et hoc est quod dicit
vt iustificeris id est ex comparisone mei et aliorum peccato-
rū iust? apeas p̄. **Iust? domin? et iusticias dilexit.** et hoc
nō solum in factis sed etiā in sermonibus quod est max-
imum scdo illud **ps. 3.** **Si quis i verbo nō offendit.** Et vin-
cas cum iudicaris id est dū cuiuscūq; alij in iudicio cōpar-
ps. 5. **Judicate inter me et vineam meā et. quarto refer-**
runtur hec verba ad xpm̄ qui solus est sine peccato scdm̄
illud p̄me. pe. 2. **Qui peccatū nō fecit nec inuentus est i-**
ore eius dolus et sic iustificatur in sermonibus in compari-
one ad omnes homines. Et vincas. s. peccatum mortem
et dyabolum apoc. 5. **Ecce vicit leo.** Et hoc duz iudicari
scilicet iniuste a pilato. **Job. 36.** **Quā tua quasi impij iudic-**
cata est. Deinde cuz dicit̄ **Si autē iniquitas mea excludit**
falsum intellectuz auctoritatis inducte posset enim aliq̄s
intelligere premissa verba scdm̄ hūc sensuz vt hec dicitio
vt poneretur causaliter et nō solum consecutiuē. Et sic seq̄-
retur q̄ peccatum hominis directe ordinaretur ad cōmen-
dandum dei iustitiā. Sed apostolus ostendit hoc esse fal-
sum. vt sic det̄ intelligere q̄ ly. vt ponitur consecutiuē qz
scilicet dauid peccante cōsequutum est q̄ diuina iustitia
manifestetur. nō autē causaliter. quasi peccatum hominis
cōmendet dei iustitiā. Quod quidē probat̄ dicendo ad
incōueniens. Et hoc dupliciter. primo quidem ex parte
iudicij diuini. scdo ex parte iudicij humani. Circa p̄mūz
tria facit. primo ponit sensum falsum. secūdo ostendit in-
conueniens quod ex hoc sequitur ibi. **Quid dicem? nun-**
quid iniquus. tertio ostendit hoc esse incōueniens ibi. **Ab-**
sit. Et considerandū q̄ supra apostolus duas compa-
rationes fecerat vnam quidem veritatis diuine ad huma-
num mendacium cum dixerat. **Et autē deus verax.** omis
homo mendax. Alia iustitie dei ad peccatum humanum
scdm̄ verba psalmiste quibus dicit̄ tibi soli peccauit vt ius-
tificeris. Et q̄tum ad comparisonem primā dicit̄. **Si hec**
verba sunt intelligenda q̄ iniquitas mea directe commē-
dat dei iustitiam quid dicemus. id est nō poterimus susti-
nere incōuenientia que sequitur. Nō enim peccatum est
deo necessarium ad eius iustitiam cōmendandam. **eecte.**
15. **Nō cōcupiscit multitudinem infidelium filioz et inuti-**
lium. Exprimit autē incōueniens quod sequitur dicens.
Nunquid deus qui infert iram id est vindictam pro pec-
cato est iniquus. hoc enīz sequitur ex eo quod dictum est
Si enim peccatū directe ordinaretur ad cōmendandam
iustitiaz nō esset dignuz pena sed premio. Et sic deus pu-
niens homines pro peccato esset iniquus. scdo illud deut.
32. **Deus autē fidelis est absq; vlla iniquitate.** Excludit
aut̄ cōsequenter hoc incōueniens cum subdit. **Abst. s. q̄**
deus sit iniquus. Scdm̄ hominem dico id est q̄ hec verba
ptuli nō ex meo sensu s̄z ex hoīs erratis sensu. ptuli sicut
d̄ p̄me. cor. 3. **Quis sit int̄ vos zel? et p̄ticio nōne carnales**
est. Hoc autē nō esse dicendū c̄stendit subdens. **Alioquin**
scilicet si deus est iniquus quomodo iudicabit hunc mōs

dum id est quomodo conueniet quod ipse sit vltimus et supremus mundi iudex. **P**ropter enim quod est primus et supremus in quolibet genere esse infallibile sicut primum mouens est immutabile. **I**n d. dicitur. **J**udicabit orbem terre in equitate. **E**t simile argumentum ponitur **Job. 34.** ubi dicitur. **V**ere deus non condemnat frustra. nec omni potens subvertit iudicium quem constituit alium super terram et cetera. scilicet quia si ipse non iuste iudicaret oporteret dicere alium esse iudicem mundi. **D**einde cum dicit. **S**i enim veritas ostendit idem per humanum iudicium. **E**t circa hoc etiam tria facit. primo proponit falsum intellectionem predictorum verborum. secundo ponit inconueniens quod sequitur ibi. **Q**uid adhuc. tertio ostendit illud esse inconueniens ibi. **Q**uorum damnatio. **E**xprimit autem falsum sensum secundum illam comparationem que est diuine veritatis ad humanum mendacium cum dicit. **S**i enim in meo mendatio id est propter meum mendacium veritas dei manifesta scilicet habundantia in gloria ipsius ita quod mendacium hominis directe pertineat ad augmentum glorie. contra id quod dicitur **Job. 13.** **U**nquid deus indiget vestro mendacio. **S**ubdit autem consequenter duo inconuenientia que sequuntur. quorum vnum est quod homo non deberet reputari peccator propter mendacium ex quo in dei gloria directe ordinatur. **E**t hoc est quod dicit. **Q**uid adhuc. **C**ur etiam nunc et ego iudicor. **S**cilicet ab hominibus tanquam peccator pro mendacio. **S**ap. 27. **C**um sit timida ne quicquam data est in omnium condemnatione quod scilicet peccatores ab omnibus iudicio condemnantur. **A**liud autem inconueniens est quod locum habeat verbum falsum quod apostolus imponebat quod enim predicatur quod per habundantiam gratie christi soluebatur habundantia peccatorum secundum illud **1ra. 5.** **U**bi habundauit delictum super habundauit et gratia blasphemabat apostolos quasi dicerent quod homines deberent facere mala ut sequeretur bona quod sequetur si mendacium hominis directe commendaret dei gratiam et veritatem hoc est quod dicit nos facimus mala peccando. **S**cilicet et mendacium docendo ut veniant bona. **S**cilicet ut dei veritas et iusticia commendetur sicut blasphematur. **S**cilicet sicut quidam blasphemantur do nobis imponit **1ra. cor. 4.** **B**lasphemamur et obsecramus et sicut quidam autem nos dicere verba nostra deprauando. **2. pe. vltio.** **Q**ue indocti et instabiles deprauant. **H**ec autem excludit subdicens quorum condempnatio iusta est. **I**tem eorum qui faciunt mala ut veniant bona. sicut enim non est verum filogizandum ex falsis ita non est penitendum ad bonum finem per mala. **Be. 12.** **B**ene est omnibus qui preuaricantur et inique agunt quod dicitur ex persona impiorum vel **Quoz. 1.** **H**ec nobis falsae imponentium dampnatio iusta est. iuste enim condempnantur per uerbores sacre doctrine. **Apoc. vlti.** **S**i quis apposuerit ad hec apponet deus plagas scriptas in libro isto.

Lectio secunda

Quid igitur precellim⁹ eos **Nequaquam.** **C**ausati enim sumus iudeos et grecos omnes sub peccato esse. sicut scriptum est. **Q**uia non est iustus quisquam. non est intelligens. non est requirens deum. **O**mnes declinauerunt simul inutiles facti sunt non est qui faciat bonum non est usque ad vnum **S**epulcrum patens est guttur eorum. **L**inguis suis dolose agebant. **V**enenum aspidum sub labiis eorum. **Q**uorum os maledictione et amaritudine plenus est **V**eloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. **C**ontricio et infelicitas in visceribus eorum. **E**t viam pa-

cis non cognouerunt. non est timor dei ante oculos eorum. **S**cimus autem quoniam quecumque lex loquitur hiis qui in lege sunt loquitur. **U**t omne os obstruatur. et subditus fiat omnis mundus deo. quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo. **P**er legem enim cognitio peccati.

Postquam apostolus ostendit propositum iudeorum supra gentiles quod ad diuina beneficia hic excludit eorum inanem gloriam qua se gentibus ad fidem peruersis prebent et primo proponit quod intendit. scilicet per apostolum ibi. **C**ausati enim sumus. **D**icit ergo primo ita dicitur est quid apostolus est iudeo. **P**rimo quidem quod tradita sunt illis eloquia dei. **Q**uid igitur dicemus nos iudei ad fidem peruersi nunquid precellim⁹ eos scilicet gentiles ad fidem peruersos de quo erat inter eos contentio. **Luc. 22.** **F**acta est contentio inter discipulos iesu quis esset maior. **E**t respondens subdit nequaquam sed hoc videtur contra premissa in quibus dicitur est multum per omnes modum apostolus est iudeo. **S**ed ad hoc respondetur in glo. quod illud fuit dicitur quantum ad esse quod habebat iudei tempore legis hoc autem nunc dicit apostolus finem statum gratie quia ut dicitur. **Colo. 3.** **I**n christo non est gentilis et iudeus circuncisio et preputium quod scilicet non facit differentiam quantum ad statum gratie sed hec ratio non videtur esse omnino finem intentionem apostoli. quod infra ostendit quod etiam dum sub lege erat peccatis subiacebat sicut et gentiles vel amplius **eze. 5.** **I**sta est iherusalem in medio gentium posuit eam et in circuitu eius terras et contempsit iudicia mea ut magis esset impia quam gentes. sic igitur dicitur est quod supra ostendit prerogatiua diuinorum beneficiorum unde non dicitur quod iudeus esset excellentior et quod aliquid esset iudeis amplius donatum. hic autem excludit excellentiam personarum quod illi qui diuina beneficia acceperunt non sunt illis debite vsi. **D**einde cum dicit causati enim sumus ostendit propositum et primo quod iudei non excedunt gentiles quantum ad statum peccati. scilicet quod non excedunt quantum ad statum iusticie. ibi nunc autem sine lege. primo ostendit dupliciter. **P**rimo quidem ex hiis que supra dicta sunt. scilicet per auctoritatem ibi **S**icut scriptum est **D**icit ergo causati enim sumus. **I**tem causando rationibus ostendit iudeos atque grecos id est gentiles omnes sub peccato esse. **1ra. 1.** **P**lanta pedis vsque ad verticem non est et ostendit enim primo quod gentiles veritatem dei cognitarunt in impietate et in iniusticia detinebant. scilicet quod iudei lege suscepta per preuaricationem legis deum inhonorabant. **D**einde cum dicit sicut scriptum est ostendit propositum per auctoritatem psalmiste et primo inducit auctoritatem. scilicet manifestat eam ibi. **S**cimus autem. **C**irca primum duo facit. primo ponit peccata omissionis. scilicet peccata commissionis ibi se pulchritudinis patens. peccata autem omissionis tangit dupliciter primo quidem remouendo principia bonorum operum. scilicet remouendo ipsa bona opera ibi omnes declinauerunt. **S**unt autem tria bonorum operum principia quorum vnum pertinet ad ipsorum operum rectitudinem et hoc est iustitia quam excludit dicens sicut scriptum est scilicet in ps. quia non est iustus quisquam. **D**icit 7. **E**t perijt factus de terra et rectus in hominibus non est quod quidem dupliciter potest intelligi. **U**no modo quod intelligatur nullus est iustus in se ex seipso sed ex se quilibet est peccator ex solo autem deo habet iustitiam. **exo. 34.** **D**ominatus est deus misericors et clemens qui aufert iniquitatem atque peccata et cetera. nullus apud te per se innocens est. **A**lio modo quod nullus est quantum ad omnia iustus. quod aliquod peccatum habeat secundum illud. **puer. 11.** **Q**uis potest dicere mundum est cor meum. **eccl. 7.** **N**on est homo iustus in terra qui faciat bonum et non peccet. **etiam potest intelligi ut referat ad peccatum malorum inter quos nullus est iustus.**

Ad Romanos

Est enim consuetudo scripture ut quandoque loquatur de toto populo ratione malorum quandoque ratione bonorum ut patet Jerem. 16. Ubi dicitur quod cum compleret ieremias loqui omnia que preceperat ei dominus ut loqueretur ad universum populum apprehenderunt eum sacerdotes et prophete et omnes populi dicentes morte moriamur. Et postea subditur. Dixerunt principes et omnes populi non est viro huic iudicium mortis. Sed primi duo sensus magis sunt secundum intentionem apostoli. Et hoc idem dicendum est in sequentibus. Secundum autem principium boni operis est discretio rationis. Et hoc excludit subdicens. non est intelligens proficiet. Nescierunt neque intellexerunt. Et alibi. Noluit intelligere. Tertium principium est rectitudo intentionis quam excludit subdicens. non est requirere deum intentione sua. scilicet dirigendo ad ipsum. osee. 10. Tempus inquitredi domini qui venerit cum docebit vos iustitiam. Quod consequenter excludit ipsa bona opera. Et primo quidem quod ad offensionem diuine legis eius dicit. Des declinauerunt. scilicet a regula diuine legis. Psalms 56. Des in viam suam declinauerunt. secundo quod ad offensionem finis unde subdit. Simul inutiles facti sunt hoc est inutile dicitur quod non consequitur finem suum. Et ideo cum homines a deo declinant propter que facti sunt redduntur inutiles. Sap. 4. Impiorum multitudo non est utilis. Et hoc excludit ipsa bona opera cum subdit. non est qui faciat bonum Jerem. 4. Sapientes sunt et faciunt mala. bene autem facere nescierunt. Subdit autem. Quis ad unum quod potest vno modo intelligi exclusiue quasi diceret propter unum qui. scilicet solus fecit bonum redimendo humanum genus. Eccl. 7. Virum de mille viris reperi mulierem non inueni. Vel potest intelligi inclusiue quasi dicat nec etiam vnus est purus homo qui faciat bonum. scilicet perfectum. Jerem. 5. Querite in plateis eius an inueniat virum facientem iudicium et querentem fidem. Deinde cum dicit. Sepulcrum patens ponit peccata commissionis. et primo peccata oris. secundo peccata operis ibi. Veloces pedes eorum. Peccata vero cordis ex hijs peccatis reprehenduntur. Circa peccatum oris quattuor ponit. primo proptitudinem seu turpitudinem cum dicit. Sepulcrum patens est guttur eorum. Sepulcrum est patens duo habet. Est enim paratum ad recipiendum mortuum et secundum hoc guttur hominis dicitur esse sepulcrum patens. quando est paratum ad dicendum mortifera per que modum dicit. Jerem. 5. Pharetra eius quasi sepulcrum patens. secundo exalat fetorem Mat. 23. Similes sunt sepulcris dealbatis que a foris parent hominibus speciosa. intus sunt plena ossibus mortuorum et omni spurcicia. Quorum ergo guttur est sepulcrum patens ex quorum ore procedit turpis loquor. Apoc. 9. Et de ore ipsorum procedit ignis et fumus et sulphur. Secundo tangit circa peccatum oris fraudem cuius dicit. Aquis suis dolose agebat. aliud. scilicet habendo in corde aliud in ore. Jerem. 9. Sagitta vulnerans lingua eorum dolosa loquuta est. Et hoc ponit verborum noxietatem cum dicit. Venenum aspidum sub labijs eorum quod. scilicet tali verba euentunt que insanabiliter primos occidunt vel spiritualiter vel corporaliter. Deutro. 32. Fel draconum vinum eorum et venenum et cetera. Quarto designat habundantiam horum peccatorum cum dicit. quorum os maledictione plenus est. et amaritudine quod. scilicet in talibus semper habundat maledictio quod. scilicet maledictio de alijs drahendo contra id quod dicit infra. xij. Benedicite et nolite maledicere. Et amaritudine in quantum. scilicet non verentur in faciem primi dicere iniuriosa verba quibus ad amaritudinem prouocant. Id quod dicit eph. 4. Os amaritudo tollat a vobis. Deinde cum dicit. Veloces pedes eorum tangit peccata operis circa que tria tangit. Primo quidem proptitudinem ad male agendum. Unde dicit veloces pedes eorum id est prompti sunt pedes. id est affectus eorum ad effundendum sanguinem. id est ad faciendum quecumque graua peccata quod inter cetera que committuntur in primis homicidium est grauius. puer. 1. Pedes eorum in malum currunt et festinant ut effundat sanguis

nem. Secundo tangit multitudinem nocentorum que alijs inferunt cum subdit in vijs eorum. id est in operibus eorum est contritio quia. scilicet alios perunt opprimendo eos. Isa. 10. Ad contemendum erit cor eius et infelicitas in quantum. scilicet priuant bonis bonis suis ad miseriam eos deducendo. Job. 24. Rudos dimittit homines indumenta tollentes et cetera. Possunt tamen huius duo intelligi esse posita ad designandum penam potius quam culpam ut sit sensus in vijs eorum est contritio et infelicitas id est opera eorum que per vias designantur ducunt eos ad contritionem et infelicitatem ita quod merito referatur ad oppressionem pene qua pro peccatis puniuntur. Isa. 30. Comminentur sicut conteritur lagena figuli. Infelicitas autem referenda est ad penam diuini qua felicitate eterna priuabuntur. sapi. 12. Infelices autem sunt et inter mortuos spes eorum. Tertio ostendit eorum culpe obstinationem ad malum a qua quidem aliqui reuocantur dupliciter. Uno modo per hoc quod volunt ab hominibus pacem habere. sed pro hoc dicit. Et via pacis non cognouerunt id est non acceptauerunt. ps. Cuius qui oderunt pacem. Alio modo intuitu diuini timoris. sed isti nec deum timet nec hominem reuerentur ut dicitur. Luc. xvij. Unde subditur non est timor dei ante oculos eorum id est ante ipsorum considerationem. Eccl. 1. Timor domini expellit peccatum. Nam qui sine timore est non poterit iustificari. Potest autem et hoc specialiter dici pro iudeos pro non credentes quod non cognouerunt viam pacis. id est ipsum. de quo dicit. eph. 2. Ipse est pax nostra. Deinde cum dicit. Scimus autem quod quecumque manifestat auctoritatem inducta tripliciter. primo quidem exponendo sensum eius. secundo exponendo intentionem ipsius ibi. Et omne os. tertio assignando rationem dictorum in ipsa lib. Quia ex operibus. Circa primum considerandum est quod iudei contra quos apostolus hic loquebatur poterat ad sui excusationem pertere sensum auctoritatis inducte dicendo quod premissa verba sunt intelligenda de gentibus non de iudeis. Sed hoc excludit apostolus dicens. scimus quod quecumque lex loquitur hijs qui in lege sunt loquitur. id est ad quos lex datur et qui legem profitentur. Legem precepit nobis moyses. Scitiles autem non erant sub lege. et secundum hoc predicata verba pertinet ad iudeos. Et hic autem duplex obiectio. Prima quidem quod verba supra inducta non sunt assumpta de lege sed de preceptis. Sed ad hoc dicens. dum est quod quandoque nomen legis sumit pro toto veteri testamento non pro quibus libris moysi tamen secundum illud Jo. 15. Et impleat sermo qui in lege eorum scriptus est quod odio habuerunt me gratis quod scriptum est in veteri testamento non in quibus libris moysi qui proprie lex dicitur. Et sic etiam lex accipit hic. Quibus autem totum vetus testamentum diuidit in tria. scilicet in legem. prophetas. et scripturas. Luce vltimo. Necesse est impleri omnia que scripta sunt in lege moysi. ps. 7. prophetis de me. Aliquibus vero totum vetus testamentum diuidit in duo. scilicet in legem et prophetas secundum illud. Mat. 22. In hijs duobus mandatis pendet omnis lex et prophete. Et secundum hunc modum psalterium sub prophetis continetur. Secunda obiectio est quod in lege. id est in veteri testamento multa dicitur pertinentia ad alias gentes sicut patet in pluribus locis. Psalms. 7. Jerem. Ubi dicitur multa contra babilones et sicut contra alias nationes. Non ergo quecumque loquitur lex. loquitur hijs qui de hijs qui in lege sunt. Sed dicendum quod quandoque indeterminatione loquitur ad eos pertinere videtur quibus lex datur. quando vero scriptura de alijs loquitur speciali titulo designat alios sicut cum dicitur onus babilonis et onus tyri. et cetera. Que contra alias gentes in veteri testamento dicitur. aliquo modo ad iudeos pertinere in quantum eorum infortunia ad eorum consolationem vel terrorem prenucciabant sicut etiam predicatores ea debet dicere que pertinent ad eos quibus predicat non autem que pertinent ad alios. Ysa. 58. Annuncia populo meo peccata eorum quasi diceret non que sunt aliorum. Deinde cum dicit. Et omne os. et cetera. assignat intentionem predicte auctoritatis

propter duo enim scriptura omnes de iustitia arguit. **P**rimo quidem ad reprimendum eorum sacrilegium qua se iustos arbitrabantur sicut dicitur luc. 18. **E**t iuno bis in sabbato. **E**t quatuor ad hoc dicitur ut omnes obstruat quod se sibi iusticia presumptuose ascribebat. **P**er. **O**bstruuntur enim os loquentium iniqua. **1. reg. 2.** **N**olite multiplicare loqui sublimia gloria vestra. **S**ed ut suam culpam recognoscere et se deo subiiciant sicut infirmus medico. **U**nde subdit. **E**t subditur fiat omnis mundus deo id est non solum gentilis sed etiam iudeus culpa suarum cognoscere. **P**er. **N**one deo subiecta erit anima mea? **U**nde subditur cum dicitur quoniam ex operibus legis assignat rationem promissorum verborum. **E**t primo ponit rationem. **S**ed manifestat eam ibi per legem. **D**icit ergo primo ideo non est iustus quod quoniam omnis caro id est omnis homo non iustificatur coram illo. **1. in eius iudicium ex operibus legis quod ut dicitur gal. 2. Si ex lege est iusticia christus gratis mortuus est. Et ad titulum. 3. Non ex operibus iusticie que fecimus nos sed in misericordia saluos nos fecit. Est autem duplex opus legis. quod dicitur quod est proprium legis moralis sicut observatio ceremoniarum malum preceptorum. quod dicitur est opus legis nature que pertinet ad legem naturalem sicut non occidas non furtum facias. **U**idaz ergo hoc intelligitur dictum esse de primis legis operibus scilicet quod ceremonialia gratia non conferunt per quam homines iustificentur. non tamen ista videtur esse intentio apostoli quod patet ex hoc quod statim subdit. **P**er legem enim cognitio peccati. **M**anifestum est autem quod peccata cognoscuntur per prohibitionem moralium preceptorum. et ita apostolus intendit quod ex operibus legis moralis que per precepta moralia mandantur non iustificatur homo. ita quod ex operibus in eo auferatur iusticia quia ut dicitur infra. **11. Si enim gratia iam non ex operibus. Deinde cum dicitur per legem probat quod dixerat scilicet quod opera legis non iustificent. lex enim datur ut homo cognoscat quid debeat agere quod vitare. **P**er. **N**on fecit taliter omni nationi et iudicia sua non manifestavit eis. **puer. 6. Mandatum lucerna est et lex lux et via vite. Et hoc autem quod homo cognoscat peccatum quod vitare debet tanquam prohibitu non statim sequitur quod illud vitet quod pertinet ad rationem iusticie quod concupiscentia subvertit iudicium rationis in peccatis operabili. Et ideo lex non sufficit ad iustificandum sed est necessarium aliud remedium per quod concupiscentia reprimatur.******

Lectio tertia.

Nunc autem sine lege iusticia dei manifestata est testificata a lege et prophetis. **I**usticia autem dei per fidem iesu christi in omnes et super omnes quod credunt in eum. **O**mnes enim peccaverunt et egent gloria dei. **I**ustificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem que est in christo iesu. quem proposuit deus propitiatorum per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem iusticie sue propter remissionem precedentium delictorum in sustentatione dei ad ostensionem iusticie eius in hoc tempore ut sit ipse iustus et iustificans eum quod ex fide est iesu christi.

Postquam apostolus ostendit iudeos et gentiles equales esse quantum ad statum culpe precedentis. hic ostendit eos equales quantum ad statum gratie subsequens. **E**t circa hoc tria facit. primo ostendit propositum. **S**ed ostendit quoddam quod supponit ibi. **I**n iudeorum deo tantum tertio res potest obiecti ibi legem ergo destruis. **C**irca primum tria facit primo proponit quod intendit. **S**ed manifestat propositum ibi. **H**oc est distinctio. **ter-**

cio infert conclusionem intentam ibi. **U**bi est ergo glorificatio tua? **C**irca primum tria facit. primo proponit habitudines iusticie ad legem. **S**ed assignat causam iusticie ibi. **I**usticia autem dei. tertio assignat huiusmodi iusticie coetatem ibi. **I**n omnes et. **P**onit autem primo duplicem comparisonem seu habitudinem iusticie ad legem. primo quod quod non est ex lege causata. **E**t hoc est quod dicitur dicitur est quod olim per opera legis non poterat esse iusticia dei vel quod ipse iustus est adimplens promissa de iustificatione hominum. **infra 15. Dico enim christum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem dei. Uel potius iusticia dei que aliquid iustificatur a deo de qua dicitur infra. 10. Ignorantes dei iusticiam. Dece in quod dei iusticia nunc id est tempore gratie manifestata est tunc per christi doctrinam tunc per ei miracula. tunc etiam per facti evidentiam in quantum evidens est multos esse se diuinitus iustificatos. **E**t hoc sine lege scilicet causante iusticiam. **Gal. 5. Evacuati estis a christo. quod in lege iusticiamini a gratia excidistis. ysa. 56. Prope est salus mea ut veniat et iusticia mea ut reuelentur. Et ne aliquid credat hanc iusticiam legi esse contrariam. **S**ed ponit aliam habitudinem iusticie ad legem cum dicit. **T**estificata a lege et prophetis. **U**erum quidem christi iusticia testificata promissio et figuratio. **Jo. 5. Si credens moysi. fortis et mihi crederet de me enim ille scripsit et etiam per effectum quod cum ipse iustificare non poterat testimonium prohibebat alii de quod dicitur esse iusticia. **P**rophetis autem testificati sunt eam promissio. **Act. 1. Hic omnes prophete testimonium prohibent. U**nde sequitur autem assignat causam huius iusticie et dicit iusticiam autem dei est per fidem iesu christi. **I**ta quod ipse tradidit. **Je. 12. Aspicientes in auctorem fidei et Uel etiam que de ipso habet infra 10. Quia si confitearis in ore tuo dominum iesum et in corde tuo crederis quod deus illum suscitavit a mortuis saluus eris. **D**icitur autem iusticia dei esse per fidem iesu christi non ut quod per fidem mereamur iustificari quasi ipsa fides ex nobis existat et per eam mereamur dei iusticiam sicut pelagiani dixerunt. sed quia in ipsa iustificatione qua iustificamur a deo primus motus mentis in deum est per fidem. **A**ccedentem enim ad deum oportet credere ut dicitur heb. 11. **U**nde et ipsa fides quasi prima pars iusticie est nobis a deo ephe. 2. **S**i estis saluari per fidem et. **H**ec autem fides ex qua est iusticia non est fides informis de qua dicitur 1. **1. cor. 2. Fides sine operibus mortua est. 13. est fides per caritatem formata de qua dicitur gal. 5. **M**anet in christo iesu neque circumcisi si aliquid valet sine fide. per quam in nobis habitat christus. ephe. 3. **H**abitare christum per fides in cordibus vestris quod sine caritate non fit. 1. **Jo. 4. **U**niuersa delicta operum caritas. **E**t ne aliquid diceret per hanc fidem solos iustos iustificari. tertio ostendit communitatem huius iusticie cum subdit in omnes quod scilicet ista iusticia est in corde non carnalibus obfuantibus de quibus dicitur heb. 9. **C**arnales obfuantie erant ad iustificationem carnis usque ad tempus correctionis impositae. **E**t super omnes. quod videlicet facultate humanam ac merita excedit. 2. **cor. 3. **N**on quod sufficientes sumus cogitare. **A**ddit autem quod credunt in eum quod pertinet ad fidem formatam per quam homo iustificatur ut dicitur est. **U**nde cum dicit. **H**oc est enim distinctio manifestat quod dixerat et primo quantum ad communitatem iusticie. **S**ed quantum ad causam eam ibi. **I**ustificati gratis. tertio quantum ad manifestationem ipsius ibi. **A**d ostensionem. **D**icitur ergo primo dicitur est iustificatio dei est in omnes et super omnes quod credunt in christum. **H**oc enim est quantum ad hoc distinctio inter iudeum et gentile. **col. 3. **I**n christo iesu non est gentilis et iudeus scilicet distinctionem aliquam habes quasi iudeus non indigeat iustificari a deo sicut gentilis. omnes enim peccaverunt sicut supra ostensum est ysa. 53. **O**mnes nos quasi omnes erravimus. et per hoc egent gloria dei id est iusticia****************

Ad Romanos

tatione qua in gloriam dei cedit. non autē sibi debet ho-
mo hanc gloriam ascribere. **ps.** Non nobis domine nō no-
bis sed nomini tuo da gloria. **ps.** Date gloriam deo. Sic
igitur quia omnes peccauerūt et ex se iustificari nō possūt
restat ut per aliam causā iustificentur quā consequenter
ostēdit subdēns iustificati. **Ubi** primo ostēdit q̄ huius
modi iustificatio est sine lege id est q̄ non est ex opibus le-
gis cū dicit. **Iustificati gratis** id ē absq̄ merito precedē-
tium opēz. **ya. liij.** **Gratis** venditū estis et sine argento
redimemini. **Et hoc** per gratiā ipsius scilicet dei cui ex
hoc debetur glia. **1. corin. 1. 5.** **Gratia** dei sum id qd sum.
scdo ostēdit que sit causa iustificatiōis. **Et primo** ponit
ipsā causā cū dicit. **Per redēptionē** ut est dicit. **Jo. 8.**
Qui facit peccatū seruus est peccati. **Ex** qua qdē seruitute
homo redimēt si p̄ peccatū satisfaciatur. **Sicut** si aliquis ob
culpā commissā obnoxius esset regi ad soluēdam pecuniā
am ille em redimere diceret a noxa q̄ pro eo pecuniā sol-
ueret. **hec** autē noxa ad totū humanū genus ptinebat qd
erat infectū p̄ peccatū primi peccati. **Unde** nullus ali⁹ p̄
peccatū totius humani generis satisfacere poterat nisi so-
lus xps qui ab omni peccato erat immunis. **Unde** subdit
Que ē in xpo iesu. q̄ si dicat in alio nō poterat nobis esse
redēptio. **1. pe. 1.** **Non** corruptibilibus auro vel argēto.
scdo ostēdit unde ista redēptio efficacīā habuit cū dicit.
Quē p̄posuit de⁹ p̄piciatorē. **ex** hoc em xpi satisfactō ef-
ficaciā ad iustificandū habuit et ad redimēdū qz euz deus
ad hoc ordinauerat fm suū p̄positū qd designat cū dicit.
Quem p̄posuit de⁹ p̄piciatorē. **ephe. 1.** **Qui** opat̄ oīa
fm cōsiliū volūtāt̄ sue. **Al** p̄posuit id ē p̄ oībus posuit.
ut quia humanū genus nō habebat unde satisfacere pos-
set nisi ipse de⁹ eis redēptorē et satisfactorē daret. **ps.** **Re-**
demptionē miseris dōns populo suo. **Et** sic dum satisfaciens
do nos redimit a noxa peccati. deum peccatis nris p̄pici-
cū facit qd p̄rebat psalmista dicens. **Propici⁹** esto peccis
nris. **et** ideo dicit eum p̄piciatorē. **1. Jo. 2.** **Propiciatio**
In cuius figura. **Exo. 2. 5.** **inā** datur q̄ fiat p̄piciatorū.
id est xps qd ponebatur sup archā id est ecclesiam. **tercio**
ostēdit per qd redēptionis effectus ad nos pueniat eum dicit.
Per fidem in sanguine eius id est q̄ est de sanguine
eius p̄ nobis effuso. **Et** enim pro nobis satisfeceret con-
gruebat ut penam mortis pro nobis subiret quā homo p̄
peccatū incurrerat fm illd. **gen. 2.** **Quacūq̄** die tē. **Un**
dicit. **1. pe. 3.** **Spus** semel p̄ peccatis nostris mortu⁹ est.
Decaute mors xpi nobis applicat p̄ fidem qua euz credi-
mus p̄ suam mortem mundū redemisse. **gal. 2.** **In** fide vi-
uo fili j̄ dei qui dilexit me tē. **Hā** et apud hoīes satisfactio
vnius alteri non valeret nisi eā ratam haberet. **Et** sic pa-
ter quomodo sit iusticia p̄ fidē iesu xpi ut supra dictū est.
Sed quia etiā supra dixit iusticiā dei esse nūc manifestatā
agit consequenter de hac manifestatione et primo tangit
modū manifestationis dicens. **Ad** ostensionem quasi dicat
hoc in quā factum est ut iustificaremur per redēptionē
xpi et per fidem sanguinis eius ad ostensionē iusticie sue
id est ad hoc q̄ suam iusticiā deus ostenderet. **et** hoc p̄p̄
remissionem precedētūz delictorū. **In** hoc enim q̄ prece-
dentia delicta deus remisit que lex remittere non poterat
nec hoīes p̄p̄ia virtute ab eis se precare poterāt ostē-
dit q̄ necessaria est hominibus iusticia qua iustificētur a
deo solum autem p̄ sanguinē xpi potuerūt remitti pecca-
ta non solum p̄ntia sed p̄terita quia virt⁹ sanguinis xpi
operatur per fidem hoīs quā quidē fidem habuerūt illi
qui p̄cesserunt xpi passionem sicut et nos habemus. **2.**
corinth. 4. **Habentes** eūdem sp̄ritūz fidei credim⁹. **Un**
et legit̄ aliter ut dicatur p̄pter remissionē delictorū que
sunt hominū precedentium christi passionem. **Unde** dicit̄
tur michi. **ultimo** **Deponet** iniquitates nostras et projiciet

et scdo ostēdit tempus manifestationis euz subdit. **In-**
sustentatione dei ad ostensionem iusticie eius in hoc tempore
quasi diceret precedentia delicta erant ante xpi pas-
sionem in sustentatione dei quasi in quadā diuina dei su-
stentia quia nec p̄ eis credentes et penitentes dāminat
nec ab eis totaliter reddit absolutos ut scz eis non obstā-
tibus possint introire in gloriam. **Uel** fm allam litteram
potest intelligi q̄ ipsi sancti p̄ces erāt in sustentatione dei
quia detinebātur in limbo non qd dem patietes penam sen-
sibilem sed expectantes introire in gloriam per xpi passi-
onem. **ecc. 2.** **Sustine** sustentationes dei. **Ad** hoc in quā
precedentia delicta vel precedētes patres erāt in susten-
tatiōe dei ad ostensionem scz iusticie eius in hoc tempore id ē
ut in hoc tempore gratie sue iusticiā p̄fecte ostenderet
plenā remissionē peccatorū tribuēdo. **ps.** **Venit** tempus
tē. **Et. 2. cor. 6.** **Eccē** nūc tēpus acceptabile tē. **Et** hoc
ē qd supra dixerat nūc esse iusticiā dei manifestatā. **Opor-**
tuit autē ut precedentia peccata vsq̄ ad hoc tēp⁹ essent in dei
sustentatiōe. ut primo cōuinceret homo de defectu scientie.
quis tēpore legis nūc esse iusticiā dei manifestatā inci-
dit. **et** etiam defectu potētie qz post legē scriptā q̄ fecit co-
gnitiōēz peccati adhuc homo p̄ infirmitatē peccauit. **tercio**
ostēdit q̄ p̄ remissionē peccatorū dei iusticia ostēdat̄. siue
accipiatur dei iusticia qua ipse est iustus siue q̄ alios iusti-
ficat. **Unde** subdit. **Et** sit ipse iustus id ē ut p̄ remissionē
peccatorū deus appareat esse iustus in seipso. **in** qz remittit
peccata sicut promiserat. tum qz ad iusticiam dei per-
tinet qz peccata destruat. hoīes ad iusticiā dei reducēdo. **ps.**
Iustus dñs et iusticias dilexit. **Et** etiā ut sit iustificā cū
q̄ est ex fide iesu xpi. **1. q̄** per fidez iesu xpi accedit ad deū.
Accedentem enim ad deum oportet credere heb. **11.**

Lectio quarta.

Ubi est gloriatio tua? **Exclusa** ē per
quam legem? **Factorūz** Non. **Sed**
per legē fidei **Arbitramur** enim iu-
stificari **dominem** per fidez sine opibus legē
An iudeorum deus tm̄. **Non** et gentium?
Immo et gentium. **Quoniam** qdē vnus
est deus q̄ iustificat circūcisionem **ex** fide et
p̄pucium **per** fidem **Legē** ergo destruim⁹
per fidem? **Absit.** **Sed** legem statuimus.

Post q̄ ap̄ls ostēdit q̄ iudei nō p̄cedunt gentiles neq̄
q̄tū ad statū culpe: neq̄ q̄tū ad statū iusticie: **h** cōcludit̄
cōclusionē intēā excludēdo scz eoz gloriatiōē q̄ gentib⁹ se
p̄ferebāt et circa hoc tria facit. **Primo** p̄ponit hui⁹ glorie
exclusionē. **scdo** exclusionis causam ibi. **Per** quā legem
tercio ostēdit modum quo excludit ibi. **Arbitramur** em̄
tē. **Circa** primū duo facit. **Primo** p̄ponit questionē dis-
cēs ex quo cōiter es sub peccato tu iudeus sicut et genti-
lis et ex quo gentilis iustificatur per fidē sicut et tu ubi est
gloriatio tua. **qua** scz in lege gloriaris ut supra scdo dicit̄
tum est. **Et** p̄ hoc te gentili vis preferre. **1. cor. 5.** **Non** ē
bona gloriatio vestra. **gal. 6.** **Non** efficiamur inanis glie
cupidi tē. **scdo** huic questioni r̄ndet dicens exclusa est. **1.**
sublata ē. **1. reg. 4.** **Et** oblata est gloria de israel. **osee. 4.**
Gloriam eoz in ignominia cōmutabo. **Al** exclusa id ē ex
presse manifestata ē. gloriabant̄ enim iudei in gloria et cul-
tu vnus dei et hanc eoz gloriā dicit̄ exclusam id ē exp̄f
sam per xpm sicut arifices qui aliquā imaginē in argēto
exp̄runt exclusos vocantur fm illud **ps.** **Et** excludat̄
eos qui p̄bati sunt argēto. **Sed** primus sensus est magis
litteralis. **Cum** autē dicit̄ per quam legem ostēdit causam

huius exclusionis. Quia autem iudeorum gloriatio erat in lege ut supra dictum est. ideo oportere videbatur quod per aliquam eiusdem generis. id est per aliquam legem eorum gloriatio excluderetur. Et ideo querens subdit. per quam scilicet est eorum gloriatio exclusa. Posset autem aliquis credere quod eorum gloriatio non exclusa a plus diceret per alia precepta legalia quibus quidam mala opera mandarentur. Et ideo interrogando subdit. Factorum? quasi dicit. Nunquid per aliquam legem factorum eorum gloriationem exclusam dico? Et respondet quod non. sed per legem fidei. et sic patet quod duplicem legem hic inducit apostolus scilicet factorum et fidei. Et in proprio esse videtur quod per legem factorum intelligitur lex veteris. et per legem fidei lex noua per quam gentilis equiparatur iudeo. Sed dubitatur de hac distinctione. Nam in veteri lege necessaria erat fides sicut et in noua. Eccl. 2. Qui timetis dominum credite illi. Et ps. Credidi propter quod loquor sum. immo etiam in noua lege facta quedam requiruntur et quorundam sacramentorum secundum illud. Luc. 22. Hoc facite in mea commemoracione. Et etiam moralium obseruationum. Jac. 1. Estote factores verbi et non auditores tantum. Dicendum est igitur quod legem factorum dicit legem exterius propositam et descriptam per quam exteriora facta hominum ordinantur. dum precipitur quid fieri debeat et per prohibitionem ostenditur a quo debeat abstineri. legem autem fidei vocat legem interius descriptam per quam non solum exteriora facta sed etiam ipsi motus cordium disponuntur. inter quos primus est motus fidei. Corde enim creditur ad iustitiam ut dicitur hic cap. 1. Et de hac lege loquitur infra 8. Lex spiritus vite que est in christo Iesu. Deinde cum dicit. Arbitramur enim ostendit modum quo per legem fidei gloria iudeorum excludit dicens. Arbitramur enim nos apostoli veritatem a christo edocti hominibus quecumque sive iudeis sive gentilibus iustificari per fidem. act. 15. Fide purificans corda eorum. et hoc sine operibus legis non autem solum sine operibus ceremonialibus que gratiam non conferebant. sed solum si significabant: sed etiam sine operibus moralium preceptorum secundum illud ad Titum. 3. Non ex operibus iusticie que fecimus nos etc. Ita tamen quod intelligas sine operibus precedentibus iusticiam. Non autem sine operibus consequentibus quia ut dicitur. Jac. 2. Fides sine operibus scilicet subsequentibus mortua est. Et ideo iustificare non potest. Deinde cum dicit. In iudeorum ostendit quoddam quod supponeretur quod iusticia fidelium communiter se haberet ad omnes. Et per quidem hoc manifestauerat ratio accepta ex parte cause materialis cum supra dixerat. omnes peccauerunt et egere gratia dei id est peccatores sunt quos oportet per gratiam fidei iustificari. sed probatio que est ex sola causa materiali non sufficit quia materia non mouetur per se ad formam sine causa agente. Et ideo hic subiungit rationem acceptam ex parte cause agentis id est iusticie que est deus. infra 8. Deus qui iustificat. Manifestum est autem quod deus noster illos iustificando saluat quorum est deus secundum illud ps. Deus non ster deus saluos faciendi. Non est autem iudeorum tantum deus sed et gentium ergo utrosque iustificat. Circa hoc ergo tria facit. Primo proponit questionem de iudeis cuius dicit. An iudeorum tantum est deus? Quod quidem videri posset alicui per hoc quod dicit. exo. 5. Deus hebreorum vocauit nos. Dicendum est ergo quod iudeorum deus tantum erat per specialiter cultum ab eis deo exhibitum. Unde in ps. Dicitur notus in iudea deus erat tantum deus omnium per comune regimen vniuersorum secundum illud. ps. Rex omnis terre deus. secundo proponit questionem ex parte gentilium dicens. Nonne et gentium scilicet est deus et respondet. Immo et gentium quas scilicet gubernat et regit secundum illud. Je. 10. Quis non timebit te o rex gentium. tertio ibi Quonia quidem manifestat per signum quod dixerat. quasi dicat ex hoc manifestum est quod deus est non solum iudeorum sed et gentium quia

quidem vnus est deus qui iustificat circuncisionem id est iudeos ex fide. ut enim dicitur. gal. 5. In christo Iesu neque circuncisio neque preputium. Quod autem dicit ex fide et per fidem sed gloria est omnino idem. potest tamen aliqua differentia attendi. Nam hec prepositio ex designat aliquando causam remotam. hec prepositio per propinquam. Iudei ergo iustificati di cuius. ex fide quia fides fuit prima causa ex qua processit circuncisio et cetera sacramenta legalia et ita iudeos iustificat fides sicut quedam causa primaria per quasdam medias causas. sed gentiles per ipsam fidem immediate iustificati. Deinde cum dicit. Regem ergo. excludit quoniam obiectiones. posset enim aliquis dicere quod predictam legem destrueret et ideo querit dicens. Regem ergo destruitis per fidem. et hoc scilicet quod dicitur homines iustificati sine operibus legis. Et responder. Absit. secundum illud. Na. 5. Non preteribit iora vnus aut vnus apex etc. Subdit autem. sed legem statumus id est per fidem legem perfectius et adimplemus secundum illud. Na. 5. Non veni soluere legem sed adimplere. et hoc quantum ad precepta ceremonialia que cum essent figuralia per hoc statumuntur et adimplentur quod veritas significata per ea in fide christi exhibetur et etiam quantum ad moralia quia fides christi auxilium gratie confert ad implenda moralia precepta legis. Addit etiam quedam consilia per que precepta moralia tutius et firmitus conseruatur.

Incipit capitulum quartum.

Quid ergo dicemus inuenisse abraham patrem nostrum secundum carnem. Si enim abraham ex operibus legis iustificatus est: habet gloriam sed non apud deum. Quid enim dicit scriptura. Credidit abraham deo: et reputatum est illi ad iusticiam. Et autem qui operatur merces non imputatur secundum gratiam sed secundum debitum. Et vero qui non operatur: creditur autem in eum qui iustificat impium: reputatur fides eius ad iusticiam secundum propositum gratie dei: sicut et dauid dicit beatitudinem hominis cui deus accepto fert iusticiam sine operibus. Beati quorum remisse sunt iniquitates et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputabit dominus peccatum. Beatitudo ergo hec in circuncisione tantum manet an etiam in preputio? Dicimus enim quia reputata est fides abrahe ad iusticiam. Quomodo ergo reputata est? In circuncisione an in preputio? Non in circuncisione: sed in preputio.

Postquam apostolus exclusit iudeorum gloriam quam habebat in lege per eam se gentibus preferentes. hic excludit eorum gloriam quantum ad circuncisionem. Et circa hoc duo facit. primo refutatur questionem quam supra posuerat dicens. Que est utilitas circuncisionis? Et quia abraham primus mandatum de circuncisione accepit ut dicitur. gen. 17. ideo questionem iterat in persona ipsius abrahe dicens. Si ita est quod deus iustificat preputium sicut et circuncisionem. quid ergo dicemus inuenisse utilitatem abrahe patrem nostrum secundum carnem. id est secundum circuncisionem carnalem et secundum alias obseruantias carnales. videtur esse inconueniens nisi dicitur quod nihil utilitatis inuenit cum dicitur. ysa. 48. Ego dominus docens te utilia. secundo ibi. Si enim abraham etc.

Ad Romanos

spondet propositae questio. Et duo facit. primo ostendit qd abraham non hoc inuenit p circumsionem et cetera legis opera q per eam iustificaret sed magis p fidem. scdo commendat fidem ipsius ibi. Qui contra spe etc. Circa primum duo facit. primo ostendit propositu ratione accepta ex pte diuine acceptationis. scdo ratione diuine pmissionis ibi. Non enim p legem etc. Circa primum duo facit. primo p quanda conditionales. scdo pbat destructione consequenti s ibi. Quid enim dicit scriptura etc. tertio pbat ipsam conditionalem ibi. Sicut et dauid etc. Circa primum intendit aplos sic argumentari. Si abraham iustificatus esset ex operibus legis non haberet gloriam apud deum. ergo non est ex operibus iustificatus. Proponit ergo conditionale dicens. Questum est quid abraham inuenit scdm carnalem circumsionem. Et manifestum est qd hoc non inuenit vt iustificatus sit ex operibus legis ita scz q eius iusticia in operibus legis consistat. Habet quidem gloriam scz apud hoies qui exteriora facta vident sed non apud deum qui videt in occulto. fm illud. 1. reg. 16. Deus aut intuetur cor. 1. corin. 3. Nemo vestrū gloriatur in hominibus etc. Unde contra quosdam dicitur. Job. 12. Dilexerunt magis gloriam hominū q dei. Sed contra hoc potest obijci qd ex consuetudine opum exteriorū generatur interior habitus fm quē etiaz cor hominis bene disponitur vt sit pmprium ad bene opandum et in bonis operibus delectet sicut philosophus docet i scdo ethi. Sed dicendum est qd hoc habet locū in iusticia hūana p quam scz homo ordinatur ad bonū humanū. Pius enim iusticie habitus p opera humana potest acqri. sed iusticia que habet gloriam apud deum ordinatur ad bonū diuinū ratis scz future glorie que facultatē humanā excedit. scz illud. 1. cor. 2. In cor hoīs non ascendit q preparauit deus diligentibus se. Et ideo opa hoīs non sunt pportio nata ad diuinū iusticie habitū causandū. sed oportet prius iustificari interius cor hominis a deo vt opera faciat pportio nata diuine glorie. Deinde cu dicit. Quid enim etc. destruit consequēs qd fuit negatiuū. pbandō affirmatiuam oppsitam scz q abraham habebat gloriā apud deum. Et hoc pbat p auctoritatē scripture quā primo aplos ponit. scdo exponit ibi. Et aut etc. Dicit ergo primo. Dico abraham sic iustificatū esse qd habet gloriā apud deū. Quid enim scriptura dicit. gen. 15. Credidit abraham deo pmitte sibi seminis multiplicationē. Ecce. 2. Crede deo et recuperabit te. Et reputatū est illi scz a deo ad iusticiam. 3. Nach. 2. Abraham in temptatione inuenitū est fidelis. Et sic patet qd apud deū a quo est ei reputatū ad iusticiā q credidit gloriā habet. Est autē considerandū q iusticiā quam deus reputat scriptam expressit non in aliquo exteriori ope sed in interiori fide cordis quā solus deus intuetur. Cum aut dicitur triplex esse actus fidei scz credere deū deo et in deū. posuit hunc actum qd est credere deo qd est prius actus fidei eius speciem demonstrans. Max credere in deū demonstrat ordinem fidei ad finē qui est p caritate credendo in deum tre: qd caritas facit. Et sic sequit speciem fidei. Credere aut deum demonstrat fidē i materiā scdm qd est virtus theologica habens deum pro obiecto. Et ideo hic actus nondum attingit ad speciem fidei quia si aliquis credat deum esse per aliquas rationes humanas et naturalia signa nondū dicitur fidem habere de qua loquimur sed soluz quādo ex hac ratione credit qd est a deo dictum. quod designatur per hoc qd dicitur credere deo et ex hoc fides specificatur sicut et quilibet cognoscitū habitus speciem habet ex ratione per quam assentit in aliquid. Alia enim ratione inclinatur ad assentiendum habens habitum scientie scz per demonstrationē et alia ratione habens habitum opinionis scz per syllogismum dyalecticū. Deinde cu dicit. Et autem qui operatur etc.

ponit predictam auctoritatem qntū ad hoc qd dicit reputatū est illi ad iusticiam. et tāgitur in glo. duplex horum verborum expositio. Prima est fm q referitur ad finalē mercedem de q primo ostenditur qualiter se habeat ad opa scdo qualiter ad fides ibi. Et vero qui non etc. Dicit ergo primo qd et q opatur scz opa iusticie merces eterne retributionis (de qua dicit. ysa. 4. Ecce merces eius cuz eo) non reputatur scdm gratiam tantū sed scdm debitum. secundū illud matth. 20. Rōne ex denario cōuenisti mecum. Sed contra est qd dicitur infra sexto. Gra dei vita eterna. Et infra octauo. Nō sunt condigne passionē huius temporis ad futuram gloriā. Sic igitur illa retributio nō fit scdm debitum sed fm gratiam. Sed dicendum est qd opera hūana possunt considerari dupliciter. Uno modo scdm substantiam operū. et sic non habent aliqd cōdignū vt eis merces eterne glorie reddatur. Alio modo possunt considerari scdm suū principū. put scz ex impulsu dei aguntur fm propositum dei predstantis et secundū hoc eis debetur merces predicta secundum debitum qd vt infra octauo dicitur. Qui spiritu dei agitur hi sunt filij dei. si aut filij et heredes. Deinde cu dicit. Et vero etc. ostendit qd liter se habeat merces eterne ad fidem dicens. et vero q non operatur scz exteriora opera puta qd non habet tempus operandi sicut patet in baptizato statim mortuo credenti in eū qui iustificat ipium scz in deum de quo dicit infra octauo. Deus qui iustificat. reputatur fides eius scz sola sine exterioribus operibus ad iusticiam id est vt per eam iustus dicatur. et iusticie premium accipiat. si cur si opera iusticie fecerit scz illud infra decio. Corde creditur ad iusticiam et hoc scdm propositum gratie dei id est secundū qd deus pponit ex gratia sua hoies saluare. Infra octauo. Hic qd fm propositum vocati sunt sancti. eph. 1. Qui operat oia fm cōsiliū voluntatē sue. Alia expositio est vt hoc referatur ad hominis iustificatiōes. Dicit ergo. Et autem qui operatur id est si aliquis p opera iustificet ipa iusticia imputaretur quasi merces non secundum gratiam sed fm debitū infra vndecio. Si autem gratia iam non ex operibus alloquin gratia iam non est gratia. Et vero qui non operatur vt scz per sua opera iustificetur. credenti autem in eum qui iustificat ipū cōputabitur hec eius fides ad iusticiam fm propositum grē dei. non quidem ita qd per fidē iusticiam mereatur sed qd ipsum credere est prius actus iusticie quam deus in eo operatur. ex hoc enim qd credit in deum iustificante iustificationi eius subijcit se et accipit effectum. Et hec expositio est litteralis et fm intentionē apli qui facit vim in hoc qd in gen. 15. dicitū ē. Reputatū est illi ad iusticiam qd cōuenit dici. qm id qd minus est ex parte alicuius reputatur ei gratis ac si totum fecisset. Et ideo aplos dicit qd hec reparatio locū non habet si iusticia esset ex operibus sed solū habet locum scdm qd est ex fide. Deinde cu dicit. Sicut et dauid etc. probat conditionalem premisam ex auctoritate ps. Cuius primo promittit sensum. scdo ponit verba eius ibi. Beati quorum etc. tertio excludit falsum intellectū ibi. Beatitudo etc. Dicit ergo. Sicut et dauid dicit id ē asserit beatitudinem hoīs esse illius scz cui deus fert id ē dat iusticiā. Accepto. i. gratis sine operibus precedentibus. ritibus. Nō enī ex operibus iusticie q fecimus nos. Beatitudo aut hoīs est a deo fm illud. ps. Beatus vir cuius ē dñs deus eius. Sic igitur manifestū ē illū habere gloriā apud deū qd nō ex operibus legis iustificat vt dictū est. Deinde cu dicit. Beati quorum etc. ponit verba dauid predictam sententiam continētia. dicit eos esse beatos quozū remittuntur peccata. et sic patet qd nō habuerunt prius bona opa ex quibus iusticiam seu beatitudinē cōsequerentur. Est autē triplex peccatum. scz originale. actuale et mortale. et actuale et

veniale. **P**rimo ergo quantum ad originale dicit. **B**eati quorum remissa sunt iniquitates. **U**bi considerandus est quod peccatum originale iniquitas dicitur quia est carētia originalis iusticie per quam finit equitate ratio hominis subieciēbatur deo inferiores vires rationi & corpore. sed per peccatum originale hec equitas tollit quia postquam ratio desit esse subiecta deo inferiores vires rationi rebellant & corpore ab obedientia aie subducitur per corruptionem et mortem. **U**n in ps. **E**cce enim in iniquitatibus conceptus sum. **E**trobis aut peccatum originale pluraliter significatur. **U**el propter plures homines in quibus multiplicatur originale peccatum. **U**el potius quod virtute continet in se quodammodo omnia peccata. **H**uiusmodi aut peccatum originale remitti dicitur quod trans sit reatus supueniente gratia sed remanet actu remanente formite sive concupiscentia quod non tollit totaliter in hac vita sed remittit sive mitigat. **S**ecundo quantum ad actuale mortale dicit. **E**t quorum tecta sunt peccata. **D**icitur aut peccata regi diuino conspectui in quantum non inspicit ea ad puniendum. **P**s. **O**peruisti omnia peccata eorum. **T**ertio quantum ad veniale dicit. **B**eatus vir cui non imputauit dominus peccatum. **V**t scilicet per peccatum intelligant peccata venialia que licet leuia sint tamen multa homino separata a deo. **S**cdi. **P**alip. **3.** **D**ominus bonus propiciabilis cunctis qui in toto corde requirunt illum et non imputabitur illis quod minus sancti sunt. **P**ossunt autem et hec tria aliter distingui. **S**unt enim in peccato tria. quorum vnum est offensa dei. **E**t quantum ad hoc dicit. **B**eati quorum remissa sunt iniquitates scdm quod homo dicitur remittere offensam sibi factam. **Ysa.** **4.** **D**imissa est iniquitas illius. **A**liud est ipse actus inordinatus culpe que non potest non fuisse factus ex quo semel perpetratus est. **S**ed regitur manu misericordie diuine vt quasi pro non facto habeatur. **T**ertium est reatus pene. et quantum ad hoc dicit. **B**eat' vir cui non imputabit dominus peccatum scilicet ad penam. **¶** **D**einde cum dicit. **B**eatitude ergo dominus. **2c.** **E**xcludit falsum intellectum auctoritatis predictae. **P**ossit enim iudeus sic intelligere quod predicta gratia remissionis peccatorum non fieret nisi circumcisus. **A**d hoc ergo excludendum primo apertus questione mouet dicens. **B**eatitude hec qua scilicet deus dat iusticiam sine operibus manet tamen in circumcissione id est habet locum solum in circumcisus. **A**n etiam et in preputio id est in gentibus? **M**anifestum est quod in vtriusque secundum illud quod dicit infra decimo. **I**dem dominus viues in oēs. **2c.** **S**ecundo ibi. **D**ominus enim. **A**d hoc ostendendum assumit auctoritatem scripture. **Q**uasi dicat. **H**oc ideo quero. **D**icitur enim. **2c.** **q** reputatur abrahe fides ad iusticiam. **¶** **S**cdi. **15.** **T**ercio ex hac auctoritate concludit solutionem premisse questionis sub interrogatione tamen dicens. **Q**uomodo ergo reputata est. **I**dem dominus viues in oēs. **2c.** **S**ecundo ibi. **D**ominus enim. **A**d hoc ostendendum assumit auctoritatem scripture. **¶** **N**am gen. **15.** legitur quod fides reputata est abrahe ad iusticiam. **C**ircumcisionem autem accepisse legitur **S**cdi. **17.** **S**i igitur abraham adhuc in circumcissione existens iustificatus est per fidem manifestus est quod iusticia fidei per quam gratis remittuntur peccata non est solum in circumcissione sed etiam in preputio id est in gentilitate.

lectio secunda.

Et signum accepit circumcissionis signaculum iusticie fidei que est in preputio vt sit pater omnium credentium per preputium: ut reputetur et illis ad iusticiam. **E**t sit pater circumcissionis non his tantum que sunt ex circumcissione: sed et his que sectantur vestigia

fidei que est in preputio patris nostri abrahe. **N**on enim per legem promissio abrahe aut semini eius: vt heres esset mundi. **S**ed per iusticiam fidei. **S**i enim qui ex lege heredes sunt exinanita est fides. **A**bolita est promissio. **L**ex enim iram operatur. **U**bi enim non est lex nec preuaricatio.

Ostendo quod beatitudo remissionis peccatorum non solum est in circumcissione sed etiam in preputio exemplo abrahe qui tempore preputij est iustificatus. **H**ic respondet cuidam obiectioni. **P**ossit enim aliquis dicere si abraham iustificatus est ante circumcissionem ergo sine causa et frustra circumcisus est. **A**d hanc ergo obiectionem excludendam primo proponit quod circumcisio non erat causa iusticie sed signum. **S**cdi ostendit quod ex hoc signo consequatur ibi. **A**t sit pater. **2c.** **T**ertio ostendit modum quo hoc consequatur ibi. **N**on his tantum. **2c.** **C**irca primum duo facit. **P**rimo proponit circumcissionem esse signum gen. **17.** **C**ircumcidetis carnem preputij vtriusque vt sit in signum federis inter me et vos. **S**cdi ostendit cuius rei sit signum dicens quod sit signaculum iusticie fidei id est que est per fidem que quidem fides est in preputio id est qua abraham habuit adhuc in circumcissione existens. **¶** **D**icitur autem signaculum dupliciter. **A**nno modo quasi expressum signum habens similitudinem rei signate. **S**cdi illud eze. **28.** **T**u signaculum similitudinis. **¶** **H**abet autem circumcisio expressam similitudinem cum fide abrahe. **P**rimo quidem quantum ad rem creditam. **C**redidit enim multiplicationem sui seminis et congruentem accepit signum in membro generationis. **S**cdi quantum ad effectum huius fidei qui est remotio culpe que signatur per remotionem superne pellicule. **A**lio modo signaculum dicitur signum aliquid occultans quod reuelandum est amicis sicut patet de sigillo et sic hoc dicitur apo. **5.** **D**ignus est agnus que occisus est accipere librum et aperire signacula eius. **C**laudebat ergo sub signaculo circumcissionis secretum incarnationis christi ex semine abrahe. **C**onsequenter ostendit quid consequatur ex dictis. **C**onsequitur enim ex hoc quod abraham in preputio iustificatus per fidem postea circumcissione accepit vt sit pater non solum circumcisorum sed etiam credentium in preputio et hoc est quod dicit. **A**t sit pater id est ex predictis consequitur quod abraham sit pater omnium credentium per preputium id est que sunt in statu preputij. **¶** **A**braham sit pater per preputium id est per id quod habuit in preputio vt reputetur et illis ad iusticiam hoc scilicet quod credunt sicut reputatum est abrahe. **E**t de hac paternitate dicitur mat. **tertio.** **P**otens est deus de lapidibus istis. **2c.** **E**t sit pater circumcissionis id est circumcisorum que ex eo origine ducit. **¶** **A**nde **Jo.** **8.** **P**ater noster abraham est. **¶** **D**einde ostendit per quem modum sit pater etiam in circumcissione quia per imitationem. **E**t hoc est quod dicit. **A**t sit in preputio pater non his tantum que sunt in circumcissione id est que sunt circumcisi sed etiam his que sectantur vestigia fidei patris nostri abrahe que est in preputio id est qua abraham habuit adhuc in circumcissione. **¶** **Jo.** **8.** **S**i filij abrahe estis opera eius facite. **E**t quia hic de circumcissione sit mentio oportet circa ipsa tria considerare scilicet quare sit instituta. **¶** **Q**uam vim habuit. **¶** **E**t quare sit mutata. **C**irca primum considerandum quod circumcisio sicut et alie legis ceremonie est propter duo instituta. **P**rimo quidem propter cultum diuinum ad quem homines secundum huiusmodi ceremonias la disponebantur. **E**t secundum hoc circumcisio habet triplicem institutionis causam: quarum prima est ad significandum fidem et obedientiam qua abraham se deo subiecit vt. **S**cdi illi qui circumcissionem acciperent abrahe: traditam fidem et obedientiam ipsius obseruarent. **D**icit enim heb. **11.** **A**de abraham circumcisus est et ideo facta est circumcisio in

Incipit capitulum quintum.

Iustificati igitur ex fide pacem habeamus ad deum per dominum nostrum ihesum christum. per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam in qua stamus et gloriamur in spe glorie filiorum dei. Non solum autem sed et gloriamur in tribulationibus. scientes quod tribulatio patientiam operatur. patientia autem probationem. probatio vero spem. Spes autem non confundit. quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.

Postquam apostolus ostendit necessitatem gratie christi quod si ne ea nec cognitio veritatis gentibus nec circuncisio et lex iudeis profuerunt ad salutem. **Hic incipit commendare virtutes gratie.** Et circa hoc duo facit. Primo ostendit que bona per gratiam consequamur. secundo a quibus malis per eam liberemur ibi. Propterea sicut per unum hominem etc. Circa primum duo facit. primo proponit modum perveniendi seu vitam qua venimus ad gratiam. secundo ostendit bona que per gratiam consequimur ibi. Et gloriamur in spe glorie etc. Circa primum duo facit. primo exhortatur ad debitum gratie usum. secundo ostendit nobis gratie adiutorem ibi. Per quem accessum etc. Dicit ergo primo. Dicitur est quod fides reputabitur omnibus ad iustitiam credentibus resurrectione christi que est causa nostre iustificationis. Iustificati igitur ex fide in christum scilicet per fidem resurrectionis effectum eius participamus. habeamus pacem ad deum scilicet subiciendo nos et obediendo ei. Job. 22. Acquisce igitur et tu habeto pacem Job. 9. Quis resistit ei et pacem habuit. Et hoc per ipsum christum dominum nostrum qui nos ad istam pacem perduxit. eph. 2. Ipse est pax nostra. Unde subdit per quem christum accessum habemus scilicet tanquam per mediatorem. per matrem vero. 2. Mediator dei et hominum etc. eph. 2. Per ipsum accessum habemus ambo in uno spiritu ad patrem. Accessum in quo in gratia ista id est in statu gratie. Jo. primo gratia et veritas per ipsum christum facta est. In qua id est per quam gratiam non solum resurreximus a peccatis. sed etiam stamus firmi et erecti per affectum in celestia. ps. Stantes erant pedes nostri. Ideo hos autem surreximus et erecti sumus. et hoc per fidem per quam scilicet gratiam consequamur non quod fides precedat gratiam cum potius per gratiam sit fides. eph. 2. Gratia estis salvati per fidem. scilicet quod primus effectus gratie in nobis est fides. Deinde cum dicit gloriamur in spe glorie etc. ostendit que bona nobis per gratiam proveniunt. Primo dicit quod per gratiam habemus gloriam spei. Secundo quod per gratiam habemus gloriam dei ibi. Non solum autem Circa primum tria facit. Primo ostendit magnitudinem spei in qua gloriamur. secundo eius vehementiam ibi non solum autem etc. tertio eius firmitatem ibi. Spes autem non confundit etc. Magnitudo autem spei considera tur ex magnitudine rei sperate quam ponit dicens. et gloriamur in spe glorie filiorum dei. id est ex hoc quod speramus nos adepturos gloriam filiorum dei. Per gratiam enim christi adepti sumus spiritum adoptionis filiorum dei ut dicitur. infra. 8. sap. 5. Ecce quomodo copulati sunt inter filios dei filii autem debetur hereditas patris infra. 8. Si autem filii et heredes hec autem hereditas est gloria quam deus habet in seipso. Job. 4. Si habes brachium ut deus etc. et huiusmodi spes indita est nobis per christum. prima per. primo. Regene

rauit nos in spem vitam per resurrectionem ihesu christi ex mortuis in hereditatem incorruptibilem etc. Et hec gloria que in futuro in nobis complebitur interim nunc in nobis impleatur per spem infra. 8. Spe salvi facti sumus. ps. Gloriantur in te omnes qui diligunt nomen tuum. Deum deum dicit. Non solum autem etc. ostendit vehementiam huius spei. Qui enim vehementer aliquid sperat libenter sustinet propter illud etiam difficulta et amara sicut infirmus si vehementer sperat sanitatem libenter bibit potionem amaraz ut sanetur per ipsam. Signum ergo vehementis spei quam habemus propter christum est quod non solum gloriamur de spe future glorie. sed etiam de malis que pro ipsa patimur. Unde dicit. Non solum autem gloriamur scilicet in spe glorie sed etiam am gloriamur in tribulationibus per quas ad gloriam pervenimus. Act. 14. Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum celorum. Jac. primo. Omne gaudium existimate fratres mei cum in temptationes varias incideritis. Et cum ostendit inter dicens scientes etc. ubi quatuor per ordinem ponit quorum primum est tribulatio de qua dicit quod tribulatio patientiam operatur. Non quidem sic quod tribulatio sit effectiva sed quia tribulatio est materia et occasio exercendi patientie actum infra. 12. In tribulatione patientes. secundo ponit patientie effectum cum dicit Patientia probationem. ecc. 2. In igne probatur aurum et argentum. homines vero receptibiles in camino humiliationis. Manifestum est enim quod detrimentum alicuius rei de facili sustinetur propter rem quam magis amamus. Unde si aliquis in rebus corporalibus et temporalibus patienter sustinet propter consequenda bona eterna sufficienter ex hoc probatur quod talis plus amet bona eterna quam temporalia. Sed contra id quod hic dicitur Jac. primo. Probatio fidei vestre patientiam operatur. Dicendum est autem quod probatio dupliciter potest accipi. Uno modo scilicet quod est in probato. et sic probatio est ipsa tribulatio per quam homo probatur. unde idem est dictum quod tribulatio patientiam operatur et quod tribulatio probat patientiam. Alio modo accipitur probatio pro probatum esse. Et ita accipitur hic quod patientia probationem operatur quia ex hoc quod homo patienter tribulationem sustinet redditur iam probatus. tertio subditur tertium dicens. Probatio vero spem. scilicet operatur quia. scilicet per hoc quod aliquis iam probatus est potest de eo spes haberi et ab ipso et ab alijs quod ad hereditatem dei admittat sap. 3. Deus probavit illos et invenit illos dignos se. Sic igitur de primo ad ultimum patet quod tribulatio viam parat ad spem. Unde si aliquis vehementer gloriamur de spe consequens est ut de ipsis tribulationibus glorietur. Deinde cum dicit. Spes autem non confundit ostendit huiusmodi spei firmitatem. Et primo ponit eam dicens. Spes autem hec quam speramus gloriam filiorum dei non confundit id est non deficit nisi homo ei deficiat. Ille enim dicitur a spe sua confundi qui deficit ab eo quod sperat. ps. In te domine speravi non confundar in eternum. ecc. 2. Nullus speravit in domino et confusus est. secundo ibi quia caritas dei etc. ponit certitudinis spei duplex argumentum quorum primum est ex deo non spiritus sancti. secundum ex morte christi. ibi. Et quid enim christus etc. Dicit ergo primo ex hoc possumus scire quod spes non confundit quia caritas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Caritas dei autem dupliciter accipi potest. Uno modo pro caritate que diligit nos deus. Jere. 31. Caritate perpetua dilexi te. Alio modo potest dici caritas dei qua nos deum diligimus infra. 8. Certus scis quod neque mors neque vita, separabit nos a caritate dei. Quare autem caritas dei cordibus nostris diffusa est per spiritum sanctum qui datus est nobis. Spiritus enim sanctus qui est amor patris et filii datus nobis est nos adduci ad participationem amoris qui est spiritus sanctus. Et quod est participatio efficitur dei amatores. Et

Ad Romanos

hoc q̄ ip̄m amam⁹ signuz est q̄ ipse nos amet. puer. 8. Ego diligētes me diligo. Nō quasi nos p̄mo dilexerim⁹ deū sed q̄m ipse prior dilexit nos vt dicit. p̄ma Job. 4. Dicitur autē caritas qua nos de⁹ diligit in cordib⁹ nostris diffusa esse qz est in cordibus n̄ris patenter ostensa p̄ deū num sancti sp̄s nobis impressum. p̄ma Jo. 3. In hoc sci mus q̄m manet in nobis de⁹. Caritas autē qua nos de⁹ um diligit⁹ dicitur in cordib⁹ nostris diffusa. i. quia ad om̄s mores ⁊ actus aīe p̄ficiendos se extendit. nā vt dicit p̄ma cor. 13. Caritas patiens est benigna est ⁊c. Ex vtroq; autē intellectu hōr verborū cōcluditur qz spes nō cōfundit. si enim accipiat caritas dei qua nos diligit deus. manifestus est qz hīs q̄s diligit seipsuz nō negabit. deut. 33. Dilexit populos d̄s sancti in manu illius sunt. Similit̄ etiā si caritas dei accipiatur qua nos deū diligimus. manifestus est qz se diligentib⁹ bona eterna p̄parauit. Jo. 14. Si quis diligit me diligetur a patre meo. ⁊c.

Lectio tertia.

Ul quid enim xp̄us cum adhuc infirmi essemus secunduz tempus pro inuicis mortuus est. Vix enim pro iusto quis moritur. Nāz pro bono forsitan q̄s audeat mori. Commēdat autē caritatez suaz de⁹ in nobis. quōz si cum adhuc peccatores essemus secundum tempus xp̄us pro nobis mortuus est. multo igitur magis nunc iustificati in sanguine ipsius salui erimus ab ira per ipsum. Si enim cum inimici essemus reconciliati sumus deo per mortem filii eius. multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius. Non soluz autem sed ⁊ gloriamur in deo per d̄m nostrum ihesū xp̄m per quē nunc reconciliationem recepimus.

Post q̄ apostolus ostendit firmitatem spei per donuz sp̄m sancti hic ostendit idem per mortē xp̄i. Et primo pro ponit questionem. secūdo ostendit difficultatem ibi. Vix enim pro iusto ⁊c. tertio determinat questionem veritatez ibi. Commēdat autē suā caritatez ⁊c. Dicit ergo primo dicitur est qz spes nō confundit. quod quidez apparet hoc cōsiderāti. Et quid enim xp̄s cū adhuc infirmi essemus. i. infirmitate peccati. p̄s. Miserere mei d̄ne quoniam infirmus sum. Nam sicut per corporalem infirmitatem dissoluitur humoz debita armonia. ita etiā per peccatū debet ordo affectionum excluditur. Cum ergo adhuc infirmi essemus xp̄us mortuus est pro impijs p̄ma pe. 3. Xp̄us semel pro peccatis nostris mortuus est iustus pro iniustus. Et hoc sc̄dm tempus id est vt certo tempore in morte moreretur die sc̄z tertia surrecturus. Mat. 12. Sicut fuit ionas in ventre ceti tribus diebus. ⁊ trib⁹ noctibus sic erit filius hominis in corde terre. Hoc ergo magnum est si cōsideremus quis mortu⁹ sit. Magnū etiam est si considerare mus pro quib⁹ est mortuus. Nō potest autē esse vt tā magnum quid fiat nisi p̄pter aliquem certum fructum sc̄dm illud. ps. Que utilitas in sanguine meo dum descendo i corruptionē. quasi dicat. Nulla si nō sequat̄ humani generis salus. Deinde cū dicit. Vix enim pro iusto ⁊c. ostēdit p̄dicte questionis difficultatē ex parte eoz pro quib⁹ xp̄us mortuus est. i. pro impijs dicēs. Vix enim quis id est aliquis mortu⁹ pro hoīe iusto liberando. quoniam vt dicitur. p̄sa. 57. Iust⁹ p̄t ⁊ nō est qui recogitet i corde suo ⁊c. Ideo dico. vix moritur. Nā forsitan quis. i. aliquis ra-

tus ex zelo virtutis audeat mori p̄ bono homine. Rari enim est p̄pter hoc qz est maximū. vt em̄ dicitur. Jo. 15. Maiorem hāc dilectionem nemo h̄z ⁊c. Illud autē quod xp̄us fecit vt quis moriat̄ p̄ impijs ⁊ iniustus nunq̄ inuenitur. Et ideo merito admirādum est quare xp̄us hoc fecerit. Potest autē ⁊ aliter legi vt p̄ iusto intelligamus aliquem in virtute exercitatū per bonum autē hominē innocentem. Et quis sc̄dm hoc iustus sit prestantior bono. t̄m pro iusto vix aliquis moriet̄. Cuius ratio est qz innocens q̄ per bonum intelligit̄ magis miserandus videt̄ p̄pter defectum etatis vel alicuius huiusmodi. Iustus autē qz perfectus est ⁊ absq; defectu nō habet in se mīe maliciā. Quis autē aliquis moriat̄ur p̄ innocente potest ex compassioe misericordie puenire. Sed qz aliquis moriat̄ur pro iusto prouenit ex zelo virtutis q̄ in paucioribus inuenit̄ q̄ mīe passio. Deinde cum dicit. Commēdat autē ⁊c. respōdet premisse questionē. Et primo ponit responsonē. secundo ex hoc arguit ad propositum ibi. Multo ergo magis. tertio ostendit necessitatem p̄sequentez ibi. Si enim cui inimici ⁊c. Dicit ergo primo. Questum est quare xp̄us p̄ impijs mortuus est. Et ad hoc est responso qz per hoc deus suam caritatem cōmendat in nobis id est per hoc ostendit se nos maxime diligere. q̄m si cum adhuc peccatores essemus xp̄us mortuus est pro nobis. ⁊ hoc sc̄z tempus sicut supra expositum est. ipsa autē mors xp̄i pro nobis caritatem ostendit dei quia dedit filium suuz vt pro nobis satisfaciēs moreretur. Jo. 3. Sic deus dilexit mundum ⁊c. Et ita sicut caritas dei patris ad nos ostenditur per hoc qz spiritum suum dedit nobis vt supra dictum est. ita ⁊ p̄ hoc qz dedit filium suum vt hic dicitur. Sed in hoc qz dicit cōmendat. immensitatem quādam diuine caritatis as signat. que quidem ostenditur tum ex ipso facto quia sc̄s licet dedit filium suum vt moreretur pro nobis. tum ex parte nostre conditionis quia hoc nō fecit prouocatus nostris meritis cui⁹ adhuc peccatores essemus. ephē. 2. Deus q̄ diues est i misericordia p̄pter nimiam caritatē qua dilexit nos cū essemus mortui peccatis cōiustificauit nos xp̄o ⁊c. Consequenter cū dicit. Multo ergo magis ⁊c. concludit propositū ex premissis dicēs. Si xp̄us pro nobis mortuus est cum adhuc peccatores essemus multo magis uiuificati nunc in sanguine ipsius sicut supra tertio habitū est quem proposuit deus propiciatorum per fidem per sanguinem ipsius salui erimus ab ira id est a vindicta damnationis eterne quam propter peccata homines incurrūt. Ma. 3. Semina viparum quis demonstrauit ⁊c. Deinde cum dicit. Si enim cum inimici ostendit necessitatē p̄dicte consequentez que procedit a minori ad maius afirmando. Et est ibi obseruanda duplex comparatio minoris ad maius. Una quidez ex parte nostra. Alia ex parte xp̄i. Ex parte quidem nostra comparat inimicos reconciliatis. Minus enim videtur qz aliquis bene faciat inimicis q̄ iam reconciliatis. Ex parte xp̄i comparat mortez vt ⁊c. Potentior enim videtur vita eius q̄ mors. quia vt dicitur. 2. cor. ultimo. Mortu⁹ est ex infirmitate sc̄licet carnis nostre. sed uiuit ex virtute dei. Et ideo dicit ratione cōclusum est qz multo magis uiuificati salui erimus per ip̄m Si enim cum inimici essemus reconciliati sumus deo. et hoc per mortem filii eius. multo magis iam nos reconciliati salui erimus. ⁊ hoc in vita ipsius. Est autē considerāduz qz homo dicitur inimic⁹ deo dupliciter. Uno modo quia contra deum inimiciā exercet dum eius mandatis renititur. Job. 15. Accurrit aduersus deum erecto collo Alio modo per hoc qz deus homines odio habet. nō qui dem secundum ipsum quod fecit quia quātum ad hoc dicit Sap. 11. Dilexisti oīa ⁊ nihil odisti ⁊c. sed quātuz ad hoc qd̄ in hoīe inimic⁹ hō. i. dyabol⁹ fecit. i. q̄tum ad p̄ctū

Sap. 14. **S**icut odium sit deo impii etc. Et ecc. 13. **A**lissimi
 m^o odio h^ot peccatores **S**ubtracta inimicitie ca. s. peccato
 per xpm sequitur reconciliatio p ipm scde cor. 5. **D**e^o erat
 in ipso mundu reconcilians sibi. **P**ctm aut nrm sublatu
 est per mortem filij eius. **C**irca quod considerandum est q
 mors xpi tripliciter considerari pot. **U**no mo, fm ipam rōez
 mortis. **E**t sicut dicit. Sap. pmo. **D**eus mortē nō fecit i
 humana natura. sed est per pctm inducta. **E**t ideo mors
 xpi ex cōi mortis rōne nō fuit sic deo accepta vt p ipsaz re
 cōciliaret. qz deus nō letat in perditione vnoꝝ. vt dicit
 sap. pmo. **A**llo modo pot mors xpi considerari scdm qz ē in
 actione occidentiu que maxime deo displicuit. **U**nde con
 tra eos petrus dicit. Act. 3. **N**os sanctu r iustu negastis et
 petistis homicidā etc. **U**nde mors xpi sic considerata nō po
 tuit esse reconciliationis ca. sed magis indignationis. ter
 tio modo pot considerari scdm qz pcellit ex voluntate xpi pa
 tiētis que quidē volūtas informata fuit ad mortē sustinē
 dam tū ex obedientia ad p̄ez. phil. 2. **F**actus est obedies
 patri vsqz ad mortē. tum etiā ex caritate ad hoies eph. 5.
Dilexit nos r tradidit se p nobis. **E**t ex hoc mors xpi fu
 it meritoria r satisfactoria p peccatis nostris. r in tñ deo
 accepta qz sufficit ad reconciliationē oīum hoim etiā occi
 dentium xpm ex quib^o aliqui sunt saluati ipso orante qñ
 dixit Luc. 23. **I**gnosce illis qz nesciūt qd faciunt. **U**nde
 inde cū dicit. **N**ō solū aut etc. **O**ndit que bona iā in re cōs
 sequimur p gratiā dicens. **N**ō solū aut gloriāmur in spe
 glorie quā in futuro expectam^o. sed in deo id est in hoc qz
 sum^o etiā nūc deo cōiungit per fidē r caritatē. pmo cor. 1.
 r 2. cor. 10. **Q**ui gloriat in dño etc. **E**t hoc quidē p dñm
 nrm ihesum xpm per quē etiā nūc in pñti tempore recon
 ciliationē accepim^o vt de inimicis facti sum^o amici. Col.
 primo. **P**er eū placuit reconciliari oīa etc. **P**ossit aut r cō
 tinuari cū eo qd dicim^o est salui erim^o in vita ipūs a pec
 cato r a pena r nō solū salui erim^o a malis sed etiā glori
 amur in deo id est p hoc qz erimus idem in futuro cū ipō
 Jo. 17. **E**t sint vñi in nobis sicut r nos vñi sumus.

Lectio tertia.

Propterea sicut per vnum homines
 peccatum in hunc mundum intravit
 r per peccatum mors. r ita in omnes
 homines mors pertransiit. in quo omnes pec
 cauerunt.

Postqz apłus ostendit que bona per gratiā xpi psecuti
 sumus. hic psequēter oñdit a quib^o malis per eaz libere
 mur. **E**t circa hoc tria facit. **P**rimo enim oñdit qz p gra
 tiam xpi liberati sum^o a seruitute peccati. scdo oñdit qz p
 gratiā eius sum^o liberati a seruitute legis. 7. ca. ibi. **A**n
 ignoratis frēs etc. tertio oñdit qz p gratiā xpi liberamur
 a dānatione. 8. ca. ibi. **N**ihil nūc dānationis etc. **C**irca p
 mum duo facit. **P**rimo oñdit qz per gratiā xpi liberamur
 a peccato originali p̄terito. scdo oñdit qz ea tūc regimur
 cōtra peccata futura ibi. **Q**uid ergo dicem^o etc. **C**irca pri
 mum duo facit pmo agit de p̄essu peccati. scdo de p̄cel
 su gratie destruentis peccatū ibi. **S**ed nō sicut delictū etc.
Circa p̄mū duo facit. **P**rimo pponit p̄cessum peccati. se
 cūdo manifestat ibi **U**l qz ad legē etc. **C**irca p̄mum duo
 facit. **P**rimo pponit p̄cessum peccati. scdo oñdit eius
 nullitatem ibi. **E**t ita in oēs etc. **C**irca primum duo facit.
Primo oñdit peccatū originē. scdo originē mortis. ibi r
 per peccatū mors. etc. dicit ergo primo qz per xpm recōci
 liationem accepim^o. **I**ta est a xpo recōciliatio p̄cedit in
 mūdū sicut p vñū hoīem. s. per adam peccatū intravit in
 hunc mūdum. p̄me cor. 15. **S**icut in adam oīs mortuū
 ita r in xpo oīs viuificabitur. **E**t autē hic considerandū qz

heretici pelagiani peccatū origināle in puillis esse negan
 tes hec verba apłi dicebāt esse intelligēda de peccato ac
 tuali. **Q**uod quidē scdm eos in hūc mūdum intravit p
 adam in q̄rum omnes peccātes peccatū ade imitātū fuit
 illud osee. 6. **I**pi autē sicut adā transgressi sunt pactū etc.
Sed sicut aug. dicit cōtra eos si de introitu peccati actu
 alis qui est per imitationē hic apłus loqueret. non dice
 ret peccatū per hominē in hunc mūdum intrasse sed magis
 per dyabolum quē peccātes imitantē scdm illud sap. scdo
 do **I**nuidia dyaboli mors etc. **E**t ergo intelligēdū qz per
 adam peccatū in hunc mūdum intravit nō solum imitatis
 one. sed etiā p̄pagatione. i. p carnis originē. viciatā se
 cūdū illud ephē. scdo **E**ram^o natura filij ire. r in p̄. **E**s
 ce est in iniquitatibus cōceptus sum etc. **S**ed videt hoc
 esse impossibile qz per originē carnis peccatū ab vno in a
 lium traducatur. peccatū enim est in anima rationali que
 nō traducitur p originē carnis. tum qz intellect^o nō est a
 licuius corporis actus. r ita nō potest p virtutem corpis
 feminis cārī vt p̄bus dicit in libro de generatione anima
 lium. tum etiā qz cum aīa rōnalis sit quedā res subsistēs
 vt puta per se operationē habens r corpore corrupto non
 corrupta. p̄sequēs est qz nō generetur corpore genera
 to sicut alię forme que nō possunt per se subsistere sed pos
 tius causat a deo. **C**ōsequens igitur videt qz nec peccatū
 quod est accidens aīe qd possit per carnis originē traduci
 ad hoc aut rationally rōndetur qz licet in semine nō
 sit anima. est tñ in semine virtus dispositiua corporis ad
 anime receptionem. que cum corpore infunditur etiam ef
 suo modo cōformatur. eo qz omne receptum est in recipiē
 te p modum recipientis. **E**t ex inde videmus qz filij simi
 lantur parētib^o nō solum in defectibus corporalibus sicut
 qz le. plus generat leprosum r podagricus podagricū
 sed etiā in defectibus anime sicut iracundus iracundum
 r amentes ex amentibus nascūtur. **Q**uāuis enī pes qui
 est subiectū podagre nō sit in semine nec aīa que est subie
 ctum ire vel amētie est tñ in semine virtus formatiua cor
 poralium mēbroꝝ r dispositiua ad animā. **S**ed adducere
 manet dubitatio qz defectus qui ex viciatā origine trahit
 tur nō habent rōnem culpe. **N**ō enī merent penam s; ma
 gis mīam. sicut p̄bus dicit de eo qui nascitur cecus vel qz
 cumqz alio modo aliter orbat^o. **E**t hoc ideo qz de ratio
 ne culpe est qz sit voluntaria r in potestate hominis cui cul
 pa imputatur. **S**ic igitur si aliquis defectus in nos gues
 nit per originem primi patētis non videtur in nobis ha
 bere rōnem culpe sed pene. **E**t ideo dicendum est qz sicut
 peccatum actuale est peccatū persone qz per voluntatem
 persone peccantis p̄mittitur. ita peccatū origināle est pec
 catum nature quod per voluntatē principij humane na
 ture cōmissum est. **E**t enim cōsiderandum qz sicut diuersa
 corporis membra partes sunt persone vnius hominis
 ita omnes homines sunt partes r quasi quedā membra
 humane nature. **U**nde r porphirius dicit qz participatio
 ne sp̄i plures homines sunt vnius homo. **V**idemus autē
 qz actus peccati exercitus per aliquod membrum puta p
 manū vel pedem nō habet rōnem culpe ex voluntate ma
 nus vel pedis. sed ex voluntate totius hominis a qua sūt
 a quodam principio deriuatur motus peccati ad singula
 membra. **E**t similiter a voluntate ade qui fuit principij
 humane nature tota inordinatio nature habet culpe rati
 onem in omnibus ad quos peruenit quātū ad hoc qz sus
 ceptiui sunt culpe. **E**t sicut pctm actuale qd est pctm p̄
 sone trahit ad singula mēbra per aliquē actum p̄sonalē
 ita peccatū origināle trahit ad singulos hoies p actū natu
 re qz est gñratio. **E**t ita sicut p generationē hūana natura
 trahit. ita etiā p gñationē traducit defect^o hūane nature
 qui ē consecutus ex peccato primi patētis. **E**t autē hic

mente carnales filios sed carne. et ideo non trāsmittit no-
uitatem xpi sed vetustatem ade.

Lectio quarta.

Usque ad legē enim peccatus erat in
mundo. Peccatum autem nō impu-
tabatur cum lex non esset. sed reg-
nauit mors ab adam vsq; ad moysen: etiā in
eos qui non peccauerunt in similitudine p-
uaricationis ade. qui est forma futuri.

Postq; aplos ostēdit originē pcti et mortis siue ingressus
vtriusq; in mūdū: hic manifestat qd dixerat. primo ma-
nifestat ipm dicitū. scdo manifestat similitudinē quā innu-
ebat dicens ibi. Propterea sicut rē. tercio exponit simili-
tudinē ibi. Qui est forma futuri rē. Dixerat autē q; pec-
catum et mors in oēs trāsierunt et hoc qdem fm expositi-
onem augi. manifestare intendit p hoc q; etiā sub lege
peccatū remansit quasi lege illud excludere non valente.
Circa qd duo facit. primo manifestat ppositū qntum ad
peccatum. scdo quantum ad mortē ibi. Sed regnauit rē.
Circa primum duo facit. primo ostendit peccatū fuisse
etiā sub lege. scdo quid circa peccatū lex fecit ibi. Pec-
catū autē rē. Dicit ergo primo dicitū est q; omnes peccau-
erūt in adā q; nec etiā lex pctm abstulit. vsq; ad legē id ē
etiā sub lege. vt ly vsq; tenet in clusue pctm erat in mū-
do qd qdē pōt intelligi et de lege nature et de lege moysi.
sicut et de pcto actuali et de pcto originali. Peccatū etiā ori-
ginale erat in puulo vsq; ad legem nature. id est vsq; ad
vsum rationis p quem homo huiusmodi leges aduertit
ps. In peccatis cōcepit me mater mea. Nec tñ cessat hoc
peccatū lege naturali adueniēte in hoīe. sed magis excre-
scit p additionem pcti actualis q; vt dicit ecci. 7. Non ē
homo iust? in terra q; faciat bonū rē. Sed si intelligam?
de lege moysi. tunc q; dicitur peccatū fuisse in mūdo vsq;
ad legem. potest intelligi nō solū de originali sed etiā de
actuali. quia et ante legem et sub lege peccatū vtrūq; p-
mansit. puer. 20. Quis potest dicere mūdū est cor meū.
Quāuis autē lex pctm nō auferret: peccatū tñ cognitiōez
fecit qd antea non cognoscebatur. Unde subdit. Pecca-
tum autē nō imputabatur. Quid quidē planū est si intelliga-
tur de lege naturali. Quāuis etiā peccatū originale sit in
paruulo ante legem naturalem et reputet ei a deo: non ta-
men imputatur ei apud hoīes. Si autē intelligatur de le-
ge moysi planū ē qntū ad aliq; pctā actualia q; nō imputa-
bantur ante legem sicut illa que specialiter sunt per legē
phibita. q; hoīes peccata nō reputabāt sicut qd dicit exo.
20. Non cōcupiscēs rē. Imputabāt tamē qdā peccata
put erāt cōtrā legem nature. Cū et gen. 39. Joseph legi-
tur in carcerē missus. ppter adulteriū sibi impositū. Cō-
sequēter agit de morte dicens. Quāuis peccata ante legē
nō imputarētur tamē mors scz spūalis id est peccatum vt
eterna damnatio de qua dicitur in ps. Mors peccatorū
pestifera. regnauit id ē potestate suā exercuit in homines
duēdo eos in dānationē ab adam p quē pctm intrauit
in mundum. vsq; ad moysen. sub quo data est lex. Jo. 1.
Lex p moysen data est. non solum in eos q; peccauerunt
actualiter sed etiā in eos qui non peccauerunt in simili-
tudine puaricationis ade q; actualiter peccauit. ofee. 6.
Ipsi autē sicut adā trāsgressi sunt pactū rē. vsq; ibi. Pre-
uaricati sunt in me quia etiā pueri dānationē incur-
rebāt. Potest etiā et sub hoc sēsu itelligi de morte corp-
ali p quā manifestat pctm fuisse etiā cū nō imputabāt qst
dicat. pctm autē nō imputabāt ante legē s; ex hoc dephēdit
fuisse q; regnauit mors scz corpali. pto qdē aliq; passio-
nes inducendo puta famem et sitim. et egritudinem. et

tandem totaliter dissoluendo. etiā in eos qui nō pecca-
uerūt in similitudinem puaricationis ade. id est in pue-
ros qui non peccauerunt actuali. quoniam etiā ipi mortem
corporealem antea et postea patiunt fm illd ps. Quis ē ho-
mo qui rē. Ambrosius autē aliter ista verba exposuit scz
de peccato actuali tantum et de lege moysi. Et fm euz in-
ducuntur hec verba ad manifestandum q; per primū pa-
rentem peccatū in hunc mūdū intrauit et in omnes tran-
siuit. vsq; enī ad legem id est ante legem moysi peccatū
erat in mundo scz pctm actuale. Hoīes enim multiplici-
ter peccabāt contra legē nature. Unde dicit gen. 13. Hoīes
sodomite pessimi erant. peccatum autē nō imputabatur cū
lex non esset qd est intelligendum nō quin imputaret qst
puniendus apud hoīes cū qdā legantur ante legem puni-
ti ab hoībus pro peccatis. vt patet gen. 39. et. 4. Sed nō
imputabāt qst a deo puniendū. Tunc enī nō credebāt hoīes
q; de? diuina facta vel puniret vel pmiaret. fm illd Job.
22. Circa cardines celi gambulat nec nra cōsiderat. S; postea
lege diuinitus data innotuit q; peccata imputan-
tur a deo ad penā et nō solum ab hoībus. Et ideo q; hoī-
mines nō credebāt se puniendos a deo p pctis. libere et
absq; freno peccabāt vbi humanū iudicium nō timebāt.
Et ideo subdit. Sed mors id est pctm regnauit id ē omni-
modā suam potestatem exercuit ab adam vsq; ad moysen
exclusiue. Nam p moysen data est lex que incepti regnū
peccati diuiniere. In cuius timorem diuini iudicij. fm
illud deu. 5. Quis det eos talem habere mentē vt time-
ant me et custodiant vniuersa mādāta mea: Regnauit in
q; peccatum vsq; ad moysen nō tamē in omnes sed i eos
qui peccauerunt in similitudinem puaricationis ade.
Dicit enim ambrosius in antiquis libris nō inueniri hāc
negationē. non. Unde credit a corruptorib; appositum.
Adam quippe magis credidit pmissioni diaboli q; com-
monitioni diuine. vt patet gen. 3. Et ita quāmodo dia-
bolum pretulit deo. Sic igitur in similitudine puaricatio-
nis ade puaricantur ydolatre qui relicto dei cultu diabo-
lum colūt. In tales ergo mors id ē peccatū totaliter reg-
nauit. quia eos oīo possedit. Fuerunt autē ante legē moy-
si viri dei cultores q; et si peccarent nō tamē peccatum in
eis regnabat q; non totaliter eos a deo sepabat. sed pecca-
bant sub deo id est sub fide vnius dei etiā si peccarēt mor-
taliter vel sub caritate dei cum peccabant ventraliter. Et
vtraq; harum expositionū potest cōfari tertiā q; magis vt
detur ad intentionē apli ptinere. Dixerat enim q; p vni-
uū hoīem peccatū in hūc mundum intrauit et quia peccatū
est transgressio legis diuine. posset alicui videri q; hoc
nō esset verū quantum ad tempus ante legem presertim
cū supra quarto dixerit. Vbi nō ē lex nec puaricatio. Et
ideo posset aliquis credere q; non p vnum hominem pec-
catum in mūdum intrauit sed magis per legem. Et ideo
ad hoc excludendū dicit. q; vsq; ad legem id ē tēpus an-
te legem pctm erat in mūdo. et originale et actuale. non
tñ erat peccatū cognitū. presertim qst a deo puniendū.
Et hoc ē qd subdit. Peccatū autē nō imputabatur scz q;
si contra deum existens. cū lex scz diuinitus data nō esset
fuerunt enim aliqui vt phūs dicit in quito ethi. q; credi-
derunt q; nihil est iustū naturaliter et p cōsequēs nec inius-
tum. sed p solā positionē legis humane. Et fm hoc non
imputabāt aliq; pctm qst cōtrā deum existēs. et pcpie
peccatū originale id est nō cognoscebāt. Sed q; ista repus-
tatio hoīm esset falsa ostēdit per effectum q; mors corpora-
lis regnauit ab adam p quem intrauit originale pctm in
mūdū vsq; ad moysen sub quo data fuit lex. et ita cum
mors sit effectus peccati pcpie originalis. manifestum
est q; ante legem fuit peccatū originale in mundo. Et ne
aliquis dicat q; moriebantur ppter peccata actualia. ad

originali sed etiam ex multis actualibus. In iustificatio-
nem id est pfectam emundationem. 1. cor. 6. Et hoc quidem
fuit aliquando sed abluti estis sed sanctificati estis sed iu-
stificati estis. Deinde cum dicit. Si enim ex vni⁹ q⁹. Pro-
bat qd dixerat scilicet q⁹ gratia christi pcedit ex multis de-
licis in iustificatione. et primo quidem hoc pbat ex posteri-
ori. scdo ex priori ibi. Sicut enim etc. Circa primu⁹ conside-
randum est q⁹ ap⁹ in premissa coparatione non ponit si-
bi respondētia sed res eiusdem generis. Nam ex pte pcc⁹
ponit condēnationem que p⁹inet ad penā. ex pte autem
gratie ponit iustificationē que non p⁹inet ad premiū sed ma-
gis ad statū meriti. Sic igitur ap⁹ in rēdit p hoc qd di-
cit q⁹ peccatū inducit condēnationem ostendit q⁹ gra⁹ in-
ducit iustificationē. Et vix tali ratione. Sicut condēna-
tio mortis pcedit ex peccato primi parētis: ita regnū vite
pcedit ex gra⁹ xpi. Nec est duo vni⁹formiter sibi corre-
spondent sed ad regnū vite nullus potest puenire nisi p iustici-
am. ergo p gra⁹ xpi hoies iustificatur. primo ergo ponit
premissas. scdo infert cōclusionem intēram ibi. Igitur sic
per vni⁹ etc. primū aut p⁹onationē pponit dicens. Si
enim ex delicto vni⁹ hoies mors regnauit p vnum homi-
nē q⁹ sicut supra eodem dicitur est per vnu⁹ hoiem peccū in-
trauit et p peccatū mors. multomagis hoies regnabūt in
vita sed eterna p vnum iesum xpm qui dicit Joh. 10. Ego
veni vt vitam habeant et abundantiā habeāt. picipiendo
sed eternitatē vite. q⁹ quidē abundantiā hic p regnū desig-
natur. Unde dicit apo. 20. Regnabunt cū xpo annis
mille. i. eterno tēpore. Minor autē designat interponē-
do abundantiam grē xpi et donationis et iusticie accipiē-
tes. Quasi diceret ad regnū vite hoies puenire non pos-
sūt nisi hoc accipiēdo ita q⁹ gratia xpi referat ad vni⁹missio-
nē peccati quā nulla merita pcedere possunt. et ideo oīo
gratie deputatur. si enim ex operibus tā non ex gra⁹ vt di-
citur infra ii^o. Q⁹ aut dicit donationis referendū est ad
dona gratiarū quibus hoies p⁹uenerūt in bona. Hester. 2.
Argentus est dona iuxta magnificētā principales etc. Q⁹
autē dicit iusticie referendū est ad rectitudinē opū. 1. cor
1. Qui factus est nobis a deo iusticia. Deinde cū dicit
Igitur sicut etc. Infert cōclusionē intēram que idem cōti-
net cū eo qd supra premissum est. videlicet q⁹ sicut p vni⁹
delictum ade diuinum iudiciū pcessit in oēs hoies
qui carnaliter nascuntur in condēnationē mortis. sic et p
vni⁹ sed iusticiam xpi diuina grā pcessit in omnes homi-
nes in iustificationem vite id est que dicit ad vitā. Sed
videtur hoc esse falsum. Non enim omnes hoies iusti-
ficant per xpm. sicut omnes hoies moriūtur per adā.
Sed dicendum q⁹ intelligendum est q⁹ sicut omnes hoies
qui nascuntur carnaliter ex adam incurunt condēnationē
per eius peccatū: ita omnes qui renascūtur spūaliter p
xpm adipiscuntur iustificationem vite. quia vt dicit Joh
3°. nisi quis renat⁹ fuerit denuo ex aqua et spū sancto nō
potest etc. Quamuis possit dici q⁹ iustificatio xpi transit
in iustificationem oīum hominū quātum ad sufficientiā
licet quātū ad efficientiā pcedat in solos fideles. Q⁹
dicitur. i. thi. 4. Qui est saluator omnīū hominum ma-
xime autē fidelium. Ex hoc autē qd hic dicitur accipe ve-
bemus q⁹ sicut nullus morit nisi per peccatū ade: ita nul-
lus iustificatur nisi p iusticiā xpi que qdem est p fidē ipsi⁹
fm illud qd supra 3° dicitur est iusticia dei p fidē iesu chr⁹
sūt in omnes qui credunt in eum. In eum autē crediderūt
homines nō solum qui sunt post eius incarnationem: sed
etiam qui eius incarnationē pcesserunt. Sicut enī nos
credimus eum natū et passū: ita ipsi crediderūt nasci-
turum et passurum. Unde eadem est fides nostra et eorū
2. corinth. 4. Obvientes eundem fidel spūm etc. Sic igit⁹
pbatum est q⁹ gra⁹ xpi pcedit ad multorū iustificationem

ex posteriori sed ex regno vite. Consequenter cum dicit
Sicut enim etc. probat idē ex p⁹ri. Cause enī sunt similes
suis effectibus Inobediētia autē primi pētis que habet
rationē iniusticie cōstituit peccatores et iniustos. Igit⁹ obe-
dientia xpi que habet rationē iusticie cōstituit iustos. Et
hoc est qd supra dicitur est q⁹ gra⁹ pcedit in omnes hoies in
iustificationē. Sed videt esse dubium qd dicit q⁹ p inobe-
diētiā vni⁹ hoies peccatores cōstituti sunt multi id est
omnes q⁹ ab eo nascunt⁹ fm rationem feminalem. Primum
enim eius peccū videt fuisse supbia magis q⁹ inobediētia.
scdm illud Eccl. 10. Initiū oīs peccati supbia Sed dicē-
dum est q⁹ sicut ibidē dicitur initiū supbie facit hoies
apostatāre a deo. qz sed prima pars supbie cōstitit in hoc
q⁹ homo nō vult subijci: pceptis diuinis qd ad inobedi-
entiam p⁹inet. Unde primū hoies peccatū fuisse videtur
inobediētia nō scdm actum exteriorē sed scdm inter-
iorem motum supbie quo voluit diuino pcepto cōtraire.
Unde et inobediētiā dñs arguit gen. 3. Quia audisti vo-
cem vxoris tue et comediisti de ligno de quo pceperam
tibi ne comederes etc. Obediētia autē christi hic dicitur
scdm quā pcepto patris obediēs mortem sustinuit p sa-
lute nostra. scdm illud phil. 2. Fact⁹ est obediēs vsq⁹ ad
mortem etc. Nec est cōtrariū qd alibi dicitur xps ex carita-
te mortuus vt patet eph. 5. Quia hoc ipm q⁹ obediuit
processit ex dilectione quā habuit ad patrē et ad nos. Et
est attendendum q⁹ per obediētiā et inobediētiā
pbat nos per vni⁹ peccatores effici et per vni⁹ iustificari
quia iusticia legalis que est omnis virtus attenditur in
observatiōe pceptorum legis. quod p⁹inet ad rationē
obediētie. Iniusticia autē illegalis que est omnis malitia
vt dicitur in. 5. ethicozū. attenditur in transgressiōe mā-
datorum legis que p⁹inet ad rationē inobediētie. Sic
ergo cōuenienter dicitur q⁹ p inobediētiā cōstituunt⁹
homines iusti et p inobediētiā peccatores.

Lectio sexta

HEx autem subintravit vt abunda-
ret delictum. Ubi autem abunda-
uit delictum. super abundavit et gra-
tia. vt sicut regnavit peccatum in mortem:
ita et gratia regnet per iusticiam in vitam
eternam. per iesum xpm dñm nostrum.

Post q⁹ apostolus ostēdit q⁹ per donū gratie xpi subtrahi-
tur peccatū qd per adam in hunc mūdum intrauerat: hic
ostendit q⁹ per gratiam christi tollit peccatum quod lege
superuente abundauerat. Et circa hoc vdo facit. pri-
mo ponit abundantiam peccati que fuit per legem. scdo
absolutionem peccati que est per gratiam xpi ibi. Ubi ab-
undavit etc. Dicit ergo primo. dictum est q⁹ per obediē-
tiā vni⁹ hoies iusti cōstituuntur multi. non autē lex hoc
facere potuit sed potius lex subintravit vt sup⁹ abundaret
delictū. Circa quod apli dictum duplex occurrit dubitatio
Primo quidem de hoc q⁹ dicit legem subintrasse id ē la-
tenter intrasse post culpam originalem et actualē. vel post
naturalem legem vt glo. dicit. Non enī lex occulte intrā-
uit sed manifeste data fuit fm illud Jo. 18. Non in absco-
dito locutus sum. Dicendū est ergo q⁹ licet ipsa legislatio
fuerit data in manifesto: tamē mysteria legis erant in oc-
culto: et p⁹cipue quo ad intentionē dei circa legem feren-
dam que peccatum ostenderet nō sanaret: fm illud infra.
11. Quis cognouit sensum domini etc. Potest etiam dici
q⁹ lex subintravit. i. quasi media intravit inter peccatū ho-
minis et donū gratie christi: quoz virūq⁹ supra dixerat p
vni⁹ ad plures transisse. Secūda autē dubitatio est de hoc
q⁹ dicit legem subintrasse vt abundaret delictū. Sic est
6 ij

Ad Romanos

videtur q̄ abundantia delicti sit finis legis. et ita sequitur q̄ lex sit mala: quia cui⁹ finis malus est ipsum quoq; malum est. et hoc est contra illud. 1. **1. 1.** Scimus quidem q̄ lex bona est etc. Ad hoc aut̄ respondet in glosa triplex. **Primo** quidē vt dicamus q̄ ly. vt. non ponitur causaliter s; consecutiue. Non em̄ ad hoc fuit data lex vt. peccatum abūdaret quin potius lex quantum in se fuit peccatū prohibuit. fm̄ illud ps̄. In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi. **Sed** lege data consecuta est abundantia delictorum dupliciter. **Quo** quidē modo quantum ad peccatorū multitudinē. lex em̄ licet peccatum demonstret peccati tamē concupiscentiā nō auferbat. **Cum** aut̄ alicui prohibet id quod concupiscit. vehemētius in concupiscentiā illius exardescit. sicut et fluius apposita obice fortius fluit et obicem frangit. **Cuius** ratio potest eē triplex. **Qua** quidē illō qd̄ subiacet hominis potestati nō reputat illōs p̄ magno sed illud qd̄ est extra hominis potestatem. apprehendit ab homine quasi magnū. **Prohibitō** aut̄ eius qd̄ concupiscit ponit illud qd̄ prohibet quasi extra hominis potestatem. et ideo concupiscentia magis exardescit in rem concupitā dum prohibet. **Secunda** ratio est quia interiores affectiones quādo interius retinent ita q̄ experius non vertitur ex hoc ipso magis interius incendit. sicut patet in dolore et ira que dum interius clausa tenent magis augent. si aut̄ exterius quoquo modo prodeant: eorum virtus diminuit. **prohibitio** aut̄ ppter timores pene cogit hominē vt concupiscentiā suā ad exteriora non producat. et ideo ipsa concupiscentia interius retenta magis inflamat. **Tertia** ratio est q̄ illud qd̄ non est nobis prohibitum apprehendimus quasi possibile fieri quādo cūq; nobis placuerit. et ideo multoties oportunitate existente illud vitamus: sed quādo aliquod est prohibitū apprehendit a nobis vt non seip̄ a nobis haberi possit. et ideo quādo oportunitas dat sine timore pene illud cōsequēdi promptiores ad hoc sumus. **Et** inde est q̄ data lege que concupiscentie vsū prohibebat et tñ ipsam concupiscentiā nō mitigabat. concupiscentia ipsa magis feruenter homines ad peccata ducebat. **Unde** dicit. **Ezech. 5.** Ita est hierusalē in medio gentiū posui eam et in circuitu eius terras. et cōtempit iudicia mea vt plus esset impia q̄ gētes. **Sed** fm̄ hoc videt q̄ omnis lex humana que gratiam nō cōfert o minuentē concupiscentiā: faciat abundare peccata. quod est contra intentiones legislatorū quia ad hoc tendunt vt ciues faciant bonos. vt patet p̄ pbm̄ et ethicoz. **Sed** videtur q̄ alia est intentio legis humane et alia legis diuine. **Lex** em̄ humana refert ad humanū iudiciū qd̄ est de exterioribus actibus. sed lex diuina refert ad diuinū iudiciū quod est de interiorio⁹ motibus cordis. fm̄ illud. 1. **Reg. 36.** Homo videt ea que parent: sed deus intuet̄ cor. **Sic** igit̄ lex humana suam intentionē consequit̄ dum p̄ prohibente et non auferente concupiscentiā. **Sciendū** tamen q̄ sic pb̄s dicit in quarto ethicoz. **Prohibitō** legis licet illos qui sunt male dispositi cohibeat ab exterioribus peccatis solo pene timore. quosdam tamē bene dispositos inducit p̄ amorem virtutis. sed ista bona dispositio quātum ad aliqd̄ potest esse a natura: sed eius perfectio nō est nisi p̄ gratiā. ex qua contingit q̄ etiam lege veteri data nō in omnib⁹ peccatū abundat sed in pluribus. **Quidā** vero lege prohibete et gratia vltiori⁹ adiuuante ad pfectionē virtutis tempore puenerūt fm̄ illō **Eccl. 4.4.** Laudem⁹ viros glōsosos etc. **Et** infra **Doctores** magnos virtute. scdo sup̄ abundavit delictū lege supueniete q̄m̄ ad virtutē reatus. **Sicut** em̄

fuit peccatū ubi accessit preuaricatio non tantū legis nature sed etiā legis scripte. **Unde** supra. 4. dicit̄ est q̄ vbi non est lex nec preuaricatio. **Secundo** aut̄ potest respōderi vt dicat̄ q̄ ly vt teneat causaliter. ita tamē q̄ loquat̄ ap̄lus de abundantia delicti fm̄ q̄ est in nostra cognitiōe vt sit sensus. lex subintravit vt abūdaret delictū. i. vt abundantius delictū cognosceret fm̄ modū loquendi quo dicit̄ aliqd̄ fieri cū inotescit. **Et** sup̄ dicit̄ ē q̄ p̄ legē ē cognitio peccati. **Tertio** mō pot̄ exponi ita q̄ ly vt teneat causaliter ita tamen q̄ abundantia delicti non intelligat̄ finis legis subintrantis. sed id qd̄ ex abundantia delicti sequit̄. s. hu miliario hominis. **Lex** em̄ subintrante abūdavit delictū vt dicit̄ est in prima expositione. **Ex** qua quidem delicti abundantia consecuta est q̄ homo infirmitatē suam recognoscens humillet̄. **Dicebat** em̄ homo superbus de virtutibus suis presumens. **Nō** deest qui impleat sed deest qui subeat. fm̄ illud **Exo. 24.** Omnia que locutus est dñs faciemus et ei obediemus. **Sed** quādo lege data consecuta est multitudo delictorū homo suā infirmitatē cognouit ad obseruantia legis fm̄ illud **1. Cor. 9.** Infirmitas homo et exitus temporis etc. **Intentio** ergo dci legem dantis nō terminatur ad abundantia peccatorū sed ad humilitatē hominis ppter quā pmisit abundare delicta. **Sic** ergo quia hoc erat occultus signāter quantum ad hoc dicit̄ q̄ lex subintravit. **Quia** vero hoc agitur de lege et fine legis duo consideranda occurrunt. primo quidē quot modis lex dicitur. secundo quis sit finis legis. **Arca** primū sciendū ē q̄ lex vno modo dicit̄ tota scriptura veteris testamenti fm̄ illud **3. 15.** Et impleat sermo eoz qui in lege eozū scriptus est quia odio habuerunt me gratis. cū tamē hoc serptus sit in ps̄. **Quis** vero dicit̄ lex scriptura quōq; libroz moysi. fm̄ illud **Deut. 33.** Legē precepit nobis moyses. **Tertio** dicit̄ lex decalogus preceptorū fm̄ illud. **Exo. 24.** Dabo tibi duas tabulas lapideas et legem ac mandata que scripsi vt doceas. **Quarto** dicit̄ lex tora primentia ceremonialiū. fm̄ illud **Heb. 7.** Ambra habens lex futurorū bonoz. **Quinto** dicit̄ lex aliqd̄ speciale preceptum ceremoniale fm̄ illō **Leui. 7.** Hec est lex hostie pacificorum. **Sumitur** autē hic lex ab ap̄lo cōmunitur quantum ad totam doctrinā legis moysi. i. quātū ad moralia et ceremonialia precepta. quia scz p̄ ceremonias legis non dabat gratia p̄ quā hō adiuuaret ad implenda precepta moralia concupia diminuta. **Arca** finē aut̄ legis sciendū ē q̄ in pp̄lo iudeoz tria fuerūt hoim genera sicut et in quolibet alio populo scz durj. i. peccatores et rebelles. p̄ficiētes et p̄fecti. quantum igit̄ ad duos lex fuit data in flagellū et quantum ad peccata moralia a d̄ quozū obseruantia cogebantur p̄ pene cōminationē. vt patet **Leui. 2.** et quātum ad ceremonialia que ideo sunt multiplicata ne liceret eis dijs alienis alius cultū supaddere. **Exe. 20.** In manu vaila et brachio extendo et in supore effuso regnabo sup vos. **Sed** p̄ficiētib⁹ qui dicunt̄ mediocres lex fuit in pedagogum fm̄ illō **Gal. 3.** **Ac** pedagogus noster fuit in gbr̄sto. et hoc quantum ad ceremonialia quibus continebant̄ in diuino cultu. et quantum ad moralia quib⁹ ad iusticiā p̄mouebant̄. **Perfectis** aut̄ fuit quantum ad ceremonialia quidē in signum. fm̄ illud **Exe. 20.** **Sab** bata mea dedi eis vt essent signū inter me et c. **Quantū** ad moralia vero in solacium. fm̄ illō infra. 7. **Condelector** legi dei fm̄ interiorē hoies. **Deinde** cū dicit̄. **Ubi** abūdavit etc. **Obstedit** quō per gratiam tollitur abundantia delictorū. et primo ponit gratie abundantiam. secundo ostendit abundantis gratie effectū ibi. **Et** sicut regnauit etc. **Dicit** ergo primo. dicit̄ est q̄ lege subintrante abundavit delictū: nec tamē ppter hoc impeditur diuinū p̄positum de salute iudeoz et totius humani generis quia ubi abundavit delictū. i. in hu

miano genere et specialiter in iudeis supabundauit et gratia scilicet christi condonantis peccata. 2. Cor. 9. Potens est deus omnes gratiam abundante facere in vobis. Eius autem quod hic dicitur duplex ratio assignari potest. Una quidem ex ineffabili gratia. Sicut enim magnitudine morbi non sanat nisi fortis et efficax medicina. ita requirebat abundans gratia ad hoc ut sanaret abundantiam delictorum. Luc. 7. Dimissa sunt ei peccata multa et cetera. Alia ratio sumi potest ex dispositione peccantis qui dum magnitudine peccatorum suorum recogit quos quidem despar et premitur. sicut illud prover. 28. Impius cum in profundum est. Quandoque vero per auxilium diuinitum ex consideratione suorum peccatorum magis humiliat et maiorem consequitur gratiam. sicut illud psalmi. Multiplacate sunt infirmitates eorum postea accelerauerunt. Deinde cum dicit. Et sicut regnavit peccatum in mortem et cetera. ostendit effectum gratie abundantantis. qui quidem est per oppositum respondens effectui peccati. ut scilicet peccatum introductum per primum hominem et abundans per legem regnavit. id est plenum dominium in homines obtinuit et hoc quod vobis duceret eos in mortem temporales et eternam infra. 6. Stipendia peccati mors. Ita et gratia dei regnet id est plene dicitur in nobis per iustitiam quam. sicut in nobis facit. supra eodem. Iustificati gratia per gratiam ipsius. et hoc quod nos ducat in vitam eternam. sicut illud infra. 6. Gratia dei vita eterna. Et hoc totum est per iesum christum dominum nostrum quod est datus gratie. sicut illud Jo. 1. Gratia et veritas per iesum christum facta est. Et etiam iusticia. 1. cor. 1. Qui factus est nobis iusticia a deo. et datus vite eterne. Jo. 1. Ego vitam eternam do eis.

Incipit capitulum sextum.

Quid ergo dicemus? Manebimus in peccato ut gratia abundet? Absit. Qui enim mortui sumus peccato: quomodo adhuc viuemus in illo? An ignoratis fratres: quia quicumque baptizati sumus in christo iesu: in morte ipsius baptizati sumus. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem. ut quomodo christus surrexit a mortuis per gloriam patris. ita et nos in nouitate vite ambulemus. Si enim coplantati facti sumus similitudini mortis eius: simul et resurrectionis erimus.

Postquam apostolus ostendit quod gratiam christi liberamur a peccato preterito tam introducto per primum hominem quam etiam abundanti per legem. hic ostendit quod per gratiam christi datur nobis facultas ad resistendum peccatis futuris. Et circa hoc duo facit. primo ponit questionem ex premissis ortam. secundo soluit eam ibi. Absit si enim et cetera. Dixerat autem supra quod ubi abundauit delictum supabundauit et gratia. quod quidem aliquis posset male intelligere quasi abundantia delicti esset causa supabundantis gratiarum. et ideo inducit questionem dicens. Quid ergo dicemus? Nunquid permanebimus in peccato ut gratia abundet? Quod quidem oporteret dicere si abundantia delicti esset causa gratie abundantantis. et non sola occasio ut supra dictum est. Unde et supra. 3. apostolus dixit. Sic ut blasphemamur. et sicut aiunt quidam nos dicere: faciamus mala ut eueniant nobis bona. Ite. 1. 2. Bene est omnibus qui preuertiunt et inique agunt. Deinde cum dicit. Absit et cetera. soluit inductam questionem. Et primo assignat rationem quare non est nobis permanendum sub peccato. secundo excludit exhortationes intentas ibi. Non ergo regnet et cetera. Circa primum duo facit. primo assignat rationes quare non sit in peccato permanendum. secundo ostendit nobis inesse facultatem ad

hoc quod non sub peccato maneamus ibi. Hoc scientes et cetera. Circa primum ponit talem rationem. Si sumus mortui a peccato non debemus viuere in illo. sed mortui sumus a peccato. ergo non debemus viuere in peccato. Circa hoc ergo quatuor facit. primo ponit conditionalem. secundo probat antecedens ibi. An ignoratis et cetera. tertio concludit consequens ibi. Et quod christus et cetera. quarto probat necessitatem consequentie ibi. Si enim coplantati et cetera. Dicit ergo primo. Absit scilicet quod hac intentione permanendum sit in peccato ut gratia abundet. quod ut dicitur Eccl. 1. 5. Memini mandauit deus impie agere. et huius ratio est: Si enim mortui sumus peccato per hoc. scilicet quod peccatum est mortificatum in nobis quod adhuc in illo viuemus. Modo enim naturalis ordo rerum habet ut a morte redeat ad vitam. Psal. 26. Mortuos non viuunt et cetera. Cast. 5. Lauit pedes meos et cetera. Deinde cum dicit. An ignoratis et cetera. probat antecedens scilicet quod fideles sunt mortui peccato. et primo proponit medium ad propositum ostendendum. secundo manifestat medium inductum ibi. Consepulti enim sumus et cetera. Dicit ergo primo. An ignoratis. Quasi dicat. Quod vobis proponendum est est adeo manifestum quod illud vobis ignorare non licet. 1. Cor. 14. Si quis ignorat ignorabit. Quia quicumque baptizati sumus in christo iesu. Quod intelligit tripliciter. Primo modo sicut institutionem iesu christi. Matth. ultimo. Docete omnes gentes baptizantes eos et cetera. Secundo per inuocationem iesu christi. Act. 8. In nomine iesu christi baptizabant viri ac mulieres. Tertio in christo iesu. id est in quadam conformitate ad christum iesum. Gal. 3. Quicumque in christo iesu baptizati estis christum induistis. In morte ipsius baptizati sumus. id est in similitudine mortis eius quasi ipsam mortem christi in nobis representantes. 2. cor. 4. Semper mortificationem iesu christi in corpore nostro circumferentes. Gal. ultimo. Stigmata iesu in corpore meo porto. Et in morte ipsius. id est per virtutem mortis eius. Apoc. 1. Lauit nos a peccatis nostris. An de latere christi pendentes in cruce post mortem fluxit sanguis et aqua ut dicitur Jo. 19. Sic igitur mortis eius configuramur in quantum peccato mortuimus: sic ipse mortuus est vite mortali in qua erat similitudo peccati. licet non esset ibi peccatum. Ergo omnes qui sumus baptizati sumus mortui peccato. Deinde cum dicit. Consepulti enim et cetera. probat propositum medium. scilicet quod omnes baptizemur in conformitate ad mortem christi dicens. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in morte. Quasi dicat. Sepultura non nisi mortuis debet. Matth. 8. Sintite mortuos sepelire mortuos suos. Per baptismum autem homines sepeliunt christo. id est conformantur sepulture ipsius. Sicut enim ille qui sepelitur ponitur sub terra. ita ille qui baptizatur immergitur sub aqua. An et in baptismo sic trina immersio non solum propter fidem trinitatis: sed etiam ad representandum triduum sepulture christi. Et sicut triduum sepulture non facit nisi vna sepultura: ita trina immersio non facit nisi vnum baptismum. Et inde etiam est quod in sabbato sancto solentis baptismus in ecclesia celebratur quoniam commemorat sepulturam christi sicut et in vigilia penthecoste non solum solentis de spiritu sancto. ex cuius virtute aqua baptismi accipit vim purgandi. ut dicitur Jo. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto et cetera. Est tamen considerandum quod corporaliter aliquis per mortem et postea sepelitur. sed spiritualiter sepultura baptismi causat mortem peccati. quod sacramentum nonne legis significat quod signat. Unde eius sepultura que fit per baptismum sit signum mortis peccati: mortem efficit in baptizato. Et hoc est quod dicitur quod sumus sepulti in mortem. ut per hoc ipsum quod signum sepulture christi in nobis accipimus consequimur mortem peccati. Deinde cum dicit. Et quod christus. Infert consequens. scilicet quod non debemus viuere in peccato. ad hoc quidem inducit similitudinem ex resurrectione christi dicens. Et quod christus resurrexit a mortuis per gratiam patris. id est per virtutem patris ex quo ipse pater glorificat. sicut illud psalmi. Exurge gloria mea. Ita et nos in nouitate vite ambulemus. id est per bona opera vite procedamus. vita enim peccati

Ad Romanos

vetustate habet q̄ in corruptione nos ducit Heb. 8. Quod antiquat̄ et senescit p̄pe interitū est. Unde et dicit Bar. 3. Quid est qd̄ in terra inimicorū es. inueterasti i terra aliena etc. Unde et nouitas vite dicit̄ p̄ quā aliquis redit ad integritatē vt. s. sit sine pctō. ps̄ Renouabit̄ vt aq̄le iuuetus tua. Eph. 4. Renouamini spū mentis v̄re. ¶ Deinde de cū dicit. Si em̄. p̄bat necessitatē consequētē. x̄ps em̄ postq̄ fuit mortuus resurrexit. In cōueniēs est vt illi qui cōformant̄ x̄po q̄tū ad mortē in baptismo: cōformēt̄ etiā resurrectioni eius p̄ innocentia vite. Et hoc qd̄ dicit. Si em̄ cōplantati facti sum⁹ similitudini mortis eius. i. si in nobis assumam⁹ similitudinē mortis eius vt ei incorporeremur sic ramus q̄ inserit̄ plante vt q̄si nos in ipsa passione x̄pi inseramur simul et resurrectioni erim⁹. s. similitudini ei⁹ cōplāta ti vt. s. in p̄nti innocenter viuam⁹ et in futuro ad filios gl̄iaz pueniamus. Phil. 3. Reformabit̄ corp⁹ humilitatis n̄re cōfigurati corpi claritatis sue. 2. Th. 2. Si cōmortui sum⁹ et cōiuuem⁹. Sic igit̄ sic ap̄s p̄ similitudinē mortis x̄pi pbauit q̄ sum⁹ mortui pctō qd̄ p̄miserat q̄si antedēs. sic p̄ similitudinē resurrectionis ei⁹ pbauit q̄ nō debem⁹ viuere in pctō qd̄ quasi p̄sequēs sup̄ius introduxit

Lectio secunda.

Hec scientes q̄ vetus homo noster simul crucifixus est vt destruat̄ corpus peccati: vt ultra non seruiamus peccato Qui enim mortuus est: iustificatus est a peccato. Si autem mortui sumus cum christo: credimus quia simul etiam uiuem⁹ cū illo: scientes q̄ christus resurgens ex mortuis: iam non morit̄: mors illi ultra non dominabitur. ¶ Em̄ mortu⁹ est peccato: mortuus est semel. q̄ autē viuuit: viuuit deo. Ita et vos existimate vos mortuos quidē eēt peccato: uiuentes autē deo in x̄po iesu.

Postq̄ ap̄lus ostēdit q̄ nō est nob̄ in pctō p̄manēdū: ex eo q̄ p̄ baptismū mortui sum⁹ pctō. hic vlt̄er⁹ ostēdit adesse nob̄ facultatē ad hoc obseruandū. Et circa hoc duo facit. p̄mo p̄ponit qd̄ intēdit. sc̄do manifestat̄ p̄positū ibi. Qui em̄ mortu⁹ etc. Circa p̄mū duo facit p̄mo p̄ponit b̄nificiū qd̄ cōsecuti sum⁹. sc̄do huius b̄nificiū effectū ibi. ¶ Et destruat̄ etc. Dicit q̄ p̄mo: dicit̄ est q̄ debem⁹ in nouitate ambulare. s. desistendo a pctō. Et ne hoc aliq̄s forte impossibile diceret. dicit q̄ sum⁹ hoc scientes q̄ vt hō n̄r. i. vetustas hōis p̄ pctm̄ inducta simul. s. cū x̄po crucifix⁹ est. i. p̄ cruce x̄pi est mortificat⁹. sic em̄. s. dicit̄ ē: vetustas hōis p̄ pctm̄ inducta est in q̄tū p̄ pctm̄ boni nature corrūpitur. Que quidē vetustas in hōie p̄ncipat̄ q̄ q̄tu hō pctō subiacet. Et q̄ id qd̄ est p̄ncipale in hōie dicit̄ eēt ipse hō. In est q̄ in eo q̄ pctō subiacet ipsa vetustas pcti dicit̄ esse vt homo. vetustas autē pcti pot̄ intelligi vel ipse reat⁹ seu macula actualiū pctōr̄: vel etiā cōsuetudo peccādi. que q̄ndam necessitatē ingerit ad peccandū. vel etiā ipse fomes pcti pueniēs ex pctō p̄mi pentis. Sic igit̄ vt hō noster dicit̄ eēt simul crucifixus cū x̄po in q̄tū p̄dicta vetustas v̄re x̄pi sublata ē. ¶ Et q̄ totalit̄ ē amota sic totaliter amouetur in baptismo reatus et macula pcti. ¶ Al q̄ v̄minuit virtus eius sicut virtus fomitis vt etiā cōsuetudinis peccādi. Col. 2. Delens qd̄ aduersum nos erat cirographū decreti qd̄ erat cōtrariū nobis. et ipsū tulit de medio affigens illō cruci. ¶ Deinde cū dicit. Et destruat̄ etc. ponit effectū p̄dicti b̄nificiū duplicē quoz̄ p̄mus est remotio p̄cedentiū delictor̄ et hoc est qd̄ dicit. Et destruat̄ corp⁹ peccati. Di-

cit̄ em̄ corp⁹ peccati ipsa congeries maloz̄ operū sicut ipsa congeries membror̄ facit vnū corpus naturale. Job. 41. Corpus eius q̄si scuta fusilla etc. Secundus autē effect⁹ est vt caueam⁹ a pctis in futuro. et hoc est qd̄ subdit dicit̄: Et ultra non seruiam⁹ pctō. Tūc em̄ hō pctō seruit q̄n cōcus p̄scētē pcti obedit p̄ cōsensum et corpis executione. Jo. 8. Qui facit pctm̄ seru⁹ est peccati. ¶ Deinde cum dicit. Qui em̄ mortuus est etc. Manifestat̄ qd̄ dixerat. et primo q̄tū ad p̄mū effectū. sc̄do quātū ad secūdū ibi. Si autē mortui etc. Circa p̄mū cōsiderandū est q̄ congeries peccator̄ destruit̄ q̄si peccata homi remouit. Sic igit̄ destructionē corporis peccati manifestat̄ dicens: Qui em̄ mortuus est peccato sc̄z p̄ baptismū quo christo cōmōzimur: iustificatus est peccato id est remissis peccatis translatus est in statum iusticie. 1. Cor. 6. Et hec quidē fuitis aliquando. s. abluti estis etc. Quia igit̄ p̄ cruce x̄pi homo peccato moritur: consequēs est q̄ peccato iustificet̄ et ita q̄ corpus peccati destruat̄. ¶ Deinde cum dicit. Si autē mortui etc. manifestat̄ fm̄ effectum per cōformitatem ad vitam x̄pi tali ratione. Ille qui x̄po morienti cōmōzitur simul cōiuit et resurgēt. christus autē sic resurrexit a mortuis: itaq̄ nunq̄ decetero moriturus. ergo ille qui mortificatus est peccato sic x̄po resurgenti cōiuit q̄ habet facultatē nūq̄ decetero ad peccatum redeundi. Circa hoc ergo tria facit p̄mo ostendit cōformitatē hominis fidelis ad vitam christi resurgenti. sc̄do ponit conditionem vite refurgenti: ibi Scientes q̄ christus etc. Tertio infert cōclusiōnem intentam ibi. Ita et vos etc. Dicit ergo primo. Si em̄ mortui sumus cum christo. id est si virtute mortis christi sumus mortui peccato: credimus q̄ etiam simul viuemus cū illo. id est ad similitudinē vite eius. viuemus in quā hic vita gratie et in futuro vita glorie. Eph. 2. Cum essemus mortui peccatis cōiustificauit nos etc. ¶ Deinde cū dicit. Scientes q̄ christus resurgens ex mortuis iam non morit̄ sed viuuit vita p̄petua. Apoc. 1. Fui mortuus et sum viuus in secula seculorum. Et qd̄ plus est mors illi ultra nō dñas bitur que sc̄z in homine dominatur non soluz̄ dum moritur p̄ separationem anime a corpore. sed etiam ante mortem dum parit̄ egritudinem famez̄ et sitim et alia huiusmodi per que peruenitur ad mortem sed ab his libera est vita christi resurgenti. Et ideo non subiacitur dominio mortis. sed potius ipse habet dominium super mortem. Apoc. 1. Habet clauem mortis et inferni. ¶ Deinde cum dicit. Quia enim mortuus etc. probat̄ p̄positum scilicet q̄ christus resurgens vlt̄erius non moriatur et hoc dupliciter. p̄mo quidem ratione accepta ex parte mortis quaz̄ sustinuit dicens. Quia enim mortuus est peccato mortuus est semel. Non autem intelligitur q̄ ipse mortuus est peccato quod ipse cōmisit vel contraxit: quia in eo nullo modo peccatum locum habuit. 1. Pe. 2. Qui peccatum non fecit etc. Sed dicitur mortuus esse peccato dupliciter: uno modo quia mortuus est pro peccato tollendo. 2. Cor. 5. Eum qui non nouit peccatum pro nobis deus fecit peccatum id est hostiam pro peccato. Alio modo quia mortuus est similitudini carnis peccati id est vite passibili et mortali infra. 8. Deus misit filium suum in similitudinē carnis peccati. Atq̄ autē modo concludi potest q̄ christ⁹ mortuus sit semel ex hoc q̄ mortuus est peccato. Quātū em̄ ad p̄mū manifestū est q̄ p̄ vnam mortē omnia pctā deleuit fm̄ illō. He. 10. Una oblatione cōsumauit in sempiternū sanctificatos. Ideo nō restat vt adhuc p̄ pctō moreretur. 1. Pe. 3. Christus semel p̄ pctis n̄ris mortuus est etc. Quātū ad sc̄dū autē idē pot̄ cōcludi. Si em̄ x̄po mories

insinuavit ut deiceret in eo similitudo carnis peccati debuit eius mores conformari alijs gerentibus carnem peccati: quod semel mortuus unum. Unde dicitur. De. 9. Quod admodum statutus est hominibus semel mortuus sic et christus semel oblatus est. Secundo ostendit idem ex conditione vite quam resurgendo adeptus est dicens. Quod autem vivit vivit deo. Id ad conformitatem dei dicit enim 2. cor. ultimo. Quod si crucifixus est ex infirmitate te vivit ex virtute dei. Effectus autem reformatus est. Unde et vita quam christus resurgens acquisivit est deiformis. Sicut ergo vita dei est sempiterna et absque corruptione secundum illud. prima thei. ultimo. Qui solus habet immortalitatem ita et vita christi est immortalis. Deinde cum dicit. Ita et vos etc. inferet conclusionem intentam ut reformemur vite christi resurgentes et quibus ad hoc quod mortuus est peccato. Id est tanquam ad peccatum nunquam sitis redituri. Nunquam ad eam rediturus et quantum ad hoc quod vivit ad conformitatem dei. Et quantum ad primum dicit. Ita et vos existimate vos quod de mortuis esse peccato. Id est tanquam ad peccatum nunquam sitis redituri. Psal. 16. Mortui non vivunt. Et quantum ad secundum dicit. Viventes deo. Id est ad honorem vel similitudinem dei etc. nunquam per peccatum moriamur. Gal. 2. Quod autem nunc vivo in carne in fide vivo filij dei. Et ideo subdit. In christo ihesu domino nostro. Id est in sum christum per quem et peccati moriamur et deo vivimus. Et in christo ihesu. Id est tanquam incorporati christo iesu ut per eum moriamur peccato et per eius resurrectionem vivamus deo. ephe. 2. Consecravit nos in christo cuius gratia estis salvati per christum.

Lectio tertia.

Non ergo regnet peccatum in vobis mortali corpore ut obediatis concupiscentiis eius. Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato: sed exhibete vos deo tanquam ex mortuis viventes. et membra vestra arma iustitie deo. Peccatum enim vobis non dominabitur. Non enim sub lege estis: sed sub gratia. Quid ergo? Peccabimus quoniam non sumus sub lege: sed sub gratia. Absit. An nescitis. quoniam cui exhibetis vos servos ad obediendum: servus estis eius? cui obedistis suae peccati ad mortem: siue obediistis ad iustitiam? Gratias autem deo quod fuistis servus peccati: obedistis autem ex corde in eam formam doctrine in qua traditi estis.

Postquam apostolus ostendit quod non est nobis permanendum in peccato et quod huius rei facultatem habemus. hic concludit morale exhortationem. Et circa hoc tria facit. Primo proponit ammonitionem. 2. rationes assignat tibi. peccatum enim etc. 3. movet questionem et solvit tibi. Quid ergo peccabimus etc. Circa primum duo facit. Primo proponit ammonitionem. 2. exponit eam tibi. Et obediat etc. Dicit ergo primo. Dicitur quod verum homo nisi simul crucifixus est ut destruat corpus peccati per quod datur intelligi quod virtus peccati in terra diminuta est ut nobis dominari non possit. Ergo peccatum de cetero non regnet in vestro mortali corpore. Non autem dicit non sit peccatum in vestro mortali corpore. quod quantum ad corpus nostrum est mortale. Id est necessitati mortis ad dicitur non potest esse qui in corpore nostro sit peccatum. Id est sines peccati. Ex qua a deo liberati sumus a regno peccati: debemus conari quod peccatum in corpore nostro dominum iam amissum in nobis non recuperet. Et hoc est quod dicit. Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Et hoc quidem necessarium est cavere dum corpus mortale gerimus. quod dicit sap. 9. Corpus quod corruptum aggravat animam etc. Deinde cum dicit. Ut obediat etc. exponit ammonitionem premissam. Circa quod considerandum est quod dupliciter peccatum regnat in homine. Uno modo per interiorem pen-

sus mentis. Et hoc remouendo dicit. Ut obediat concupiscentiis eius. Obedire enim per sensum mentis concupiscentiis peccati. est peccatum regnare in nobis. Ecc. 18. Post cocum piscetias tuas non eas. sed deo modo regnat in nobis peccatum per operis executionem. Et ad hoc excludendum subdit. Sed neque exhibeatis membra vestra peccato. Id est fomiti peccati arma iniquitatis id est infra ad iniquitatem exequendas. Homo enim cum per membra peccati exequitur ad iniquitates exequitur et hoc ipso pugnare videtur ad restituendum dominium peccati. quod per consuetudinem peccati in nobis qualescit. Ecce. 32. Cum armis suis ad inferos descenderunt. Deinde cum dicit. Sed exhibete vos deo etc. exhortatur ad primum etc. exhibeamus nos deo. et primo quantum ad interiore affectum cum dicit. Sed exhibete atque vos deo etc. mens vestra ei subdat. deut. 10. Et nunc israel quid dominus deus tuus requirit a te nisi ut timeas dominum deum tuum et ambules in vijs eius. Et hoc facere debetis tanquam ex mortuis viventes. Id est tanquam reducti ad vitam gratie de morte culpe. Nam et ideo iustus est ut qui vivit: non sibi vivat sed et qui per oibus mortuus est. 2. cor. 5. Sed quantum ad exterioriore actum. Unde dicit exhibete membra vestra deo. Id est ad eius obsequium arma iustitie. Id est infra quedam ad iustitiam exequenda quibus. Id est pugnetis contra inimicos dei. Ephe. ultimo. Induite vos armaturam dei ut possitis stare adversus insidias dyaboli. Deinde cum dicit. Peccatum enim etc. assignat rationem ammonitionis predicte. Posset enim aliquis seipsum excusare allans peccatum dominum per quod assereret se ab observantione ammonitionis predicte impediri. Hoc ergo apostolus primo excludit dicens. Peccatum enim vobis non dominabitur. Id est si ceperitis peccato resistere et vos deo exhibere secundum illud. Gal. 4. Appropinquate deo et appropinquabunt vobis. resistite dyabolo et fugiet a vobis. Quasi dicat. Non potestis predicte observare quod non inveniatis peccatum in vos dominare per quod retrahit possitis. sumus enim liberati a christo secundum illud. Jo. 8. Si filius vos liberaverit veri liberi eritis. secundo manifestat quod dixerat dicens. Non enim estis sub lege sed sub gratia. ubi considerandum est quod non loquitur hic de lege solvunt quantum ad ceremonialia sed etiam quantum ad moralia sub qua quidem aliquis dicitur esse dupliciter. Uno modo quasi legis observantiae voluntarie subiectus. Et hoc modo est amicus christus fuit sub lege secundum illud. gal. 4. Factum sub lege quod scilicet legem observavit non solum quantum ad moralia sed etiam quantum ad ceremonialia. Fideles autem christi sunt quod de hoc modo sub lege quantum ad moralia non autem quantum ad ceremonialia. Alio modo dicitur esse sub lege quasi a lege coactus et sic dicitur esse sub lege qui non voluntarie ex amore sed timore cogitur leges observare. Talis autem caret gratia que si adesset inclineret voluntatem ad observantiam legis ut ex amore moralia eius precepta impleret. Sic igitur quantum ad aliquos sic est sub lege ut non impleat voluntarie legem peccatum in eo dominatur ex quo voluntas hominis inclinatur ut velit id quod est contrarium legi. sed per gratiam tale dominum tollitur ut scilicet homo servet legem: non quasi sub lege existens sed sicut liber. Gal. 4. Non sumus ancille filij sed libere quasi libertate christus nos liberavit. Hanc autem gratiam faciens homines libere leges implere non conferebant legalia sacramenta. sed conferunt eam sacramenta christi. Et ideo illi qui se ceremonialibus legis subiciebant quantum ad pertinet ad virtutem ipsorum sacramentorum legalium non erant sub gratia sed sub lege nisi forte per fidem christi gratiam adipiscerentur. Illi vero qui se sacramentis christi subiciunt ex eorum virtute gratiam consequuntur ut non sint sub lege sed sub gratia nisi forte per suam culpam se subiciant servituti peccati. Deinde cum dicit. Quid ergo etc. movet questionem contra id quod dictum est. Et circa hoc tria facit. Primo proponit questionem. sed solvit eam ducendo ad inconueniens tibi. Absit. An nescitis etc. 3. ostendit esse inconueniens id ad quod

Ad Romanos

dixerat ibi. *Et* ago deo *re.* Circa p̄mū p̄siderandū ē q̄ verbū p̄missū poterat male intelligi ab aliq̄bus vt. f. fideles xpi nō s̄nt sub lege q̄ruz ad debitū iobseruādi p̄cepta moralia ex q̄ seq̄rēt q̄ fidelib⁹ xpi licitū esset peccare. scz p̄tra p̄cepta moralia faciēdo. Et idō sub hoc sē su q̄stionē mouet dicēs. Quid g⁹ dicem⁹. Nūquid peccabim⁹. s. cōtra p̄cepta moralia leg⁹ faciēdo qm̄ dicitū est q̄ nō sumus sub lege s̄z sub gr̄a. Et hūc sensus ap̄t̄us im̄ p̄bat ad gal. 5. dicēs Vos in libertatē vocati estis fr̄es mei. tm̄ ne de tis in occasiōē carnis libertatē. Et ideo hic etiā r̄ndens subdit. Absit. s. vt peccem⁹ qz sumus a lege liberati qz si peccarem⁹ seq̄rēt hoc incōueniēs q̄ iterū redigeremur i seruitutē pct̄i. Et hoc ē qd̄ dicit. An nescitis qm̄ cui vos exhibetis p̄p̄tia volūtate suos ad obediēdū sp̄ōtanee fui estis cui obedistis. Obēdire ei debitu est qd̄ serui dñs d̄ b̄t̄ eph̄. 6. Serui obedite dñis carnalib⁹. Nūcuz aliq̄s obēdit alicui se seruū p̄stet ei⁹ obediēdo. Diuerso tm̄ st̄ p̄edio diuersis dñis obēdit. Qui em̄ obēdit pct̄i p̄ seruitutē pct̄i ductū in mortē. Et hoc ē qd̄ dicit. Siue pct̄i. s. f̄ ui estis ei obediēdo. Et hoc in mortē. i. eternā v̄p̄natiōē p̄cipit̄adi. de qua d̄r. apoc. 2. In hys mors sc̄da nō h̄z locū. Qui vero obēdit deo efficiat hui⁹ obediētie seru⁹ qz p̄ assuetudinē obediēdi mēs ei⁹ magis ac magis ad obediēdū inclinat. Et hoc institiā p̄ficiat. Et hoc ē qd̄ dicit. Siue obediētiōis. s. v̄noꝝ p̄ceptoꝝ serui estis ad iustitiā im̄plēdā. sc̄dm̄ illd̄. s. sc̄do. F̄cōtes leg⁹ iustificabūt̄. Et satis p̄ueniēt̄ obediētiōē pct̄i oppōit. eo q̄ sicut ab̄ro⁹ dicit. Pct̄i est tr̄āsgressiō leg⁹ diuine et celestii iobediētia mā d̄ator. Et deinde cū dicit. Et ago deo. oñdit hoc esse i cōueniēs. s. q̄ obediēdo pct̄i iterū reducamur in seruitutē pct̄i. Primo quidē rōne accepta ex b̄n̄ficio qd̄ cōsecuti sum⁹. Si em̄ aliq̄s p̄ gr̄am alicui⁹ a seruitute liberat̄ incōueniēs ē q̄ se sp̄ōtanē subijciat seruituti. v̄nd̄ cū nos per gr̄am dei sum⁹ liberati a pct̄i. incōueniēs est q̄ itēz nos sp̄ōte retrudam⁹ in seruitutē pct̄i. sc̄do ex p̄ditiōē in quaz ducti sum⁹ p̄ libertatē pct̄i. vt. f. sum⁹ serui iustitie. Non licz aut̄ seruo alicui⁹ se p̄trarij dñi seruituti subijcere. v̄nd̄ nobis nō. h̄z ex q̄ sum⁹ facti serui iustitie. itēz redire ad seruitutē pct̄i. Tr̄āq̄ rōem ap̄t̄e s̄l̄ tangit dicēs. Et ago deo. sic et vos gr̄as agere debetis qz cuz esset̄ serui pct̄i. qz q̄ facit pct̄i serui est pct̄i. Jo. 8. Obēdistis. s. credēdo. s. p̄mo. Ad obediēduz fidei in oib⁹ ḡt̄ib⁹. Et hoc non coacti s̄z ex corde infra. 10. Corde credidit ad iustitiā. In eā formā doctrine. i. in doctrinaz catholice fidei. sc̄da th̄im. p̄mo. Formā h̄is sanoz v̄boꝝ q̄ a me audistis. In quā traditi estis. i. cui vos totalit̄ subdidistis. sc̄de cor. 8. Semet ipsos v̄derūt̄ p̄mū deo deide nobis p̄ voluntatē dei. Et p̄ hoc liberati estis a pct̄i et ita nō p̄uenit q̄ in seruitutē pct̄i redeat̄. Et serui facti estis iusticie. et ita nō p̄uenit q̄ iustitiā v̄derat̄. p̄ma cor. 7. p̄dicio empti estis et nō estis v̄ri.

LECTIO QUARTA.

Humanū dico pp̄ infirmitatem carnis v̄re. Sicut em̄ exhibuistis mēbra v̄stra seruire imūditie et iniquitati ad iniquitatem. ita nūc exhibete mēbra v̄stra seruire iustitie in sc̄ficationē. Cū em̄ serui esset̄ pct̄i: liberi fuistis iustitie. Quē ergo fructū habuistis tūc in illis in q̄b⁹ nunc erubescit̄: Nā finis illoꝝ mors ē. Nūc vero liberati a pct̄i: s̄z ui aut̄ facti deo habetis fructū v̄r̄m in sc̄ficationē. finē vero vitā eternā. Stripēdia enim pct̄i mors. gr̄a aut̄ dei vita eterna: in x̄po ic̄su domio nostro.

Post q̄ ap̄t̄us oñdit rōe accepta ex b̄n̄ficio v̄no q̄ nō est nobis in pct̄i p̄manēdū s̄z deo seruēdū. hic oñdit idē rōne accepta ex pōtis vite p̄suetudine. Et circa hoc tria facit. Primo p̄p̄oit suppositi docum̄ti p̄ditiōē qd̄ subdit 2. p̄oit ip̄i docum̄ti exp̄ssiōē ibi. Sicut em̄ exhibuistis etc. 3. docum̄ti rōem assignat ibi. Cū em̄ serui etc. Dicit ergo p̄mo. Ponui q̄ exhibeat̄ vos dō. Adhuc dico vob̄ quoddā hūmā. i. p̄gruēs imbecillitati hūane. Sic ei qm̄ qz hō accipit̄ in scriptura p̄ vt. f. significat p̄ditiōē infirmitat̄ hūane. Sap. 9. Hō infirm⁹ et exigui t̄p̄is et minor ad intellectū iudicij et legū. p̄ma cor. 3. Cū sit inē vos zelus et p̄ctio nōne carnales estis et fm̄ hoīez abulatis. Cū aut̄ assignat subdēs pp̄ i firmitatē p̄fecti enim sūt p̄fectioꝝ tra p̄cepta tradēda p̄ma. cor. 2. Sapientia loq̄mur iter p̄fectos. He. 5. Perfectoꝝ ē solid⁹ cib⁹. Infirmitoꝝ sūt v̄ada leuioꝝa p̄cepta p̄ma. cor. 3. Tāq̄ puulis in x̄po lac potū v̄edi vobis nō etiā. Heb. 5. Facti estis q̄b⁹ lac op̄t̄. Dec aut̄ infirmitas nō ex sp̄s̄ ex carne venit qz corp⁹ qd̄ corripit̄ aggrauat aīaz vt d̄r. sap. 9. Et idō subdit. Carnis v̄re. Mat. 26. Sp̄s̄ qd̄ p̄p̄t̄ ē caro aut̄ iustitia. Deinde cū dicit. Sicut em̄ exhibuistis etc. Post docum̄tuꝝ qd̄ dicit esse hūmā in q̄ docz corp⁹ esse cōlit̄ exhibēdū ad seruēdū iustitie fm̄ q̄ nos exhibuim⁹ ip̄s ad seruēdū pct̄i. Et hoc ē qd̄ dicit. Sicut em̄ exhibuistis mēbra v̄stra seruire scz p̄ executionē mali op̄is imūditie et iniquitati corde p̄cepte vt imūditia referat̄ ad pct̄ā carnalia. Ep̄he. 5. Dis fornicatio aut̄ imūditia nec noīet̄ in vob̄. etc. Iniquitas aut̄ refert̄ ad pct̄ā sp̄nalia et p̄cipue q̄b⁹ ledit̄ x̄rim⁹. p̄s. Iniquitatē meditat̄ ē in cubili suo. Quib⁹ in corde p̄cepti mēbra seruūt̄ ad iniquitatē. s. ope exequēdā. Et post iniquitatē hic p̄ imūditia et iniquitate fm̄ q̄ om̄e pct̄i ē iniquitas. Ifra. 13. Et hoc in q̄tuꝝ discordat ab eq̄tate leg⁹ diuine. Ita nūc scz liberati a pct̄i exhibete mēbra v̄stra. s. p̄ executionē bonoz op̄ez seruire iustitie in lege. v̄na nob̄ p̄p̄oite et hoc i sc̄ficationē. i. in executionē et augmētū sc̄t̄at̄. Apoc. vlt̄mo S̄chs sc̄ificet̄ adhuc. Dicit aut̄ b⁹ esse hūmā. qz f̄z re etuz iuditiuz exigēt̄ vt hō mlto plus seruiret iustitie q̄ an̄ serulerit pct̄i. Bar. 4. Sicut fuit sensus v̄r̄ vt erraretis a dō decies tm̄ iterū p̄uertēt̄es req̄rēt̄ eū. Qui⁹ docum̄ti rōez p̄sequēt̄er assignat dicēs. Cū em̄ serui esset̄ etc. Et circa hoc duo facit. Primo p̄p̄oit rōez p̄ditiōez. 2. p̄ bar qd̄ supposuerat̄ ibi. Stripēdia pct̄i mors etc. oñdit aut̄ rōez p̄missoz p̄ferēdo statū gr̄e statū culpe. Si em̄ p̄tra nob̄ bōa ex iustitia p̄ueniūt̄ q̄ ex culpa magis debem⁹ in s̄istere ad seruēdū iustitie q̄ studuerim⁹ ad seruēdū pct̄i. Primo ergo p̄oit p̄ditiōē stat⁹ pct̄i. 2. p̄ditiōē. status iustitie ibi. Nūc v̄o liberati etc. Circa p̄mū tria facit. primo p̄oit p̄ditiōē pct̄i. 2. effectū pct̄i ibi. Quē ergo fructū etc. 3. finē ibi. Nā finis illoꝝ etc. Circa p̄mū p̄siderandū est q̄ hō naturalit̄ ē liberi arbitrij pp̄ rōez et voluntatē q̄ cogit̄ nō p̄t̄. inclinari tm̄ ab aliq̄b⁹ pot̄. S̄z p̄ ergo hō q̄tm̄ ad arbitriū rōnis remanet liber a coactiōē nō tm̄ s̄z est liber ab inclinatiōē. Quōq̄ em̄ liberū arbitriū inclinat̄ ad bonū p̄ habitū gr̄e v̄l iustitie et tūc h̄z seruitutē iustitie et ē liber a pct̄i. Quōq̄ aut̄ arbitriū inclinat̄ ad malū p̄ h̄ituz pct̄i. et tūc h̄z seruitutē pct̄i et libertatē iustitie. Seruitutē q̄dem pct̄i dico qz trahit̄ ad p̄sentidū pct̄i p̄tra iuditiū rōnis. Jo. 8. Qui facit pct̄i serui est pct̄i. Et q̄tm̄ ad hoc dicit Cū em̄ serui esset̄ pct̄i. libertatē v̄o a iustitia q̄tm̄ ad hoc q̄ hō absq̄ freno iustitie p̄cipitat̄ se in pct̄i. Et q̄tm̄ ad h⁹ dicit Liberi fuistis iustitie. Qd̄ p̄cipue p̄igit̄ hys q̄ ex certo p̄posito peccāt̄. Nā illi q̄ ex infirmitate v̄l ex passione peccāt̄ aliq̄ fre no iustitie retinēt̄ vt nō videāt̄ur a iustitia oīno liberi. Jē. 2. A sc̄lo fregisti iugū rupisti v̄cula v̄x̄ istī nō futā. Job. 11. Cur van⁹ i supbia erigit̄ et tāq̄ pullū onagri liberū se putat. Sciēdū ē tm̄ q̄ iste stat⁹. h̄z veram

VII. ca.

uitate. libertate aut non vera sed appetente. Cum enim homo sit id quod est secundum rationem tunc homo vere est suus quoniam ab aliquo extremo abducit ab eo quod est rationis. Sed quod aliquid freno rationis non cohibeat a sequela concupiscentie libertas quoniam ad opinionem illam quod summum bonum putat concupiscentia sequitur. Deinde dicitur. Quare ergo fructus etc. ostendit effectum peccati. Et unum quod dem effectum excludit. scilicet effectum fructuosum cum dicitur. Quare ergo fructus. scilicet cum peccatis in illis. scilicet peccatis. Sunt enim infructuosa peccati opera quod non adiungunt hominem ad beatitudinem consequendam. Ita. 59. Opera eorum opera inutilia. Mich. 2. Quod cogitatis inutile et operamini malum in cubilibus vestris. Altruit autem effectum fructuosum dicitur. In quibus. scilicet peccatis. scilicet de quibus nunc sciz in statu penitentis erubescitis propter eorum turpitudines. It. 31. Postquam ostendit mihi percussit femur meum confusionem et erubuit. Ita. primo Erubescet super omnes. scilicet voluptatis quod elegeratis etc. Deinde cum dicitur. Nam finis etc. ponit finem peccati dicitur. Nam finis illoz. scilicet peccatorum mors est. Quare quod dicitur et si non sit finis operum peccatorum quod peccando non intendit mortem incurere. est in finis ipsorum peccatorum quod nata sunt mortem inducere et tempora lem quod cum anima se deum separat dignum est ut ab ea corpore suum separet. Et eterna. quod cum aliis vult separari a deo. propter concupiscentiam peccati dignum est ut ab eo eternam separet quod est mors eterna. scilicet primo. Qui talia agunt digni sunt morte. Deinde cum dicitur. Nunc vero etc. ostendit qualitatem status iustitie. Et primo ponit conditionem status iustitie. 2. effectum ibi. Habes fructum vestrum etc. 3. ponit finem ibi. Finem vero etc. Circa primum ostendit rands est quod sicut quando aliquid a peccato inclinatur ad malum est liber a iustitia. Ita cum aliis ex habitu iustitie et gratie inclinatur ad bonum est liber a peccato ut. scilicet ab eo non supetur versus ad eorum sensum. Unde dicitur. Nunc vero. scilicet in statu iustitie liberati a peccato. It. 8. Si filii vos liberaverit veri liberi eritis. Si militet eorum sicut in statu peccati est aliis suus peccati cui obediunt. Ita in statu iustitie est aliis suus deus dei voluntarie obediens secundum illud. ps. Servite domino in leticia. Et hoc est quod subdit. Servus autem facti deo. ps. Domine quod ego sum tuus etc. Hec autem vera est libertas et optata finis. quod per iustitiam homo inclinatur ad id quod venit ipsi quod est proprium hominis et auerit ab eo quod dicitur concupiscentia quod est maxime bestiale. Deinde cum dicitur. Meritis fructus etc. ponit effectum iustitie dicitur. Habes fructum vestrum in sacrificacione. scilicet ipsa sacrificacio hoc est executio scilicet boni opera quod fructus vestri in quantum. scilicet hoc spirituale et scilicet vos delectat. Eccl. 9. Flores mei fructus etc. Gal. 5. Fructus spiritus est gaudium pax etc. Quod sequitur ponit finem dicitur. Finem vero habetis vitam eternam. Quare quidem est finis et ipsorum iustorum quod propter vitam eternam habent oia operantur. Mat. 6. Primum querite regnum dei etc. Et etiam ipsorum operum quod ex obedientia dei fiat et ad dei imitationem vitam eternam merentur. It. 10. Quos mee vocem meam audiunt et sequuntur me et vitam eternam do eis. Deinde cum dicitur. Stipendia enim peccati. etc. manifestat quod dixerat de finibus malorum et bonorum. Et primo quantum ad mala dicitur. Dicitur est quod finis peccatorum est mors. Stipendia enim peccati sunt mors. Dicitur autem stipendia mercedis militum a stipe pendenda. scilicet ponderanda quod peccata distribuentia militibus ponderabatur. Quare ergo peccatores peccato militum mercedem suam exhibentes arma peccato ut. scilicet dicitur est mors dicitur esse stipendium peccati. scilicet retributio quam retribuit sibi finitibus. Et ex hoc manifestum est quod mors sit finis peccatorum non quod peccatores sunt fructus quod eis retribuit. ps. Ignis sulphuris spiritus peccatorum propter calicis eorum. Quod autem vero ad bona dicitur. Gratia dei vita eterna. Quare enim dixerat iustos homines habere vitam eternam quam certum est non posse haberi nisi per gratiam ideo habet ipsam quod bona operantur et quod opus nunc est dignum vitam eternam. est a gratia dei. Et in ps. dicitur. Gratiam gloriam dabit dominus. Sic igitur opera nostra si considerantur in sui natura et secundum quod procedunt ex libero arbitrio hominis non merentur ex condigno vitam eternam sed solum secundum quod procedunt ex gratia spiritus sancti. Unde dicitur. It.

4. Q. fiet in eo fons aqua salientis in vitam eternam. Et hoc fit christo ihesu domino nostro. scilicet per christum vel in christum in ipso sumus per fidem et caritatem. It. 6. Omnis qui videt filium et credit in eum habet vitam eternam.

Incipit capitulum septimum.

Hignozatis fratres sciendum est legem loqui quod lex in homine dicitur quanto tempore vivit. Nam quod sub viro est mulier: vivente viro alligata est legi.

Si autem mortuus fuerit vir eius: soluta est a lege viri. Igitur vivente viro vocabitur adultera si fuerit cum alio viro. si autem mortuus fuerit vir eius: liberata est a lege viri. ut non sit adultera si fuerit cum alio viro. Itaque fratres mei et vos mortificati estis legi per corpus christi ut sitis alteri qui ex mortuis resurrexit ut fructificetis deo. Cum enim essemus in carne: passiones peccatorum que per legem erant operabantur in membris nostris. ut fructificaretur morti. Nunc autem soluti sumus a lege mortis in qua detinebamur. ita ut servi amamus in novitate spiritus et non in vetustate lettere.

Postquam apostolus ostendit quod per gratiam christi liberamur a peccato ostendit quod per eandem gratiam christi liberamur a servitute legis. Et circa hoc duo facit. Primo. proponit. propositum secundo excludit objectionem ibi. Quid ergo dicemus etc. Circa primum duo facit. Primo ostendit quod per gratiam christi liberamur a servitute legis. 2. ostendit utilitatem huius liberationis ibi. Et fructificemus deo etc. Circa primum tria facit. Primo ponit documentum ex quo arguit ad propositum ostendendum. 2. manifestat ipsum ibi. Nam quod sub viro est etc. 3. concludit ibi. Itaque fratres mei etc. Documentum autem propositum est quod non dicitur. An ignoratis fratres quod dicitur. Hoc ignorare non debetis. prima cor. 14. Si quis ignorat ignorabit. Et cum quare non debet ignorare ostendit subdistinguit. Sciendum est enim legem loqui. Sed cum romani gentiles essent. et legem moysi ignorarent. videtur eis non competere quod habet dicitur. Et ideo quod dicitur exponitur hoc de lege naturali quod gentibus non erat incognita. secundum illud. 2. Cum gentes que legem non habent naturaliter ea que legis sunt faciunt etc. Unde et subdit. Quare lex in homine dicitur. scilicet naturaliter quanto tempore. scilicet vivit lex in homine. Quare quidem vivit quanto tempore naturalis efficacia in homine viget. Mortuus autem lex naturalis in homine quoniam ratio naturalis passionibus succubuit. Ita. 24. Dissipaverunt fedus sempiternum. scilicet legis naturalis. Sed hoc non videtur esse secundum intentionem apostoli qui absolute et indeterminate de lege loquitur semper loquitur de lege moysi. Et ideo dicitur dicitur est quod romani fideles. non erant solum gentes sed inter eos erant multi iudei. Unde dicitur. Act. 15. Paulus corinthios invenit quosdam iudeum nomine aquila. qui nuperrimè venerat ab ytaliam et prescillaz uxorem eius eo quod precepisset claudius discedere omnes iudeos a roma. lex ergo hoc modo dicitur in homine quanto tempore vivit. scilicet homo. Data enim est lex ad dirigendum homines in via huius vite. secundum illud. ps. Legem statuit ei in via quare elegit. It. legis obligatio morte soluitur. Deinde cum dicitur. Nam que sub viro etc. manifestat quod dixerat per exemplum in lege matrimonij. Et primo ponit exemplum. 2. manifestat per signum ibi. Ergo vivente etc. Circa primum duo facit. primo in exemplo ponit quomodo obligatio legis durat vita durate dicitur. Nam mulier que sub viro. scilicet sub viri potestate est ex lege divina qua dicitur est gen. 3. Sub viri potestate eris. Alligata est legi. scilicet qua tenet coniungere viro secundum illud. Mat. 19. Quos deus coniunxit homo non separet. Et hec quidem inseparabilitas matrimonij precipue cum

Ad Romanos

tur in q̄tu est sacramentū cōiunctionis indissolubilis x̄pi
et eccle vel verbi et humane nature in p̄sona x̄pi. **Ep̄. 2.**
Sacramentū hoc magnū et. sc̄do ibi. **Si autē mortuus et**
Manifestat in exemplo quō obligatio legis soluitur post
mortem dicēs. Si autē vir. s. mulieris fuerit mortu⁹ mulier
et p̄ mortē viri soluta est a lege mariti. i. a lege matrimo-
nij quā obligat viro. Cum em̄ vt aug. ait libro d̄ nuptias
et coeupiscēna nuptie sint bona mortaliū nō se extēdit ob-
ligatio nuptiarū post vitā mortālē. Et p̄pter hoc in resur-
rectione quādo erit vita immortalis neq; nubent neq; nu-
bentur vt dicit mat. 22. Ex quo patet si aliquis moriat et
resurgat sicut in lazaro accidit. nō erit vxor q̄ fuerat nisi
de nouo cū ip̄o cōtrahat. Sed cōtra hoc inducūt q̄d habe-
tur he. xi. Acceperūt mulieres de resurrectione mortuos
suos. Sed sciendū est q̄ mulieres nō receperūt maritos
suos sed suos filios. sicut mulier q̄daz p̄ belis vt habetur
tertij. 2. 17. Et alia p̄ bellisē vt habet q̄rti. 2. 4. Alter
autē se habet in sacramētis q̄ imprimūt caracterē qui est q̄-
dā p̄secratio anime immortalis. Quis autē cōsecratio ma-
net q̄dū manet res cōsecrata sicut p̄ in cōsecratione ecc-
lesie vel altaris. Et ideo si baptizat⁹ vel p̄firmat⁹ vel or-
dinatus moriatur et resurgat nō debet iterū eadē sacramē-
ta accipere. Deinde cū dicit. Ergo viuēte et. manifes-
stat q̄d vixerat per signū. et primo q̄tum ad obligationē
matrimonij q̄ durat in muliere viuente viro. cui⁹ signū
est q̄ vocat adultera si fuerit cū alio viro. s. et carnalit̄ cō-
mixta viuēte viro suo. Iere. 3. Si dimiserit vir vxorē suā
et recedens ab eo duxerit virū alterū. nūquid nō polluta
et cōtaminata est mulier illa. sc̄do ibi. Si isit mortu⁹ et.
Inducit signū q̄tum ad hoc q̄ obligatio legis matrimo-
nij soluit p̄ mortem dicēs q̄ si vir eius. s. mulieris mor-
tuus fuerit liberata est mulier a lege viri. i. quā obligaba-
tur viro vt nō sit adultera si fuerit cū alio viro. carnalit̄ ei
cōmixta p̄fertis si et matrimonialiter cōiungat. p̄ma cor.
-7. Si dormierit vir ei⁹. s. mulieris liberata est. cui vult
nubat. Ex q̄ p̄ se de nuptie vel tertie vel q̄rte sunt fm̄
se licite et nō solū p̄ dispensationē. vt videt dicere crisō⁹ q̄
sup̄ ma. dicit q̄ sicut moyses permisit libellū repudij ita a-
postolus permisit sc̄das nuptias. Nulla est em̄ ratio si lex
imortalis soluit p̄ mortē q̄re nō liceat cōiungi remanē-
ti ad sc̄da vota transire. Q̄ autē ap̄tus dicit p̄ma ibi. 3. Q̄
optet ep̄m esse vni⁹ vxoris virū. nō hoc dicit q̄ sc̄de nup-
tie sint illicitē sed p̄pter defectū sacramētū q̄ nō esset vni⁹
vnius sicut x̄pus est sp̄s vni⁹ ecclesie. Deinde cum
dicit. Itaq; fratres mei. et. concludit principale proposi-
tum dicēs. Itaq; et. id est p̄ hoc q̄ estis facti membra
corp̄is x̄pi simul cū eo mortui et sepulti vt supra est habitū
mortificati estis legi. i. q̄tuz ad hoc q̄ cessat in vobis ob-
ligatio legis. ita. s. vt iam sint alteri⁹. s. x̄pi etus legi sub-
iecti. qui ex mortuis resurrexerūt. in quo et vos resurgentes
nouā vitā assūpsistis. Et ita nō lege p̄oris vite. sed lege no-
ue vite tenemini obligari. videt autē esse dissimilitudo q̄-
tum ad hoc q̄ in p̄cedenti exēplo vir moriebat et remane-
bat mulier absq; obligatione legis. Hic autē ille qui soluit
ab obligatione dicit mori. sed si recte cōsiderem⁹ vtrūq; E-
eiusdē rōnis q̄ cū matrimoniū sit inter duos sicut quedā
relatio: nō refert quicūq; eorū moriat ad hoc q̄ tollat lex
matrimonij. vtrūlibet em̄ p̄tingat manifestū est q̄ p̄ mor-
tem q̄ cōmorimur ip̄o cessat obligatio veteris legi. De-
inde cū dicit. Et fructificem⁹. ostendit vtilitatē p̄dicte libe-
rationis. Et circa hoc tria facit. Primo ponit vtilitatē di-
cens. Et fructificem⁹ deo. p̄ hoc em̄ q̄ sum⁹ facti mēbra
x̄pi in x̄po manētes possumus fructū boni op̄is facere ad
honorē dei. Ro. 15. Sicut palmes nō p̄t ferre fructū et.
sc̄do ibi. Cū em̄ essem⁹ et. ostendit q̄ iste fruct⁹ impediē-
tur q̄n erām⁹ sub seruitute legis dicēs. Quē essem⁹ in car-

ne. i. subiecti coeupiscētis carnis infra. 8. Hos autē nō est
in carne sed in sp̄. passiones autē et affectiones pctōz q̄ q̄
dem crāt p̄ legē vel nonificate vel augmētate occasionalit̄
vt supra patuit: opabatur in mēbris n̄tis. i. mouebāt mē
bra n̄ra. Ia. 4. Unde bella et lites. nōne excoeupiscētis
Et hoc vt fructificaret mortū. i. vt faceret fructus mortis.
Iac. p̄mo. P̄cētū cū cōsumatus fuerit generat mortē. ter-
tio ibi. Hic autē soluit. ostendit q̄ p̄dicte vtilitas acquiritur
ab hys q̄ sunt liberati a seruitute legis dicēs. Hic autē so-
luti sum⁹ p̄ grām x̄pi a lege mortis. i. a fuitate legi⁹ moy-
si que dicit lex mortis. Et q̄ corporalit̄ occidebat absq; mī
sericordia. he. 10. Iratū q̄s facies legē moȳsi et. Hic po-
tius dicit lex mortis q̄ sp̄ialit̄ occidebat p̄ occasionē sc̄dm
illud. sc̄de cor. 3. Ita occidit et. In qua lege nos tenēba-
mur q̄si serui sub lege. Gal. 3. P̄t autē q̄ veriet fides sub
lege custodiebamur. Ita. s. sum⁹ soluti vt seruitam⁹ in no-
titate sp̄is. i. in sp̄i renouati p̄ grām x̄pi. 1. eze. 36. Dabo
vobis cor nouū et sp̄m nouū ponā in medio v̄ri. nō in ves-
tustate īre. i. nō sc̄dm veterē legē. Et nō in venustate pcti
quā littera legis auferre nō potuit. p̄. Inueteraui inter
oēs inimicos meos.

Lectio secunda.

Quid ergo dicem⁹ lex pctm̄ est? Ab-
sit. Sed pctm̄ nō cognoui nisi p̄ legē
Nā coeupiscētia nesciebā. nisi lex di-
ceret. Nō coeupiscēs. Occasione autē accepta
pctm̄ per mandatū opatū est in me oēm con-
cupiscētia. Sine lege em̄ pctm̄ mortuū erat
Ego autē viuēbā sine lege aliquā. Sed cuz ve-
nisset mandatū pctm̄ reuixit. Ego autē mor-
tuus suz et inuentū est mihi mandatū quod
erat ad vitā: hoc esse ad mortē. Nā pctm̄ oc-
casione accepta p̄ mandatū seduxit me: et p̄
illud occidit. Itaq; lex quidē sācta et manda-
tum sāctuz et iustū et bonū. Quid ergo bonū
est: mihi factū est innox: Absit. Sed peccatū
vt appareat pctm̄ p̄ bonū operatuz est mihi
mortē. vt fiat supra modū peccans peccatū
per mandatū.

Post q̄ ap̄tus ostendit q̄ per grām x̄pi liberamur a serui-
tute legis et q̄ ista liberatio est vtilis. Hic r̄ndet cuidā ob-
iectioni q̄ ex p̄missis occasionē habz p̄ quā videt q̄ lex ve-
tus nō sit bona. Et circa hoc duo facit. Primo soluit ob-
iectionē p̄ quā videt legē nō esse bonā. sc̄do ostendit legē es-
se bonā ibi. Scim⁹ em̄ et. Circa p̄m̄ duo facit. Primo
p̄ponit obiectionē q̄tum ad ip̄am legem. sc̄do soluit ibi.
Itaq; lex quidē sācta et. Dicit ergo p̄mo. Dicitū ē q̄ pas-
siones pctōz crāt p̄ legē et q̄ est lex mortis. quid ergo die-
cem⁹ ex hys seq. Nūquid dicem⁹ q̄ lex est pctm̄. Ad q̄
des p̄t intelligi dupl̄r. Uno mō q̄ lex pctm̄ doceat sicut
dicit Iere. 30. Reges populoz vane sunt qz. s. vanitates
docēt. Alio vt lex dicat pctm̄ qz ille qui legē dedit pec-
cauerit talē legē ferēdo et hec duo inuicē se p̄sequuntur q̄a
si lex pctm̄ docet legislator legem ferēdo peccat. Psal. 10.
Ne q̄ cōdunt leges iniq̄s. videt autē q̄ lex pctm̄ doceat si
p̄sides pctōz sunt p̄ legē et si lex dicit ad mortē. De
de cū dicit. Absit. soluit p̄dicte obiectionē. Circa q̄d sc̄d
vni est q̄ si lex per se et directe cōtinet passiones peccatoz
vel mortem. sequeretur q̄ lex esset peccatum altero mōz
cōtinn. nō autē si lex est occasio passionū et peccatū et mortis

VII. ca.

Circa hoc ergo tria facit. Primo ostendit quid lex per se faciat. Secundo ostendit quid ex ea occasionaliter sequatur ibi. Occasio ne autem accepta etc. Circa primum tria facit. Primo respondet ad questionem dicens. Absit. s. q. lex sit peccatum. Neque enim ipsa docet peccatum secundum illud. ps. Rex domini immaculatus. neque legislator peccavit quasi iniusta legem fecerit. secundum illud proverbia. 8. Per me reges regnant etc. secundo ibi. Sed peccatum etc. ponit id quod per se pertinet ad legem. s. notificare peccatum non auferre. Et hoc est quod dicit. Sed peccatum non cognovit nisi per legem. s. tertio per legem enim cognitio peccati. Et si quidem hoc intelligitur de lege naturali manifestum est quod dicitur quod per legem naturalem homo iudicat bonum et malum. ecc. 17. Sensu implevit corda illorum et bona et mala ostendit. Sed apertius hic videtur loqui de lege veteri quam significavit. s. dicens. Homo in veritate vive. Dicendum est ergo quod sine lege poterat quoddem peccatum cognosci secundum quod habet rationem in bono et in malo. contra rationem existens non autem secundum quod importat offensam divinam quod per legem dicitur data manifestat homini quod deo displicent peccata humana in hoc quod ea prohibet et mandat puniri. tunc ibi. Haec concupiscentia etc. pbat quod dixerat dicens. Haec concupiscentia nesciebat nisi lex diceret. Haec concupiscentia. Circa quod considerandum est quod hoc quod dixerat. Peccatum non cognoscitur nisi per legem. Posset aliquid referre ad ipsum actum peccati quem lex in noticia hominis ducit dum prohibet. et hoc quidem verum est quantum ad aliquam partem. Dicit enim levi. 18. Nullus erit qui succubet iumento. Sed quod hoc non sit intellectus apostoli patet ex his quae hic dicuntur. Nullus enim est qui ipsum actum concupiscentiae ignorat cum omnia ipsum experiantur. Est ergo intelligendum sicut supra diximus quod peccatum non cognoscitur nisi per legem quantum ad reatum pene et offensam dei. Id autem hoc pbat quod concupiscentia quod concupiscentia prava contra se habet ad omnia peccata. Unde et glo. dicit aug. Dicit elegit apertius quod est generale peccatum. s. concupiscentiam. Bona est ergo lex quod dum concupiscentiam prohibet omnia mala prohibet. Potest autem intelligi quod concupiscentia sit generale peccatum secundum quod sumitur per concupiscentiam cuiuslibet peccati. Haec autem sic appellatur augustinus concupiscentiam generale peccatum. sed quod est radix et causa omnium peccati aliqua concupiscentia specialis. Unde et glo. dicit. quod concupiscentia est generale peccatum. unde omnia mala veniunt. Inducit enim apertius preceptum legis quod habet. exo. 20. Ubi specialiter prohibetur Haec concupiscentia rem proximi tui quod est concupiscentia avaritiae de qua dicit. prima thi. 6. Radix omnium malorum est cupiditas. Et hoc ideo quod peccata obediunt omnia ut dicit. ecc. 10. Et ideo concupiscentia de qua hic loquitur est generale malum non contra naturam generis vel speciei sed contra naturam causalitatis. Nec est primum quod habet. ecc. 10. In initio omnis peccati superbia. Haec superbia est in initio peccati ex parte avaritiae. cupiditas autem est principium peccatorum ex parte conversionis ad bonum commutabile. Pro test autem dicit quod apertius specialiter assumit concupiscentiam ad primum manifestationem. quod vult ostendere quod sine lege peccatum non cognoscitur in quantum. s. pertinet ad offensam dei et hoc manifeste patet in hoc quod lex dicit prohibet concupiscentiam que ab homine non prohibetur. Haec solus deus homines reus reputat propter concupiscentiam cordis. secundum illud primo. 2. 16. Hominis videtur quod pariter deus aliter intuetur cor. Id autem lex dei potest prohibere concupiscentiam rei alienae quod furto auferat. et uxoris alienae quod per adulterium violatur quod concupiscentiam aliorum peccatorum quod ista peccata etiam in ipsa concupiscentia habent quaedam delectationem quod non contingit de aliis peccatis. Deinde cum dicit. Occasione autem etc. ostendit quod ex lege occasionaliter consequatur. Et primo proponit quod intendit secundo manifestat propositum ibi. Sine lege etc. Dicit ergo primo. quod peccatum occasione accepta per mandatum. s. legis prohibetur peccatum operatum est in me omnem concupiscentiam quod ex hoc apparet. Sine lege enim peccatum erat mortuum. non quidem sic quod peccatum non esset quod per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit ante legem etc. sed dicitur est. sed intelligitur quod erat mortuum vel quantum ad cognitionem hominis quod quaedam in lege prohibita nesciebat esse peccata puta concupiscentiam. vel quod erat mortuum quantum ad efficaciam mortem per comparationem ad id quod postea fuit. non enim habebat tantam virtutem inducendi hominem ad mortem quantum postea habuit occasione accepta sub lege. Habet enim quasi mortuum quod est debilitatum virtute. Col. 3. Mortificare membra vestra quae sunt super terram. Talis ergo erat status ante legem quantum ad peccatum. Sed qualis esset quantum ad hominem ostendit subdeus. Ergo autem vivebat sine lege aliquando. Quod etiam dupliciter potest intelligi. Uno modo quantum ad id quod homini videbatur ex seipso quod viveret dum ignorabat peccatum esse per id quod mortuus erat. Apoc. 3. Hominem habes quod vivas sed mortuus es. Alio modo dicitur per comparationem ad mortem quod consequuta est occasione legis. dicitur enim minus peccantes vivere in cogitatione ad eos quod magis peccant. Deinde cum

quod ab initio diaboli peccavit. Sed quod apertius hic dicitur dicitur lo mentionem non fecerat potest dici quod peccatum actuale quodcumque est cogitatione apprehensus operatur in homine sui concupiscentiam. secundum illud primo. Inusquisque temptatur a concupiscentia sua. deinde concupiscentia parit peccatum. Sed melius est quod hoc referam ad peccatum quod supra dixerat per unum hominem in mundum ingressum. s. ad peccatum originale quod. s. ante gratiam christi est in homine secundum culpam et penam. sed veniente gratia transit reatum et permanet actu quantum ad fomitem peccati vel concupiscentiam habitualem quod operatur in homine omnem concupiscentiam actualem sine hoc referat ad concupiscentiam diversorum peccatorum. Haec enim est concupiscentia furti alia adulterii et sic de aliis. Sine referatur ad diversos concupiscentie gradus. prout consistit in cogitatione delectatione sensu et opere. Sed ad hunc effectum in homine operandum peccatum accipit occasionem ex lege. Et hoc est quod dicit. Occasione accepta. Alio modo adveniente mandato ad dicitur ratio purgationis quod ubi non est lex nec purgationis ut supra. 4. dicitur est. Alio modo crescit desiderium peccati prohibiti rationibus supra positis. Et est notandum quod non dicitur quod lex de veritate occasione peccati. sed quod ipsum peccatum occasionem accipit ex lege. Ille enim qui dat occasionem scandalizatur et quod consequens peccat. quod quidem fit quando aliquis facit aliquod opus minus rectum unde primum offendit aut scandalizatur puta si quis loca inhonesta frequenter licet non mala intentione. Unde dicit infra. 14. Hoc iudicate magis ne ponatur offensum dicitur fratribus vel scandalum. Sed si quis peccat opere faciat. puta si det elemosinam et aliter. Ideo scandalizatur ipse non dat occasionem scandalizandi. unde nec scandalizatur nec peccat sed alius accipit occasionem qui scandalizatur et ille peccat. Sic igitur lex rectum aliquid facit quod peccatum prohibuit unde occasione non dedit peccati. sed hoc occasione ex lege accipit. et propter hoc sequitur quod lex non sit peccatum sed magis quod peccatum sit ex parte hominis. Sic igitur intelligendum est quod passiones peccatorum quod peccatum necesse ad concupiscentiam peccati non sunt per legem. quasi lex illa operatur sed peccatum illas operatur accepta occasione ex lege. Et easdem occasione dicitur lex mortis. non quod lex morte operatur. sed quod peccatum morte operatur occasione accepta ex lege. Potest autem eodem sensu ista aliter ordinari ut dicatur quod peccatum operatur tunc est per mandatum legis omnem concupiscentiam et hoc occasione accepta ab ipso mandato. sed prima expositio simpliciorum melior est. Deinde cum dicit. Sine lege enim manifestat quod dixerat et hoc per experientiam effectum. Et primo proponit effectum secundo refertur casus ibi. Haec peccatum etc. Circa primum tria facit primo describit statum ante legem. secundo statum sub lege tibi. Sed cum venisset etc. tertio ex comparatione utriusque statum concludit eventum legis. Et inventum est mihi etc. Dicit ergo primo quod peccatum occasione accepta per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam quod ex hoc apparet. Sine lege enim peccatum erat mortuum. non quidem sic quod peccatum non esset quod per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit ante legem etc. sed dicitur est. sed intelligitur quod erat mortuum vel quantum ad cognitionem hominis quod quaedam in lege prohibita nesciebat esse peccata puta concupiscentiam. vel quod erat mortuum quantum ad efficaciam mortem per comparationem ad id quod postea fuit. non enim habebat tantam virtutem inducendi hominem ad mortem quantum postea habuit occasione accepta sub lege. Habet enim quasi mortuum quod est debilitatum virtute. Col. 3. Mortificare membra vestra quae sunt super terram. Talis ergo erat status ante legem quantum ad peccatum. Sed qualis esset quantum ad hominem ostendit subdeus. Ergo autem vivebat sine lege aliquando. Quod etiam dupliciter potest intelligi. Uno modo quantum ad id quod homini videbatur ex seipso quod viveret dum ignorabat peccatum esse per id quod mortuus erat. Apoc. 3. Hominem habes quod vivas sed mortuus es. Alio modo dicitur per comparationem ad mortem quod consequuta est occasione legis. dicitur enim minus peccantes vivere in cogitatione ad eos quod magis peccant. Deinde cum

Ad Romanos

dicat. **S**ed cum venisset et describit statum sub lege. **E**t primo dicitur ad peccatum cum dicit. **S**ed cum venisset mandatum. data scilicet lege reuixit peccatum. **Q**uid potest dupliciter intelligi. **U**no modo dicitur ad cognitionem hominis qui incepit cogitare non scire peccatum. **I**ste esse quod prius non cognouerat. **I**ere. 31. **P**ostquam ostendisti mihi percussit femur meum et confusus sum et erubui. **E**t signanter dicit. **R**euixit quia in paradiso plenam notitiam homo habuerat de peccato. licet non habuerit per experientiam. **E**t reuixit dicitur ad virtutem quia data lege occasio aliter augmentata est virtus peccati. **p**rima cor. 15. **A**irtus peccati lex. **s**ecundo dicitur ad ipsum hominem cui dicit. **E**rgo autem mortuus sum. quod etiam dupliciter potest intelligi. **U**no modo secundum cognitionem ut sit sensus mortuus sum. id est cogitavi me mortuum. **A**lio modo per operationem ad statum potest ut sit sensus. **M**ortuus sum. id est magis morti obligatus sum quam ante. **U**nde aliquantulum verum est quod dicitur est moysi et aaron. numeri. 16. **N**os interfecistis populum domini. **U**nde de cum dicit. **E**t inuentum est. **C**oncludit ex comparatione utriusque status euentum legis dicens. **E**t inuentum est secundum predicatum mandatum quod erat ad vitam. **P**rimo quidem secundum intentionem dantis legem. **s**ecundo dicitur ad ipsam mandati honestatem et deuotionem obedientis. **E**ze. 20. **P**edi eis precepta bona et iudicia que faciens homo viuere in eis. hoc est mihi ad mortem occasionali. id est per peccatum quod in homine erat. **J**ob. 20. **P**anis eius in vtero eius vertebat in fel aspidum intrinsecus eius. **U**nde deinde cum dicit. **N**am peccatum etc. resumit eam quasi manifestam per euentum premissum dicens. **H**oc ideo contigit scilicet quia mandatum quod erat ad vitam. inueniret ad mortem esse. **N**am peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me scilicet per concupiscentiam quam in me operatum est videri est. **U**nde dicit. **S**piritus decepit te et concupiscentia subuertit cor tuum. et per illud. id est mandatum occasionali peccatum me occidit. **U**nde dicitur cor. 3. **L**ittera occidit. **U**nde deinde cum dicit. **I**taque lex etc. concludit conclusionem intentam. id est quia lex non solummodo sit peccatum sed vterius quia sit bona tanquam faciens cognoscere peccatum et prohibens ipsum. **E**t primo concludit dicitur ad totam legem dicens. **S**icut ex premissis patet. lex quidem est facta. **p**rima. **L**ex domini immaculata. **p**rima tibi. **p**rimo. **S**cimus quia bona est lex. **s**ecundo dicitur ad particulare legis mandatum dicens. **E**t mandatum legis est sanctum dicitur ad precepta ceremonialia quibus homines ordinantur ad dei cultum. **l**eu. 20. **S**ancti et effore quia ego sanctus sum. **E**t iustitiam dicitur ad precepta iudicialia quibus homo debito modo ordinatur ad proximum. **p**rima. **J**udicia domini vera iustificata etc. **E**t bonum. id est honestum dicitur ad precepta moralia. **p**rima. **B**onum mihi lex oris tui super milia etc. **U**nia sunt omnia ista precepta ordinant nos in deum ideo totam legem sanctam notauit. **U**nde deinde cum dicit. **Q**uid ergo bonum est etc. mouet questionem dicitur ad legis effectum. **E**t primo questionem dicens. **Q**uid ergo bonum est. id est in se factum est mihi mors id est per se causa mortis. **Q**uid quidem aliquis poterat falso intelligere ex eo quod supra dicitur est. **I**nuentum est mihi mandatum quod erat ad vitam hoc esse ad mortem. **s**ecundo conuenit per interemptionem dicens. **A**bsit. **N**on enim potest id quod est secundum se bonum et viuificum esse causa mali et mortis secundum illud. **M**a. 7. **N**on potest arbor bona fructus malos facere. **3**. **i**bi. **S**ed peccatum etc. concordat id quod nunc dicitur cum eo quod supra dicitur. **N**on enim mandatum est inuenire esse ad mortem quia ipsum mortem operatur. sed quia occasione accepta ab ipso peccato mortem operatur. **E**t hoc est quod dicit. **S**ed peccatum ut appareat peccatum id est ex hoc appareat esse peccatum per legis bonum id est per mandatum legis quia ex hoc ipsum bonum est quia facit cognitionem peccati. **E**t hoc occasio naturaliter in quantum manifestat peccatum. **N**on autem sic intelligit peccatum per legem operatum esse mortem quasi sine lege mors non fuisset. dicitur enim supra quia regnauit mors ab adam usque ad moysen. id est cum lex non esset. sed intelligit quia peccatum

per legem operatur mortem quia damnatio mortis est augmentata lege adueniente. **E**t hoc est quod subditur. **I**ta dico quia peccatum operatum est mortem per bonum ut peccatum fiat peccatum id est peccare facies per mandatum legis occasionali. **E**t hoc supra modum quo antea peccabat. vel quia accessit reatus per uariationem. vel quia creuit concupiscentia peccati. ut supra dicitur est. veniente prohibitione legis. **P**eccatum autem hic intelligit sicut. **S**. diximus? vel per yabol? vel potius somes patet.

Lectio tertia.

Scimus enim quia lex spiritualis est. **E**go autem carnalis sum. **v**enundatus sub peccato. **Q**uod enim oportet non intelligo. **N**on enim quod volo bonum. hoc ago. sed quod odio malum illud facio. **S**i autem quod nolo illud facio. **p**rofero legi quam bona est. **N**unc autem iam non ego oportet illud. sed quod habitat in me peccatum. **S**cio enim quia non habitat in me. hoc est in carne mea bonum. **N**am velle adiacet mihi perficere autem bonum non inuenio. **N**on enim quod volo bonum hoc facio: sed quod nolo illud facio. iam non ego operor illud sed quod habitat in me peccatum.

Unde postquam apostolus excludit illa ex quibus **l**ex videbatur esse mala et mali effectus. hic probat legem esse bonam. **E**t circa hoc duo facit. **P**rimo probat bonitatem legis ex ipsa repugnancia que in homine inuenitur ad bonum quam lex tollere non potest. **s**ecundo ostendit per quid huiusmodi legis repugnancia tolli potest ibi. **I**nfelix etc. **C**irca primum tria facit. **P**rimo proponit quod intendit. **s**ecundo probat propositum ibi. **Q**uod enim oportet etc. tertio infert conclusionem intentam ibi. **I**nuenio igitur etc. **C**irca primum duo facit. **P**rimo proponit legem bonitatem. **s**ecundo hominis conditionem ibi. **E**rgo autem etc. **D**icit ergo primo. dicitur est quia lex est sancta. **E**t hoc dixit. **S**cimus enim nos qui sumus in diuinis sapientes quia lex. id est vetus spiritualis est. id est spiritus homines recordans. **p**rima. **L**ex domini immaculata **U**nde spiritualis est. id est a spiritu sancto data qui digitus dei dicitur in scripturis **l**uc. 11. **S**i in digito dei eijcio demonia. **U**nde dicitur exo. 31. **D**edit dominus moysi duas tabulas lapideas scriptas digito dei. **L**ex tamen noua non solum dicitur lex spiritualis sed lex spiritus ut patet infra. **8**. **U**nia non solum a spiritu sancto est sed spiritus sanctus eam impunit cordi quod inhabitat. **U**nde deinde cum dicit. **E**rgo autem carnalis sum etc. **O**stendit conditionem hominis et potest hoc verbum dupliciter exponi. **U**no qui dem modo ut apud loquitur in persona hominis in peccato existens. **E**t ita hoc aug. exponit in libro. **33**. questionum postea vero in libro contra iulianum exponit hoc ut apud intelligatur loqui in persona sua. id est hominis sub gratia constituti. **P**rosequamur ergo declarando qualiter hec verba et sequentia diuersimode potest utroque modo exponi. **Q**uius secundum expositio melior sit. **E**rgo dicit primo. **E**rgo autem etc. **S**ic intelligendum est ut ly. ego. proprie hominis intelligatur que est principale in homine. **U**nde videtur vniuersumque hoc esse se sua ratio vel suus intellectus sicut ciuitas videtur esse rector ciuitatis ita ut quod ille facit ciuitas facere videtur. **D**icitur autem homo carnalis quia eius ratio carnalis est. quod dicit carnalis dupliciter. **U**no modo ex eo quod subdit carni consentiens his ad que caro instigat. **s**ecundo illud **p**rima. cor. 3. **S**um sit inter vos zelus et contentio etc. **E**t hoc modo intelligitur de homine nondum per gratiam reparato. **A**lio modo dicitur ratio esse carnalis ex eo quia a carne impugnat secundum illud

lud. gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum. Et hoc modo intelligitur esse carnalis ratio etiam hominis sub gratia constituti. Vtriusque enim carnalitas puenit ex peccato. Unde subdit. Venudatus sub peccato. Sed tñ notandū q̄ carnalitas que importat rebellionē carnis ad sp̄m̄ puenit ex peccato primi parentis. quia hoc pertinet ad fomitem cui⁹ corruptio ex illo peccato deriuat. Carnalitas autē q̄ importat subiectionē ad carnē puenit non solū ex peccato originis sed etiam actuali p̄ quod homo obediendo concupiscētis carnis seruus se carnis constituit. Unde subdit. Venudatus sub peccato. s. vel primi parentis vel pprio. Et dicitur venudatus q̄ peccator seipsum vendit in seruum peccati precio pprie voluntatis implende. Ps. 50. Ecce in iniquitatibus ventris venditi estis. ¶ Deinde cum dicitur. Quid enim operor etc. Ostendit qd̄ p̄posuerat et primo q̄ lex sit sp̄nalis. secundo q̄ homo sit carnalis venudatus sub peccato ibi. Nunc autē iam nō ego etc. Circa primū duo facit. primo p̄ponit p̄bationē. secundo inducit conclusionē ibi. Si autē qd̄ nolo etc. Sumit autē p̄batio ex hominis infirmitate quā primo p̄ponit. secundo adducit p̄bationē ibi. Non autē etc. Infirmitas autē hoīs est manifesta ex hoc q̄ operat id quod intelligit non esse operandū. Unde dicit. Quod enim operor nō intelligo. s. esse operandū. Quidē potest intelligi dupliciter. Vno modo de eo qui est subiectus peccato. qui quidē in vniuersali intelligit non esse operandū peccatū. tamē victus suggestionē demonis vel passione vel inclinatione peruersi habitus operat illud. Et ideo dicit operari quod intelligit non esse operandū contra conscientia faciens sicut Luc. 12. Seruus sciens voluntatē dñi sui. et non faciens digne. plagis vapulabit multis. Alio modo potest intelligi de eo qui est in gratia constitutus qui quidē operat malum non quidē exequendo in ope vel cōsentiente mēte. sed solū concupiscendo s̄m̄ passionē sensibilis appetitus. et illa concupia est preter rationem et intellectum. q̄ preuenit eius iudiciū quo adueniente talis operatio impedit. Et ideo signanter non dicit. Intelligo non esse faciendū sed non intelligo. q̄. s. intellectu nondum deliberato aut percipiente talis operatio concupiscentie insurgit. Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum. et sp̄s aduersus carnē. ¶ Deinde cum dicit. Non enim quod volo etc. p̄bat quod dixerat et p̄ vniuersales et p̄ effectuales. Per diuisionē quidē eius qd̄ dixit. Quod enim operor. sub quo duo continent. s. non agere bonum et agere malum. quia etiā ille qui non agit bonum dicit operari peccatum peccato omissionis. Ex parte autē eius qd̄ dixit nō intelligo p̄bat p̄ effectus q̄ enim intellectus mouet voluntatē. velle est effectus eius quod est intelligere. Dicit ergo primo quantū ad omissionem boni. Non enim ago hoc bonum quod volo agere. Quod quidē vno modo potest intelligi de homine sub peccato constituto. et sic hoc qd̄ dicit. ago. est accipiendū s̄m̄ actionem completam que exterius opere exercet per rationis consensum. Quod autē dicit volo. est intelligendū non quidē de voluntate completa que est operis preceptiua. sed de voluntate quadā incompleta qua homines in vniuersali bonum volunt fieri et in vniuersali habēt rectum iudiciū de vno et depreuat talis voluntas in particulari vt non agat qd̄ in vniuersali intelligit agendū et agere vellet. s̄m̄ autē q̄ intelligit de hoīe per gratiam regato econuerso oportet intelligere per hoc qd̄ dicit. volo. voluntatem completā perdurantē in electione particularis opatiōis vt p̄ hoc q̄ dicit. Ago intelligatur actio incompleta que consistit tantum in appetitu sensitiuo nō pueniens vsq̄ ad rationis cōsensum. Hō enim sub gratia constitutus vult quidē mentē suā a prauis concupiscentiis conseruare sed hoc bonum non agit p̄pter mor⁹ inordinatos concupiscentie insurgentes in appetitu sensu

tio. Et simile est qd̄ dicit. gal. 5. Et non quecūq̄ vultis illa faciat. Secundo quantū ad perpetratiōē mali subdit. Sed quod odio malū illud facio quod quidē si intelligat de homine peccatore p̄ hoc q̄ dicit. Odio intelligitur quoddā odium imperfectū s̄m̄ q̄ omnis homo naturaliter odit malum. p̄ hoc autē q̄ dicit. Facio. intelligit actio p̄fecta p̄ operis executionē s̄m̄ rationis cōsensum. Nam illud odium mali in vniuersali tollit in particulari eligiti p̄ inclinationē habitus vel passionis. Si vero intelligit de hoīe sub gratia constituto p̄ hoc quod dicit. Facio. intelligit econuerso actio imperfecta que consistit in sola concupiscentia appetitus sensitui p̄ hoc qd̄ dicit. Odio. intelligit odium p̄fectum quo quis p̄seuerat in detestatione mali vsq̄ ad finalem reprobationē ipsi⁹ de quo dicit in ps̄. Perfecto odio oderam illos. s. malos in quibus sūt peccatores. 2. Mach. 3. Cum leges adhuc optime custodirent pp̄ onie pontificis pietatem et aios odio habentes malū. ¶ Deinde cū dicit. Si autē qd̄ nolo etc. concludit ex premissa dispositione hominis q̄ lex sit bona dicens. Si agit qd̄ nolo illud facio quocūq̄ dictorum modorū intelligat ex hoc ipso qd̄ nolo malum consentio legi quā bona est in hoc q̄ prohibet malum quod ego naturaliter nolo. Manifestum est enim q̄ inclinatio hominis s̄m̄ rōem ad volendū bonū et fugiendū malum est s̄m̄ naturam vel grām. et vtriusque est bona. Unde et lex que huic inclinationi consentit precipiēdo bonū et p̄hibendo malū eadem ratione est bona. puer. 4. Dominum bonam tribuā vobis leges meas nō derelinquatis. ¶ Deinde cum dicit. Nunc autē ego etc. p̄bat qd̄ dixerat de conditione hoīs. s. q̄ sit carnalis venudatus sub peccato. Et circa hoc tria facit. primo p̄ponit qd̄ intendit. secundo probat p̄positū ibi. Scio enim etc. tertio cōcludit intentionem ibi. Si autē qd̄ volo etc. Quod autē homo sit carnalis venudatus sub peccato quasi aliquo modo seruus peccati ex hoc apparet q̄ ipse non agit sed agit a peccato. Ille enim q̄ est liber ipse p̄ seipsum agit et non ab alio agit. Et ideo dicit. Dicitur est q̄ p̄ intellectum et voluntatē consentio legi. nunc autē dum contra legem facio ego iam non operor. illud qd̄ facio contra legem. sed p̄tinē qd̄ in me habitat. et sic patet me seruū esse peccati in quantum peccatū in me est dñi dominiū habens operatur. Et hoc quidē recte et faciliter potest intelligi de homine sub gratia constituto. q̄ enim concupiscit malum s̄m̄ appetitū sensitiuū ad carnē p̄nentes non p̄cedit ex opere rationis. sed ex inclinatione fomitis. Illud autē hō dicit operari quod ratio operat. q̄ homo est id quod est s̄m̄ rationem. Unde motus concupiscentie q̄ non sunt a ratione sed a fomite nō operatur homo. sed fomies peccati qui hic peccatū noīatur. Jac. 4. Unde bella et lites in vobis. Nonne ex concupiscentiis vris que inilitant in membris vris. Sed de homine sub peccato constituto hoc pprie intelligi non potest. q̄ eius ratio peccato cōsentit. Et ideo ipsemet operat. Unde dicit Aug. et habetur in glosa. Multū fallit homo qui consentiens est concupiscentie carnis sue. et quod illa desiderat deternens facere. et statuens putat sibi adhuc esse dicendū nō ego operor illud. Potest tamen licet ex parte exponi etiā de homine peccatore. Actio enim maxime attribuit principali agenti qd̄ s̄m̄ p̄prietatē suā mouet. nō autē agenti qd̄ mouet vel agit s̄m̄ p̄prietatē alteri⁹ a q̄ mouet. Manifestū est autē q̄ ratio hoīs s̄m̄ illud qd̄ est p̄prium sibi non inclināt ad malum. sed s̄m̄ q̄ mouet a concupiscentia. Et iō opatio malū quā ratio facit. put est a concupia victa non attribuit principali rationi q̄ hic p̄ hoīem intelligit. sed potius ipsi concupie vel habitui ex quo ratio inclināt ad malū. Dicitur autē peccatū habitare in hoīe non quasi peccatū sit res aliqua cui sit priuatio boni. sed designat p̄manētia huiusmodi defectus in homine. ¶ Deinde cū dicit. Scio enim.

Ad Romanos

Probat qd peccatū habitans in homine operet malū qd homo facit. Et primo ponit mediū ad pbandū ppositū. secūdo illd mediū manifestat ibi. Nam velle rē. Probat ergo primo qd peccatū habitans in hoīe opet malū qd hō fa- cit. que quidē pbatō manifesta est fm qd verba referunt ad hoīem sub grā cōstitutū qui liberat⁹ est a peccō p grām xpi vt. s. 6. habitū est. Quātū qd ad eum in quo grā xpi non habitat nondū est liberat⁹ a peccato. In carne autēz grā xpi nō inhabitat: sed habitat in mēte. Unde infra. 8. dicit qd si xpus in nobis est: corpus quidē mortuū est. ppter peccatū. spūs autē uiuit ppter iustificatiōē. Igit̄ adhuc in carne dñat peccatū qd opat concupis carnis. Carnē enim hic accipit simul cū mēbris sensituis. Sic em̄ caro distit- guit cōtra spūm rē et repugnat inquantū appetit⁹ sensitiu⁹ tendit in pccatū eius qd ratio appetit. fm illd Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spūm. Dicit̄ qd: Dicitur est qd in me etiam p grāz repaſto peccatū opat. s. intelligendū est in me fm carnē simul cū appetitū sensitiuo. Scio em̄ p rōem rē experimētū qd bonū. s. grē qd reformat⁹ sum nō habitat in me. S. ne intelligat fm rōem fm modū supius positum exponit. Hoc est in carne mea. Nam in me. i. in corde meo hoc bonū habitat. fm illud Ep̄. 3. Habitare xpm p fidē in cordib⁹ vris. Et p hoc patet qd hoc verbū nō pccina- tur manichēis qd volūt carnē non esse bonā fm naturā. et ita non esse creaturā dei boni: cū scriptū sit i. 4. Om- nis creatura dei bona est. Nō em̄ hic ap̄lus agit de bono nature: sed de bono grē qd a peccō liberamur. Si xō hoc re- ferat ad hoīem sub peccō exītem sup̄flue addit qd dicit. hoc est in carne mea qd in hoīe peccōre bonum grē nō habitat nec q̄tū ad carnē nec q̄tū ad mēte nisi forte qd extorē ve- lit exponere hoc esse dicitū: qd peccatū qd ē puatio grē quo- dāmodo a carne deriuat ad mēte. ¶ Deinde euz dicit. Nam velle rē. manifestat qd dixerat: primo ex hoīs fa- cultate. secundo ex hoīs actione que facultatē demonstrat ibi. Non em̄ qd volo rē. Facultas autē hoīs primo descri- bit q̄tū ad volūtātē qd videt̄ in hoīs esse potestate. Tū dicit. Nam velle adiacet mihi. i. p̄pinquus est mihi q̄tū sub mea potestate existēs. Nihil em̄ est tam in hoīs volūtate cōstitutū qd hoīs volūtās. vt Aug. dicit. Scdō ponit fa- cultatē hoīs vel potius difficultatē q̄tū ad cōsumationē effectus cum subdit: Perficere autē bonū nō inuenio. s. in mea potestate existēs. fm illd puer. 16. Hoīs est ppara- re alium. Et iterū. Cor hoīs disponit viam suā. s. dñi est dirigere gressus eius. Hoc autē verbū patrocinari videt̄ pe- lagianis qd dicebant qd initium boni operis est ex nobis in quantū bonū volumus. Et hoc est qd videt̄ ap̄lus dicere. Perficere autē nō bonū inuenio. S. hūc sensū excludit apo- stolus Phil. 2. dicens. Deus est qd opat in nobis velle rē p̄ficere. Qd dicit. Velle adiacet mihi. s. p grāz iam re- parato est ex opatione diuine grē p quā quidē grāz nō so- lum volo bonū: sed etiā aliquid boni facio qd repugno cō- cupiscētie rētra eam ago dicit spū: s. nō inuenio in mea potestate quō istud bonū p̄ficiā: vt. s. totaliter concupiam excludā. Et p hoc manifestat qd bonū grē non habitat in carne: qd si in carne habitaret sicut habeo facultatē volen- di bonū p gratiā habitantē in mente: ita haberē facultatē p̄ficiendi p grāz habitantē in carne. Si xō referat ad ho- minē sub peccō cōstitutū. sic exponi poterit vt velle accipia- tur p volūtate incōpleta que ex instinctu nature in q̄bus- cūq; peccatib⁹ est ad bonū: s. illd velle adiacet boni. i. iu- rta hoīem iacet q̄tū infirmū: nisi grā voluntati tribuat ef- ficaciam ad p̄ficiendū. ¶ Deinde euz dicit. Nō em̄ qd vo- lo rē manifestat qd dixerat ex actione hoīs que est signus rē effectus facultatis humāne. Et hoc em̄ apparet qd homo non inuenit p̄ficere bonū qd nō agit bonū qd vult qd facit malum qd nō vult. rē hoc quidē supra expositū est. ¶ De-

inde cū dicit. Si autē qd volo rē. Cōcludit illud qd supra pposuerat dicens: Si autē qd nolo illd facio nō ego operor illud. Sed qd inhabitat in me peccatū: rē hoc etiā supra ex- positū est. S. norandū est qd ex vno rē eodē medio. s. qd nolo illud facio ap̄lus duo cōcludit qd supra posuerat. s. legis bonitatē cum dixit. Si autē qd nolo illud facio cōsentio le- gi dei qm̄ bona est. Et iterū dñi peccati in hoīe cū dicit hic. Si autē qd nolo illud facio non ego opor illud: sed qd habitat in me peccatū. quaz duaz cōclusionū prima p̄inet ad hoc qd dixerat. Lex sp̄ialis est. secunda ad hoc qd dicit- xerat. Ego autē carnalis sum venūdatus sub peccato. S. p̄mā cōclusionē qd est de bonitate legis: elicit ex illo mes- dio ratione eius qd dicit. nolo. qz eius ratio non vult illd qd lex phibet. rē hoc patet legem esse bonā: sed ex para- te eius qd dicit. illud facio. cōcludit in hoīe dñari peccatū quod contra voluntatē rationis opatur.

LECTIO QUARTA.

Inuenio igit̄ aliā legeꝝ volenti mihi facere bonū quoniā mihi malū adiacet. Condelector em̄ legi dei fm in- teriorem hominē. Video autē aliā legem in membris meis repugnantē legi mentis mee rē captiuantem me in lege peccati que est in membris meis. Infelix ego homo. quis me liberabit de corpore mortū huius? Gratia dei p iesum christum dñm nostrū. Igit̄ ego ipse mente seruiō legi dei. carne autē legi peccati. Postq; ap̄lus ostendit legem esse bonā ex eo qd rationē concordat. hic inferit duas cōclusiones fm duo que pos- fuerat. secunda ponit ibi. Video autē aliā legem rē Circa primum duo facit. primo inferit cōclusionē ex dictis. secū- do ponit signū ad maiorē manifestationē ibi. Cōdelector rē. Duo autē supra posuerat. primum quidē qd lex sp̄ialis ē quo iam p̄bato concludit sic. Inuenio igit̄. s. p experimē- tum legem moysi. consonā esse mihi volenti facere bonū. i. rationi mee p quā bonū approbo rē malū detestor. vult rē ipsa lex bonū mandat rē malū phibet. Deut. 30. Juxta- te est verbum valde in ore tuo rē in corde tuo vt facias il- lud. Et hoc modo necessarium fuit qd. i. qd malū. i. pecca- tum. vel fomes peccati mihi adiacet. i. iuxta rationēz meā iacet quasi carnē meaz inhabitā. Mich. 7. Ab ea qd dicit- mit in sinu tuo custodi claustra oris tui. i. a carne. ¶ De- inde cum dicit. Cōdelector em̄ rē. ponit signū p qd ostendit qd lex rationi consentiat. Nullus em̄ delectat nisi in eo qd est sibi conueniens. Homo autē fm rationē delectat- tur in lege dei. ergo lex dei est conueniēs rationi. Et hoc est qd dicit. Condelector legi dei fm interiorem hominē id ē fm rationem rē mēte que interior hō dicit. nō qd aīa sit effigiata fm formā hoīs. vt Tertullianus posuit: vt qd ipsa sola sit homo: vt Plato posuit qd homo est aīa vtens corpore. sed qd id qd est principalius in hoīe dicit homo vt supra dicitur est. Est autē in hoīe principalius fm appa- rentiam quidē id qd est exterius. s. corpus sic effigiātū qd dicit homo exterior. fm veritatē autē id qd ē intrinsecū. s. mens vel ratio que hic dicit homo interior. ps. Quā dul- cia faucibus meis eloquia tua. i. mach. 12. Habentes so- lacio libros sanctos qd in manib⁹ nris sunt. ¶ Deinde euz dicit. Video autē rē. ponit altiam cōclusionē que respōdet ei qd supra secūdo posuerat dicens. Ego autē carnalis sum rē. dicens. Video altiam legem in membris meis que est fomes peccati. que quidē potest dici lex duplici ratione. ¶ Uno modo ppter similes effectus: qd sicut lex inducit ad

bonuz faciendū: ita fomes inducit ad peccandū. Alio mō
 p̄ compatiōē ad causā. Cum autē fomes sit quedā pena
 peccati duplicem causam habet. Unā quidē ipsum peccatū
 quod in peccante dñum accepit et lege impoſuit que
 est fomes sicut dñs seruo victo legem imponit. Alia cau-
 sa fomitis est deus q̄ hanc penā homini peccanti indidit:
 vt rationi eius inferiorē vires non obedirent. Et fm hoc
 ipsa inobediētia inferiorū virium q̄ dicit fomes lex dicitur
 inquantū est p̄ legem diuine iusticie' introducta. sicut
 iusti iudicis sententia que legem habet. fm illd. 1. Reg.
 30. Et factū est hoc ex die illa et deinceps constitutū et p̄si-
 nitū et quasi lex in israel vsq; ad diem hāc. Nec autē lex ori-
 ginaliter quidem consistit in appetitu sensitiuo. sed diffu-
 sine inuenit in omnibus membris que deseruiunt cōcupie
 ad peccandum. supra. 6. Sicut exhibitis membra v̄ra
 seruire immūdicie etc. Et ideo dicit in mēbris v̄ris. Nec
 autē lex duos effectus in homine habet. Primo nāq; resis-
 tit rationi. et quantū ad hoc dicit. Repugnante legi mē-
 tis mee. i. legi moysi que dicit lex mentis inquantū confo-
 nat mēti. vel legi naturali q̄ dicit lex mentis: q̄ naturalit̄
 menti indita est. supra. 2. Qui ostendunt opus legis scri-
 ptum in cordibus suis. Et de hac repugnātia dicit. Gal.
 5. Caro cōcupiscit aduersus sp̄s. Secundus effectus ē q̄
 hoīez inseruitutē redigit. Et q̄tū ad hoc subdit. Et capti-
 uatē me vel captiuū me ducētē fm aliā literā in lege
 peccati que est in membris meis. id ē in meipso more he-
 braice locutionis fm quā ponunt noīa loco p̄nominum.
 Lex autē peccati captiuat hominem dupliciter. Uno mo-
 do hominem peccatorē p̄ consensum et operationē. Alio
 modo hominē sub gr̄a cōstitutū q̄tū ad cōcupiscētie mo-
 tum. De hac captiuitate dicitur in psalmo: In conuertē-
 do dominus captiuitatē syon. Deinde cū dicit. Infelix
 ego homo etc. Agit de liberatione a lege peccati. et tria cir-
 ca hoc facit. primo quidē ponit questionem. secundo po-
 nit responsonē ibi. Gratia dei etc. tertio infert conclusiōez
 ibi: Ergo egoipse etc. Circa primū duo facit. Anum q̄dē
 confitē. s. suam miseriam cum dicit. Infelix ego hō. quod
 quidem est p̄ peccatum qd̄ in homine habitat siue q̄tū
 ad carnem tantū sicut in iusto. siue etiam quantū ad mens-
 tem sicut in peccatore. p̄uer. 14. Miseros facit populos
 peccatū. ps. Miser factus sum et curuatus sum vsq; in fis-
 nem. Aliud autem querit dicens. Quis me liberabit de
 corpore mortis huius? Que quidē videt̄ questio esse desi-
 derantis fm illud. ps. Educ de carcere animā meā. Sciē-
 dum est tū q̄ in corpore hominis considerari potest natu-
 ra ipsa corporis que est cōueniens aīe vnde ab ea nō vult
 separari. 2. Cor. 5. Nolum' expoliari sed supueſtiri. Et
 iterū corruptio corporis q̄ aggrauat animā. fm illud sap.
 9. Corpus quod corrumpit aggrauat animā etc. Et ideo
 signanter dicit. De corpore mortis huius. Deinde cuz
 dicit. Gratia dei etc. respondet questionē. Non est homo
 p̄p̄rijs viribus potest liberari a corporis corruptione nec
 etiam anime q̄tū consentiat rationi contra peccatū: sed
 solum p̄ gr̄am christi fm illud Jo. 8. Si filius vos libera-
 uerit: vere liberi eritis. Et ideo sequit̄. Gratia dei. s. me li-
 beravit quod dāt p̄ iesum xpm. Jo. 1. Gratia et veritas p̄
 iesum christum facta est. Nec autē liberat a corpore mortis
 huius dupliciter. Uno mō vt corruptio corporis mēti nō
 dicit̄ trahē eā ad peccandū. Alio mō corruptio corporis
 vt totaliter tollat̄. quantū ergo ad primū conuenit dicere
 peccatori: gratia liberavit me de corpore mortis huius. i.
 liberavit me a peccato in quo est anima inducta ex corpo-
 ris corruptione. sed ab hoc iam iustus liberatus est. Unde
 ei competit dicere quantū ad secundū: gratia dei liberavit
 me de corpore mortis huius. vt. s. in corpore meo non sit
 corruptio peccati aut mortis: quod erit in resurrectione.

Deinde cum dicit. Agit egoipse etc. infert conclusionē
 que fm duas premisas expositiones diuersimode ex pre-
 missis infert. fm em̄ q̄ p̄missa verba exponunt in persona
 peccatoris sic inferenda est conclusio. Dicit̄ est q̄ gratia
 dei liberavit me a corpore mortis huius. vt. s. ab eo nō de-
 ducar in peccatū. ergo quādo ero iam liberatus mente ser-
 uio legi dei. fm carnē autē legi peccati que quidē in carne
 remanet quantū ad fomitem p̄ que caro cōcupiscit aduer-
 sus spiritū. Si autē premissa verba intelligant̄ ex p̄sona
 iusti sic est inferendū: gratia dei p̄ iesum christū liberauit
 me de corpore mortis huius. ita. s. vt in me non sit corru-
 ptio peccati et mortis. Agit egoipse vnus et idem ante q̄ li-
 berer: mente seruo legi dei ei consentiens: carne autē seruo
 legi peccati inquantū cato mea fm legem carnis mouet̄
 ad concupiscendū.

Incipit capitulū octauū

Nihil ergo nunc damnationis est
 his qui sunt in christo iesu: qui nō
 fm carnē ambulant. Lex em̄ spi-
 ritus vite in christo iesu: liberavit me a lege
 peccati et mortis. Nam qd̄ impossibile erat le-
 gi quo infirmabat̄ p̄ carnem. deus filium su-
 um mittens in similitudinē carnis peccati. et
 de peccato damnauit peccatū in carne. vt iu-
 stificatio legis impleret̄ in nobis: qui nō fm
 carne ambulamus sed fm spiritū. Qui em̄
 fm carne sunt: que carnis sunt sapiunt. qui
 vero fm spiritum sunt: que sunt spiritus sen-
 tiunt. Nam prudentia carnis mors est: pru-
 dentia autē spiritus vita et pax.

Postq̄ apostolus ostendit q̄ per gratiam christi libera-
 mur a peccato et lege. hic ostendit q̄ p̄ eandem gratiam li-
 liberamur a damnatione. Et primo ostendit q̄ p̄ gratiam
 xpi liberamur a damnatione culpe. secundo q̄ p̄ eandem
 gratiam liberamur a damnatione pene ibi. Si autē christus
 etc. Circa primū duo facit. Primo p̄ponit qd̄ int̄dit: se-
 cundo p̄bat p̄positum ibi. Lex em̄ vite etc. Circa primū
 duo facit. primo p̄ponit beneficium qd̄ gr̄a confert: cōclu-
 dens ex premisis ita. Gratia dei p̄ iesum xpm liberavit me
 de corpore mortis huius in qua existit nostra redemptio.
 ergo nunc ex quo sumus p̄ gratiam liberati. nihil damna-
 tionis est residuū. q̄ tollit damnatio quantū ad culpā et
 quantū ad penam. Job. 34. Ipso concedente pacē: quis
 est qui condemnet? Secundo ostendit quibus hoc bene-
 ficium concedat̄. et ponit duas conditiones que ad hoc re-
 quiruntur: quaz̄ primā ponit dicens his qui sunt in chris-
 to iesu. i. qui sunt ei incorporati p̄ fidem et dilectionē et
 fidei sacramentū. Gal. 3. Omnes quoque in christo bap-
 tizati estis christum induistis. Jo. 15. Sicut palme nō
 potest ferre fructū nisi manserit in vite. sic nec vos nisi in
 me manseritis. Illis vero quia non sunt in christo iesu dā-
 natio debetur. Unde ibidem subdit. Si quis in me non
 manserit mittetur foras sicut palme et areſcet et colligēt
 eum et in ignem mittent et ardet. Secundam conditionē
 ponit dicens. Qui non secundum carnem ambulant. i. cōcupi-
 ſcentiam carnis non sequuntur. 2. cor. 10. In carne am-
 bulantes non fm carnem militamus. Ex his autem ver-
 bis aliqui volunt accipere q̄ in infidelibus qui non sunt
 in christo iesu etiam primi mor' sint peccata mortalia: q̄
 uis eis non consentiant. quod est fm carnem ambulare.
 Si enim illi qui non fm carnem ambulant ex hoc non eis

Ad Romanos

damnable est q̄ carne seruūt legi peccati s̄m primos cōcupiscentie motus. quia sunt in christo iesu. sequit̄ a contrario sensu q̄ illis q̄ non sunt in christo iesu hoc sit damnable. Ad hoc etiam rationem inducūt. Dicunt enim q̄ necesse est actum damnable esse qui p̄cedit ex habitu dānabilis peccati. Peccatum autem originale est damnable quia priuat homines eterna vita: cuius habitus manet in infidelibus: cui non est originalis culpa dimissa. Quilibet ergo motus concupiscentie ex originali peccato prouenit: ens est in eis peccatū damnable. Primo autem ostendit̄ dum est hanc positionem esse falsam. Primus enim motus habet q̄ nō sit peccatū mortale. ex eo q̄ rationem nō attingit in qua complet̄ ratio peccati. Ita aut̄ causa etiā in infidelibus manet. Unde in infidelibus primi motus non possunt esse peccata mortalia. Preterea in eadē specie peccati graui⁹ peccat fidelis q̄ infidelis. s̄m illud. He. 10. Quantomagis putatis deteriora mereri r̄. Si ergo primi motus in infidelibus essent peccata mortalia. multo magis i fidelibus. Secundo respondendū est ad eorum rationes. Nam primo quidem s̄m littera apli hoc habere non possunt. Non enim dicit apostolus q̄ hoc solum nō sit damnable his qui sunt in christo iesu q̄ carne seruūt legi peccati s̄m concupiscentie motus. sed q̄ omnino nihil est eis damnationis. Illis autē qui non sunt in christo iesu est hoc ipsum damnable. Preterea si hoc ad primos motus referat̄ his qui non sunt in christo iesu sunt damnabiles huiusmodi motus s̄m damnationem originalis peccati. que adhuc in eis manet: a qua sunt liberati hi qui sunt in christo iesu. non autem sic q̄ per huiusmodi motus noua addatur eis damnatio. Quia etiam secūdo obijciunt nō ex necessitate concludit̄ qd̄ intendūt. Non enim verū est q̄ actus quilibet p̄cedēs ex habitu peccati dānabilis sit etiā et ipse damnabilis. sed solum quando est actus perfectus per consensum rationis. Si enim in aliq̄ sit habitus adulterij motus concupiscentie adulterij qui est actus imperfectus non est in eo peccatum mortale. sed solum motus perfectus qui est per consensum rationis. Et preterea actus ex tali habitu procedens non habet aliam rationē dānationis ab ea que est s̄m rationē habit⁹. Et s̄m hoc primi motus in infidelibus ex eo q̄ procedunt a peccato originali non afferunt damnationem peccati mortalis. s̄ solum originalis. Deinde cum dicit. Lex r̄. pbat qd̄ dixerat. et primo quantum ad primam conditionem qua dixerat nihil esse damnationis his qui sunt in x̄po iesu. Secundo quantum ad secundam conditionem qua dixerat qui non s̄m carnem ambulant ibi. Qui non s̄m carnem ambulamus r̄. Circa primū duo facit. primo ponit probationem. secundo manifestat quod supposuerat per causam ibi. Nam quod impossibile erat legi r̄. Circa primū ponit talem rationem. Lex spiritus liberat hominem a peccato r̄ morte: sed lex spūs est in iesu christo. ergo per hoc q̄ aliquis est in christo iesu. liberatur a peccato r̄ morte: q̄ autē lex spirit⁹ liberet a peccato r̄ morte sic probat. Lex spiritus est causa vite: sed per vitam excluditur peccatus r̄ mors que est effectus peccati. Nam r̄ ipsum peccatū est spiritualis mors anime. ergo lex spiritus liberat hominē a peccato r̄ morte. Damnatio autem non est nisi p̄ peccatum r̄ mortē: ergo his qui sunt in christo iesu nihil damnationis existit. Hoc est ergo qd̄ dicit. Lex enim spiritus r̄. Que quidem lex potest dici vno modo spiritus sanct⁹. ut sit sensus Lex spiritus id est lex que est spiritus. lex enim ad hoc datur ut p̄ eam homines inducant̄ ad bonū. Unde a philosophis in secundo ethicozum dicit q̄ intentio legislatoris est ciues facere bonos. quod quidem lex humana facit solum notificando qd̄ fieri debeat. sed spiritus sanctus mentem inhabitans non solum docet quid oportet

teat fieri intellectum illuminando de agendis. sed etiam affectum inclināt ad recte agendum. Jo. 14. Paraclitus autē spiritus sanctus quem mittet pater in nomine meo ille vos docebit omnia quantum ad primū. r̄ suggeret vobis omnia quantum ad secundum: quecūq̄ dixerō vobis. Alio modo lex spiritus potest dici p̄p̄rius effectus spiritus sancti. scz fides p̄ dilectionem operans. que quidem r̄ docet interius de agendis. s̄m illud infra. 1. Jo. 2. Inchoat docere bit vos de omnibus. r̄ inclināt affectum ad agendū. s̄m illud. 2. cor. 5. Caritas christi v̄get nos. Et hec quidē lex spiritus dicitur lex noua que vel est ipse spiritus sanct⁹ vel eaz in cordibus nostris spiritus sanctus facit. Iere. 31. Dabo legem meam in visceribus eorum: r̄ in corde eorum superscribam eam. De lege autē veteri dixit solū q̄ erat spiritualis id est a spiritu sancto data. Et sic predicta considerantibus inuenimus quattuor leges ab apostolo esse inductas. Primo legem moysi de qua dixit. Ego dōs lector legi dei s̄m interiorē hominē. Secundo legem scriptis de qua dixit. Videa aliam legem in membris meis Tertio legem naturalem s̄m vnum sensum de qua subdit. Repugnantem legi mentis mee. Quarto tradit legē nouam cum dicit. Lex spūs. r̄ addit vite. quia sicut spiritus naturalis facit vitam nature. sic spiritus diuinus facit vitā gr̄e. Jo. 6. Spiritus est qui viuificat. Ezech. 1. Spiritus vite erat in rotis. Addit autē. In christo iesu. quia scz iste spiritus non datur nisi his qui sunt in christo iesu. Sicut enim spiritus naturalis non puenit ad membra qd̄ non habet connexionem ad caput. ita spūs sanctus nō puenit ad hominem qui nō ē capiti x̄po iunctus. 1. Jo. 3. In hoc scimus q̄ ipse manet in nobis: quia de spiritu suo ipse se dedit nobis. Ac. 5. Spiritus sanctus quem dedit deus omnibus obedientibus sibi. De iniquā lex ex eo q̄ est in x̄po iesu liberauit me. Jo. 8. Si filius vos liberauerit vere liberi eritis. Et hoc a lege peccati. id est a lege fomitis que inclināt ad peccatū. Vel a lege peccati id est a consensu r̄ operatione peccati quod hominem tenet ligatum p̄ modum legis. Per spiritus enim sanctum remittitur peccatum. Jo. 20. Accipite spiritus sanctus quorum remiseritis peccata remittuntur eis. Et mortis non solum spiritualis: sed etiam corporalis. ut infra p̄babitur. Et hoc idē quia est spiritus vite. Eze. 37. Quattuor vētis veni spiritus r̄ insuffla sup̄ interfectos istos r̄ reuiuificāt. Deinde cum dicit. Nam qd̄ impossibile r̄. manifestat quod dixerat scz q̄ lex vite que est in christo iesu liberat a peccato. Nam q̄ liberet a morte. infra probabit. Et hoc probat p̄ causam que sumit̄ ex incarnatione christi. Circa quā tria ponit. primo necessitatem incarnationis. secundo modum incarnationis ibi. Deus filius suum r̄. tertio incarnationis fructum ibi. Et de peccato r̄. Et ut planior fiat expositio accipiemus primo secundum. secūdo tertium. tertio primū hoc modo. Recte dico q̄ lex spirit⁹ vite in christo iesu liberat a peccato. Nam deus pater filium suū id ē p̄p̄rium cōsubstantialē sibi r̄ coeternū. p̄. Dñs dixit ad me filius meus es tu r̄. mittens non de nouo creans vel faciens: s̄ quasi p̄sistentē misit. Matt. 21. Nouissime misit ad eos filium suum: non quidē ut esset vbi non erat. qz ut dicit Jo. 1. In mundo erat. sed ut esset modo quo non erat in mundo. i. visibiliter p̄ carnem assumptā. Unde ibi dem sequit̄. Verbum caro factum est. r̄ vidimus gloriam eius. Bar. 3. Post hoc in terris visus est. Et ideo hic subditur. In similitudinem carnis peccati. qd̄ non est sic intelligendum quasi veram carnē nō habuerit: sed solū carnis similitudinē quasi fantastica sicut mantichet dicunt: cū ipse dñs dicat Luc. ultimo. Spiritus carnem r̄ ossa non habet sicut videtis me habere. Unde non subdit solum in similitudinē carnis: sed in similitudinē carnis peccati.

Non enim habuit carnem peccati sed est peccato concepta. quia caro eius fuit concepta per spiritum sanctum qui tollit peccatum. **Matth. 1.** Ad enim in eo natus est: de spiritu sancto est. **1. In ps.** dicit. Ego in innocentia mea ingressus sum in mundum. sed habuit similitudinem carnis peccati. i. similes carnem carni peccati in hoc quod erat passibilis. nam caro hominis ante peccatum passibili subiecta non erat. **Deb. 2.** Debitur per omnia fratribus assimilari ut misericors fieret. Subdit autem duplicem effectum incarnationis: quorum primus est remotio peccati quem ponit dicens. De peccato damnauit peccatum in carne. **Ad** quidem potest legi de peccato. i. per peccatum commissio in carne christi: diabolo instigante ab occisoribus eius damnauit. i. destruxit peccatum quod cum diabolo innocente in quo nihil turis habebat attemptauit morti tradere: iustus fuit ut potest statem amitteret. Et ideo per suam passionem et mortem dicitur peccatum destruxisse. **Col. 2.** Expolians. scilicet in cruce principat et potestates. Sed melius est ut dicatur damnauit peccatum in carne. i. debilitauit fomitem peccati in carne nostra de peccato. i. ex virtute passibilis sue et mortis que dicitur peccatum propter similitudinem peccati: ut dicitur est. **1. Vel** quod per hoc factus est hostia pro peccato quod in sacra scriptura dicitur peccatum. **1. Sec. 4.** Peccata populi mei comedent. **Unde** dicit. **2. Cor. 5.** Eum qui non nouerat peccatum pro nobis deus fecit peccatum. i. hostiam pro peccato. **Et** ita satisfaciendo pro nostro peccato abstulit peccata mundi. **1. Jo. 1.** Ecce agnus dei qui tollit peccata mundi. **Secundo** effectum ponit consequenter dicens. **Et** iustificationem legis. i. iusticia quam lex promittebat et quam ex lege aliqui sperabant impleret. i. perficeret in nobis exhibentibus. **1. in christo iesu. infra. 9.** **Genes** que non sectabantur iusticiam apprehenderunt iusticiam que est ex fide. **Et. 2. cor. 5.** cum dixisset. **1. Cum** quod non nouerat peccatum deus pro nobis fecit peccatum. **Subdit.** **Et** nos efficiemur iusticia dei in ipso: hoc aliter fieri non poterat quod per christum. **Et** ideo promittit quod. **1. damnare** potest peccatum in carne et implere iustificationem quod erat impossibile legi moysi. **Deb. 7.** Nihil enim ad perfectum adduxit lex. **Et** hoc quidem erat legi impossibile non propter defectum legis: sed in quo. i. in quantum infirmabat per carnes. i. propter infirmitatem carnis que erat in homine ex corruptione fomitis: ex qua pueniebat quod etiam lege data homo a concupis vincebat. **Matth. 26.** Spiritus quidem promptus est: caro autem infirma. **Et** supra. **6.** Humanum dico propter infirmitatem carnis vestre. **Et** ex hoc patet quod necesse est christum incarnari. **1. In 1. cor. 2.** dicit. Si per legem est iusticia: christus gratis mortuus est. i. sine causa. **Ideo** que necessarium fuit christum incarnari: quod lex iustificare non poterat. **1. Deinde** cum dicit. **Qui** non fuit carnem et. probat propositum quantum ad secundam conditionem: ostendens quod ad hoc quod aliqui damnationem euadant requirunt quod non fuit carnem ambulat. **Et** circa hoc tria facit. **1. primo** proponit quod intendit. **Secundo** probat propositum ibi: **Qui** enim fuit carnem et. **Tertio** manifestat quoddam quod in probatione supposuerat ibi: **Qui** enim sapiens et dicitur primo. **Dicitur** est quod iustificatio legis impletur in nobis quod. i. non solum sumus in christo iesu. sed etiam non ambulamus fuit carnem sed fuit spiritum. i. qui non sequimur concupis carnis: sed instinctus spiritus sancti. **Gal. 5.** Spiritu ambulate. **1. Deinde** cum dicit. **Qui** enim fuit carnem et. probat quod dixerat. et inducit duos syllogismos. **1. Unus** quidem ex parte carnis quod est talis. **Qui** cum sequuntur prudentiam carnis ducunt ad mortem. **2. Si** quis cum sunt fuit carnem ducunt ad mortem. **Alius** syllogismus ponit ex parte spiritus: qui est talis. **Qui** cum sequuntur prudentiam spiritus consequuntur vitam et pacem. **Sed** quicquid sunt fuit spiritum sequuntur prudentiam spiritus. **Argo** quicquid sunt fuit spiritum sequuntur vitam et pacem. **Et** sic patet quod illi qui non ambulantes fuit carnem sed fuit spiritum liberantur a lege peccati et mortis. **1. Primo** que ponit minorum primi syllogismi dicens. **Qui**

enim fuit carnem. i. que carni subduntur quasi ei subiecti. **Ro. 16.** **Duiusmodi** enim non seruiunt sed suo ventri: sapiunt ea que sunt carnis. **Ac** si dicat habet sapientiam carnis. **Sapes** re enim que sunt carnis est approbare et iudicare bona esse que sunt fuit carnem. **Matth. 16.** Non sapis que dei sunt sed que hominis. **Je. 4.** Sapientes sunt ut faciant mala. **Secundo** ponit minorum secundum syllogismi dicens. **Qui** enim sunt fuit spiritum. i. qui spiritum sanctum sequuntur et fuit enim ducuntur fuit illud **Gal. 5.** Si spiritu ducimini non estis sub lege. **Sentiunt** ea que sunt spiritus. i. habent rectum sensum in rebus spiritualibus. **fuit** illud. **sap. 1.** Sentite de domino in bonitate. **Et** horum ratio est: quod sicut per se dicitur in tertio ethico. **Qualis** est unusquisque: talis finis videtur ei. **Unde** ille cuius est animus informatus per habitum bonum vel malum: existimat de fine fuit exigentiam illius habitus. **Tertio** ponit maiorum primi syllogismi dicens: **Nam** prudentia carnis et. **Ad** cuius intellectum oportet scire quod prudentia est recta ratio agibilium ut dicitur per se in sexto ethico. **Recta** autem ratio agendorum unum presupponit et tria facit. **Presupponit** enim finem qui est sicut principium in agendis. sicut et ratio speculativa presupponit principia ex quibus demonstrat. **Facit** autem recta ratio agibilium tria. **Nam** primo recte consultat. **Secundo** recte iudicat de consiliatis. **tertio** recte et constanter precipit quod iudicatum est. **Sic** ergo ad prudentiam carnis requiritur quod aliquis presupponat pro fine delectabile carnis: et quod consiliat et iudicet precipiat ea que conueniunt ad hunc finem. **Un** talis prudentia est mors. i. causa mortis eterne. **Gal. ultimo.** **Qui** seminat in carne de carne et metet corruptionem. **Quarto** ponit maiorum secundum syllogismi dicens. **Prudentia** autem spiritus vita et pax. **Dicit** autem fuit predicta prudentia spiritus quando aliquis presupposito fine spiritualis boni consiliat et iudicat et precipit que ordinantur conuenienter ad hunc finem. **Unde** talis prudentia est vita. i. causa vite gratie et glorie **Gal. ultimo.** **Qui** seminat in spiritu de spiritu et metet vitam eternam. **Et** est pax. i. causa pacis. **Nam** pax causatur a spiritu sancto. **1. par** multa diligentibus legem tuam domine. **Gal. 5.** **Fructus** charitatis gaudium et pax.

Lectio secunda.

Quoniam sapientia carnis inimica est deo. **Legi** enim dei non est subiecta: nec enim potest. **Qui** autem in carne sunt: deo placere non possunt. **Vos** autem in carne non estis sed in spiritu: si tamen spiritus dei habitat in vobis. **Si** quis autem spiritum christi non habet. hic non est eius. **Si** autem christus in vobis est: corpus quidem mortuum est propter peccatum: spiritus vero viuunt propter iustificationem. **Et** si spiritus eius que suscitauit iesum a mortuis habitat in vobis qui suscitauit iesum christum a mortuis viuificabit et mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum eius in vobis. **Ergo** fratres debitorum sumus non carni ut fuit carnem viuamus. **Si** enim fuit carnem vixeritis moriemini. **si** autem spiritu facta carnis mortificaueritis. viuertis. **Supposuerat** apertus in predictis quod prudentia carnis mors est et hoc quidem nunc probare intendit. **Et** primo probat propositum. **Secundo** ostendit fideles quod scribit a tali prudentia esse alienos ibi. **Vos** autem et. **Circa** primum duo facit. **1. primo** propositum probat de prudentia carnis in abstracto. **Secundo** id quod de prudentia carnis dixerat adaptat eis que prudentia carnis sequitur ibi. **Qui** autem in carne et. **Circa** primum ponit tria media

Ad Romanos

quorum posteritas probat prius. Per primum autem probat id quod supra positum est. scilicet quod prudentia carnis sit mors hoc modo: qui inimicat deo incurrit mortem. Luc. 19. Veritatem inimicos illos qui noluerunt me regnare supra se adducite huc et interficite ante me. Et hoc quod deus vita nostra est. Deut. 3. Ipse est enim vita tua. Et ideo ille qui inimicat deo incurrit mortem. Sed prudentia carnis est inimica deo. ergo prudentia carnis est causa mortis. Ubi notandum est quod id quod supra dixerat prudentiam carnis nunc notat carnis sapientiam. non quod ideo sit sapia simplicitate et prudentia. sed quod in rebus humanis est prudentia. puer. 10. Sapientia est viro prudentia. Ad cuius intellectum sciendum quod sapiens simpliciter dicit qui cognoscit causam altissimam ex qua omnia dependent. Causa autem suprema omnium deus est. Unde sapientia simpliciter est cognitio diuinarum rerum. Et aug. dicit in libro de trinitate. 1. corin. 2. Sapientiam loquimur inter perfectos. Dicit autem sapiens in vnoquoque genere quod cognoscit altissimam causam illius generis sicut in arte edificatoria dicit sapiens non ille qui scit dolare ligna et lapides: sed ille qui concipit et disponit convenientem formam domus. Et hoc est totum artificium dependet. Unde et apostolus dicit. 1. corin. 3. Ut sapiens architectus fundamentum posuit. Sic igitur sapiens in rebus humanis dicit quod bonam estimationem habes de fine humane vite. secundum hoc ordinat totam humanam vitam quod pertinet ad prudentiam. Et ita sapientia carnis est ideo quod carnis prudentia. De hac sapientia diabolica. Dicit autem hec sapientia deo inimica quod contra legem dei hominem inclinat Job. 15. Currit aduersus deum collo erecto. Et ideo ad hoc probandum inducit aliud medium subdicens. Regi enim dei non est subiecta. Non enim potest aliquis deum odire secundum quod in se est: cum deus sit ipsa essentia bonitatis: sed secundum hoc aliquis peccator deus odit quod preceptum diuine legis est contrarium sue voluntati sicut adulter odit deum in quantum odit hoc preceptum. non mechaberis. Et sic omnes peccatores in quantum nolunt subijci legi dei sunt inimici dei. 2. Paral. 19. His qui oderunt deum amicitia iungens. Unde conuenienter probat quod prudentia vel sapientia carnis sit inimica deo quod non est subiecta legi dei. Probat autem hoc per tertium medium dicens. Nec enim potest prudentia enim carnis vitium esse quoddam ut ex predictis patet: quia autem ille qui subiectus est vitio possit liberari a vitio et subijci deo. secundum illud supra. 6. Liberati a peccato serui facti deo. tunc ipsum vitium deo subijci non potest. cum ipsum vitium sit auersio a deo vel a lege dei sicut ille qui est niger potest fieri albus. sed ipsa nigredo nunquam potest fieri alba. Et secundum hoc dicit. Mat. 7. Non potest arbor mala fructus bonos facere. Et quod patet quod non recte manichaei ad confirmationem sui erroris hec verba assumunt volentes per hec verba ostendere naturam carnis non esse a deo cum sit inimica deo nec possit deo subijci. Non enim agit apostolus hic de carne ista que est creatura dei. sed de prudentia que est vitium hominis ut dicitur est. Deinde cum dicit. Qui autem in carne sunt. i. qui concupias carnis sequuntur prudentiam carnis quod diu tales sunt. deo placere non possunt. quod ut in prelo dicit. Beneplacitum est deo super timentes eum. Non illi qui ei non subijciunt non possunt ei placere: quod diu tales sunt. Possunt autem desinere esse in carne secundum modum predictum et tunc deo placebunt. Deinde cum dicit. Vos autem estis. ostendit eos quibus loquitur esse immunes a prudentia carnis. Et circa hoc tria facit. primo ponit fidelium statum dicens. Vos autem non estis in carne. et sic patet non esse intelligendum de carnis natura. Romani enim quibus loquebatur mortales erant carne induti. Sed carne accipit per vitium carnis secundum illud. 1. corin. 6. Caro et sanguis regnum dei non possunt possidere. Unde dicit. Vos non estis in carne. i. non estis in vitium carnis quasi secundum carnem viuentes. 2. corin. 5. In carne viuentes non secundum carnem militamus: sed in spiritu. i. spiritu sequimur. Apoc. 1. Qui in spiritu dominica die. Secundo apponit conditionem dicens. Si in spiritu dei habitat in vobis. scilicet per charitatem. 1. corin. 3. Templum dei estis. et spiritus dei habitat in vobis. Apponit autem hanc conditionem quod quis in baptismo spiritus sanctus receperint: potuissent enim contingere quod peccatum supueniens spiritus sanctum amiserint de quo dicit sap. 1. Quod corripit a supueniente iniquitate. Tertio ostendit conditionem hanc oportere in eis extare dicens. Si quis spiritum christi non habet: hic non est eius: sicut non est membrum corporis quod per spiritum corporis non viuificatur. ita non est membrum christi qui spiritum christi non habet. 1. Jo. 4. In hoc scimus quoniam manet in nobis: quoniam de spiritu suo dedit nobis. Est autem notandum quod idem est spiritus christi et dei patris: sed dicitur dei patris in quantum a patre procedit. Dicit spiritus christi in quantum procedit a filio. Unde etiam dominus vbi quod attribuit eum simul sibi et patri sicut Jo. 14. Patrem et spiritum sanctum: quod pater mittet in nomine meo. Item cum venerit paraclitus quem ego mittam vobis a patre. Deinde cum dicit. Si autem spiritus ostendit quod gratiam christi sive per spiritum sanctum liberemur a pena. Et primo ostendit quod liberamur per spiritum sanctum in futuro a morte corporali. secundo quod interim in hac vita adiuvamur a spiritu sancto contra infirmitates presentis vite ibi. Similiter autem est. Circa primum tria facit. primo ponit quod intendit. scilicet ex hoc inferat quoddam correlatum ibi. Ego fratres est. tertio probat propositum ibi. Quod est circa primum considerandum est quod supra mentionem fecerat de spiritu dei et de spiritu christi quis sit vnus et idem spiritus. Primo ostendit quid consequamur ex spiritu: hoc quod est christi. Secundo ostendit quid consequamur ex eo in quantum est spiritus dei patris ibi. Si spiritus eius est. Dicit ergo. dicitur est quod si quis spiritus christi non habet hic non est eius. Unde cum vos scitis christum: spiritum christi habetis et ipsum christum in vobis habitantem per fidem. secundum illud eph. 3. Habitare christum per fidem in cordibus vestris. Si autem christus sic in vobis est oportet vos christo esse conformes. christus autem sic venit in mundum ut quantum ad spiritum esset plenus gratia et veritate: tunc quantum ad corpus habet similitudinem carnis peccati ut supra dicitur est. Unde et hoc oportet esse in vobis quod corpus quidem vestrum propter peccatum quod adhuc manet in carne vestra mortuum est. i. necessitati mortis additum sicut gen. 2. dicit. Quotiesque die comederitis mortem moriemini. i. necessitati mortis additi eritis. Spiritus vero vester quem renouat est a peccato secundum illud eph. 4. Renouamini spiritu mentis vestre viuunt vita gratie propter iustificationem per quam iustificati a deo. Gal. 2. Quod autem nunc vitium in carne in fide viuo filii dei. supra. 1. Iustus ex fide viuunt. Deinde cum dicit. Si spiritus ostendit quid consequamur ex spiritu sancto in quantum est spiritus patris dicens. Si habitat in vobis spiritus eius. scilicet dei patris qui suscitauit iesum christum a mortuis per. Tu autem domine miserere mei et resuscita me. Ac. 3. Hunc deus suscitauit et. Et tunc ipse christus propria virtute resurrexit quod eadem virtus patris et filii. consequens est quod id quod deus pater fecit in christo faciat etiam in nobis. Et hoc est quod subdit. Qui suscitauit iesum christum a mortuis viuificabit et mortalia corpora vestra. Non dicit mortua sed mortalia quod in resurrectione non solum a corporibus vestris auferentur quod sunt mortua. i. necessitati mortis habentia: sed etiam quod sunt mortalia. i. potentia mortali mortale fuit corpus ante peccatum. Nam post resurrectionem corpora nostra erunt penitus immortalia. 1. Cor. 15. 26. Et hoc propter inhabitantem spiritum eius in nobis est. i. in virtute spiritus sancti in nobis habitantis.

101

Cavo

VIII. ca.

Exe. 37. *Hec dicit dñs deus ossibus his. Ecce ego intro mittā in vobis spūm et viuētis. Et hoc ppter inhabitantem spūm. i. ppter dignitatē quā corpora nra habēt eo qd fuerūt receptacula spūsancti. 1. cor. 6. Rescitis qd mēbra vestra tēplum sunt spūsancti. Illi vero quoz mēbra non fuerūt tēplū spūsancti resurgēt s; habebūt corpa passibilia. Deinde cū dicit Ergo debitorēs rē. cōcludit cor relatiū ex dictis. Et primo ponit cōclusionē. scdo rationē assignat ibi. Si em̄ rē. dicit ergo primo Dicitur est qd per spūsanctum multa bona nobis pueniūt r qd ex prudētia carnis seq̄tur mors ergo debitorēs sumus spūsancto ppter bñficia a b eo recepta. vt viuam? scdm spūm et non carnem. gal. 5. Si spū viuimus spū et ambulem. Deinde cū dicit. Si em̄ fm carnē assignat rationē cōclusionis pmissē. et primo q̄rū ad carnez dicēs. Si em̄ fm carnez vixeritis scz sequēdo cōcupiscētias carnis moriemini scz morte culpe in pñti et morte dñatōis in futuro. 1. thi. 5. Que in delicijs viuēs mortua est. Scdo assignat rationē quātum ad spūrituz dicēs. Si autē pñ. i. per spūm sanctum mortificaueritis facta carnis id ē opa que ex cōcupiscētia carnis pueniūt: viuētis vita grē in pñti et vita glorie in futuro. Col. 3. Mortificate mēbra vra q̄ sunt sup terram. Gal. 5. Qui xp̄i sunt carnem suam crucifixerunt cum viujs et concupiscētis.*

Lectio tertia.

Quicūq; enīz spiritu dei aguntur hi sunt filij dei. Non enīz accepistis spiritum seruitutis iterum in timore: sed accepistis spiritū adoptionis filiorū dei: in quo clamamus abba pater. Ipse enīz spiritus testimonium red dit spiritui nostro quod sum⁹ filij dei. Si autē filij r herodes: heredes quidem dei: coheredes autem xp̄i. si tamen cōpatimur: vt et glorificemur.

Post q̄ ap̄tus ostēdit qd p spūsanctum dabit nobis vita glorioza q̄ oēm mortalitatē a corpibus nris excludet. hic p̄bationē inducit. Et pmo ostēdit qd p spūsanctum huiusmodi glorioza vita datur. scdo ostēdit quare differat ibi. Si tñ cōpatimur rē. Circa primum ponit talē rationem. Quicūq; sunt filij dei cōsequūt eternitatē gloriose vite: scz quicūq; regūt spūsanctū sūt filij dei. Ergo quicūq; regūt spūsanctū cōsequunt hereditatē gloriose vite. Primo ergo ponit minorem p̄dicte ratiōis. scdo maiorē ibi. Si autē rē. Circa primum duo facit. primo pponit qd intendit. scdo p̄bat ppositum ibi. Nō em̄ accepistis rē. Circa primum duo cōsideranda sunt. primo quidē quōd aliq̄ agunt a spiritu dei et potest sic intelligi. Quicūq; spū dei aguntur sicut quodam ductore et directore qd quidem in nobis facit spūsanctus inquantum illuminat nos interius quid face re debeamus. p̄. Spū tu⁹ bon⁹ deducet me. rē. Sed quia ille qui ducitur ex seipso non operatur. homo autem spūalis non tantum instruit a spūsancto quid agere debe at sed etiam cor eius a spūsancto mouetur. Ideo plus intelligendū est in hoc qd dicitur. Quicūq; spiritu dei aguntur. Illa enim agi dicitur que quodā supiori instinctu mouentur. Unde de beatis dicimus qd nō agunt sed aguntur. quia a natura mouentur r non ex pprio motu ad suas actiones agendas. Similiter autēz hō spūalis nō q̄si ex motu pprie voluntatis principit sed ex instinctu spūsancti inclinatur ad aliqd agendū fm illud ysa. 59. Cum venerit q̄si finitius violentus quē spū dei cogit. Et luc. 4. qd xp̄us agebatur a spū in deserto. Nō tamen per hoc

excluditur quin viri spūales per volūtatem et liberū arbitrium opentur qz ipsum motum volūtatis et liberi arbitrii spūsanctus in eis causat fm illud phil. 2. Deus ē qd opatur in vobis velle r p̄ficere. scdo cōsiderādum est quo modo illi qd spū dei aguntur sunt filij dei. Et hoc est manifestuz ex similitudine filioz carnaliū qd per semē carnale a patre p̄cedentes generant. Semen autē spūale a patre p̄cedens est spūsanctus. Et ideo p hoc semē aliqui hoīes in filios dei generantur. 1. Job. 3. Quis qd natus est ex deo peccatū nō facit. quoniam semē dei manet in eo. Deinde cū dicit Non em̄ accepistis rē. p̄bat pposituz scz qd spūsanctū accipiētēs sint hoīes filij dei r hoc triplr. p̄tio qdē ex distinctiōe donozū spūsancti. scdo ex cōfessiōe nostrā ibi. In quo clamamus rē. Circa primum cōsideranduz est qd spūsanctus duos effectus facit in nobis. Anum qdē dem timoris ysa. 1. Replebit euz spū timoris domini. Alium amoris. 5. Caritas dei diffusa est per spiritum sanctū in cordibus nostris qd datus est nobis. Timor autē facit seruos non autem amor. Ad cuius euidentiā cōfide rari oportet qd timor habet duo obiecta scz malum quod quis timendo refugit. et illud a quo sibi hoc maluz imminere videt. Dicitur enim homo timere et occisionem et regem qd potest occidere. Cōtingit autē q̄ris qd maluz qd qd refugit est cōtrarium bono corporali vel temporali qd quis interdum inordinate amat et refugit pati ab aliquo hōie tēporali. Et h est timor hūanus vel mūdā⁹ r hic nō ē a spūsancto. Et hūc p̄hibet dñs. ma. 1. Nolite timere eos qd corp⁹ occidūt. Ali⁹ autē timor qd refugit malū qd cōtrariū nature create scz malū pene. sed tñ refugit hoc pati a causa spūali scz a deo. et hic timor est laudabilis q̄ntū ad hoc saltē qd dei timet. deu. 5. Quis det eos talē habere mentē vt timeāt me. Et fm hoc a spūsancto ē. Sed in q̄tuz talis timor nō refugit malū qd opponit bono spūali. scilicet pctm̄ s; solū penā nō est laudabilis. Et istū defectum nō habet a spūsancto s; ex culpa hoīs sicut r fides informis q̄ntū ad id qd ē fides a spūsancto. nō est eius informitas. Unde r si p huiusmodi timorē aliq̄s bonū faciat. nō tñ benefacit. quia non facit sponte sed coactus metu pene qd proprie est seruozum. Et ideo timor iste proprie dicitur seruilitas. quia seruilitate facit hominem operari. Et autēz tertius timor qui refugit malum qd opponitur bono spūrituali scilicet peccata v; separationem a deo et hoc quidem timet incurrere ex iustā dei vindicta. Et sic quantum ad vtrumq; obiectum respicit rem spiritualem. sed tamē cum hoc habet oculum ad penam. Et iste timor dicitur esse initialis. quia solet esse in hominibus in initio sue conuersionis. Timent enim penam propter peccata preterita et timent sepeari a deo per peccatum propter gratiam caritati infusam. Et de hoc dicitur in. ps. Inuitum sapientie timor domini. Esta utem quartus timor qd ex vtraq; parte oculum habet solum ad rem spiritualem: quia nihil timet nisi a deo separari. Et iste timor est sanctus qui permanet in seculū scilicet in psalmo dicitur. Sicut autem timor initialis causatur ex caritate perfecta ita hic timor causatur ex caritate p̄fecta. 1. Job. 4. Perfecta caritas foras mittit timorem. Et ideo timor initialis et timor castus non distinguuntur contra amorem caritatis qui est causa vtriusq; sed solum timor pene quia sicut hic timor facit seruitutem ita amor caritatis facit libertatem filioz. Facit enim hominem voluntarie ad honorem dei operari quod est proprie filioz. Lex igitur vetus data est in timore quod significabant tonitrua et alia huiusmodi que facta sunt in datione veteris legi. vt dicit expo. 1. Et id dicit heb. 12. Et ita terribile erat qd videbatur. Et ideo lex vetus p̄ iusticiā penarū

Ad Romanos

inducēs ad mādāta dei seruāda dāta ē i spiritu seruitus. Unde dicitur gal. 4. **U**nū quidē i mōre synai in seruitutē generās. Et idō h dicit. Recte dicitū ē q̄ q̄ spū dei agūtur rē. **N**ō em̄ itē in noua lege sic in veteri lege fuit acceperitis spūm fuitutis in timore scz penarū quem timore spūsanctus faciebat. sed acceperitis spūm scz caritatis qui est adoptionis filioꝝ ad est p̄ quē adoptamur i filios dei. **S**al. 4. **E**t adoptionem filioꝝ recipem. Non autē hoc dicitur quasi sit alius et alius spūs. sed qz idē ē spūsanctus q̄ in quibusdam facit timore seruilem q̄m impfectum. in alijs facit amorem quāsi q̄ddam pfectum. **D**einde cuz dicit. In quo clamamus rē. manifestat idē p̄ nostram cōfessionem. **P**rofitemur enim nos patres habere deuz in structi a dño cū dicimus orātes. pater noster qui es in celis. vt habetur ma. 6. **H**oc autē cōuenit dicere nō solum iudeis sed etiā gentib⁹. Et ideo vno ponit idē significātia scz abba. qd̄ est hebreum. et pater qd̄ est latinū vl̄ grecū. vt ostēdat hoc ad vtrūq̄ populū pertinere. **U**nde r̄ dñs mar. 14. **A**bbā pater oīa possibilīa sūt tibi. **I**ere. 3. **P**atrem vocabis me. **H**oc autē dicimus nō tantūz sono vocis quantū intētiōne cordis. q̄ quidēz ppter sui magnitudinē clamor dicitur sicut et ad moysen tacentē dicit̄ exo. 14. **Q**uid clamas ad me scz intētiōne cordis. **S**ed ista magnitudo intentionis ex affectu filialis amoris pcedit quez in nobis spūsanctus facit. Et ideo dicit. In quo scz spūsanctus clamamus: abba pater. **U**nde ysa. 6. dicit q̄ seraphin q̄ interpretant ardentēs quasi igne spūsancti clamabant alter ad alterum. **D**einde cum dicit. **I**pe em̄ spiritus rē. ostendit idem ex testimonio spūsancti. ne forte alii quis dicat qz in nostra cōfessione ne decipimur. **U**nde dicit. **I**deo dico qz in spūsancto clamamus abba pater. **I**pe em̄ spūs testimonium reddit non quidēz exteriori voce ad aures hoīm. sicut pater prestatus est de filio suo ma. 3. sed reddidit testimonium p̄ effectū amoris filialis quē in nobis facit. Et ideo dicit qz testimonium reddit nō aurib⁹ sed spiritui nostro rē. **A**ct. 3. **N**os testes sumus horū vborum. **D**einde cū dicit. **S**i autē filij rē. ponit maiorē. Et p̄tō ostēdit qz filijs debet hereditas dicēs. **S**i autē aliq̄ filij per spūsanctum. sequitur etiam qz sint heredes. qz non soluz filio naturali sed etiā adoptiuo debet hereditas. 1. pe. 1. **R**egenerauit nos i spē viuā i hereditatē rē. ps. **H**ereditas mea p̄clara est mihi. 2. ostendit q̄ sit ista hereditas. Et p̄mo describit eā q̄tuz ad deū patrē dicēs. **H**eredes q̄dem dei. **D**icit autē aliquis heres alicui⁹ existere q̄ principalia eius bona p̄cipit seu adipiscit. nō autē q̄ aliqua munuscula recipit. sicut legitur. gen. 25. **Q** abraā dedit cūcta q̄ possedit ysaac. filijs autē **M**adinarū largitus ē munera. **B**onum autē principale q̄ deus diues ē: est ipemet. **E**t em̄ diues p̄ seipm̄ et nō p̄ aliqd̄ aliud. qz extrinsecorū bonorū nō indiget. vt dicit in ps. **U**nde ipm̄ deū adipiscitur filij dei p̄ hereditatē. vnde ps. **D**ñs pars hereditatis mee. **A**ct. 3. **P**ars mea dñs dixit aīa mea. **S**ed cum filij hereditatē nō adipiscat nisi p̄ defuncto. videt qz hō nō possit esse heres dei q̄ nunq̄ decedit. **D**icendū est autē qz illō habet locū in bonis corporalib⁹ q̄ simul a multis possideri nō possunt. et ideo necesse est vnū decedere vt alij succedat. sed bona spūalia simul a multis haberi possunt. et ideo nō oportet patrem decedere vt filij sint heredes. **P**otest tñ dici qz de⁹ decedit nobis inq̄rum est in nob p̄ fidem. erit autē nra hereditas inq̄rum videbim⁹ cū p̄speciē. **S**edō describit hanc hereditatē ex pte xpi dicēs. **L**os heredes autē xpi qz ipse cū sit principalis filij a q̄ nos filiationē p̄cipiam⁹. ita est p̄ncipalis heres cui in hereditate cōiungimur. **M**a. 22. **H**ic est heres rē. **M**ich. 1. **A**dhuc heredē adducā tibi. **D**einde cū dicit. **S**i tñ cōparimur rē. ostendit causāz dilationis huius vite gloriose. **E**t p̄

mo ponit causam ex pte passionū. sc̄do ponit p̄m inentia glorie ad passiones ibi. **E**xistimo em̄ rē. **C**irca p̄mum cōsiderādū est qz xps q̄ est p̄ncipalis heres ad hereditatem glie puenit p̄ passiones. **L**uc. vltio. **N**ōne oportuit xpm̄ pati et tra intrare in gloria suaz? **H**ō autē nos faciliōr modo debem⁹ hereditatē adipisci. **E**t ideo etiā nos oportet p̄ passiones ad illā hereditatē puenire. **A**ct. 14. **P**er multas tribulationes oportet nos intrare in regnū dei. **N**ō em̄ statim immortale et impassibile corp⁹ accipim⁹ vt simul cū xpo pati possim⁹. **U**nde dicit. **S**i tñ cōparimur id ē si simul patienter sustinem⁹ tribulationes huius mūdi vt rē cū xpo gloriificemur. 2. thi. 2. **S**i cōmorui sum⁹ rē conregna binus.

LECTIO QUARTA.

Existimo enim qz non sunt condigne passiones huius temporis ad futuram gloriam que reuelabitur in nobis. **N**am expectatio creature reuelationem filioꝝ dei expectat. **V**anitati enīz creatura subiecta est non volens: sed ppter eū qui subiecit eam in spe. quia rē ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis in libertatem glorie filioꝝ dei. **S**cimus enīz qz omnis creatura ingemiscit et parturit vsqz ad huc. **S**upra ap̄tus assignauit causam dilationis imortalis vite q̄ ē hereditas filioꝝ dei. ex eo qz oportet nos xpo cōpari vt ad ei⁹ glorie societate pueniamus. **E**t qz posset alius quis dicere onerosam esse hereditatē huiusmodi ad quaz nō potest nisi p̄ tolerantiā passionū pueniri. idēz hic ostēdit excellentiā future glie ad passiones p̄ntis temporis. **E**t p̄mo ponit qz intēdit. sc̄do ostēdit p̄positum ibi rē. **N**ā expectamus rē. **D**icit ergo primo. dicitū est qz oportet nos pati vt et gloriificemur nec debem⁹ refugere passiones vt gloriā habeam⁹. **E**xistimo em̄ ego q̄ vtrūq̄ expe⁹ sū. eccl. 34. **U**t in multis exptus cogitabit m̄tra. **I**pe abūdanter passiones sustinuit sc̄dm illud. 2. cor. 11. **I**n laboribus et carceribus abūdanter. **I**pe etiā future glorie cōteplator fuit sc̄dm illud. 2. cor. 12. **R**aptus ē in paradīsum rē audiuit archana vba rē. **H**oc inq̄ existimo qz passiones hui⁹ temporis nō sunt condigne ad futurā gloriā q̄ reuelabit in nobis. **U**bi quattuor ponit ad ostēdēdum excellentiam illius glorie. primo quidem designat eius eternitatē cuz dicit. **A**d futurā scz post hoc tēpus. nihil autē est post hoc tēpus nisi eternitas. **U**nde illa gloria excedit passiones hui⁹ tēporis sicut eternū tempale. 2. cor. 4. **I**d qd̄ in presenti est momentaneū et leue tribulationis nre supra modū in sublimitate eternū glie pōdus opatur i nob. **S**ec̄do designat eius dignitatē cū dicit. **G**loriam q̄ claritatē quādā dignitatis insinuat ps. **E**xultabunt sc̄ti in glia. tertio designat manifestationē cū dicit. **Q**ue reuelabit. **N**ūc enīz gloriā q̄dem hnt sc̄ti s̄z occultatā in cōscientia. 2. cor. 1. **G**loria nostra hec est testimonij cōscientie nre. **T**ūc autē glia illa in aspectu oīm reuelabitur rē bonorū rē malorum de quibus dicit sap. 5. **M**irabunt in subitatioe in sperate salutis. q̄to designat eius veritatē cuz dicit. **I**n nobis. **G**loria em̄ hui⁹ mundi vana est qz est in his que sunt extra hoīem. puta in apparatu diuitiarū et in opinione hominū. ps. **I**n multitudine diuitiarū suaz gloriātur. **S**ed illa glia erit de⁹ eo qd̄ est intra hoīes sc̄dm illud luc. 17. **R**egnum dei intra vos ē. **S**ic igitur passiones hui⁹ temporis si secundū se considerentur multum deficiūt a quātitate huius glorie. **Y**sa. 54. **A**d punctum in modico dereliqui te et in miserationibus magnis congregabo te

Sed si considerent huiusmodi passiones inquantum eas aliquis volutarie sustinet propter deum ex caritate quam in nobis spiritus sanctus facit. sic ex condigno per huiusmodi passiones homo merebitur vitam eternam. Nam spiritus sanctus est fons cuius aque. i. effectus saluti in vitam eternam. ut dicitur Jo. 4.

¶ Deinde cum dicitur. Nam expectatio creature etc. ostendit propositum per excellentiam illius glorie. Et primo ex expectatione creature. 2º ex expectatione apostolorum ibi. Non solum autem etc. circa primum tria facit. primo ponit expectationem creature. 2º manifestat eam ibi. Vanitati enim etc. Dicit ergo primo. dicitur quod etiam futura gloria excedit passiones presentes. Et hoc tamen manifestum est. Nam expectatio creature id est ipsa creatura expectans expectat revelationem filiorum dei: quod ut dicitur. 1. Job. 3. Hunc filii dei sumus et nondum apparuit quod erimus. Occultatur enim dignitas diuine filiationis in sanctis propter exteriores passiones: sed postmodum reuelabitur illa dignitas quam in mortalibus et gloriosam vitam suscipient. ita quod ex persona ipsorum dicitur sap. 5. Ecce quod computati sunt inter filios dei. Dicit autem expectatio. expectat ut talis geminatio intentione expectationis designet. secundum illud. ps. Expectans expectaui dominum. Sciendum est autem quod creatura hic tripliciter accipi potest. Uno modo homines iusti qui specialiter creatura dei dicuntur. Alii quod permanent in bono in quo creati sunt. Alii propter excellentiam quod omnis creatura quodammodo eis deseruit. Ita. 1. Voluntarie genuit nos verbo veritatis ut simus iniustus aliquid creature eius. Nec autem creatura id est homo iustus expectat revelationem glorie filiorum dei tanquam premium sibi reponendum. Alii. 2. Expectantes beatam spem et aduentum glorie magni dei. Secundo potest dici creatura ipsa humana natura que subicitur bonis gratie que quidem in hominibus iniustus nondum iustificata est. sed est sicut infans. In hominibus autem iam iustificatis sicut sunt elementa huius mundi sed tamen est adhuc in formis respectu illius forme quam est acceptura per gloriam. Sic igitur ipsa creatura id est nos ipsi secundum quod consideramus in bonis nature expectat revelationem glorie filiorum dei. Sed etiam nobis competit per gratiam sicut si dicamus quod materia expectat formam vel colores expectant completionem ymaginis. sicut dicitur glo. Job. 14. Cunctis diebus quibus nunc milito expecto donec veniat immutatio mea. Tertio modo potest intelligi de ipsa creatura sensibili sicut sunt elementa huius mundi sed illud sap. 13. Magnitudine speciei et creature cognoscibiliter poterit eorum creator videri. Huiusmodi autem creatura dupliciter aliquid expectat. nam expectatio creature sensibilis secundum quod est a deo ordinatur ad aliquem finem. quod quidem contingit dupliciter. Uno modo secundum quod deus imprimat aliquam formam et virtutem naturalem huiusmodi creature: ex qua inclinatur ad aliquem finem naturalem. puta si dicamus quod arbor expectat fructificationem et ignis expectat locum sursum. Alio modo creatura sensibilis ordinatur a deo ad aliquem finem qui superexcedit formam naturalem ipsius. Sicut enim humanum corpus induitur quadam forma glorie supernaturali. ita tota creatura sensibilis in illa gloria filiorum dei quamdam nouitatem glorie consequetur secundum illud apoca. 21. Vidi celum nouum et terram nouam. Et per hunc modum creatura sensibilis expectat revelationem filiorum dei. ¶ Deinde cum dicitur. Vanitati enim etc. manifestat predictam expectationem. Et primo ponit necessitatem expectandi. secundum expectationis terminum ibi. Quia et ipsa creatura etc. tertio expectationis signum ibi. Scimus enim quod omnis creatura etc. Necessitas autem expectandi est ex defectu cui subiacet creatura. Cui enim nihil deficit non habet necesse aliquid expectare. Defectum autem creature ostendit dicens. Vanitati enim creatura subiecta est. Et si quidem per creaturam intelligatur homo iustus. sic in-

telligitur subijci vanitati id est istis rebus corporalibus que sunt mutabilia et caduca. Unde dicitur vana secundum illud ecci. 1. Vanitas vanitatum et omnia vanitas. Subijci autem eis propter necessitatem presentis vite circa ea occupationem habebis. Non tamen volens quod huiusmodi temporalia non amat sicut illi contra quos dicit in ps. Et quid diligitis vanitatem et queritis mendacium. Sed tamen huiusmodi vanitati subijciatur talis creatura propter eum id est propter ordinationem dei que subiecit eam id est hominem iustum huiusmodi sensibilibus creaturis et tamen in spe ut scilicet quibus a tali occupatione homo liberet in resurrectione scilicet quando neque nubet neque nubentur sed erunt sicut angeli in celo. Ma. 22. Si vero intelligatur creatura ipsa humana natura sic est subiecta vanitati id est passibilitati secundum illud ps. Veritatem enim vniversa vanitas omnis homo viuens. Non tamen volens quia talis vanitas est humane nature in pena inflicta. Quia autem est inuoluntaria sicut et culpa voluntaria. sed in huiusmodi passionibus humane natura subijciatur propter eum id est propter sententiam dei qui subiecit eam scilicet humanam naturam defectibus sed tamen in spe quibus euadendi huiusmodi passiones. ysa. 28. Non impetui triturans triturabit. Si autem intelligatur de creatura sensibili. sic talis creatura subiecta est vanitati id est mutabilitati non volens. Huiusmodi enim defectus que consequuntur mutabilitatem sicut corruptio et senium et alia huiusmodi sunt contra naturam particularem huius vel illius rei cuius appetitus est ad conservationem licet sint secundum naturam vniuersalem. Sed nihilominus huiusmodi vanitati creatura sensibilis subijciatur propter eum id est propter ordinationem dei qui subiecit eam in spe id est in expectatione gloriose nouitatis ut supra dictum est. ¶ Deinde cum dicitur. Quia et ipsa creatura etc. ostendit terminum predictae expectationis. Non enim est vana eius expectatio vel spes quod et ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis in libertatem glorie filiorum dei. Et si quidem per creaturam intelligatur homo iustus. per seruitutem corruptionis intelligitur cura querendi victum et vestitum et alia quibus seruitur nostre mortalitati que est quodam seruitus. a qua liberabitur sancti redemptes in libertatem glorie filiorum dei. Qui quantum nunc habeat libertatem iusticie que est a seruitute peccati nondum tamen habent libertatem glorie que est a seruitute miserie Job. 39. Quis dimisit onagrum liberum. Si vero per creaturam intelligatur humana natura ipsa liberabitur a seruitute corruptionis id est ad libertatem a passibilitate et corruptione. et hoc tendens in libertatem glorie filiorum dei. que est non solum a culpa sed etiam a morte. secundum illud. 1. cor. 15. Absorpta est mors in victoria tua. Si vero intelligatur de creatura sensibili: sic ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis id est mutabilitatis que in quolibet mutatio est aliquid corruptio. ut aug. dicit et etiam phisus in 8. per hoc et hoc in libertatem glorie filiorum dei. quia hoc etiam libertati glorie filiorum dei congruit. ut sicut ipsi sunt innouati etiam eorum habitatio innouetur. ysa. 62. Ego creabo celos novos et terram nouam. et non erit in memoria priora id est prior mutabilitas creature. quod et ipsa etc. secundum primum sensum. Ac si dicat. Non solum nos apostoli sed etiam alij iusti. In sensu autem. 2º non solum iusti sed etiam ipsa humana natura que in quibusdam modis est renouata per gratiam. In 3º autem sensu intelligendum est ac si dicat. Non solum homines sed alia creatura. ¶ Deinde cum dicitur. Scimus enim etc. ponit signum expectationis dicens: Scimus enim nos apostoli per spiritum sanctum instructi et etiam per experientiam quod omnis creatura ingemiscit et parturit usque adhuc. Sed quidem si intelligatur de creatura sensibili habet difficultatem. Primo quidem quantum ad hoc quod dicitur ingemiscit et parturit. Hoc enim conuenire videtur non nisi creature rationali. sed potest sic exponi ut hoc quod dicitur

Ad Romanos

ingemiscit. Ad sit ei. qd dixit nō volēs. In illis em̄ ingemiscimus. que nre voluntati repugnāt. Sic ergo in q̄tum defectus nature sensibilis sunt p̄tra naturā appetitū p̄ticularis nature dicit ip̄a creatura sensibilis ingemiscere. **Q**uātem dicit. parturire idē est ei qd supra dixerat. **E**xpectat. **N**ā parturire est via ad prolem p̄ducendā. sc̄d̄ autem dubium ē in hoc q̄ dicit **O**mnis creatura. q̄ sic etiam includerent corpora celestia. **U**nde r̄ glo. dicit q̄ sol r̄ luna nō sine labore statuta sibi implent spacia. sed exponendum est vt labor accipiat p̄ motu sicut r̄ requies quā dōc̄ accipit p̄o cessatione ab opere sicut de^o dic. 7. requiescisse. gen. 1. **E**t sc̄dm̄ hoc gemitus intelligit corruptio que aut miscet motui locali p̄out scilicet desinit esse in h^o vbi r̄ incipit esse in alio. p̄ parturitionē aut intelligit ordi natio celestiu corporū ad eorū inuouationē. **S**i vero exponatur de hoibus sic dicitur humana natura oīs creatura cum sp̄ali. s. q̄tum a d̄ intellectu cū aiālī quātum ad corpōris aīationē cū corporali q̄tum ad corp^o. **H**ic ergo creatura. i. homo ingemiscit partim p̄pter mala q̄ patitur partim p̄pter bona sperata q̄ differuntur. **T**ren. 1. **M**ulti gemitus mei. **P**arturit autē q̄ cū q̄dam afflictione animi sustinet dilationē glorie expectate. puer. 9. **S**pes que differet affligit aīaz. Jo. 16. **M**ulier cū parit tristitiā habet p̄s. **I**bi dolores vt parturietis. **D**icit autē vsq̄ adhuc. quia iste gemit^o nō est ablatiō p̄ nostrā iustificationē sed p̄manet vsq̄ adhuc. i. vsq̄ ad mortem vel vsq̄ adhuc. q̄ r̄ si aliquid tā sint liberati qui sūt in gloria: adhuc tamē nos sumus residui. **U**t vsq̄ adhuc q̄ nō solū antiqui patres qui fuerūt ante xpm̄ sed etiā adhuc tēpore gratie eadem patimur. 2. pe. 3. dicitur ex p̄sona impiorū. **U**bi est p̄missio aut aduent^o eius? **E**x quo patres dormierūt omnia sic p̄seuerant ab initio creature. **E**st autē sciendū q̄ q̄ creatura dei p̄o dicit omne illud quod sub deo est. **A**liqui voluerūt predicta verba exponere de qualibet creatura etiā de angelis sc̄tis. **S**ed valde incōueniēs ē vt ip̄i dicant vanitati subiecti aut ingemiscere r̄ parturire. vt ip̄i iam habeāt gloriā cui^o similitudinē expectam^o sc̄dm̄ illō. Ma. 22. **E**ripit sicut angeli dei in celis r̄ tō pueniēt^o fm̄ p̄dicta exponit.

Lectio quinta.

Non solum autē illa sed r̄ nos ipsi p̄mitias spiritus habentes. r̄ ipsi itra nos gemimus adoptionē filioꝝ dei expectantes redemptionē corporis nostri. **S**pe enim salui facti sumus. **S**pes autē que videtur non est spes. **N**am quod videt quis quid sperat. **S**i autē quod non videm^o speramus: per patientiā expectamus. **S**imiliter autem r̄ sp̄s adiuvat infirmitateꝝ nostram. **N**ā quid oremus sicut optet nescim^o. sed ip̄se sp̄s postulat pro nobis gemitib^o inenarrabilibus. **Q**ui autem scrutatur corda: scit quid desiderat spiritus q̄ secundum deū postulat pro sanctis.

Supra ostendit ap̄lus excellentiam future glorie ex expectatione creature. nūc ostēdit idē ex expectatione ap̄ostolorū. **N**ō autē potest esse p̄uū quod a magnis viris expectatur tam anxie. **E**t circa hoc duo facit. **P**rimo p̄ponit quod intēdit. sc̄d̄o p̄bat p̄positum ibi. **S**pe enim r̄c. **C**irca p̄mum trīa facit. **P**rimo p̄ponit dignitateꝝ expectantium cum dicit. **N**on solum autē illa. s. creatura expectat gloriā filioꝝ dei. sed et nos ipsi. s. ap̄ostoli habentes p̄

mitias sp̄s sancti. quia. s. sp̄m̄ sanctū r̄ tēpore prius. r̄ ceteris abundantius ap̄li habuerunt sicut r̄ in fructibus terre illud quod primo ad maturitatem puenit est pinguius r̄ magis acceptū. **He**. 2. **S**anctus isrl̄ d̄no p̄mitit fructum eius. he. 12. **A**ccessistis ad ecclesiam p̄mitioꝝ qui cōscripti sunt in celestibus. **E**x quo patet q̄ ap̄li sunt om̄ibus alijs sanctis quacūq̄ p̄rogatiua p̄fulgeant: sine v̄ginitatis: siue doctrine: siue martirij p̄ferēdi. tanq̄ abundantius sp̄m̄ sanctum habentes. **S**ed potest aliquis d̄icere q̄ quidā alij sancti maiora tozmetā iustinuerūt r̄ maiora austeritates p̄pter xpm̄ q̄ ap̄ostoli. **S**ed dicendum est q̄ magnitudo meriti principalit̄ r̄ respectu essentialis p̄mij attendit fm̄ caritatē. **C**onsistit em̄ p̄mij essentialis in gaudio qd̄ habetur de deo. **M**anifestū est autē q̄ de deo p̄ gaudebūt: q̄ p̄ amāt. **U**t r̄ illā visionē beatā d̄is suo dilecto p̄mitit d̄cēs Jo. 14. **S**i q̄s diligit me diligetur a patre meo. r̄ ego diligam eū r̄ manifestabo ei meipsum. **S**ed sc̄dm̄ q̄ritatem operum meretur homo p̄mij accē tale quod est gaudius de talibus operib^o. **A**p̄li ergo illa opera que fecerunt ex maiori caritate fecerunt. ex qua habebant cor ad multa maiora faciēda si fuisset oportunitas. **S**i autē dicat aliquis potest tantū quis conari q̄ habebit equalē caritatē cū ap̄ostolis. **D**icendū q̄ caritas bonitatis nō est a seipso sed ex gratia dei que datur vnicuiq̄ secundū mensurā donationis xpi. vt dicitur ep̄b. 4. **U**nicius autē dat gratiā p̄portionatā ei ad quod eligitur. sicut homini xpo data est excellentissima gratia. q̄ ad hoc est electus vt eius natura in vnitatē p̄sone diuine assume retur. r̄ post eum habuit maximā plenitudinem gratie beata maria que ad hoc ē electa vt esset mater xpi. **I**nter ceteros autē ad maiorem dignitatem sunt electi ap̄ostoli vt scilicet immediate ab ipso xpo accipientes: alijs traderēt ea que pertinent ad salutem. r̄ sic in eis ecclesia quodam modo fundaretur. sc̄dm̄ illud apoc. 21. **M**urus habebat fundamenta. xij. et nom̄a ap̄ostolorū erāt in eis scripta. **E**t ideo dicitur. r̄. cor. 12. **D**eus posuit in ecclesia p̄mū q̄ dem ap̄ostolos. **E**t ideo deus eis abundantioꝝ gratiam p̄ ceteris tribuit. sc̄d̄o ponit anxietatem expectationis cū dicit. **E**t ip̄i intra nos gemimus. **Q**ui quidē gemitus de signat afflictionē ex dilatione rei cuius magno desiderio expectata sc̄dm̄ illud puer. 13. **S**pes que differret affligit animam. p̄s. **L**aborant in gemitu meo. **I**ste autē gemitus nō est tam exterius q̄ interius. tum q̄ ex interiori cordis affectu p̄cedit. tum q̄ est p̄pter interiora bona. **U**nde si gnanter dicit. **I**ntra nos. **T**ren. primo. **M**ulti gemitus mei. **T**ertio ponit rem expectatā dicens. **A**doptionem filioꝝ dei expectantes. i. cōpletionē huius adoptionis. **I**nchoata enim est huiusmodi adoptio per sp̄m̄ sanctū iustificantem aīam. s. eodē **A**ccipitis sp̄m̄ adoptionis filiorum. **C**ōsumabitur autē p̄ ipsius corporis glorificationem. **U**nde supra. 5. **G**loriamur in spe glorie filioꝝ dei. **E**t h^o est quod subdit. redemptionem corporis nostri vt scilicet sicut sp̄s noster redempt^o est a peccato. ita corp^o nostrū redimatur a corruptione r̄ morte. **P**see. 13. **D**e morte redimam eos. phil. 3. **R**eformabit corpus humilitatis nostre. **U**nde cum dicit. **S**pe enim r̄c. probat quod dixerat tali ratione. **S**pes est de his que nō p̄sentialiter videntur sed in futuro expectātur. sed nos sumus salui facti per sp̄m̄. ergo expectamus in futurū complētum salutis. **P**rimo ergo ponit minorē dicens. **N**os em̄ ap̄ostoli sicut ceteri fideles spe salui facti sumus. quia scilicet licet sp̄m̄ nostre salutis habemus. p̄ma pe. p̄mo. **R**egerauerunt nos in sp̄m̄ viuam. p̄s. **S**perate in eum omnis congregatio popli. **S**ecūdo ponit maioreꝝ dicens. **S**pes autē. i. res sp̄ata q̄ videt q̄ p̄sentialiter habita nō ē spes. i. nō est res sp̄ata s̄ habita. **S**pes em̄ est expectatio futuri

Ad Romanos

Ostendit supra ap[osto]lus q[uo]d sp[irit]us sanct[us] adinuat infirmitates p[er]nit[er] vite q[ui]bus ad implecionē nostror[um] desiderior[um]. b[ea]t[us] ostendit qual[ite]r nos iuuat q[ui]bus ad exteriores euent[us] diri gendo in bonū nostrū. **A**t p[ri]mo p[ro]ponit q[uo]d intēdit. secūdo p[ro]bat p[ro]positū ibi. **M**ā quos p[re]sciuit t[er]c[io] infert quādam cōclusionē ex dictis ibi. **M**ā ergo sepabit illos t[er]c[io] **A** circa p[ri]mū duo cōsideranda occurrūt. **P**rimo quidem magnitudo beneficij que nobis a sp[irit]u sancto p[er]fertur vt. s. omnia nobis cooperent[ur] in bonū. **A**d cui[us] euidentiā cōsiderandū est q[uo]d q[uo]dquid sit in mūdo etiā si malū sit cedit in bonū vniuersū q[uo]d vt aug. dicit in ench. **D**e[us] ē adeo bon[us]: q[uo]d nihil mali esse p[er]mitteret nisi esset adeo potens q[uo]d ex q[ui]bet malo posset elicere aliquid bonū. **N**ō aut[em] semp[er] cedit malū in bonū eius in quo est sicut corruptio vni[us] animalis cedit quidē in bonū vniuersū in q[ui]bus p[er] corruptionē vni[us] generat aliud. nō t[ame]n in bonū eius q[uo]d corrumpit q[uo]d bonū vniuersū est a deo volūtū scdm se t[ame]n ad ip[s]um ordināt[ur] omēs p[ar]tes vniuersū. **E**t eadē ratio esse videt[ur] circa ordines nobilissimā p[ar]tem ad alias p[ar]tes. q[uo]d malū aliā p[ar]tem ordina tur in bonū nobilissimā. **S**ed quicquid sit circa nobilissimas p[ar]tes nō ordinat nisi in bonū ip[s]ar[um] q[uo]d de eis p[ro]pter se cura habet. **S** alij aut[em] p[ro]pter ip[s]as. sicut medicus infirmitatem pedis sustinet vt curet caput. **I**nter omēs aut[em] p[ar]tes vniuersū excellūt sancti dei ad quor[um] quēlibet p[er]tinet q[uo]d dicitur. **M**at. 25. **S**up[er] o[mn]ia bona sua cōstituet eum. **E**t ideo quicquid accidit vel circa ip[s]os vel alias res totū in bonum eor[um] cedit ita q[uo]d verificat q[uo]d dicit p[ro]uer. 11. **Q**ui stult[us] est seruiet sapienti q[uo]d. s. etiā mala peccator[um] in bonū iustor[um] cedunt vnde t[er]c[io] sp[irit]us curā de iustis habere dicit scdm illud. ps. **O**culi d[omi]ni sup[er] iustos. in q[ui]bus. s. sic de eis curat q[uo]d nihil mali circa eos p[er]mittit q[uo]d nō in eor[um] bona cōuertat. **A**t hoc quidē manifestū est q[ui]bus ad malum penalia que patiunt[ur]. **A**nde in glo. dicit q[uo]d ip[s]or[um] infirmitate ex ercet[ur] humilitas. afflictione patiā. cōtradictione sapientia. odio humilitas. **A**nde. 1. **S**i quid patimini p[ro]pter iustitiam beati. **S**ed nūquid etiā eis peccata cōuertantur in bonū? **Q**uidā dicit q[uo]d peccata cōuertent nō sub hoc q[uo]d dicit o[mn]ia. q[uo]d scdm augustinū peccatū nihil est t[ame]n nihil sunt hoies cū peccāt. **S**ed cōtra hoc est q[uo]d in glo. sequit[ur]. **A**sq[ue] adeo talib[us] deus o[mn]ia cooperatur in bonū vt si qui horum deuant t[er]rorib[us] et exorbitant etiā hoc ip[s]um eis faciat p[ro]ficere in bonū. **A**nde t[ame]n in ps. dicit. **C**ū ceciderit iustus nō collidetur q[uo]d d[omi]nus supponit manū suā. **S**ed scdm hoc videtur q[uo]d semp[er] tales in maiori caritate resurgūt q[uo]d bonū hoies in caritate cōstitit. quā si nō habeat apostol[us] se nihil esse recognoscit. 1. cor. 13. **S**ed dicendū est q[uo]d bonū hoies nō solum cōstitit in q[ui]tate caritatis sed p[er]cipue in ip[s]ius p[ro]ferantia vsq[ue] ad mortē scdm illud. **M**at. 24. **Q**ui p[ro]seuerauerit vsq[ue] in finē hic saluus erit. **A**t hoc aut[em] q[uo]d iust[us] cadit resurgit cautior t[ame]n humilior. **A**nd[em] in glo. subdit post q[uo]d dixerat q[uo]d hoc ip[s]um faciat eis in bonū p[ro]ficere. q[uo]d sibi humiliores redeūt atq[ue] doctiores. **D**iscit em[en] cū tremore se exultare debere. nō quasi arrogādo sibi tanq[uam] de sua virtute si duciā p[er]manendi. **E**t scdo optet cōsiderare quib[us] hoc b[ea]t[us] cūm cōpetat. **A** circa q[uo]d p[ri]mo at[em] dicitur aliquid ex p[ar]te hominis cū dicit. **D**iligētib[us] de[us]. **D**e[us] em[en] dilectio est in nob[is] p[er] inhabitantē sp[irit]um vt habitū est supra. 1. **I**p[s]e aut[em] sp[irit]us sanct[us] est qui nos dirigit in viā rectā vt dicit in ps. **A**nd[em] dicit. 1. pe. 3. **Q**uis est qui vobis noceat si boni emulatores fueritis: **E**t in ps. **P**ax multa diligentib[us] leges tuam t[ame]n nō est illis scādalum. **A**t hoc rōnabiliter. q[uo]d vt dicitur p[ro]uer. 8. **E**go diligētes me diligo. diligere est bonū velle dilecto dei aut[em] velle est opari. **E**tia em[en] quecuq[ue] voluit fecit vt in ps. dicit. **E**t ideo p[er] o[mn]ia cōuertit in bonū hijs qui eū diligūt. scdo attendit id q[uo]d est ex p[ar]te dei. qui p[ri]mo fideles a b[ea]t[er]no p[re]destinauit. scdo ex t[em]p[or]e vocat.

tertio sanctificat t[ame]n hec tria t[ame]n agit cū dicit. **H**is qui scdm p[ro]positum vocati sunt sancti. i. p[re]destinati vocatis t[ame]n sanctificatis. vt p[ro]positū referat ad p[re]destinationē que scdm aug. est p[ro]positū miserendi. **E**p[isto]l. 1. **P**redestinati scdm p[ro]positū eius. **Q**uod dicit vocati. ad vocacionē. **Y**sa. 41. **V**ocavit eū vt sequeret se. **Q**uod dicit sancti ad sanctificationē scdm illud **L**e. 21. **E**go d[omi]nus qui sanctifico vos. **H**oc aut[em] ap[osto]lus se scire dicit ex p[er]sona sanctor[um] dicens. **S**cm. sap. 10. **D**edit illi sciam sanctor[um]. **P**rocedit aut[em] hec scia tum ex experimento. tum etiam ex cōsideratione efficacit[er] caritatis. **A**nt. 8. **F**ortis est vt mors dilectio. **E**t etiā p[re]destinationis eterne. **Y**sa. 46. **H**is volūtas mea implebit[ur] et omne p[ro]siliū meū fiet. **D**einde cū dicit. **M**ā quos p[re]sciuit t[er]c[io] p[ro]bat q[uo]d dixerat tali rōne. **N**ullus p[ot]est nocere hijs quos de[us] p[ro]mouet. **S**ed p[re]destinatos diligentes de[us] deus p[ro]mouet. **E**rgo nihil p[ot]est eis nocere. sed o[mn]ia cedunt eis in bonū. **P**ri[us] ergo p[ro]bat minorē. s. q[uo]d eos de[us] p[ro]moueat. 1. maiorē. s. q[uo]d p[ro]mouit a deo nihil p[ot]est esse nociuū ibi. **Q**uid ergo dicem[us] t[er]c[io]. **A** circa p[ri]mū duo facit. **P**rimo p[ro]ponit ea que sunt ad p[ro]motionē sanctor[um] ab eterno. 1. ea que sunt ex t[em]p[or]e ibi. **Q**uos aut[em] p[re]destinauit t[er]c[io]. **P**onit aut[em] duo circa p[ri]mū. s. p[re]sciam t[ame]n p[re]destinationē eor[um] dicit. **M**ā quos p[re]sciuit t[ame]n quos p[re]destinauit. **D**icit aut[em] quidam q[uo]d p[re]destinatio hic accipit[ur] p[er] preparatione que est i[n] t[em]p[or]e. quā. s. de[us] p[re]parat sanctos ad grām t[ame]n hoc dicunt ad distinguendū p[re]sciam a p[re]destinatione. **S**ed si recte cōsideret[ur] vtrūq[ue] est eternū t[ame]n dicit rōne. **M**ā sicut dicit[ur] est supra p[ri]mo. sup[er] illud qui p[re]destinat[ur] est. p[re]destinatio im portat p[er]dinationē quādam in alio eor[um] que quis est facturus. **A**d eterno aut[em] de[us] p[re]destinauit b[ea]t[us] que sanctis suis erat daturus. **A**nd[em] p[re]destinatio est eterna. differt aut[em] a p[re]scia scdm rōnem q[uo]d p[re]scia importat solā noticiā futuror[um]. sed p[re]destinatio importat cālitatem quādam respectu eor[um]. **A**t ideo de[us] habet p[re]scia t[ame]n de peccatis. sed p[re]destinatio est de bonis salutarib[us]. **A**nde ap[osto]lus ad ep[isto]l. p[ri]mo dicit **P**redestinati scdm p[ro]positū eius vt sim[us] in laudē t[er]c[io]. **A** circa ordinē aut[em] p[re]scie t[ame]n p[re]destinationis. dicunt quidam q[uo]d p[re]scia merito bonor[um] t[ame]n malor[um] est ratio p[re]destinationis t[ame]n p[ro]batōnis vt. s. intelligat q[uo]d deus p[re]destinet alijs q[uo]d p[re]scit eos b[ea]t[us] opaturus t[ame]n i[n] xp[ist]o creditos. **E**t scdo h[oc] littera sic legit[ur]. **Q**uos p[re]sciuit cōformes fieri ymaginis filij eius hos p[re]destinauit. **E**t h[oc] quidē rationabil[iter] dicere tur. si p[re]destinatio respiceret in vitam eternā que dat[ur] meritis sed sub p[re]destinatione cadit cōsue beneficijs salutare quod est homini ab eterno diuinit[er] p[re]paratū. **A**nde eadē ratione o[mn]ia b[ea]t[us] que nobis confert[ur] ex t[em]p[or]e p[re]parat nos ab eterno. **A**nd[em] ponere q[uo]d aliq[ui]d meritū ex p[ar]te n[ost]ra p[ro]ponat cuius p[re]scia sit ratio p[re]destinationis nihil est aliud q[uam] gratiā ponere dari ex meritis nostris. t[ame]n q[uo]d p[re]cipuum bonor[um] o[mn]ium est ex nob[is] t[ame]n cōsumatio est ex deo. **A**nd[em] cōuenienti[er] sic ordinat[ur] littera. **Q**uos p[re]sciuit hos et p[re]destinauit fieri cōformes ymaginis filij sui. **E**t ista cōformitas nō sit ratio p[re]destinationis sed termin[us] vel effectus. **D**icit enim ap[osto]lus ep[isto]l. p[ri]mo. **P**redestinauit nos in adoptionē filior[um] dei. **N**ihil enim aliud est adoptio q[uam] illa cōformitas. **I**lle enim qui adoptat in filium dei cōformatur vero filio eius. **P**rimo quidē in iure p[re]cipiende hereditatis. sicut supra eodē dicit[ur] est. **S**i filij t[ame]n heredes. **H**eresedes quidē dei coheredes aut[em] xp[ist]i. scdo in p[ar]ticipatione splendoris ip[s]ius. **I**p[s]e enim genuit[ur] est a patre tanq[uam] splendor glorie eius. **H**e. p[ri]mo. **A**nd[em] p[ro] hoc q[uo]d factos illuminat de lumine sapie[ntie] t[ame]n gratie facit eos fieri cōformes sibi. **A**nd[em] in ps. dicit. **I**n splendoribus sanctor[um] ex vtero ante luciferum genui te. i. p[er]fundē cōm splendorē sanctorum. **Q**uod aut[em] dicit. **Y**maginis filij eius. p[ot]est intelligi dupli citer. **U**no modo vt sit cōstructio appositiva. vt sit sensus

conformes imaginis filii eius qui est imago. Col. 1. Qui est imago inuisibilis dei. Alio modo potest intelligi ut sit constructio transitiva: ut sit sensus: predestinavit nos fieri conformes filio suo: in hoc quod portemus eius imaginem. 1. corin. 15. Sicut portavimus imaginem terreni: sic portemus imaginem celestis. Dicit autem. Quos predestinavit non quod omnes predestinavit: sed quod eos predestinare non poterat nisi presciret. Iere. 1. Primum quod te formarem in utero noui te. Quid autem ex hac predestinatione sequatur subiungit. Ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Sicut enim deus suam naturalem bonitatem voluit alijs communicare: participando eis similitudinem sue bonitatis ut non solum sit bonus sed etiam actor bonorum. ita filius dei voluit conformitatem sue filiationis alijs communicare ut non solum sit ipse filius: sed etiam primogenitus filiorum. Et sic quod generatione eterne nam est unigenitus. secundum illud Io. 1. Unigenitus qui est in sinu patris secundum collationem gratie sit primogenitus in multis fratribus. Apoc. 1. Qui est primogenitus mortuorum et princeps regum terre. Habet igitur Christus nos fratres: tum quod nobis similitudinem sue filiationis communicavit: sicut hic dicitur. tum quod similitudinem nostre nature assumpsit. secundum illud Heb. 2. Debuit pro omnibus fratribus assumi. Deinde cum dicitur. Quos autem predestinavit etc. ponit ea que ex tempore sancti diuinitus consequuntur. Et primo ponit vocationem cum dicitur. Quos predestinavit hos et vocavit. predestinatio autem eius irrita esse non potest. secundum illud Ysa. 14. Iuravit dominus exercituum dicens. Si non ut putavi ita erit et quod me te tractavi sic eueniet. Primum autem in quo incipit predestinatio impleri est vocatio hominum: que quidem est duplex. Una exterior que fit ore predicatoris. puer. 9. Misit ancillas suas ut vocarent ad arcam. Hoc modo deus vocavit Petrum et Andream ut dicit Mattheus. 4. Alia vero vocatio est interior que nihil aliud est quam quidam mentis instinctus qui cor hominis mouet a deo ad assensum illis que sunt fidei vel virtutis. Ysa. 41. Quis suscitauit ab oriente iustum et vocauit eum ut sequeretur se: Et hec vocatio necessaria est. quod cor nostrum non se ad deum conuerteret nisi ipse deus nos ad se traheret. Io. 6. Nemo potest venire ad me nisi pater qui misit me traxerit eum. Tere. 5. Conuertere nos dicit ad te et conuertemur. Et etiam hec vocatio est efficax in predestinatis. quod huiusmodi vocationi assentiunt. Io. 6. Omnis qui audiuit a patre meo et didicit venit ad me. Unde secundo ponit iustificationem cum dicitur. Quos vocavit hos et iustificauit. scilicet gratiam infundendo supra. 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius. Hec autem iustificatio et si in aliquibus frustratur quod non perseverant usque in finem: in predestinatis tamen nunquam frustratur. Unde tertio ponit magnificationem cum subdit. Hos et magnificauit. Et hoc dupliciter. scilicet. Uno quidem modo per perfectum virtutis et gratie. Alio autem modo per exaltationem glorie. Sap. ultimo. In omnibus domine magnificasti populum tuum et honorasti. Ponit autem preteritum pro futuro si intelligatur de magnificatione glorie vel propter certitudinem futuri vel quod in quibusdam est futurum in alijs est completum. Deinde cum dicitur. Quid ergo dicemus etc. manifestat maiorem scilicet quod propter a deo nullus potest nocere. Et primo ostendit quod non possit pati detrimentum pro malo peccato. secundo quod nec pro malo culpe ibi. Quis accusabit etc. Malus pene est duplex. Unum quidem consistit in illatione malorum. aliud in subtractione bonorum. Primo ostendit quod illi qui propter uent a deo non patiuntur detrimentum pro conatu alicuius peccati dicens. Quid ergo dicemus? quasi dicat. Cum tot bona deus suis electis prestat quid potest dici contra hec vel scilicet predicta dei beneficia annullentur quasi diceret. Absibil. puer. 21. Non est sapientia et non est prudentia et non est consilium contra dominum. Vel quid dicemus? Ad hec si aspiciet et oportet nos obstupescere. Abacuc. 3. Secundum

aliam litteram. Consideraui opera tua et expandi. Vel quid dicemus ad hec. scilicet. quid poterimus deo retribuere tot beneficijs dignum? ps. Quid retribuam domino pro omnibus que retribuit mihi? Et subiungit. Si deus pro nobis est scilicet predestinando vocando iustificando et magnificando: quis contra nos scilicet esse poterit efficaciter. Ps. 5. Sicut simul quis est aduersarius meus? Job. 17. Pone me iuxta te et cuius vis manus pugnet contra me. Secundo ostendit quod sancti dei non possunt pati detrimentum ex subtractione bonorum dicens. Qui etiam proprio filio non pepercit. Cum autem supra de multis filijs mentionem fecisset dicens. Accepistis spiritum adoptionis filiorum: ab omnibus illis hunc filium separat dicens. Propro filio suo id est non adoptato ut heretici mentiunt sed naturali et coeterno. Io. ultimo. Et simus in vero filio eius Iesu Christo. de quo pater dicit. Mattheus. 3. Hic est filius meus dilectus. Quare dicitur non pepercit. intelligendum est quod eum a pena non exemit. Ita culpa in eo non fuit cui parci potuisset. puer. 13. Qui percipit virge odit filium suum. Non tamen deus pater filio suo non pepercit ut ei aliquid accresceret qui est pro omnia deus peccatoris. sed propter nostram utilitatem eum passioni subiecit. Et hoc est quod subdit. Sed pro nobis omnibus tradidit. illud id est exposuit eum passioni pro expiatione peccatorum nostrorum. scilicet. 4. Tradidit est propter delicta nostra. Ysa. 53. Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum. Tradidit eum deus pater in mortem: eum incarnari et pati statuens et humane eius voluntari inspirando charitatis affectum qua passionem spontaneus subiret. Unde ipse seipsum tradidisse dicit epistolam. 5. Tradidit semetipsum pro nobis. tradidit etiam eum iudas et iudei exterius aliquid operando. ut supra. 5. habitum est. Est autem notandum quod dicitur. quod etiam proprio etc. Quasi dicat. Non solum alios sanctos pro salute hominum tribulationi exposuit secundum illud Ioseph. 6. Propter hoc dolui in prophetis. 2. cor. 1. Cum tribulamur pro vestra exhortatione et salute. Sed etiam proprio filium suum. In ipso autem filio dei omnia existunt sicut in primordiali preopatina causa. Col. 1. Ipse est ante omnia etc. Unde eo tradito nobis: omnia sunt data nobis. Unde subdit. Quod non etiam cum illo scilicet dato nobis omnia donauit nobis. ut scilicet omnia cedant in bonum nostrum. superiora quidem soluitur persone ad fruendum. rationales spiritus ad conuiuendum. omnia inferiora ad utendum non solum pro spera sed etiam aduersa. 1. corin. 3. Omnia vestra sunt: vos autem Christi: Christus autem dei. Unde pater quod sicut in ps. dicitur. Nihil deest timentibus eum.

Lectio septima.

Quis accusabit aduersus electos dei? Deus qui iustificat. Quis est qui condemnat? Christus Iesus qui mortuus est: immo qui et resurrexit: qui est ad dexteram dei qui etiam interpellat pro nobis. Quis ergo nos separabit a charitate Christi. Tribulatio an angustia: an fames: an nuditas: an periculum: an persecutio: an gladius? Sicut scriptum est. Quia propter te mortificamur tota die. estimati sumus sicut oues occisionis. Sed in his omnibus superamus: propter eum qui dilexit nos. Certus sum enim. quod neque mors: neque vita: neque angeli: neque principatus: neque virtutes: neque instantia: neque futura: neque fortitudo: neque altitudo: neque profunditas: neque crea-

Ad Romanos

tura alia poterit nos separe a charitate dei: que est in christo iesu dño nostro.

Post q̄ ap̄tus ostendit q̄ sancti quos deus p̄mouet hulum detrimentū pati possunt quasi a malo pene. hic ostēdit q̄ nulluz detrimentū pati possunt quasi a malo culpe. Et primo ostendit p̄positū. secundo excludit quandā obuiationem ibi. Christus iesus r̄. Circa primū considerādum est q̄ aliquis p̄pter culpaz leditur a duob⁹. Primo quidē ab accusatōe. secundo a iudice cōdemnate. Primo ergo ostendit q̄ nulla accusatio possit esse sanctis dei nociua. et hoc ratione diuine electionis. Qui em̄ aliquē eligit ex hoc ipso eum approbare videt. Sancti aut̄ sunt electi a deo. Ep̄. 1. Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem: ut essemus sancti. Qui accusat improbat eum quem accusat. Non est aut̄ alicuius accusatio contra dei approbationē. Et ideo dicit. Quis accusabit. s. efficacit̄ aduersus electos. i. aduersus eos quos de⁹ elegit ut sunt sancti. Unde dicit apoc. 12. Proiectus est accusator: fratrum nostrorū. Secundo ostendit q̄ nullius accusatio pōt esse sanctis nociua. Et hoc etiam ostendit ex alto dei beneficio quo. s. de⁹ nos iustificat. q̄d q̄dē beneficiū f̄mittit dicens. Deus. s. est qui iustificat f̄m illō q̄d supra dictū est Quos vocauit hos et iustificauit. 1. cor. 6. S; iustificati estis. Cōdemnatio aut̄ contra iniustos locū habet. Quis est ergo q̄ cōdemnet iustificatos a deo? Job. 34. Ip̄o cōcedente pacem quis est qui condemnet? Deinde cū dicit. Christus iesus excludit obuiationem. postea aliquis timere ne a christo iesu aliquis accusaretur et condemnaretur tanq̄ transgressor mādati ipsius xpi. sicut et de moyse dñs dicit. Jo. 5. Et qui accusat vos moyses in quo spe ratio. Et q̄ etiam ab ipso condemnaret eo q̄ ipse est cōstitutus a deo iudex uiuorum et mortuorum. ut dicit act. 10. Ipse etiam est immunis a peccato. 1. cor. 2. Qui peccatum non fecit. et ideo ydoneus videt̄ ad accusandū et condemnandū f̄m illud Jo. 8. Qui sine peccato est vestrum p̄m⁹ in illā lapidē mirat. Et tō dicit xps iesus. Quasi dicat. Nūquid christ⁹ iesus accusabit aduersus electos dei vel etiam eos condemnabit? Et ostendit q̄ nō: q̄ etiā ip̄e f̄m humanitatē suam magna beneficia satis confert sicut et f̄m suam diuinitatē. Et ponit quattuor humanitatis ipsius beneficia. Primo quidē mortē cum dicit. Qui mortuus est sc; p̄ nostra salute. 1. p̄e. 3. Christ⁹ semel p̄ peccatis nostris mortuus est. Secundo resurrectionē p̄ qua. s. nos uiuificat et nūc uita sp̄iali et tandē uita corporali. T̄n̄ subdit. Qui et resurrexit ut supra. 4. Resurrexit p̄p̄t iustificationem nostram. Addit aut̄ immo. q̄ potius est nūc cōmemorandus ex virtute resurrectionis q̄ ex infirmitate passionis. 2. cor. 1. ultimo. Nam si crucifixus est ex infirmitate nostra: uiuit ex virtute dei. Tertio ipsam patris confessionem cū dicit. Qui est a dextis dei id ē in equalitate dei patris f̄m naturam diuinā et in potioribus bonis eius f̄m naturam humanā. Et hoc etiam est ad gloriā nostrā q̄ ut dicit Ep̄. 2. Cōsedere nos fecit in celestibus in christo iesu. Inquantū em̄ nos membra eius sum⁹ nos in ipso deo patri cōsedemus. Apoc. 3. Qui uicerit dabo ei sedere meū in throno meo sicut ego uici et sedi cum patre meo in throno eius. Quarto interpellationē eius cū dicit. Qui etiā interpellat p̄ nobis quasi aduocatus n̄r̄ crist⁹. Jo. 2. Aduocatū habemus apud patrē: iesu xpm. Ad officium aduocati p̄tinet non q̄ accusat vel condemnet s; magis accusatorē repellat et cōdemnationē impediat. Dicitur aut̄ p̄ nobis interpellare dupliciter. Uno mō p̄ nobis orando f̄m illud Jo. 17. Non p̄ his ergo tantuz sc; ap̄ta sed his qui credituri sunt p̄ uerbuz eorū in me. Nūc autē eius interpellatio p̄ nobis est uoluntas ipsius de ue

stra salute Jo. 17. Solo ut ubi sum ego et illi sint mecum: Alio modo interpellat p̄ nob̄ humanitatē p̄ nobis assumptaz et mysteria in ea celebrata conspectui paterno representando. Heb. 9. Introiuit in ipsum celum ut appareat nunc uultui dei p̄ nobis. Deinde cum dicit. Quis ergo nos separabit et. Infert cōclusionē ex dictis. Et quia hec conclusio quasi incredibilis uidet̄ inexpertis: p̄ponit eam p̄ moduz questionis. Unde tria facit. primo p̄ponit questionem. secundo ostendit necessitatē questionis p̄ponite ibi. Sicut scriptū est r̄. tertio ponit solutionē ibi. In his omnibus r̄. Potest aut̄ hec questio ex premissis duplici ratione concludi. Primo quidē sic. Tot beneficia sunt nobis diuinitus collata et tam efficacit̄ ut nullus contra ea possit. Sia aut̄ predicta beneficia ad hoc r̄dunt ut nos simus in charitate radicati et fundati. ut dicit ep̄. 3. Quis ergo nos separet a charitate christi? qua sc; xpm diligim⁹ et primū. f̄m q̄ ipse precepit. Jo. 13. Mandatū nouum dō uobis r̄. Alio modo sic. Dictum est q̄ magna beneficia deus sanctis suis confert ex quorū consideratio ne adeo charitas christi i cordibus nostris feruet q̄ nihil eam extinguere potest. Can. ultimo. Aque multe non poterūt extinguere charitatē. Proponit aut̄ mala p̄ quorū passionem aliquis credi posset ut charitatem christi desereret. Et primo ponit ea que p̄tinet ad uitā. secundo id q̄d p̄tinet ad mortē. Circa uero ea que in uita iminent suntimenda. primo ponit mala presentia. secundo futura. Circa presentia uero primo ponit ea q̄ p̄tinent ad tolerantiaz malorum. secundo ea que p̄tinent ad defectū honoruz. Mala aut̄ p̄p̄ta considerari possunt dupliciter. Uno mō f̄m q̄ sunt in patiente qui dupliciter ab eis affligit. s. exterius f̄m corpus. Et ad hoc p̄tinet tribulatio. Dicit em̄ a tribulis que sunt herbe p̄gitiue. Sen. 3. Spinas et tribulos germinabit tibi. Unde aliq̄s tribulari dicit cū exterius pungit. Nec t̄n̄ p̄pter hoc iusti vincunt. ps. Dulce tribulationis iustorum et de his omnibus liberabit eos domin⁹. Affligit etiam homo ab eis p̄ interiozem anxietatem cordis dum sc; aliquis non uidet quo diuertat vel q̄ modo euadat. Et quantum ad hoc subdit. An angustia? Dan. 13. Angustie mihi sunt uindiq; et quid eligā ignoro. Alio mō huiusmodi mala considerari possunt f̄m q̄ sunt in agente. Et quantum ad hoc subdit. An p̄secutio? Quis em̄ p̄secutio ad hoc p̄p̄t p̄tinerē uideat q̄ aliquis alium p̄secutio effugando. f̄m illud Mat̄. 10. Si uos p̄secuti fuerint in una ciuitate: fugite in aliam: tamē cōmuniter p̄secutio accipi p̄t̄ p̄ infestatione cuiuslibet nocumēti. ps. Multi p̄sequunt me qui tribulant me. Deinde ponit mala q̄ p̄tinet ad subtractionē honorū que sunt necessaria uite. s. cibus et uerimenta f̄m illud. 1. Ti. 6. Habete alimenta et quibus tegamur his contenti simus. Ad subtractionē aut̄ cibi p̄tinet fames. T̄n̄ subdit. An fames Ad subtractionē autē uerituz p̄tinet nuditas. Unde subdit. An nuditas. 1. cor. 4. Usq; in hanc horā esurim⁹ et sitimus: et nudi sumus. Quantum ad mala futura subdit. An periculum. s. imminens in futurū. 2. cor. 12. Periculis fluitum periculis latronū. Quantum aut̄ ad mortē subdit. An gladi⁹. Heb. 11. In occisione gladii mortui sunt. Deinde cum dicit. Sicut scriptū est r̄. ostendit huius questionis necessitatē p̄ hoc q̄ dicit q̄ sanctis omnia ista iminebant patiēda p̄pter christi charitates. Et inducit uersa psalmiste quasi in persona martyri p̄posita. In quib⁹ primo ponit causam passionis. Martyr em̄ non facit pena sed causa ut dicit aug. Unde dicit. p̄p̄t te Mat̄. 30. Qui perdidit atam suam. i. uitam p̄pter me inueniet eam. j. p̄e. 4. Remo uestri patiat ut fugat homicida. Si aut̄ ut christianus nō erubescat. Patit aut̄ p̄pter christum non solum qui patit p̄pter fidem christi: sed etiam q̄

Ad Romanos

fm carnez qui sunt israelite. quozū adoptio est filiozū. ⁊ gloria ⁊ testamentū ⁊ legislatio ⁊ obsequiū ⁊ pmissa. quozū patres ex quib⁹ est christus fm carnem qui est sup omnia de⁹ benedictus in secula: amen.

Apostolus supra necessitatē ⁊ virtutē gratie demonstra- uit. hic incipit agere de origine gratie: vtrū ex sola dei ele- ctione datur: aut detur ex meritis precequentū operum occa- sione accepta ex eo q̄ iudei q̄ videbant diuinis obsequijs mancipati exciderant a gratia. gentiles autē ad eam erant admisi q̄ prius fuerant a deo alieni. Primo igit agitur de electione gentium. secundo de casu iudeozū capi. r. Fra- tres voluntas quidē cordis mei rē. Circa primū duo fa- cit. primo cōmemorat dignitatē iudeozū. secūdo ostendit quomodo gentiles ad illam dignitatē sunt assumpti ibi. Non autē q̄ exciderit rē. Circa primū duo facit. Primo ap- lūs ostendit affectum suum ad gentem iudeozū ne ea que contra eos dixit vel dicitur ex odio dicere vide- retur. Secūdo eozū dignitatē ostendit ibi. Qui sunt israe- lite rē. Circa primū duo facit. Primo confirmat dicenda p simplicem assertionē dicens. Veritatem dico. q̄ maxie conuenit predicatori qui est testis veritatis. puer. 8. Veri- tate meditabit guttur meum. Iacob. 8. Pacē ⁊ veritatē diligite. Et q̄ q̄q̄ aliq̄s veritati quā loquit aliq̄s mēda- cium interferit ad hoc excludendū subdit. Non mentior. Ep̄. 4. Deponentes mendaciū loquimini veritatē. Se- cundo confirmat q̄ dicenda sunt p iuramentū q̄ est quedā confirmatio p testimoniū ineffabilis veritatis. Tales autē sunt testes sanctorum. primo quidē deus fm Job. 16. Ec- ce in celo testis meus. Et ideo dicit i christo iesu. i. p chris- tum iesum qui est veritas absq̄ mēdacio. 2. corin. 1. Dei em̄ filius qui predicat⁹ est in vobis nō fuit in illo est ⁊ nō secundo testis infallibilis sanctorū est eozū conscientia. An subdit. Testimoniū phibete mihi cōfesa mea. 2. cor. 1. Gloria nostra hec est testimonium cōscientie nostre. Et q̄ interdum conscientia errat nisi p spū sanctū rectificet subdit. In spū sancto. 5. 8. Ipse spūs testimonium reddit spūi nostro. Deinde cū dicit. Quoniā tristitia rē. ostē- dit suum affectū ad iudeos p dolorem quē de eozum casu patiebāt. quē quidē primo exponit. secundo eius signum ponit cum dicit. Optabam rē. Exaggerat autē suum dolo- rem tripliciter. Primo quidē ex eius magnitudine. Quo- niā mihi tristitia est magna: quia scz est de magno ma- lo id est de excidio tante gentis. Treñ. 2. Magna est ve- lut mare contritio tua. Sz contra hoc videt esse q̄ dicit. Eccl. 3. Tristitiam non des anime tue. q̄ videtur senten- tie stoicorū consonare q̄ tristitiam om̄ino ab animo sapientis appellabant. Cum em̄ tristitia sit de malo p̄sent: non pōt sapienti competere cui nullū malum est p̄sens. Nō em̄ estimabant aliquid esse bonū nisi honestū: ⁊ malū nisi peccatū. Sed hec opinio refellit dupliciter. Primo q̄dez q̄ corporales defectus lz nō sunt simpliciter mala quib⁹. s. hominea fiant mali. sunt tamen quedā mala q̄ natura ab- horret. Unde ⁊ dñs p his tristat⁹ legit. Matt. 26. Tris- tis est aīa mea vsq̄ ad mortē. Secūdo cū ex charitate hō debet suū diligere. primū sicut seipsū iminet sapienti tristi- cia laudabilis de pctō. primi sic d pctō suiipsi⁹. An ap̄s dicit. 2. corin. 12. Et lugeam multos ex eis q̄ peccauerūt. Sic igit reprobat seculi tristitia q̄ mortē operat: pcedēs ex amore seculi. sed tristitia que est fm deum vtpote ex di- uina charitate pcedens salutē operat vt dicit. 2. corin. 7. Et talis fuit ista tristitia. Secundo exaggerat eam ex con- tinuitate. Unde subdit. Et continuus dolor. Non q̄ con- tinuo actu doleret sed fm habitum. Iere. 9. Et plorē die

ac nocte interfectos populi mei. **T**ercio exaggerat eaz ex sui veritate. cū dicit. Cordi meo non hñi erat superficialis: sed in corde radicata. Treñ. 1. Multi gemitus mei ⁊ cor meum tremens. Deinde cum dicit. Optabam em̄ rē. ponit signum doloris dicens. Optabam em̄ egoipse qui tam feruens sum in charitate xp̄i vt supra ostēsum est ana- thema esse a christo p fratribus meis. **U**bi primo sciēdū est q̄ anathema est grecū ⁊ cōponit ab ana q̄ ē sursum ⁊ thesis q̄ est positio. vt dicat anathema quasi sursum pos- situm. qz sez cum capiebāt aliquid in preda q̄ nolabant esse in vsu hominū suspendebant illud in templo. Et ino- leuit vsq̄ adhuc vt ea que sup̄ separata ab hominū com- muni vsu anathema vocarent. Unde Iosue. 6. dicit. Sit ciuitas hec anathema ⁊ omnia que in ea sunt domino. **D**icit igit. Optabam egoipse anathema esse a christo. i. separa- tus ab eo. **U**bi quidē fit dupliciter. **U**no modo p culpam p quam aliquis a charitate christi separat⁹: eius preceptū non seruans. Jo. 14. Si diligitis me mādāta mea seruā- te. Sic autē ap̄s nō poterat optare esse anathema a chris- to. p quacūq̄ causa vt ex supradictis in octauo capitulo patet. **E**st em̄ hoc contra ordinē charitatis quo quis tene- tur deum sup̄ omnia diligere ⁊ salutem suam plusq̄ alios rum. Et ideo nō dicit opto sed optabā. s. tempore infide- litatis. Sed fm hoc nihil magnum dicit apostolus. quia tunc etiam ppter se volebat esse separatus a christo. **U**no de ⁊ quedam glosa exponit quod dicit tristitia magna est mihi de tristitia qua dolebat de preterito statu peccati in quo a xp̄o voluerat esse separatus. **A**lio mō pōt aliq̄s esse separatus a christo id est a fruitione xp̄i q̄ habet in gloria. Sic autē separari a xp̄o volebat ap̄s p salute gentium nedū p conuersione iudeozum. fm illud p̄bil. 1. Desiderium habens dissolui ⁊ cum xp̄o esse: multo melius pma- nere in carne necessarium ppter vos. Et hoc modo dices- bar. Optabam scz si fieri posset anathema esse id est sepa- ratus a gloria vel simpliciter vel ad tempus. ppter hono- rem xp̄i qui est ex conuersione iudeozum. fm illud xuer. 14. In multitudine populi dignitas regis. Unde **A**br̄y solomonus in libro de computatione cordis. Ita totam ei⁹ mentē dicit amor vt etiā eo q̄ p ceteris omnib⁹ ama- billus erat esse cū xp̄o. rursus idipsum q̄ itz placeret xp̄o contemneret. Izt celozam regna q̄ videbat laboz esse re- muneratio p xp̄o nihilominus cedere pateret. Et causaz tanti affectus ostendit subdens. Ppo fratrib⁹ meis. **U**no de **E**cc. 25. dicit q̄ tria sunt pbata coram deo ⁊ homini- bus: cōcordia fratū. Et ne hoc intelligeret de his q̄ erāt spūaliter in xp̄o f̄res fm illō **M**att. 23. Omnes vos fras- tres estis subūgit. **Q**ui sūt cognati mei fm carnē. 2. cor. 11. Semē abrae sunt ⁊ ego. Deinde cū dicit. **Q**ui sunt israelite. ostēdit dignitatem iudeo p vt eius tristitia vide- ret eē ratiōabilis. p̄ p̄stinā dignitatē populi p̄stitis. p̄ pensus em̄ est malū: dignitatem perdidisse q̄ nūq̄ habu- isse vt dicit glosa. Et non solum ex affectu carnali. pcedēs ostendit autem eozum dignitatē tripliciter. **P**rimo q̄- dem quantū ad suam gentem cum dicit. **Q**ui sunt israelite id est a genere **J**acob descendentes. qui est dictus isra- el **S**en. 32. ⁊ 2. corin. 11. **I**sraelite sunt ⁊ ego. Et hoc ad dignitatem p̄tinet. **D**icit em̄ deut. 4. **N**on est alia natio tam grandis rē. **S**ecundo ostendit dignitatē illius gen- tis ex dei beneficijs: inter que primo ponit spūalia benefi- cia: quozum vnum respicit p̄sens. Et quantū ad hoc dis- cit. **Q**uozū est adoptio filiozū dei. Unde dicit **E**ro. 4. **P**rimogenit⁹ meus israel. Et hoc q̄dez dicit q̄rū ad spū- rituales viros qui fuerūt in illo populo. **Q**uantū ad car- nales vero supra. 8. innuit q̄ acceperunt spiritum serui- tutis in timore. **A**liud vero beneficium ponit q̄ respicit futurum cum dicit. Et gloria. s. filiozū dei eis repromissa.

In cuius signum legitur **Exo.** ultimo. q̄ gloria domini impleuit tabernaculum. Deinde ponit alia beneficia figurata quorum tria sunt figura presentis spiritualis beneficii. Et horum primum est testamentum id est pactum circuncisionis abrae datum. ut dicit **Gen.** 17. Quānis hoc possit referri ad testamentum nouum quod primo iudeis est p̄dicatum. Unde et dominus dicebat **Matth.** 15. Non sum missus nisi ad oues que perierūt domus israel. Et **Je.** 31. dicit. Seriam domui israel fedus nouum. Secundus est lex data moysi. Unde et subdit. **Legislatio.** **Eccl.** 24. Regem mandauit nobis moyses. Tertium est cultus diuinus cum dicit. Et obsequiū. quo sc̄z deo seruebant: omnibus alijs gentib⁹ fuit dōlls. **Ysa.** 44. Et nūc serue me⁹ **Jacob** rectissime quē elegi. Deinde ponit id quod pertinet ad futuram gloriam cum dicit. Et promissa. Promissiones enim implete in veteri testamento per xpm: iudeis precipue facte vident. Unde dicit infra. 15. Dico iesuz christū ministrum fuisse circuncisionis ad confirmandas. et. fuerunt autem eis multe promissiones facte de bonis terrenis ut patet **Leui.** 26. et **deut.** 18. Sed p̄ illa temporalia bona sp̄alia figurant. Tertio autē describit dignitates iudeorum ex origine cum dicit. Quorum patres: q̄ sc̄z fm̄ carnem sunt p̄geniti ab illis patribus qui fuerunt maris meo deo accepti. **deut.** 4. Dilexi patres tuos et elegi semē eorum. **Dee.** 9. Quasi prima poma ficulne eius vidi patres eorum. Quarto ostendit dignitatē eorum ex prole cū dicit. Ex quibus et christus est genitus fm̄ carnem. sicut ipse dicit **Jo.** 4. Salus ex iudeis est. Et ne hoc parum videat ostendit christi dignitates dicens: Qui est super omnia deus benedictus in secula. amen. 1. **Jo.** ultimo. **Hic** et verus deus et vita eterna. In quibus verbis quattuor hereses destruant. Primo quidem manichei q̄ dicebat christum habuisse corpus fantastiū et non verum p̄ hoc quod dicit fm̄ carnem. Habet enim veram carnem fm̄ illud **Luc.** ultimo. Spiritus carnis et ossa non habet: sicut me videtis habere. Secundo heresis **Valentini** qui dicit xpm̄ nō de massa humani generis sed de celo corpus atrilisse. Quod quidem excludit in hoc quod dicit christum ex iudeis fm̄ carnem esse fm̄ illud **Matth.** 1. Liber generationis iesu xpi filij dauid. Tertio heresis **Nestorii** qui posuit alium esse filium hominis alius dei. contra quē apostolus hic dicit. q̄ ille est ex patribus fm̄ carnem qui est deus sup̄ omnia. Quarto excludit heresis **Arii** qui dicebat christum esse minore patre et quod est creatus ex nihilo. Contra quorum primum dicit quod est sup̄ omnia. Contra secundum quod est benedictus per omnia secula. Hoc enim de solo deo dicendum est quod eius bonitas duret in secula.

Lectio secunda:

Non autem quod exciderit verbum dei: Non enim omnes qui ex circuncisione sunt israel: hi sunt israelite: neque qui semē sunt abrae omnes filij. Sed in ysaac vocabitur tibi semen id est non qui filij carnis: hi filij dei. sed qui filij sunt promissionis estimantur in semen. Promissionis enim verbum hoc est. Scdm̄ hoc temp⁹ veniā. et erit sare filij. Non solum autem illa sed et rebecca est vno concubitu habens isaac patris nostri. Cum enim nondum nati fuissent aut aliquid boni egissent aut mali ut fm̄ electionem propositum dei maneret: non ex operibus sed ex vo-

cante dictum est ei quia maior seruet minori: sicut scriptum est **Jacob dilexi: Esau autē odio habui.**

Postquam apostolus posuit dignitatem iudeorum. nunc ostendit quod ista dignitas non pertinet ad eos qui carnaliter proccesserunt ab antiquis patribus. sed ad spirituale semē quod est a deo electum. Et primo ostendit quod huiusmodi dignitas pueniat ex electione diuina. Secundo ostendit quod hec electio communiter pertinet ad iudeos et ad gentiles ibi. Quos etiam vocauit non solum et. Circa primum duo facit. primo ostendit quomodo ex electione diuina homines spirituales dignitates consequunt. secundo mouet questionem de iusticia diuine electionis ibi. Quid ergo dicem⁹? Circa primum duo facit. primo pponit quod intendit. secundo ostendit ppositum ibi. Sed in isaac et. Circa primum duo facit. primo ponit firmitatem diuine electionis. secundo ostendit in quibus impleat ibi. Non enim omnes et. Dicit ergo primo. Ita dictū est quod eorum sunt promissa et adoptio filiorum et gloria p̄ quorum casu est mihi magna tristitia et cōtinuus dolor. Non autē hoc sic intelligendū quod verbum dei exciderit id est frustratus sit quia et si nō habet locum in quibusdā qui exciderit habet locū in alijs. **Ysa.** 55. Verbus quod egreditur ex ore meo non reuertetur ad me vacuum et. ps̄. In eternum domine p̄manet verbum tuum. Deinde cum dicit. Non enim et. ostendit quomodo et in quibus verbum dei exciderit. Circa quod considerandum est quod iudei de duobus precipue gloriabant. videlicet de abraam qui primo accepit pactum circuncisionis a dño ut dicit **gen.** 17. Et de **Jacob** siue israel cui⁹ tota posteritas in populo dei connumerabat. Non autē ita fuit de **Ysaac**: Nam posteritas filij eius esau ad populū dei non pertinet. Unde ap̄tius ostendit ppositū. Primo quidem p̄ comparationē ad iacob dicit. Non enim omnes qui sunt ex israel id est ex iacob fm̄ carnē p̄geniti hi sunt vere israelite: ad quos pertinet dei promissa. sed illi qui sunt recti et videntes deus p̄ fidem **Ysa.** 44. Rectissime quē elegi. Unde et dñs dicit **Marhanaeli Jo.** 1. Ecce verus israelita in quo volus non est. Hoc autē nomē israel impositū fuit iacob ab angelo ut patet **gen.** 32. Secundo ostendit idem p̄pter cōparationē ad abraam dicens. Neque omnes qui sunt carnale semen abrae sunt sp̄uales abrae filij quib⁹ deus benedictionē repromissit: sed solum illi qui eius fidē et opera imitant **Jo.** 8. Si filij abrae estis opa abrae facite. Deū cū dicit. Sed in isaac et. manifestat ppositū et p̄mo quantum ad abraam. sc̄do quantum ad iacob ibi. Nō solū autē illa et. Circa primum tria facit. primo pponit auctoritatē scripture dicens. Sed in isaac vocabitur tibi semen. Hoc dñs dixit abrae ut habet **gen.** 21. vbi agebat de expulsiōne ymaelis. Quasi dicit. Non oēs qui nati sunt carnaliter ab abraā pertinet ad illud semē cui facta est re. p̄missio fm̄ illud **Gal.** 3. Abrae dicitur sunt repromissiones et semini eius. sed illi qui sunt siles isaac. Deinde cū dicit. Id est nō qui filij et. Erponit auctoritatē inductas fm̄ quod facit ad ppositū. Ad cuius euidentiā accipiendū est quod ap̄tius dicit **Gal.** 4. Abraā duos filios habuit: vnū de ancilla et aliū d̄ libera. sed de ancilla sc̄z ymael fm̄ carnē natus est quod sc̄z fm̄ legē et cōsuetudinē carnis ex iuuēcula nat⁹ est: quod autē ex libera sc̄z isaac p̄ repromissionē et nō fm̄ carnē. et nō fm̄ carnis legē et cōsuetudinē quod nat⁹ est ex sterili et vetula ut habet **gen.** 18. Quānis sit nat⁹ fm̄ carnē. et fm̄ substantiā carnis quā accepit a parentib⁹. Ex quod apostolus hic accipit quod illi nō adoptant in filios dei qui sunt filij carnis. et hoc ipso quod fm̄ carnē p̄geniti sūt ab abraā sed illi estimant in semine quibus facta est repromissio qui sunt filij p̄missionis. et illi qui ex gr̄a p̄missionis diuine facti sunt filij abrae: fm̄ imitationem fidei: fm̄ illud **Matth.** 23. Porcōs

Ad Romanos

est deus de lapidib⁹ his suscitare filios abrae. Sicut etiā ysmael fm carnem natus: non est computatus in semine: sed isaac per repromissionem natus. Tertio ibi. Repromissionis enim rē. probat convenientem fuisse suam expositionem qua per isaac significari dixit eos qui sunt alij promissionis quia scilicet isaac per promissionem natus est. Unde dicit. Promissionis enim. hoc verbum est quod angelus immo dominus in angelo dixit ad abraam Gen. 18. Scdm hoc tempus veniam quo significatur tempus gratie. Gal. 4. Cum venit plenitudo temporis misit filium suum. Et erit isre filius. s. p. gratiā repromissionis. Unde Gal. 4. dicit. Et adoptionem filiorum recipiem⁹. Deinde cū dicit. Nō solum autē illa rē. manifestat ppositū q̄tū ad iacob. Et pmo ponit qd̄ intēdit. scdm manifestat ppositū ibi. Cū em̄ nondū nati rē. Dicit ergo primo. Non solum illa. s. fara habuit filium de quo facta est pmissio. sed et rebecca habens in utero duos filios quorum vnus p̄tinebat ad pmissionē alius ad carnē solum: et hoc ex vno concubitu ysaac patris nostri. Dicit em̄ gen. 25. q̄ isaac rogauit p uxore sua eo q̄ sterilis esset et dedit dñs conceptū rebecca et collidebant in ventre eius paruuli. Et est notandum q̄ hoc ap̄lus inducit contra iudeos qui reputabant se dei gratiā adepturos ppter merita p̄m̄ contra q̄s dicit de viris iustis Ezech. 14. Q̄ filium et filiam non liberabunt sed ipsi in iusticiā sua liberabunt. Unde et Johānes iudeis dicebat. Matth. 3. Ne ceperitis dicere patrem habemus abraam rē. Contra horum opinionez ergo primo inducit q̄ de filiis abrae vnus erat electus et alius reprobatus. Possent autē hoc ascribere vel diuersitati matris quia ysmael natus est de ancilla et isaac de libera: vel diuersitati meritum patris quia ysmaelm genuit in circumcisus. isaac autem circumcisus. Et igit omne subterfugium excludat inducit exempla vbi vnus eligit et alius reprobat eorum qui non solum ab vno patre sed etiam ab vna matre sunt geniti et eodem tempore immo ex vno concubitu. Deinde cum dicit. Cum nondum rē. ostendit ppositum et primo p auctoritatem Gen. 2. Per auctoritatem prophe. ibi. Sicut scriptum est rē. Circa primū tria facit. Primo designat tempus pmissionis et dicit q̄ p repmissionem est vnus filiorum rebecca alij platus cum nondum nati fuissent. Et sicut per superiora exclusit opinionez iudeorum de meritis patris confidentium. ita etiam per hoc excludit errorem manicheorum qui diuersitatem eorum que hominibus accidunt natiuitati ascribunt. vt scz vniuscuiusq̄ vita et mors disponat fm constellationes sub qua natus est. contra quod dicitur Iere. 10. A signis celi nolite metueri que gentes timent. Subdit autē. Aut aliquid egissent boni aut mali vbi excludit errorem pelagianorum qui dicunt fm merita precedentia gratiam dari: cū tamen scriptum sit Tit. 3. Non ex operibus iusticie que fecimus nos sed scdm suaz misericordiā nos saluos fecit. Atque autem horum ostenditur falsum: per hoc q̄ ante natiuitatē et ante opera vni s filiorum rebecca alteri est platus. Excludit p hoc etiā error origenis q̄ posuit aīas hominū simul cum angelis esse creatas et q̄ p meritis eorum que ibi egerunt bene vel male diuersitatem vite sortuntur. fm quē non posset esse verum quod hic dicitur euz nondum aliquid mali vel boni egissent. Contra hoc autē est quod dicit Iob. 38. Ubi eras cum me laudarent astra matutina et iubilarent omnes filij dei? Possent enim scdm origenis errorem respondere. Erant inter ipsos dei filios iubilantes. Secūdo ostendit quid accipi posset ex ipsa pmissione quia vnus geminorum in utero existentium alteri est prelatus dicens. Et ppositum est dei voluntas vnum pre alio magnificare: maneret id est firmum esset et hoc non fm merita sed fm electionem. id est in quantum

ipse deus spontanea voluntate vnum alteri preelegit. nō quia sanctus erat sed vt sanctus esset. scdm illud Ep̄. 1. A legit nos in ipso ante mundi constitutionez vt eternus sancti. Hoc autem est ppositū p̄destinationis de quo ibidem dicitur P̄destinati scdm ppositū voluntatis eius. Tertio ponit pmissionē dicens. Non ex operibus que nulla p̄cecesserunt vt dictum est: sed ex vocante id est ex ipsa gratia vocantis de quo supra dictū est. Quos p̄destinauit hos et vocauit. dicitur est et scilicet rebecca. quia maior scz esau seruiet minori scz iacob. Quod quidem tripliciter pot̄ intelligi. Vno mō scdm eorum personas. et sic intelligitur esau seruisse iacob. non directe sed occasionaliter in quantum p̄secutio quam ei intulit in eius bonis cessit fm illud p̄ouer. 11. Qui stultus est seruiet sapienti Secundo potest referri ad populos ex vtroq̄ progenitos quia idem aliquando fuerūt subiecti israelitis fm illud ps̄. In idumeam extendā calcamentū meum. Et hoc videtur competere his que p̄mittuntur in gen. P̄mittuntur enim duo populi ex ventre tuo cum populus populum superabit et maior minori seruiet. Tertio potest intelligi figuratim dictum vt per maiorem intelligat populus iudeorum qui primo adoptionem filiationis accepit. scdm illud Exo. 4. Primogenitus meus israel. Per minorem autē figuratur populus gentilium qui posterior est ad fidem vocatus. qui etiam figuratur per filium prodigum Luc. 15. Maior ergo populus seruiet minori in quantum iudei sunt nostri capiani custodientes libros ex quibus nostre fidei testimoniū perhibetur Iob. 5. Scrutamini scripturas. Deinde cum dicit. Sicut scriptum est rē. probat ppositum ex auctoritate prophe. dicens Sicut scriptum est scz primo Malach. prophete ex persona dei dicentis. Iacob dilexi: esau autem odio habui. Dicit autē hic quedā glo. q̄ id qd̄ supra dictū est maior fuit minor: dicit em̄ fm p̄cientiā. qd̄ autē hic dicit̄ est intelligēdū scdm iudicium. quia scz deus propter bona opera dilexit iacob sicut et omnes sanctos diligit. p̄ouer. 8. Ego diligentes me diligo. Esau vero odio habui propter peccata sicut scriptum est Eccl. 12. Virissimus odio peccatores habet. Sed q̄ dilectio hominis p̄uenit a dilectioe dei scdm illud infra. 10. Non quasi nos dilexerimus deum: sed quoniam ipse prior dilexit nos: oportet dicere q̄ ante iacob dilectus sit a deo q̄ ipse deus dilexerit. Nec potest dici q̄ deus ex tempore eum diligere incepit: Alioquin eius affectus esset mutabilis. Et ideo oportet dicere q̄ deus ab eterno iacob dilexit et dicit Iere. 31. In charitate p̄petuā dilexi te. Est autē in his verbis apli cōsiderandū q̄ tria ponit in deo pertinentia ad sanctos. videlicet electionem per quam intelligitur p̄destinatio et electio dei que quidem realiter sunt idem in deo sed differunt ratione. Nam ipsa dei dilectio dicitur scdm q̄ vult bonum alicui absolute. Electio autē dicitur scdm q̄ per bonum qd̄ alicui vult euz alteri p̄ferat. p̄destinatio autē est scdm q̄ hominē dirigit in id bonum quod ei vult: diligendo et eligendo. et ideo scdm rationem p̄destinatio sequitur dilectionem sicut et voluntas de fine naturaliter p̄cedit directionem aliquorum in finem. Electio autem et dilectio aliter ordinantur in deo et in homine. In homine enim electio p̄cedit dilectionem. voluntas enim hominis mouetur ad amandum ex bono quod in re amata considerat ratione cuius ipsam p̄celegit alteri et p̄eclēctē suā amorem impendit. Sed voluntas dei est causa omnis boni: quod est in creatura. et ideo bonū per quod vna creatura p̄feratur alteri per modum electionis consequitur voluntatem dei que est de bono illius que pertinet ad rationē dilectionis. Unde non p̄pter aliquod bonum quod in homine eligat deus eum diligit. sed potius eo q̄ ipsum di

ligit preferat eum alijs eligendo. Sicut autem dilectio de qua hic loquitur pertinet ad eternam dei predestinationem: ita et tunc odium de quo hic loquitur pertinet ad reprobationem qua deus reprobat peccatores. Nec est dicendum quod ista reprobatio sit temporalis, quia nihil temporale est in voluntate divina sed est ab eterno, que quidem quantum ad aliquid convenit cum dilectione vel predestinatione. Quod autem ad aliquid differat convenit quidem quantum ad hoc quod sicut predestinatio est preparatio glorie ita reprobatio est preparatio pene. *isa. 3.* Preparata est ab heri thophet a rege preparata. Differat autem quantum ad hoc quod predestinatio importat preparatio nem meritoz quibus puenitur ad gloria, sed reprobatio importat preparationem peccatorum quibus puenitur ad pena. Et ideo prescientia meritoz non potest esse aliqua ratio predestinationis, quia merita prescientia cadunt sub predestinatione, sed prescientia peccatorum potest esse aliqua ratio reprobationis et pre pene que preparatur reprobatis in quantum scilicet deus pponit se puniuntur malos propter peccata que a seipsis habent non a deo. Iustus autem pponit se premiaturum propter merita que a seipsis non habet. *Psalm. 13.* Perditio tua israel, tantum ex me auxilium tuum.

Lectio tertia.

Quid ergo dicemus Nunquid iniquitas apud deum? Absit. *Moysi enim dicit. Miserebor cui miserebor, et misericordiam prestabo cui miserebor.* Igitur non volentis neque currentis, sed miseris est dei. Dicit enim scriptura pharaoni: Quia in hoc ipsum excitavi te ut ostendam in te virtutem meam, et ut annuncietur nomen meum in universa terra. Ergo cui vult miseretur et quem vult indurat.

Postquam premisit apud deum electionem unius alteri preferatur non ex operibus sed ex gratia vocantis: hic inquit de iusticia huius electionis. Et primo pponit dubitationem, secundo soluit ibi. Absit. *Moysi igitur tertio obiicit contra solutionem ibi. Dicit itaque mihi quid ad hoc dicitur. Dicit ergo primo. Dicitur est quod deus sine merito precedente unum eligit et alterum reprobat. Quid ergo dicemus? Num quid per hoc probari potest quod sit iniquitas apud deum, videtur quod sic. Pertinet enim ad iusticiam in distributionibus ut equaliter equalibus distribuatur, hoc est ante remota differentia meritoz sunt equaliter. Si ergo absque consideratione meritoz deus unequaliter distribuit unum eligens et alium reprobans, videtur quod sit in iniquitas quod est contra illud quod dicitur *Deutero. 32.* Deus fidelis est absque ulla iniquitate. *psalm. 136.* Iustus es domine et rectum iudicium tuum. Est autem sciendum quod origenes hanc objectionem solvere volens incidit in errorem. Pponit enim in suo parabolon deum ab initio solus creaturas spirituales fecisse, et omnes equaliter ne ex eorum inequalitate posset secundum rationem predictam iniquitas deo ascribi, sed postea creaturarum diversitas subsedita est ex diversitate meritoz. Nam illarum creaturarum spiritualium quedam per amorem converte sunt ad deum plus vel minus et secundum hoc distincti sunt ordinem angelorum, quedam vero averte sunt a deo plus vel minus et secundum hoc alligatae sunt corporibus vel nobilibus vel ignobilibus, quedam quidem celestibus corporibus, quedam autem corporibus demoniis, quedam autem corporibus hominum, et secundum hoc ratio condendi et distinguendi creaturas corporales est peccatum spiritualis creature quod est contra*

tra id quod gen. 1. dicitur. Vidit deus cuncta que fecerat et erant valde bona, per quod datur intelligi quod causa producenti creaturas corporales est bonitas ut dicit aug. 11. de civitate dei. Et ideo hac opinione rejecta, videndum est quantum liter apostolus dubitationem solvat cum dicit. Absit. *Moysi enim dicit dicitur. Et circa hoc duo facit, primo solvit objectionem predictam quantum ad dilectionem sanctorum secundo quantum ad odium seu reprobationem malorum ibi. Dicit enim scriptura. Et circa primum duo facit, primo pponit auctoritatem scripturae: ex qua procedit solutio, secundo ex ea conclusionem inducit ibi. Igitur non volentis dicitur. Inducit autem auctoritatem que habetur *exo. 33.* ubi dicit dominus moysi secundum litteram nostram. Miserebor cui volueris et clemens ero in quem mihi placueris, sed apud inducit eam secundum litteram. *ix. dicens. Moysi enim dixit dominus. Miserebor cui misereor et misericordiam prestabo cui miserebor, ubi secundum superficiem littere omnia bona nostra dei misericordie ascribuntur secundum illud *isa. 63.* Misericordiam domini recordabor: laudem domini super omnibus que reddidit nobis. Et *ter. 3.* Misericordie domini quod non sumus consumpti, multe enim sunt miserationes eius. Exponit autem hec auctoritas in glo. dupliciter, et secundum hoc ex auctoritate hac dupliciter solvitur questio et obiectio. Uno modo sic. Miserebor cui misereor id est illi qui est dignus misericordia, et ad maiorem expressionem iterat dicens, Misericordiam prestabo cui misereor, id est cui dignum iudico misereri, sicut et in *psalm. dicitur. Misertus est dominus timentibus se. Et secundum hoc licet misericorditer sua impendat tamen ab iniusticia excusatur, quia dat quibus dandum est et quia non dat cui dandum non est secundum rectitudinem sui iudicij. Sed misereri cui dignum est potest intelligi dupliciter. Uno modo ut intelligatur aliquis dignus misericordia, propter opera preexistencia in hac vita licet non in alia ut posuit origenes quod pertinet ad heresim pelagianorum qui posuerunt gratiam dei hominibus secundum merita dari. Sed hoc stare non potest quia sicut supra dictum est ipsa etiam bona merita sunt homini a deo et sunt predestinationis effectus. Alio modo potest intelligi ut aliquis dicatur dignus misericordia, non propter aliqua merita precedentia gratiam sed propter merita subsequencia, puta ut dicamus quod deus dat alicui gratiam et pponit eam ab eterno illi se daturum quem presciuit ea bene fore usurum. Et secundum hoc intelligit glo. quod miserebor cui miserendus est. Unde dicit. Miserebor cui miserus ero id est illi miserebor vocando: et gratiam apponendo cui prescius ero quod misericordiam daturus es: sciens illum convertendum et apud me permansurum. Sed videtur quod nec hoc convenienter dici possit. Manifestum est enim quod nihil potest poni ut ratio predestinationis quod est predestinationis effectus etiam si accipiatur pro ut est in dei prescientia, quia ratio predestinationis intelligitur predestinationi, effectus autem in ipsa includitur. Manifestum est autem quod officium dei beneficii quod homini confert ad salutem est divine predestinationis effectus, divinum autem beneficium non solum extendit se ad infusionem gratie qua homo iustificatur sed etiam ad gratie usum sicut etiam in rebus naturalibus non solum causat ipsas formas in rebus sed etiam ipsos motus et operationes formarum eo quod deus est principium omnis motus cuius operatione cessante a movendo ex formis nullus motus vel operatio sequitur. Sicut autem se habet habitus gratie vel virtus in anima ad usum ipsius: sic se habet forma naturalis ad suam operationem. Et ideo dicitur *isa. 26.* Omnia opera nostra operatus es in nobis domine. Probat autem hoc speciali ratione aristotiles de operibus voluntatis humane. Cum enim homo habeat potentiam ad opposita, puta ad sedendum vel non sedendum oportet quod reducat in actum per aliquid aliud. Reducit autem***

Ad Romanos

In actum alterius hominis per consilium ex quo unum oppositorum preeligit alteri. Sed cum iterum homo habet potestatem consilii vel non preeligi oportet esse aliquid per quod reducat in actum consilii. Et cum in hoc non sit preedere in infinitum: oportet esse aliquid quod principium extrinsecum superius homine quod ipsum moueat ad consiliandum. et hoc non est aliud quam deus. Sic igitur ipse usus gratie est a deo nec propter hoc superius habitus gratie sicut nec superius forme naturales quibus deus in omnibus operatur quia sicut dicitur. Sap. 8. Ipse disposuit omnia suaviter. quod scilicet per suas formas omnia inclinant quasi sponte in id ad quod ordinantur a deo. Sic igitur non potest esse quod merita consequentia gratiam sint ratio miserum dei aut predestinandi. sed sola dei voluntas secundum quam misericorditer aliquos liberat. Manifestum est enim quod iusticia distributiva locum habet in his que dantur ex debito. puta si aliqui meruerint mercedem vel plus laborantibus maior merces donetur. non autem habet locum in his que sponte et misericorditer aliquid datur. puta si aliquid duos pauperes in via inueniens et det unum quod potest vel disponit in elemosinam dare: non est iniquus sed misericors. Similiter si aliquis duobus eque ipsum offendentibus unum dimittat offensam et non alteri: est misericors unum et iustus ad alterum neutri vero iniquus. Cum enim omnes homines propter peccatum primi parentis damnationi nascantur obnoxii quos dei per suam gratiam liberat. sola misericordia liberat et sic quibusdam est misericors quos liberat. quibusdam autem iustus quos non liberat. neutris autem iniquus. Et ideo apostolus questionem soluit per auctoritatem que omnia diuine misericordie ascribit. Sciendum est tamen quod dei misericordia secundum tria attenditur. primo quidem secundum predestinationem qua ab eterno proposuit aliquos liberare. ps. Misericordia eius ab eterno et in eternum. Secundo secundum uocationem et iustificationem quibus homines saluati ex tempore. Tit. 3. Secundum suam misericordiam saluos nos fecit. Tertio magnificando per gloriam quando liberat ab omni miseria. ps. Qui coronat te in misericordia et miserationibus. Et ideo miserebor scilicet uocando et iustificando cui misereor predestinatio et misericordiam prestabo: finaliter glorificando eum cui misereor uocando et iustificando. Et hic sensus magis concordat cum non scriptura que dicit Misereor cui uolero et clemens ero cui mihi placet. Ubi manifeste non meritis sed soli diuine uoluntati ascribitur diuina misericordia. Deinde cum dicitur. Igitur non uolentis et. concludit propositum ex premissa auctoritate. Et potest hec conclusio multipliciter intelligi. Uno modo sic. Igitur ipsa salus hominis non est uolentis neque currentis id est non debetur alicui per aliquam eius uoluntatem vel exteriorum operationem: que dicitur cursus secundum illud. 1. cor. 9. Sic currite ut comprehendatis. Sed est miserationis dei. id est. preedit ex sola dei misericordia. ut maxime sequitur ex auctoritate inducta. uenturo. 9. Ne dicas in corde tuo. propter iusticiam meam introduxit me dominus ut terram hanc possiderem. Potest autem et aliter intelligi ut sit sensus. Omnia preedunt ex dei misericordia. Igitur non est uolentis scilicet uelle neque currentis scilicet currere. sed utriusque est miserationis dei. secundum illud. 1. cor. 15. Non autem ego sed gratia dei mecum. Et Jo. 15. Sine me nihil potestis facere. Sed si hoc solum in hoc uerbo intellexisset apostolus cum etiam gratia sine libero arbitrio hominis non uelit neque currat. potuisset e contrario dicere. non est miserationis dei sed uolentis et currentis quod aures pie non ferunt. Unde plerumque aliquid est ex his uerbis intelligendum. ut scilicet principalitas gratie dei attribuat. Semper enim actio magis attribuitur principali agenti quam secundo. puta si dicamus quod securis non facit arbori sed artifex per securim. uoluntas autem hominis mouetur a deo ad bonum. Unde supra. 8. dictum est. Qui spiritus dei aguntur hi sunt filii dei. Et ideo hominis operatio

interior non est homini principalis sed deo attribuenda. phil. 2. Deus est qui operatur in uobis uelle et perficere per bona uoluntate. Sed si non est uolentis uelle neque currentis currere sed dei mouentis ad hoc hominem. uidetur quod homo non sit dominus sui actus quod pertinet ad libertatem arbitrii. Et ideo dicendum est quod deus omnia mouet sed diuersi modo in quantum scilicet unumquodque mouetur ab eo secundum modum nature sue. Et sic homo mouetur a deo ad uolendum et currendum per modum libere uoluntatis. Sic ergo uelle et currere est hominis ut libere. non autem est hominis ut principaliter mouentis sed dei. Deinde cum dicitur. Dicit enim scriptura et soluit questionem premissam quantum ad reprobationem malorum. Et primo inducit auctoritatem. sed non inserit conclusionem ibi: Ergo cui uult miseretur et. Dicit ergo. Ita ostensum est quod non est iniquitas apud deum quantum ad hoc quod ab eterno reprobat malos. Dicit enim scriptura ex ore dei. ergo. 9. Quia in hoc ipsum excitauit te uel seruauit te secundum aliam litteram ut ostendam in te uirtutem meam ut annuncietur nomen meum in uniuersa terra. Ita autem littera sic habet. Et idcirco posui te ut ostendam in te fortitudinem meam ut enarret nomen meum in omni terra. Ubi primo considerandum est quid deus circa reprobos faciat. quod ostendit dicens. In hoc ipsum seruauit te id est dignus eras mori propter mala que feceras. s. primo. Qui talia agunt digni sunt morte. Sed tamen non statim tibi mori induxi. sed seruauit te in uita eo fine quo sequitur. ut scilicet ostendam et. Et in hoc etiam sensu potest legi quod dicitur. Excitauit te id est cum apud me per tuos meritis mortuus esses concessi tibi uitam quasi te excitarem. In quo apparet quod deus iniquitatem reprobis non facit cum ipsi ex suis meritis essent digni statim consumi. scilicet hoc ipsum quod eos seruauit in uita. preedit enim nimia sua bonitate. Per. 10. Corripe me domine: ueritatem in iudicio. et non in furore tuo. ne forte ad nihilum redigas me. Alio modo potest intelligi. excitauit te in peccatum ut deterior fias. Quod quidem non est intelligendum hoc modo quod deus in homine causet malitiam. sed est intelligendum permissiue. quia scilicet ex uisito suo iudicio permittit aliquos ruere in peccatum propter preedentes iniquitates. sicut supra primo dictum est. Tradidit eos deus in reprobum sensum. Sed aliquid amplius uidetur mihi in hoc esse intelligendum quia uidelicet instinctu quodam interiori mouentur homines a deo ad bonum et ad malum. Unde aug. dicit in libro de gratia et libero arbitrio quod deus operatur in cordibus hominum ad inclinandas eorum uoluntates quocumque uoluerit. siue ad bona per suam misericordiam: siue ad mala per meritis eorum. Unde et deus dicitur septem suscitare aliquos ad bonum secundum illud dan. 13. Suscitauit deus spiritum pueri iunioris. Dicitur etiam suscitare aliquos ad malum faciendum. secundum illud Esa. 13. Suscitabo medos qui sagittas puulos iterficiant aliter tamen ad bona. aliter ad mala. Nam ad bona inclinatur hominum uoluntates direcite et per se: tanquam actor bonorum. ad malum autem dicitur inclinare uel suscitare homines occasio: maliter. in quantum scilicet deus homini aliquid proponit vel interiorius uel exteriorius quod quantum est de se inductiuum ad bonum scilicet homo propter suam malitiam peruehit ut ad malum. supra scbo. Ignoras quoniam benignitas dei ad penitentiam te adducit sed autem duriciam tuam et cor impenitens thesaurizas tibi iram in die ire. Et iob. 24. Dedit ei deus locum penitentiae et ille abutitur eo in superbia. Et similiter deus quantum est de se interiorius instigat hominem ad bonum puta regem ad defendendum iura regni sui uel ad puniendum rebelles. Sed hoc instinctu bono malus homo abutitur secundum malitiam cordis sui. Et hoc patet. esa. 10. ubi dicitur de assuro. Ad gentem fallacem mittam eum contra populum furoris mei mandabo illi ut auferat spolia et. Et post. Ipse autem non sic arbitrabitur et cor eius non ita estimabit. sed ad contentum

dum erit cor eius. Et hoc modo circa pharaonem accidit qui cum a deo excitaretur ad regni sui tutelam abusus est hac excitatione in crudelitatem. **¶** 2° oportet considerare quo sine deus ista partim faciat et partim permittat. Est enim considerandum quod deus operatur in creaturis ad suam manifestacionem secundum illud supra primo. Inuisibilia dei per ea que facta sunt intellecta conspiciuntur. Unde et huiusmodi exercitatio in hoc ipsum ordinatur et quantum ad partes ut ostendat in te virtutem meam. exo. 14. Viderunt filii israel manum magnam quam exercebat dominus contra egyptios. Et quibus ad absentes ut annuncietur nomen meum in universa terra. ps. Annunciate inter gentes gloriam eius. Sic igitur pars quod quantum ad hoc non est iniqtas apud deum quod virtus creatura sua secundum eius meritum ad gloriam suam. Et in hoc eodem sensu potest exponi si dicatur. Posuisti id est ordinasti malitiam tuam ad gloriam meam. deus enim malitiam ordinat sed non causat. **¶** Deinde cum dicitur Ergo cui vult miseretur etc. Infert conclusionem quamdam ex vtriusque auctoritate supra inducta. Nam ex eo quod dictum est miserere cui miserere concludit. Ergo cui vult miseretur. ps. Misertus est dominus timetibus se. Ex eo vero quod dictum est. In hoc ipsum excitavit te concludit. Et que vult indurat. Esa. 63. Indurasti cor nostrum ne timeamus te. Ecc. 33. Ex ipsis benedixit et exaltavit. et ex ipsis maledixit et humiliavit. Et quidem. quod dicitur de dei misericordia dubitaciones non habet. suppositis his que premissa sunt. Sed circa indurationem videtur esse duplex dubitatio. Primo quod dem quod virtutis cordis ad culpam pertinere videtur. secundum illud Ecc. 3°. Cor durum male habebit in novissimo. Si ergo deus indurat. sequitur quod sit actor culpe. Contra quod dicitur. Ia. 1°. Deus intemptator malorum est. Ad quod dicitur quod deus non dicitur indurare aliquos directe quasi in eis conferat malitiam. sed indirecte. in quantum scilicet ex his quod facit in homine intus vel extra homo sinit occasionem peccati. et hoc ipse deus permittit. Unde non dicitur indurare quasi limitando malitiam sed non apponendo gratiam. Secunda dubitatio est quia ipsa obduratio non videtur diuine voluntati posse ascribi cum scriptum sit. 1. Thes. 4. Hec est voluntas dei sanctificatio vestra Et. 1. thi. 2. Qui vult omnes homines salvos fieri. Ad quod dicendum est quod tam misericordia quam iusticia dispositionem voluntatis importat. Unde sicut miseratio attribuitur diuine voluntati: ita et id quod est iusticie. Sic ergo intelligendum est cui vult miseretur: scilicet licet per suam misericordiam et que vult indurat per suam iusticiam. quod illi quos indurat hoc merentur ut induerent ab ipso. ut supra primo capitulo dictum est.

Lectio quarta.

Dicis itaque mihi. Quid adhuc queritur. Voluntati enim eius quis resistit? **¶** Homo tu quis es? qui respondet deo. Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus lutum ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem. aliud vero in contumeliam? **¶** Si deus volens ostendere iram et notam facere potentiam suam: sustinuit in multa patientia vasa ire apta in interitum ut ostenderet diuitias glorie sue in vasa misericordie que preparavit in gloriam.

Postea solutione premissae questionis: hic apostolus contra ipsam solutionem obicit et precipue contra vltimam conclusionem qua dictum est. Cuius vult miseretur: et quem

vult indurat. primo ergo ponit obiectionem. scilicet solutio nem ibi. **¶** Homo tu quis es etc. Dicit ergo primo. dictum est quod deus cuius vult miseretur et que vult indurat. Dicis itaque mihi. Quid adhuc queritur id est quid oportet ulterius querere de causa bonorum et malorum que hic aguntur. cum omnia voluntati diuine attribuuntur que est causa sufficientes. eo quod nullus potest ei resistere. Unde sequitur. Voluntati eius quis resistit? Ecc. 1. Proposui in animo meo querere et investigare sapienter de omnibus que sunt sub sole. Vel aliter. Quid adhuc queritur. id est conque ritur deus de hominibus quando peccat. sicut. Esa. 1°. Filios enutriti et exaltati. Ideo autem videtur iustitia querimoniam non habere quia ex voluntate eius totum procedit. cui nullus potest resistere. Unde subdit. Voluntati eius quis resistit? Vel aliter. Quid adhuc queritur scilicet ab homine ut faciat bonum vel malum. Mich. 6°. Indicabo tibi o homo quid sit bonum et quid deus requirat a te etc. Frustra autem requiritur ab aliquo quod non est in eius potestate. Nichil autem in hominis potestate esse videtur secundum predicta que bus omnia diuine voluntati videtur ascribi. cui resisti non potest. Sequitur. Voluntati enim eius quis resistit? Quasi diceret. Nullus. Hester. 13°. Non est que tue possit resistere voluntati. Et hec videtur esse intentio apostoli. **¶** Deinde cum dicit. **¶** Homo tu quis es etc. rident tacite questionem. Ad cuius responsionem intellectum considerandum est: quod circa electionem bonorum et reprobationem malorum duplex questio potest moueri. Una quidem in generali quare deus velit quosdam indurare et quosdam misereri. Alia vero in speciali quare velit huius misereri et hunc vel illum indurare. Et potest quidem ratio huius questionis assignari. scilicet eadem autem questionis non potest assignari ratio nisi simplex dei voluntas. cuius exemplum patet in rebus humanis. Si enim aliquis edificare volens haberet multos lapides similes et equeles congregatos posset ratio assignari quare quosdam ponat in summo et quosdam in ymo ex parte finito. quod ad perfectionem domus quam ferere intendit requiritur et fundamentum quod habet lapides in ymo. et cacumen parietis quod habet lapides in summo. Sed quare ponat hos lapides in summo et hos in ymo non habet aliquam rationem nisi quod artifex voluit. **¶** Primo igitur apud rident dubitationem quantum ad questionem secundam quare scilicet quare re huius hominis miseretur et illum induret. scilicet quantum ad questionem primam. quare scilicet quibusdam miseretur et quosdam induret ibi. **¶** Ad si volens deus etc. Circa primum tria facit. primo arguit presumptionem que estis. scilicet idcirco auctoritatem que questionem soluit ibi. **¶** Nunquid dicit figmentum etc. tertio exponit auctoritatem ibi. An non habet potestatem etc. Dicit ergo primo. **¶** Homo qui es fragilis et ignoras tu quis es respondes deo unde sufficiens ad respondendum ei si voluerit tecum iudicio contendere. Job 9°. Si voluerit contendere iudicio cum illo non poterit ei respondere vnum pro mille. Et sicut dicitur Job. 39. Qui arguit deus debet et rident In quo datur intelligi quod homo non debet scrutari rationem diuinorum iudiciorum cum intentione apprehendere deo quod excedant rationes humanas. Ecc. 3°. Altiora te ne quaeris. Prover. 25°. Persecutorum maiestatis opprimitur a gloria. **¶** Deinde cum dicit. **¶** Nunquid dicit figmentum etc. inducit auctoritatem: que habetur Esa. 45. Nunquid dicit lutum figulo suo. Quid facis et operum tuum sine manibus. **¶** Tunc considerandum est quod si aliquid artifex ex materia vili faciat vas pulchrum et nobilibus accommodatum totum ascribitur bonitati artificis. puta si ex luto faciat scutellas et vases ad nobilem mensam decet. Si vero ex vili materia puta ex luto faciat vas accommodatum viliis vasis? puta coque vel buli? modi officis non posset vas conquiri si rationem haberet posset enim conquiri si ex materia preciosa

Ad Romanos

placet artificis operationi puta ex auro et lapidibus preciosis faceret vas ad vilia officia deputata. Diana autem natura vilitatem habet ex sua materia quae ut dicitur Gen. 2.° Scilicet deus hominem de limo terre: sed maiorem vilitatem habet ex corruptione peccati quam per unum hominem in hoc mundo intravit. Et ideo homo luto merito comparatur. Job 30. Comparatur sicut luto et assimilatur sicut faeculi et cineri. Unde quicquid boni habet homo debet bonitati diuine quasi pitte figuli ascribere. Psal. 64. Sic dicit pater noster es tu: nos veroluminum et fictor noster tu et opus manuum tuarum omnes nos. Si vero deus hominem ad meliora promoueat sed in sua infirmitate eum dimittens deputat eum ad infimum versus nullam ei facit iniuriam ut possit iuste de deo conqueri. Deinde cum dicit. An non habet potestatem etc. Exponit apostolus verba prophete. Quasi dicat. Hoc est dictum figuratum id est vas fictile non posset dicere fictori quid me fecisti sic. quia figulus liberam potestatem habet ex materia luti opus facere quodcumque sibi placuerit. Unde dicit. An non habet potestatem scilicet liberam figulus luti qui se operatur in vili materia: ex eadem massa scilicet vili materia facere abligos allicuius iniuria aliud quidem vas in honore id est in honorabile versus. aliud vero in contumeliam id est in versus viliores. 2. Thim. 2. In magna enim domo non solum sunt vasa aurea et argentea: sed etiam lignea et fictilia. et quedam quidem in honorem quedam autem in contumeliam. Et sicut liter deus liberam potestatem habet facere ex eadem corrupta materia humani generis sicut ex quodam luto nulli faciendo iniuriam quosdam homines preparamos in gloriam: quosdam autem in miseria derelictos. Iere. 18. Sicut lutum in manu figuli. ita in manu mea vos domus israel. Deinde cum dicit. Quis volens deus etc. soluit primam questionem scilicet quare deus velit quibusdam misereri et quosdam in miseria derelinquere. siue quosdam eligere et quosdam reprobare. Circa quod considerandum est quod finis omnium diuinorum operum est manifestatio diuine bonitatis. puer. 16. Diuersa propter semetipsum operatus est deus. An supra primo dictum est quod inuisibilia dei per ea que facta sunt intellecta conspiciuntur. Tanta est autem diuine bonitatis excellentia quod non potest uno modo nec in una creatura sufficienter manifestari. Et ideo diuersas creaturas condidit in quibus diuine similitudo manifestatur. precipue autem in creaturis rationalibus in quibus eius iusticia manifestatur. Insuper ad illos quos pro eorum meritis punit misericordia vero in illis quos ex sua gratia liberat. Et ideo ut vtrumque in hominibus manifestaret: quosdam misericorditer liberauit sed non omnes. primo ergo ponit rationem reprobationis malorum. secundo ponit rationem electionis bonorum tibi. Et ostenderet diuinitas etc. Est autem in vtriusque triplex differentia attendenda. prima quidem secundum finem. secunda secundum usum. tertia secundum diuinum actum. Finis autem reprobationis vel obdurationis malorum est manifestatio diuine iusticie et virtutis. Et quantum ad hoc dicit. quod id est sed si deus volens ostendere iram suam id est iusticiam vindicatum. Non enim dicit iram in deo secundum affectus commotionem. sed secundum effectus vindicte. supra primo Reuelatur ira dei etc. Addit autem et notam facere potentiam suam. quia deus contra malos non solum vult iram id est vindictam puniendo eos sibi subiectos sed etiam sua potentia subiuciendo sibi. Phil. 3. Secundum operationem qua potest etiam sibi subiucere omnia. ero. 14. Viderunt egypcios mortuos super litus maris et manum magnam quam exercuerat deus contra eos. Vult autem malorum ad quem vultur eis deus est ira id est pena. Et ideo vocat eos vasa ire id est iusticie instrumenta. quibus deus vult ad ostendendam iram id est iusticiam vindicatum. Ephe. 2. Eramus natura filij ire. Actus vero quem deus erga eos exercet non est quod disponat eos ad ma-

lum quia ipsi de se habent dispositionem ad malum ex corruptione primi peccati. Unde dicit. Vasa aperta in interitum id est in se habentia aptitudinem ad eternam damnationem. Gen. 6. Videns deus quod multa malitia hominum esset in terra. et cuncta cogitatio humani cordis intenta esset ad malum omni tempore. Hoc autem solum deus circa eos agit quod eos permittit agere que concupiscunt. An signanter dicit. Sustinuit. Et hoc eius patientiam demonstrat quod non statim vindictam infert. Unde addit. In multa patientia. Ecc. 5. Altissimus est patiens redditor. Deinde ex parte bonorum similiter tria ponit. Primo quidem finem cum dicit. Et ostenderet diuinitas glorie sue. Finis enim electionis et miserationis bonorum est ut manifestaret in eis abundantiam bonitatis sue reuocando eos a malo. et ad iusticiam eos trahendo et finaliter eos producere in gloriam. Et hoc est quod dicit. Et ostenderet diuinitas glorie sue. de quibus diuinitas supra. 2.° An diuinitas bonitatis eius contemnis? Ephe. 2. Deus autem qui diues est in misericordia. Signanter autem dicit. Et ostenderet diuinitas glorie sue et quia ipsa condensatione et reprobatio malorum que est finis dei iusticias manifestat et commendat sanctorum gloriam quam ab ipsa tali miseria liberant. Secundo describit versus eorum cum dicit. In vasa misericordie. Vult autem bonos vasa misericordie quod vultur eis deus quasi instrumentis ad suam misericordiam manifestandam. Ecc. 4. 4. Isti sunt viri misericordie. Tertio ponit actum quem circa eos deus exercet. Non enim deus eos solum sustinet quasi de se aptos existentes ad bonum sed eos preparamos et disponit vocando ad gloriam. An dicit. Que preparamos in gloria. ps. Preparamos motes in virtute tua. Est autem constructio defectiua et suspensiuus versus hic. ut sit sensus. Si deus volens hoc facere quibusdam miseretur et quosdam indurat quid contra hoc iuste poterit dici? Quasi dicat. Nihil. Non enim sic quos vult indurat ut eos peccare compellat sed sustinet eos ut finem suam in clinationem tendant in malum.

Lectio quinta.

Quos et vocauit non solum ex iudeis sed etiam ex gentibus sicut in osee dicit. Vocabo non plebem meam: plebem meam. et non dilectam. dilectam. et non misericordiam consecutam: misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictus est eis: non plebs mea vos. ibi vocabuntur filij dei viui. Esaias autem clamat per israel. Sibi fuerit numerus filiorum israel tanquam arena maris reliquie salue sicut. Verbum enim consumans et abbrevians in equitate. quia verbum breuiatum faciet deus super terram. Et sicut predixerat esaias nisi deus sabaorth reliquisset nobis semen. sicut sodoma facti essemus: et sicut gomorra si miles fuissetis. Quid ergo dicemus? Quod gentes que non sectabantur iusticiam apprehederunt iusticiam: iusticiam autem que ex fide est: israel vero sectando legem iusticie in legem iusticie non peruenit. Quare? Quia non ex fide sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapide offensionis: sicut scriptum est. Ecce pono in syon lapidem offensionis et petram scandali: et omnis qui credit in eum non confundetur.

Ad Romanos

Consumationem enim et abbreviationem dominus deus exercituum faciet in medio omnis terre. ¶ Deinde cum dicit. Et sicut pre dixit ysa. 7. inducit auctoritatem pertinentes specialiter ad apostolos dicens. Et sicut pre dixit ysa. 1. Nisi dominus sabaoth id est exercituum vel virtutum reliquisset nobis scilicet ex sua misericordia semine id est verbis euangelij. ¶ Semen id est christum. Gal. 3. Et semini tuo quod est christus. vel semen id est apostolos. ysa. 6. Semen sanctum erit id quod steterit in ea. Sicut Sodoma facti essemus et sicut gomorra similes fuissetis. ¶ Grauius enim fuit peccatum iudeorum quam sodomorum. ¶ Tercium Maior effecta est iniquitas populi mei peccato sodomorum. Et eze. 16. Non fecit sodomia ipsa et filie eius sicut fecisti tu et filie tue. Et ideo quod iudei non sunt totaliter exterminati sicut sodomite est diuine misericordie imputandum. ¶ Tercium. ¶ Misericordie domini quod non sumus consumpti. ¶ Deinde cum dicit. Quid ergo dicemus. Infert conclusionem ex dictis. et primo quod gentes. scilicet quantum ad iudeos ibi. Israel vero etc. Circa primum duo facit: primo concludit quod intendit dicere. Quid ergo dicemus? ex consideratione predictorum. Hoc inquit quod gentes apprehenderunt id est confite quante sunt iustitiam scilicet quam vocatur filij. 1. cor. 6. Et hoc quidem fuistis sed iustificati estis. Et hoc quidem ex uocatione diuine electionis non ex meritis quod patet per hoc quod dicit. Que non sectabantur iustitiam secundum illud ephe. 2. Eratis in illo tempore sine christo alienati a conuersatione israel. scilicet exponit quod dixerat iustitiam autem que ex fide est non eam quam in operibus consistit. Non enim ad hoc gentes conuerse sunt ut iustitiam legalem obseruent. sed ut iustificentur per christi fidem supra 2. Iusticia autem dei per fidem iesu christi. ¶ Deinde cum dicit. Israel vero etc. Inducit conclusionem quantum ad iudeos. Et primo concludit quod intendit dicere. Israel uero id est populus iudeorum. sectando legem iusticie in lege iusticie non puenit. Dicitur lex iusticie lex spiritus uite per quam homines iustificantur ad quam iudeorum populus non peruenit quam tamen sectabatur obseruando umbram huius spiritualis legis quam consistit in obseruationibus legalibus. heb. 10. Umbram habes lex futurorum honorum. ¶ Al sectando legem iusticie id est legem moysi quam est lex iusticie si sit bene intellecta quod docet iusticiam. ¶ Sed dicitur lex iusticie quia facit homines iustos non uere. sed exterius uis peccata uitantur non ex amore sed timore pene quam lex infligebat. ysa. 51. Audi te me qui sequi mini quod iustus est et queritis dominum. Et in eodem. Audite me qui scitis iustum populus meus lex mea in cordibus eorum. Sed assignat causam dicens quare scilicet dum sectarentur legem ad legem iusticie non pueniunt. quia scilicet non per debitam uiam sectabantur. Et hoc est quod subdit. Quia non ex fide scilicet christi querebant iustificari. sed quasi ex operibus legis. Sequantur enim figuram et repudiauerunt ueritatem. s. 3. Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo. Tercio manifestat causam oppositam. et primo proponit manifestationem dicens. Offenderunt enim in lapide offensionis id est ad christum qui assimilatur lapidi offensionis. in hoc quod sicut lapis in quem offendit non cauetur propter suam puritatem ita iudei uidentes christum in firmitate nostra contentum non cauerunt in eum offendere. ysa. 53. Quasi absconditus uultus eius. et despectus unde non reputauimus eum. ¶ Jer. 13. Antequam offendant pedes uestri ad montes caliginosos id est ad christum et eius apostolos qui dicuntur montes caliginosi propter hoc quod eorum dignitas et magnitudo latebat. scilicet ad hoc inducit auctoritatem dicens. Sicut scriptum est scilicet in ysa. Adponit autem apostolus uerba ysa. in diuersis locis scripta. Nam ysa. 28. dicitur. Ecce ego mittam in fundamentis syon lapidem: lapidem angularem probatum preciosum in fundamento fundatum. Qui crediderit non festinet. Et hinc sumitur principium auctoritatis. Ecce ponam in syon la-

pidem scilicet quasi fundamentum in quo designatur quod christus diuina ordinatione constitutus erat ecclesie fundamentum. 1. cor. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere preter id quod positum est quod est christus iesus. Legitur etiam ysa. 8. In lapidem autem offensionis et petram scandali duabus domibus israel. Et hinc sumitur medium auctoritatis quod dicit. Lapidem offensionis et petram scandali ut offensio referatur ad ignorantiam. quia ut dicit. 1. cor. 2. Si cognouissent nunquam dominum glorie crucifixissent Scandalum autem referendum est ad impactionem et casum quo per infidelitatem ceciderunt christum et eius apostolos persecutores. 1. cor. 1. Nos predicamus christum crucifixum iudeis quidem scandalum. Luc. 2. Ecce hic positus est in ruinam etc. Finis autem auctoritatis sumitur exo. 28. capitulo. Qui crediderit non festinet. loco cuius hinc dicitur. Omnis qui credit in eum non confundetur. quia scilicet consequetur mercedem ab eo. ecc. 2. Qui timetis deum credite illi et non euacuabitur merces uestra. Ponit autem apostolus hec uerba secundum litteram. 70. Et ad hunc sensum pertinet quod in littera nostra dicitur. Qui crediderit non festinet. Ille enim festinare uideatur qui delusum se reputat. quia cito non adipiscitur quod sperabat.

Incipit decimum capitulum.

Fratres uoluntas quidem cordis mei et obsecratio ad deum fit pro illis in salutem. Testimonium enim per phibeo illis: quod emulationem quidem dei habent: sed non secundum scientiam. Ignorantes enim iusticiam dei et suam quereutes statuere: iusticie dei non sunt subiecti. Finis enim legis christus ad iusticiam omni credenti. Moyses enim scripsit. quoniam iusticia quam ex lege est qui fecerit homo uiuet in ea. Que autem ex fide est iusticia sic dicit. Ne dixeris in corde tuo. quod ascendit in celum. id est christum deducere. aut quis descendet in abyssum. hoc est christum a mortuis reuocare. Sed quod dicit scriptura: Prope est uerbum in ore tuo Hoc est uerbum si dei quod predicamus. quia si confitearis in ore tuo dominum iesum: et in corde tuo credideris quod deus illuz suscitauit a mortuis saluus eris.

Postquam apostolus ostendit quomodo per electionem gratie dei gentiles sunt ad fidem uocati et etiam aliqui ex iudeis de maiori parte populi iudei offendentibus et scandalizatis. hic agit specialiter de casu iudeorum. Et circa hoc tria facit. Primo manifestat causas casus eorum quam et. s. retigerat. ex qua ostenditur casus eorum esse miserandus. scilicet ostendit casum eorum non esse uniuersalem. n. cap. ibi. Dico ergo nunquid etc. tertio ostendit casum eorum non esse inutilem neque irreparabilem ibi. Dico ergo nunquid etc. Circa primum duo facit. Primo ostendit casum eorum esse miserandum ex sua causa. 2. ostendit quod non est totaliter excusabilis ibi. Sed dico nunquid non audierunt etc. Circa primum duo facit. Primo ostendit se ad iudeos habere misericordiam affectus. scilicet ostendit causam miserationis ibi. Testimonium enim illis per phibeo etc. Dicit ergo primo. dictum est quod iudei in legem iusticie non pueniunt propter hoc quod offenderunt in lapide offensionis. nec tamen contra eos indignor: sed eorum misereor. Et ideo dico uobis o fratres qui conuersi estis tam ex gentibus quam ex iudeis mat. 23.

Omnes vos fratres estis. Voluntas quidem cordis mei id est ex intimo cordis affectu procedens e ad salutem eorum ut scilicet ipsi salventur sicut et ego saluatus sum. 1. cor. 7. **U**o lo omnes homines esse sicut me ipsum. act. 2. 6. **O**pro apud deum omnia qui audierit tales fieri qualis et ego sum. Et hoc deo conformabatur qui ut dicitur. 1. thi. 2. **C**ultus omnes homines saluos fieri. **N**ec sola voluntas est in salutem eorum. sed etiam voluntas effectus. unde subdit. **A**t obsecratio scilicet mea fit ad deum pro illis in salutem. 1. reg. 12. **A**dit a me hoc peti in domino ut cesset orare pro vobis. **I**ac. ultio. **P**ra te pro inimice ut saluemini. **E**t ex hoc patet quod orandum est infidelibus ut saluentur quia et ipsa fides est donum dei. **E**ph. 2. **G**ratia saluati estis per fidem et non ex vobis. **D**eus enim donum est. **D**einde cum dicitur. **T**estimonium enim est. **A**l signat causam sue miserationis. quia scilicet non ex certa malitia sed ex ignorantia peccabant. **E**t circa hoc tria facit. primo enim proponit eorum ignorantiam. secundo ostendit quid ignorabant ibi. **I**gnorantes enim dei verum ostendit veritatem eorum quae ignorabant ibi. **M**oyles enim dicit. **D**icit ergo primo. **I**tem salutem eorum volo et propter hoc oro misterium eorum quia testimonium phibeo de illis quod emulationem quae deum dei habent scilicet zelo dei christum et eius membra persequuntur. **I**o. 16. **U**enit hora in qua omnes qui iter facit vos arbitretur obsequium se prestare deo. **E**t huius rei testis est se poterat quod et ipse aliqui fuerat in simili causa. **P**hi. 3. **S**ecundum emulationem persecutus sum ecclesiam dei. sed non secundum scientiam. quia scilicet eorum zelus per rectam scientiam non ordinatur dum ignorant veritatem. **E**sa. 5. **P**ropterea captiuus ductus est populus meus quod non habuit scientiam. 1. cor. 14. **S**i quis autem ignorat ignorabit. **D**einde cum dicitur. **I**gnorantes enim dei ostendit cuius rei scientiam non haberent. **A**t primo proponit quod intendit. secundo manifestat. **P**roponit tibi. **F**inis enim legis christus est. **D**icit ergo primo. **R**ecte dico quod non secundum scientiam. ignorantes enim dei iustitiam. scilicet qua deus per fidem iustificat. **S**ecundo ostendit iustitiam autem dei per fidem iesu christi. **E**t querentes statuere id est firmare suam scilicet iustitiam quae consistit in operibus legis quae secundum eorum opinionem non expectabat aliquid a deo: sed solum ex arbitrio operantium erat. **E**t ideo dicit eorum esse iustitiam quae si humanam et non diuinam. secundum illud. **S**. 4. **S**i abraam ex operibus legis iustificatus est habet gloriam. scilicet apud homines sed non apud deum. **I**usticie enim dei non sunt subiecti id est nolunt subijci christo per cuius fidem iustificatur homines a deo. **P**s. **N**onne deo su bicata erit anima mea. **S**. 3. **E**t subditus fiat omnis mundus deo. **E**xo. 10. **V**is quo non vis subijci mihi. **D**einde cum dicitur. **F**inis legis christus est. manifestat quod dixerat scilicet eos dei iustitiam ignorare et quod ei subijci nolunt cum tamen iustitiam legale statuere velint. **C**irca quod considerandum est quod sicut etiam phibeo dicunt intentioni cuiuslibet legislatoris est facere homines iustos. **V**ij multo magis lex vetus hominibus diuinitus data ordinabat ad faciendum homines iustos. **H**anc tamen iustitiam lex premet ipsa facere non poterat. quia neminem ad perfectum adduxit lex. ut dicitur. **P**hi. 7. **S**ed ordinat homines in christum quem permittit et figurabat. **S**al. 3. **L**ex pedagogus noster fuit in christo ut ex fide iustificemur et hoc est quod dicit. **C**ristus enim est finis legis ad quem scilicet tota lex ordinatur. **P**s. **O**is columbaris vidi finem. **F**inis in christum ad iustitiam ut scilicet homines per christum iustitiam consequantur quae lex intendebat supra octauo. **Q**uod impossibile erat legi mittens deum filium dimittere peccatum in carne ut iustificatio legis impleteretur in nobis. **E**t hoc dico omni credenti quia per fide suos iustificat. **I**o. 1. **D**edit eis potestatem filios dei fieri his qui credunt in nomine eius. **D**einde cum dicitur. **M**oyles enim testatur veritatem eorum quae iudei ignorabant scilicet quod iustitia dei sit perfectior quam iustitia legis. **E**t hoc auctoritate ipsius moy-

si veteris legislatoris. primo ergo per eius verba ostendit conditionem iusticie legalis. secundo conditionem iusticie fidei ibi. **Q**ue autem ex fide est etc. **D**icit ergo primo. **R**ecte distinguit iusticia humanam a iusticia dei. **M**oyles enim scripsit. **L**eu. 18. **Q**uonia homo qui fecerit iusticia quam ex lege est uiuet in ea. ubi sic littera nostra habet. **C**ustodite leges meas atque iudicia quae faciens homo uiuet in eis. **E**t ex. 20. **I**udicia mea piecerunt que faciens homo uiuet in eis. quia scilicet hoc comoditas tunc consequatur homo per legis obsequantiam ne occideret tanquam legis transgressor. **h**eb. 10. **I**rritam quis facies legem moysi abique ulla misericordia morietur. **l**eu. 20. **Q**ui maledixerit patri vel matri morte morietur et sic de alijs. **P**ossunt uoluntarius dicere quod per legis obsequantiam homo ordinatur in uita perenni. permittit enim lex temporalia bona et quedam mandabat quae ad ordinationem carnalis uite pertinebant. **h**eb. 9. **I**usticiae carnis uisus ad tempus correctionis impositus. **S**ed contra uidetur esse quod dominus dicit. **mat. 19. Q**uerenti quid boni faciam ut habeam uitam eternam. **R**espondit. **S**i uis ad uitam ingredi serua mandata. **U**nde et supra. **S**up illud. **L**ex autem subintravit. dicit quidam glo. **I**usticia legis suo tempore custodita non solum bona temporalia sed et uitam conferrebat eternam. sed hec intelligenda sunt secundum spiritalem sensum legis quae pertinet ad fidem christi. **S**ed quod hic dicitur referre ad exteriorem legis sensum: secundum quem lex de uita eterna mentionem non faciebat. **D**einde cum dicitur. **Q**ue autem ex fide est iusticia etc. **I**nducit auctoritatem moysi de iusticia fidei. **E**t primo moyses ostendit certitudinem fidei quae debet esse in corde hominis. secundo fidei effectum ibi. **S**ed quod dicit scriptura etc. **D**icit ergo primo non solum loquitur moyses de iusticia legis sed etiam ipse sic dicit de iusticia que est ex fide. **Q**ue autem ex fide est iusticia sic dicit id est sic loquitur in corde hominis. **N**e dixeris in corde tuo scilicet dubitatio. **Q**uis ascendit in celum. quasi hoc impossibile reputans. sicut et per. 30. queritur. **Q**uis ascendit in celum atque descendit quia scilicet hoc tenere quasi impossibile est deducere christum a celo id est asserere quod christus non sit in celo contra id quod dicitur. **I**o. 3. **N**emo ascendit in celum nisi qui descendit de celo filius hominis qui est in celo. **E**ph. 4. **Q**ui descendit ipse est et qui ascendit super omnes celos. **A**ut etiam ne dixeris quod descendit in abissum. id est in infernum quasi reputas hoc esse impossibile. hoc enim negare est reuocare christum ex mortuis. scilicet negare enim non est se mortuum. **I**pe enim mortuus in abissum descendit. **E**cc. 2. 4. **P**enetrabo inferiores partes terre. **E**t secundum hoc. **P**hibet dubitari de duobus articulis fidei christi scilicet de eius ascensione et de eius morte et descensu ad inferiores. quorum primum pertinet ad maximam christi exaltationem. secundum ad maximam eius humilitationem. **P**otest autem et aliter exponi ut dicat nobis certitudo duorum articuloꝝ. primo quod de incarnatione quae de celo ad terram descendit ut sit sensus. **N**e dixeris in corde tuo quod ascendit in celum et exponit supplendo. id est christum deducere. **Q**ui dicitur. **Q**uis ascendit in celum ad deducendum christum ad nos quod quod deus non fuit necessarius quia ipse propria uirtute descendit. secundo autem resurrectionis cum subdit. **A**ut etiam ne dixeris quod descendit in abissum: et supplendo addit. **H**oc est christum ex mortuis reuocare. **Q**uasi dicat. **N**ullus descendit ut inde posset christum reuocare sicut ex persona inspiciunt dicit. **S**ap. 2. **N**on est qui agnitus sit reuersus ab inferis. **E**t huius sensus cognuit uerbis moysi. dicit enim deus. 30. secundum litteram nostram. **M**andatum quod ego precipio tibi. hodie non supra te est neque paulo postum neque in celo sed ut possis dicere. **Q**uis nunc ualeat ad celum conscendere ut deferat illud ad nos. **N**ec est inconueniens si quod moyses dixit de mandato legis hoc apostolus attribuit christo quia christus est uerbum dei in quo sunt omnia dei mandata. **S**ic ergo intelligendum est quod dicit. **Q**uis ascendit in celum: id est christum deducere. **N**e si dicat. **Q**uis potest in celum conscendere ut uerbum dei inde deferat ad

Ad Romanos

nos Et idē est dicēdum in alio qđ sequitur. ¶ Deinde enī dicit. Sed qđ dicit scriptura rē. ostēdit fructū fidei p̄ eiusdem auctoritatē. Et primo pponit auctoritates. secundo expoſit eā ibi. Hoc est verbū fidei rē. tertio pbat expoſitiōnē esse cōueniētem ibi. Corde enī credit rē. Dicit ergo primo. Sed qđ dicit scriptura? Hoc in q̄ p̄p̄e est verbum in ore tuo et in corde tuo. Sic enī post p̄missa verba de utro. sequitur. Iuxta te est sermo valde in ore tuo. Quasi dicat. nō sollicitus q̄ tibi desit verbū fidei iustificātis p̄pter hoc q̄ x̄ps est in celo scđm naturā diuinā aut q̄ descendit in infernū p̄pter mortē hūanitatē qz ipse descendens de celo. et resurgens ab inferis ip̄ressit verbū fidei in ore tuo et in corde tuo. Unde qđ dicit p̄p̄e est potest referri ad hoc q̄ verbū dei sumus adepti p̄ x̄pm iūcarnatum et resurgētē heb. 2. Que cū in ititū accepisset enarrari per dñm. Jere. 1. Ecce dedi verba mea in ore tuo. Al scđm glo. q̄ dicit p̄p̄e referēdu. est ad utilitatē scđm qđ dicimus p̄p̄e apud nos esse qđ nobis est comodū et utile. Verbo est dei cor nostrū mūdāf. Jo. 15. Jam vos mōi estis. p̄pter sermonē quē locutus sum vobis. Vel potest referri ad hoc q̄ verba fidei rē si sint supra rationē. Ecc. 3. Plurima supra sensū hominis mōstrata sunt tibi. nō tñ sunt p̄tra rationem. quia veritas nō potest esse veritati cōtraria. ps̄. Testimonia tua dñe credibilia sc̄ta sunt nimis. ¶ Deinde cum dicit. Hoc est verbum rē. exponit auctoritatē p̄dictam. Et primo ostēdit qđ sit illud verbū de quo moyses loquitur dicens. Hoc est verbū fidei qđ predicam⁹ 2. tibi. 4. Predica verbū. Jere. 23. Qui habet sermonē meū loquat̄ sermonē. vere scđo exponit quōd hoc verbum est in ore per cōfessionē et in corde per fidem. Et hoc ē qđ subdit. q̄ si cōfitearis in ore tuo dñm iesum x̄pm sc̄z recognoſcens eum dñm subijciēdo sibi tuum affectū scđm qđ dicitur. 1. cor. 12. Nemo pōt dicere dñs iesus nisi in spū sancto. Et iterū Si credideris in corde tuo sc̄z fidei forma que per dilectionem opatur. vt dicit. Act. 2. Quis excitaui illū a mortuis. ps̄. Tu autē dñe miserere mei rē suscita me qz vt dicitur. 2. cor. 13. Resurrexit ex virtute dei que est cōis sibi et patri. Salu⁹ eris sc̄z salute eterna. de qua dicitur Esa. 45. Saluans est israel in dño salute eterna. Quis autē dicit. dñm iesum ad misterium incarnationis referret. Quis autē sequitur x̄pm manifeste ad resurrectionem referret. de quibus duob⁹ articulis supra fecerat mentionem.

Lectio secunda.

Qorde enim creditur ad iusticiā ore autem confessio fit ad salutem. Dicit enī scriptura Omnis qui credit in illum non confundetur. Non enim est distinctio iudei et greci. Nam idē dñs omniū: diues in omnes qui inuocant illum. Omnis enim quicūq; inuocauerit nomē domini saluus erit. Quomodo ergo inuocabūt in quē non crediderunt? Quomodo autē audient sine predicatē? Quomodo vero p̄dicabunt nisi mittantur. sicut scriptum est. Quā speciosus pedes euāgelizantiū pacem. euāgelizantiū bona Sed non omnes obediunt euāgelio Esaias enim dicit dñe quis credidit auditui nostro Ergo fides ex auditu: auditus autem per verbum christi.

¶ Remiserat ap̄lus exponendo verbū moysi q̄ confessio

oris et fides cordis opantur salutē. pponēs hoc causa exēmpli in duobus articulis. hic pbat qđ dixerat in vniuersali. Et circa hoc tria facit. primo ostēdit q̄ p̄ fidem et cōfessionem homo cōsequitur salutem. scđo ponit salutis ordinē ibi. Quomodo ergo inuocabūt rē. tertio infert quā dā cōclusionē ex dictis ibi. Ergo fides ex auditu rē. Circa primum tria facit. primo pponit qđ intendit dicens. Recte dico q̄ si cōfitearis ore et cre das corde salu⁹ eris Corde enim creditur ab hoīe ad iusticiā id ē ad hoc vt iusticiā per fidem cōsequatur supra. 5. Iustificat̄ igitur ex fide. Signat̄ autē dicit. Corde creditur id ē voluntate. Bā cetera que ad exteriorē dei cultū p̄tinent pōt homo nolēs sed credere non potest nisi volēs. Intellectus enī creditis nō determinat̄ ad assentiētiā voluntati ex necessitate ratiois sicut intellect⁹ sc̄tētis. sed ex voluntate. et ideo scire nō p̄tinet ad iusticiā hoīs que est in voluntate sed credere. gen. 15. Credit̄ abraham deo et reputat⁹ est illi ad iusticiam p̄post̄ q̄ aut homo est iustificatus per fidē oportet q̄ ei⁹ fides p̄ dilectionem opetur ad cōsequēdam salutē. Unde subdit. Ore autē cōfessio fit ad salutē sc̄z eternā consequendā. Esa. 51. Salus autē mea in sempiternum erit. Est autem triplex confessio necessaria ad salutē: primo quādem confessio p̄p̄ie iniquitatis. scđm illud. ps̄. Dixi cōfitebor aduersum me in iusticiā meam domino. que est cōfessio penitētis. scđa cōfessio est p̄ quā hō cōfitef̄ dei bonitatem misericorditer beneficiā p̄stātis. ps̄. Cōfitemini dño quī bonus. Et hec est cōfessio gr̄as agētis. Tertia est cōfessio diuine veritatē. Da. 10. Omnis q̄ cōfitebitur me coram hominibus cōfitebor et ego enim corā patre. Et hec cōfessio est credētis de qua nunc ap̄lus loquitur. Hec autē est necessaria ad salutē pro loco et tēpore quā sc̄z exposcit fides alicuius sc̄z p̄fectore fidei vel quando piclatur fides aliena. sicut p̄cipue prelati debent predicare fidem subditis suis. Et ideo baptizati linuntur crismate in frōte signo crucis vt ipsuz crucifixum cōfiteri non erubescāt supra. 1. Non enim erubescō euāgelium. Ita est autem et de oībus virtutum actibus q̄ pro loco et tēpore sunt necessarij ad salutem. Nam precepta affirmatiua que de eis dant obligāt semp. sed nō ad semper. scđo ibi dicit enī scriptura rē. pbat per auctoritatē dicēs. dicit enī scriptura sc̄z. Esa. 28. Quis qui credit in illum fide non confundetur sc̄z deficiens a salute. ecc. 2. Qui timetis dñm credit̄ illi et non euacuabitur merces vestra. Isa vero nostra habet qui crediderit non festinet vt supra dictū ē. ¶ Tertio ibi. Nō enī ē distinctio rē. pbat hoc esse vniuersaliter intelligēdum cū esaias indefinīte hoc p̄ferat. Et primo pponit qđ intendit dicens. Ideo dictū est Omnis q̄ credit rē. Nō enim est distinctio quātum ad hoc iudei et greci. Col. 3. Abi nō est gentilis et in deus circūcisio et p̄p̄ucius rē. scđo pbat per rationē que duplici medio innititur. quozū primū tangit dicens. Nam idem dñs omniū supra. 3. An iudeorum deus tantū? Nonne et gentiū. ps̄. Rex oīs terre deus. Et ideo ad ip̄m p̄tinet puidere oīm saluti. scđm mediū tangit dicens. Diues in omnes: qui inuocant illum. Si enim nō esset tante bonitatis q̄ sufficeret ad satisfactionem vtriusq; posset putari q̄ non oīb⁹ credentibus puideret. scđ diuine bonitatis eius et misericordie indeficiēs sunt supra. 2. An diuitias bonitatis eius contempnis. Eph. 2. Deus autē qui diues est in misericordia rē. Tertio pbat idē per auctoritatē que habetur Joel. 2. Quis quicūq; inuocauerit nomen dñi saluus erit. Est autem inuocari se vocare per affectum et deuotum cultum. ps̄. Inuocauit me et ego exaudiam eum. ¶ Deinde cum dicit Quomodo ergo inuocabunt rē. ponit ordinem quo quis vocatur in salutem que est ex fide. Et circa hoc duo facit. primo ostēdit q̄ ea que sunt postea

riora in hoc ordine sine prioribus esse non possunt. Secundo ostendit quod positus prioribus non est necessaria posteriora ponit. Ibi. Sed non omnes euangelio obediunt. Circa primum duo facta sunt. Primo ponit ordinem eorum que requirunt ad salutem. Secundo confirmat quod supponerat per auctoritatem ibi. Sicut scriptum est. Pone autem primo quicquid per ordinem incipiens ab inuocatione ad quam finem auctoritate. prope sequitur salus. Dicit ergo. Quomodo ergo inuocabatur in quem non crediderunt? Quasi dicat. Sine dubio inuocatio salutem facere non potest nisi fide precedente. Pertinet autem inuocatio ad professionem orationis que ex fide cordis procedit. ps. Credidi propter quod locutus sum. 2. cor. 4. Nos credimus? propter quod et loquimur. Secundo a fide ascendit vel procedit ad auditum dicens. Sed quomodo credes et quem non audierunt. Ille enim homo credere dicitur que sibi ab alijs dicitur que ipse non videt. Jo. 4. Jam non propter tua loquelam credimus. Ipsi enim audi uimus et scimus quicquid. Est autem duplex auditus. Unus quidem interior quo quis audit a deo reuelante. ps. Audiam quid loquatur in me dominus deus. Alius autem auditus est quo aliquis audit ab homine exterius loquente. Act. 10. Adhuc loquente petro uerba hec cecidit spiritus sanctus super omnes qui audiebant uerbum. Primus autem auditus non communiter pertinet ad omnes: sed proprie pertinet ad gratiam. prope que est gratia gratis data distincte aliquibus sed non omnibus secundum illud. 1. cor. 12. Diuisiones gratiarum sunt. Sed quod tunc loquitur de deo quod indistincte ad omnes pertinere potest secundum illud quod supra dixit. non enim est distinctio: non relinquitur hoc sensus intelligendum de secundo auditu. Et ideo subdit. Quomodo ergo audient sine predicante. Auditis enim exterius est passio quedam audientis que ab ipso actione loquentis esse non potest. Unde et dominus mandauit discipulis. Mat. 23. Euntes in mundum ueritatem predicatores euangelii omni creature. Ea uero que fidei sunt predicatores a semetipsis non habent sed a deo. Esa. 55. Que audiuisti a domino deo exercituum annuntiaui uobis. 1. cor. 11. Ego enim accepi a domino quod et tradidi uobis. Et ideo. 4. subdit. Quomodo uero predicabit nisi mittantur. Quasi dicat. Non digne. Iere. 23. Non mittebam eos et ipsi currebant. Mittuntur autem aliqui a domino dupliciter. Uno modo immediate ab ipso deo per inspirationem internam. Ps. 48. Et nunc dominus deus misit me et spiritus eius. Huiusmodi autem missionis signum quodammodo quidem est sacre scripture auctoritas. Unde Johannes baptista cum quereretur ab eo quis esset auctoritate. prope induxit dicens. Ego uox clamantis in deserto: dirigite uiam domini. sicut dixit ysai. prope. Et legitur Jo. 1. Quis autem signum huius missionis est ueritas que annuntiat. Unde per contrarium dicit deuter. 18. Quod hoc habebit signum quod in nomine domini. prope dixerit et non euenierit hoc dominus non est loquutus. Quis uero signum huius missionis est operatio miraculi. Unde dicit erod. 4. Quod cum dixisset moyses domino non credent mihi. s. illi ad quos mitto: dominus uero dedit ei potestatem signa facienda. Nec tamen ista duo uelut sufficiens demonstrant dei missionem. primum enim cuius laus est in euangelio per omnes ecclesias. Deinde cuius dicit. Sicut scriptum est. inducit auctoritatem ad hoc uelut quod dixerat de missione predicatores dicens. Sicut scriptum est et. Ps. 51. Quia speciosi pedes euangelizantium pacem euangelizantium bona ubi littera nostra sic habet. Quia speciosi pedes euangelizantium bonum. Et similitudinem habet. Hanc primo. Ecce super montes pedes euangelizantium et annuntiantis pacem. In his autem uerbis primo commendatur

predicatorum processus cum dicit. Quia speciosi pedes. quod dupliciter potest intelligi. Uno modo ut per pedes intelligatur eorum processus quod. s. ordinate procedunt non usurpantes sibi predicationis officium. Act. 7. Quia speciosi sunt gressus tui in calcamentis filia principis. Alio modo possunt intelligi per pedes affectus: qui rectitudinem habent dum non intentione laudis aut lucri uerbum dei annuntiant. sed propter omnium salutem et dei gloriam. Eze. 1. Pedes eorum pedes recti. Secundo tangit predicationis materiam: que quidem est duplex. Predicatur enim ea que sunt uilia ad uitam presentem quod designat cum dicit. Euangelizantium pacem. s. triplicem. Primo quidem annuntiant pacem quam Christus fecit inter homines et deum 2. cor. 5. Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Et posuit in nobis uerbum reconciliationis. supra. 5. Pacem habeamus per Iesum Christum ad deum. Secundo annuntiant pacem habentem cum omnibus hominibus. infra. 12. Si fieri potest quod ex uobis est cum omnibus hominibus pacem habentes. Tertio annuntiant ea que homo potest habere pacem in semetipso. ps. Pax multa diligentibus legem tuam domine. Et sub his tribus continetur omnia que in hac uita sunt uilia ad salutem uel Christum ad deum uel Christum ad proximum. uel Christum ad semetipsum. Predicant etiam ea que speramus habere in alia uita. Et Christus ad hoc dicit. Euangelizantium bona. Luc. 12. Super omnia bona sua constituet eum. Deinde cum dicit. Sed non omnes obediunt euangelio etc. Ostendit ex prioribus non semper sequi posteriora. licet enim non possit esse quod quis credat nisi audiat a predicante non tamen quicquid audiat a predicante credit. et hoc est quod subdit. Sed non omnes obediunt euangelio. 2. thes. 3. Non enim omnium est fides. Hoc autem dicit ideo ut ostendatur quod uerbum exterius loquentis non est causa sufficiens fidei: nisi cor hominis attrahatur uirtute dei loquentis. Jo. 6. Omnis qui audiuit a patre meo et uiderit uenit ad me. Et sic quod homines credunt non est attribuendum tam predicantis industrie quam diuine gratie. Per hoc etiam ostendit quod omnes increduli non excusantur a peccato. sed illi qui audiunt et non credunt. Jo. 15. Si non uenisset et loquutus eis non fuisset peccatum non haberent. Hanc autem excusationem non habent de peccato suo. Et hoc etiam magis consonat hijs que apostolus posterius dicit. Secundo ad hoc inducit auctoritatem cum subdit. ysai. enim dicit. Domine quis credidit auditui nostro. Quasi diceret. Mar. 7. Increduli et subuersores sunt teus. Mich. 7. Factus sum sicut qui colligit in autumno racemos uindemie. Quod quidem ysaias dixit preuidens indeorum infidelitatem futuram. Ecce. 48. Spiritu magno uident uerba etc. Dicit autem auditui nostro uel propter id quod a deo audierunt. sicut dicit in abdiam. Auditum audiuimus a domino et legatos ad gentes misit. Et propter id quod homines ab apostolis audiebant. Eze. 33. Audiuimus uerba tua et non faciunt ea. Deinde cuius dicit. Ergo fides ex auditu etc. Infert conclusionem ex dictis dicens. Ergo ex quo aliqui non credunt nisi audierint fides est ex auditu. ps. In auditu auris obediuit mihi. Sed contra uidetur esse quod fides est uirtus infusa diuinitus. phil. primo uobis datum est ut in Iesum credatis. Dicendum est ergo quod ad fides duo requiruntur. Quorum unum est cordis inclinatio ad credendum. et hoc non est ex auditu sed ex dono gratie. Aliud autem est determinatio credibilis et istud est ex auditu. Et ideo cornelius qui habebat cor inclinatum ad credendum necessesse habuit ut ad eum mitteretur petrus qui sibi determinaret quid esset credendum. Et ex eo uero quod dixerat. Quomodo audient sine predicante et quomodo predicabunt nisi mittantur. coelitus dicit. Auditis autem. s. credentium est per uerbum predicatores quod est uerbum Christi. Et quod est de ipso. 1. cor. primo. Nos predicamus Christum Iesum. Et quod a ipso habent quod mittuntur 1. cor. 11. Ego enim accepi a domino quod et tradidi uobis.

Ad Romanos

Lectio tertia.

Red dico. Nunquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exiit sonus eorum. et in fines orbis terre verba eorum sed dico. Nunquid israel non cognouit. Primum moyses dicit. Ego ad emulationem vos ad ducam in omnem gentem. in gentem insipientem in iram vos mittam. Esaias autem audet et dicit. Inuentus sum a non querentibus me. palam apparui hijs qui me non interrogabant. Ad israel autem dicit. Tota die expandi manus meas ad populum non credentem sed contradicentem mihi.

Postquam ostendit iudeorum casum esse miserandum. quod ex ignorantia peccauerunt: hic ostendit quod eorum talis casus non est excusabilis ex toto. quod eorum ignorantia non fuit inuincibilis vel ex necessitate externis sed quodammodo voluntaria. Et hoc quidem ostendit dupliciter. Primum quidem per hoc quod audierunt ex doctrina apostolorum. Secundo per hoc quod cognouerunt ex doctrina legis et prophetarum ipsi. Sed dico. nunquid israel non cognouit etc. Circa primum duo facit. Primum proponit questionem dicens. Dicitur est quod fides est ex auditu et non possunt homines credere ei quem non audierunt. Dico ergo. Nunquid non audierunt? ut scilicet per hoc possint excusari totaliter ab incredulitate. secundum illud. Ro. 15. Si non venissem et loquutus eis non fuisset peccatum non haberent. Secundo ad questionem respondet interimendo per auctoritatem. Secundo ad questionem respondet interimendo per auctoritatem. In omnem terram exiit sonus eorum. scilicet apostolorum. i. fama eorum exiit in omnem terram non solum iudeorum sed etiam omnium gentium. Job. 28. Perditio et mors dixerunt auribus nostris. Audiuimus famam eius. scilicet sapientie per apostolos predicare. Et dominus eis preceperat. Mat. 28. Euntes in mundum uniuersum predicare euangelium omni creature. Et verba eorum. scilicet distincta eorum doctrina exiuerunt in fines orbis terre. Ad istas uoces ad fines mundi. ysa. 49. Dedit te in lucem gentium ut sis salus mea usque ad extremum terre. Et est notandum quod secundum augustinum hec uerba nondum erant completa quoniam apud talia loquebatur. sed preuidebat ea esse complenda. Et ideo uerba preterito pro futuro propter certitudinem diuine preordinationis. sicut etiam dauid cuius uerba assumit apud manifeste uerebatur preterito pro futuro. Et hoc ideo dicit augustinus. quod adhuc tempore suo dicit fuisse quasdam gentes in affricis partibus: quibus non erat fides christi predicata. Crisostomus autem super Mat. e contrario dicit quod hoc quod hic dicit completum fuisse tempore apostolorum. exponens sic quod habet. Mat. 24. Et predicabitur hoc euangelium regni in uniuerso orbe. et tunc ueniet consummatio. id est destructio hierusalem. Circa autem est aliquantulum uerum. Tempore enim apostolorum ad omnes gentes etiam usque ad fines mundi peruenit aliquam fama de predicatione apostolorum per ipsos apostolos vel discipulos eorum. Matheus enim predicauit in ethiopia. Thomas in india. Petrus et Paulus in occidente. Et hoc est quod crisostomus dicit intendit. Non tamen sic fuit impletum tempore apostolorum quod in omnibus gentibus ecclesia edificaretur. quod tamen est implendum ante finem mundi ut augustinus dicit ad hebreum. Magis tamen prout intentioni apostoli congruit expositio crisostomi quam augustinus. Nulla enim ratio esset auferendi excusationem infidelibus per hoc. quod in futurum erant audientur. Per hoc tamen non habetur quod ad singulos homines fama predicationis apostolice peruenit licet peruenit ad omnes gentes. Nunquid ergo illi ad quos non peruenit ueritate si fuerunt nutriti in siluis excusationem habent de peccato infidelitatis.

Ad hoc dicitur est quod secundum istas uoces dicitur quod habet. Ro. 15. Illi qui loquentur dominum per se vel per eius discipulos non audierunt excusationem habent de peccato infidelitatis. non tamen beneficium dei consequentur. ut scilicet iustificentur ab alijs peccatis vel que nascendo contraxerunt vel male uiuendo addiderunt. et pro hijs merito danantur. Si qui tamen eorum fecerunt quod in se est. dominus eis secundum suam misericordiam prouideret mittendo eis predicatorem fidei sicut petrus cornelio. act. 10. Et paulum macedonibus. ut habet act. 16. Sed tamen hoc ipsum quod aliqui faciunt quod in se est conuertendo se. scilicet ad deum ex deo est mouente corda ipsorum ad bonum. Tamen. 5. Conuertere nos domine ad te et conuertemur. Deinde cum dicit. Sed dico. Nunquid israel etc. Ostendit eos esse inexcusabiles propter noticiam quam habuerunt ex lege et prophetis. Et primo mouet questionem dicens. Sed dico adhuc inquirendo. Nunquid israel. id est populus iudeorum non cognouit ea que pertinet ad misterium christi et ad uocationem gentium et casum iudeorum? Plane cognouit. infra. 2. Instruitur per legem. Non fecit taliter omni nationi. bar. 4. Beati sumus o israel qui que placita sunt deo manifesta sunt nobis. Secundo dicitur natam questionem cum dicit. Primum moyses dixit qui est legislator quod non est sic intelligendum per hoc quod inducit. primum quasi fuerint duo moyses. Quorum primum hoc dixit sed quod moyses fuit primum id est primum inter doctores iudeorum. uent. ultimo. Non surerit ultra prophetam in israel sicut moyses. Vel primum fuit in ordine talia dicendi quod ipse primum inter alios hoc dixit deus. 32. Ego ad emulationem vos adducam in non gentes in gentem insipientem in iram vos mittam. Vbi littera nostra habet. Ego prouocabo eos in eo qui non est populus et in gentem stultam iritabo eos. Vbi duplex est distinctio attendenda. Primum quidem ex parte gentilitatis quam uocat non gentem quasi non dignam uocari gentes eo quod non erat adunata in cultu ueritatis dei. Eccl. 50. Tertia non est gens quam oderim. Tandem autem gentilitatem uocat gentem insipientem et stultam quae in cognitione et cultu dei persistit. Eph. 4. Sicut et gentes ambulantes in uanitate sensus sui tenebris obscurati habentes intellectum alienati a uita dei. Et sic refertur ad gentilitatem secundum statum ante conuersionem. Possunt hec etiam duo attribui gentilitati post conuersionem que dicitur non gens id est non gentilitas uiuens sicut apud dicit ibidem. Sim non amplius ambulatis sicut et gentes. Dicit etiam gentilitas conuersa gens insipiens secundum opinionem infidelium. 3. cor. 3. Si quis inter uos sapiens uideatur esse stultus fiat ut sit sapiens. Secunda uia attendit quantum ad hoc quod primo post emulationem. scilicet inuidie qua iudei inuidebant gentilibus conuersis. Gal. 4. Emulatur uos non bene. Secundo ponit iram qua contra eos irascunt. ps. Obseruabit peccator iustum et stridebit etc. Et hec duo congrue coniunguntur. quod ex inuidia nascitur ira. Unde Job. 5. dicitur. In iram interfecit iracundia et puulum occidit inuidia. Dicit autem deus in emulationem inducere et in iram mittere non quidem in eis causando malitiam sed subtrahendo gratiam uel potius faciendo conuersionem gentium: unde iudei occasionem ire et inuidie sumunt. Secundo ostendit eos cognouisse per doctrinam prophetarum et inducit ysaia. Primum quidem per nuntiantem conuersionem gentium dicens. Ysa. autem audet et dicit id est audacter iudeis ueritatem annunciat quibus ei periculum mortis immineret. Job. 39. Audacter in occursum pergit armatis et dicit. Ysa. 64. Inuentus sum a gentibus non querentibus me palam apparui hijs qui me non interrogabant. ubi littera nostra sic habet. Querierunt me quod ante non interrogabant inuenerunt quod non inquisierunt me. In hijs autem uerbis primo designat conuersionem gentium dicens. Inuentus sum a

gentib' nō querentib' me. Et ideo p̄ter merita et intenti-
onem gentiliū oñditur fuisse eoz cōuersio. infra. 15. Gen-
tes autē sup misericordias honorare deū. De hac autē in-
uentidē dicit Mat. 13. Simile est regnū celoꝝ thesauro
abscondito in agro quē qui inuenit hō abscondit etc. Se-
cundo oñdit cām et modū cōuersionis eoz. Cū quidez
qz nō a casu factū est vt inuenirēt qd nō querebant sed ex
gratia eius qui eis voluit apparere qd designatur in hoc
qz dicit. Apparui. Tit. 2. Apparuit gratia saluatoris no-
stri dei omnibus hoibus. Modū autē qz nō apparuit xps
gentilibus in enigmatib' et figuris legis sed in manifesta
veritate. Unde dicit palam. Jo. 16. Ecce palā loqueris et
puerbiū nullū dicit. Palā inquit apparui eis. s. gentili-
bus qui me nō intrerogabāt. i. qui meā doctrinā nō que-
rebāt. etc. 45. Rogant deū nō saluantē. Scdo oñdit qz
etias p̄nunciauit incredulitatē iudeoz dicens. Ad isra-
el autē. i. cōtra israhel dicit. ysa. 65. Tota die expādi ma-
nus meas ad populū nō credentē sed cōtradicientē mihi.
Ubi nostra littera sic habet. Expandi man' meas ad po-
pulum incredulū qui gradit in via nō bona post cogitati-
ones suas p̄pulus qui ad iracundiā puocat me. Quā autem
dicit. Expandi manus meas. p̄t vno mō intelligi d' expā-
sione manūz in cruce: que quidē dicit fuisse in cruce tota
die id est p̄cipali pte totius diei. s. ab hora sexta vsqz ad
vesperas. Mat. 27. Et quis eo expādente manus i cruce
sol sit obscurat' petre scisse monumēta ap̄pta. iudei ta-
men in sua incredulitate pmanerūt euz blasphemantes vt
dicitur. Mat. 27. Unde subdit. Ad populū nō credentē
sed cōtradicientē mihi. De. 12. Recogitate eū qui talem
sustinuit a peccatorib' aduersus semetipm cōtradictionē
Alio mō p̄t referri ad extensionē manus dei in miracul'
faciendis. Act. 4. In eo qz manū tuā extendis ad sanitas
tes et signa et p̄digia fieri p nomē sanctus filij tui ihu. vt
sit sensus. Tota die id est toto tēpore p̄dicationis mee ex-
pandi man' meas miracula faciendo ad populū nō credē-
tem etiā miraculis visis. Jo. 15. Si opera nō fecisset que
nemo alius fecit p̄tū nō haberent. Sed cōtradicientem
mihi. i. meis miraculis detrahentē. scdm illud Ma. 12.
In be elzeub. p̄ncipe d̄mōtoꝝ eicit demonia. Dice.
4. Populus tu' sicut hij qui cōtradicit sacerdoti. Ter-
tio p̄t intelligi de extēsiōne man' dei ad beneficia illi po-
pulo exhibita. scdm illud puer. 1. Extendi manū meam
et nō fuit qui aspiceret. vt sit sensus. Tota die. i. toto tēpo-
re legis et p̄phetaz expandi man' meas ad vandū benefi-
cia ad populū nō credentē sed cōtradicientē mihi. deut.
31. Semper contenciose egistis cōtra dñm.

Incipit capitulum vndecimū.

Dico ergo nūqd̄ repulit dñs deus
populū suum. Absit. Hā et ego is-
rahelita suzer semine abraā de tri-
bu beniamin. Nō repulit de' ple-
bem suam quaz p̄sciuit. An nescitis: in helia
quid dicit scriptura. quē admodūz interpel-
lat deum aduersum israhel. Dñe p̄phetas tu-
os occiderunt. altaria tua suffoderūt. et ego
relictus sum solus. et querūt animā meā. sed
quid dicit illi diuinuz rñs um? Reliqui mihi
septem milia viroz qui nō curauerunt ge-
nua ante baal. Sic ergo in hoc tēpore reliq̄e
secūdum electionē gratie dei saluēfacte sunt
Si autē gratia. iam nō ex opibus. Alioqui

gratia iā non est gratia. Quid ergo? Quid
quererat israhel hoc nō est cōsecutus: electio
autē cōsecuta est. ceteri vero execrati sunt: si-
cut scriptum est. Dedit illis de' spm̄ et punc-
tionis: oculos vt nō videant: et aures vt nō
audiant: vsqz in hodiernū diēz. Et dauid di-
cit. Fiat mensa eoz corā ipsis in laqueū et in
captionem: et in scandalū et in retributionem
illis. Obscuretur oculi eoz ne videāt. et dor-
sum eozum semp incurua.

Postq̄ apostol' oñdit iudeoz casū esse miserandū nō ra-
men totalit' excusabilem. hic oñdit casum iudeoz non es-
se vlem. Et primo mouet questioneꝝ. 2. soluit ibi. Absit
2c. 3. infert cōclusionē ibi. Quid ergo 2c. Dicit ergo pri-
mo. Dico ad hec inquirēdo. Nūquid de' repulit totalit'
populū suū. s. iudeoz qz vocat eū nō credentē sed cōtradi-
centē. Et hoc p salmista etiā inquirat dicens. Et quid de
us repulisti in finem. T'reñ. 2. Repulit dñs altare suum
¶ Deinde cū dicit. Absit 2c. Soluit quēstioneꝝ oñdens
qz deus nō totalit' repulit populū iudeoz. Et hoc est qz
dicit. Absit. vt scz populus iudeoz sit totalit' sp̄pulus.
et hoc quidē pmo pbat q̄tum ad psonam suā dicens. Hā
et ego. s. in fide xpi existēs israhelita sum. s. gente. 2. cor.
11. Israhelita sunt et ego. Et qz in populo israhel erant aliq̄
p̄seliti qui nō descenderūt scdm carnē ex patriarchis. 2.
hoc de se excludit subdēs. Ex semine abrahe. 2. cor. 11.
Semen abrahe sunt et ego. Erant autē in populo iudeoz
tribus distincte scdm filios iacob. quoz quidā fuerūt filij
ancillaz. quidam vrozū. Joseph autē et beniamin filij rac-
hel p̄dilecte vrozis. Unde suā excellentiā in populo iu-
deoz oñdens dicit. Ex tribu beniamin. phil. 3. Et gene-
re israhel de tribu beniamin. Unde et de eo exponit a quis
busdā qd legitur gen. penl. Beniamin lup' rapax mane
comedit p̄dam et vespere diuidit spolia. 2. ibi. Nō repu-
lit 2c. ostendit populū illū nō esse repulsum a deo etiā q̄-
tum ad multos electos suos. Et pmo pponit quod intē-
dit. Scdo inducit similitudinē ibi. Sic ergo et in hoc tē-
pore 2c. Dicit ergo primo. Nō solum ego nō sum repul-
sus sed deus nō repulit plebē suā totā quaz p̄sciuit. i. p̄e-
destinauit supra. 8. Quos p̄sciuit hos et p̄destinauit. ps.
Nō repellet dñs plebē suā. Quod ap̄lus hic exponit q̄-
tum ad p̄destinatos. ¶ Deinde cū dicit. An nescitis 2c.
Inducit similitudinē de hijs que contigerunt tēpore he-
lie qñ etiā tot' populus videbat a cultu vni' dei aberrat-
se. Ubi primo ponit interpellationē helie. Scdo rñsonē
dñi ibi. Sed quid dicit scriptura diuina 2c. Dicit ergo p̄-
mo. An nescitis quid scriptura sacra dicat i helia. i. de he-
lia. 3. regū. 19. Hel in helia. i. in libro de helia scripto.
Totus em̄ liber regum est p̄ncipalit' script' ad notifican-
dum dicta et facta p̄phetaz. Unde et inter libros p̄pheti-
cos cōputat vt iero. dicit in plo. libri reguz quem admo-
dū. s. ipe helias interpellat deū aduersus israhel Cōtra qd
videtur esse verbū samuelis dicētis. 1. reg. 12. Absit h'
peccatū a me in dño vt cessez orare p vobis. Multo ergo
minus est cōtra pplm̄ interpellandū. Sed intelligendūz
est qz p̄phete p̄tra pplm̄ aliq̄uē interpellāt tripliciter. Uno
modo cōformādo voluntatē suā voluntati diuine eis re-
uelate. sicut et in ps. dicit. Letabit iustus cū viderit vni-
dictā. Alio mō interpellādo cōtra regnū peccati. vt scilicet
cer nō hoies sed peccata hoim destruant. Tertio mō intē-
pellatio vel oratio est interpretanda p modū denunciacionis
scdm illud iere. 17. Cōfundant qui me psequunt. i. con-
fundent. Duo autē in hac sua interpellatiōe p̄tra eos alles

Ad Romanos

gat. **P**rimo quidem impietate quam commiserat pro cultu dei. **U**no quidem modo persequendo ministros eius. quod tangit dicens: **D**ne prophetas tuos occiderunt. 3. regum. 18. Nunquid non indicatum est tibi domino meo quid fecerim cum interficeret Iezabel prophetas domini. Act. 7. Quod prophetarum non sunt persecutori pres vestri. Alio modo quod tunc ad loca deo sanctificata secundum illud. psalmus. Incenderunt igni sanctuarium tuum. Et tunc ad hoc dicit. Altaria tua suffoderunt. Unde notandum est quod dicitur. 12. Dominus mandavit dicens. Ad locum quem elegerit dominus deus vester de civitatibus tribubus vestris ut ponat nomen suum ibi et habitet in eo venietis et offeretis in illo loco holocausta et victimas vestras. **T**unc ante edificationem templi per mittebat populus ut in diversis locis altaria construeret ad cultum diuinum quod quod erat contra legem: edificatio in templo ezechias rex persissimam omnia huiusmodi altaria destrui fecit. **E**t hoc est quod dicitur. quarti. 2. 18. Nonne iste est ezechias: qui abtulit excelsa et altaria et precepit tude et iherusalem ante altare hoc adorabit in iherusalem. quod ergo ezechias fecit ex pietate hoc fecit achab et iezabel ex impietate volentes cultum dei totaliter extirpare. **T**ertio allegat contra eos impietatem quam facere intendebat dicens. **E**t relictus super ego solus in cultu vestro dei. **Q**uod quidem dicit helias eo quod alij non ita apte manifestabatur se esse dei cultores. **D**icit enim de eo. **E**ccl. 48. Surrexit helias propheta quasi ignis et verbum illius quasi facula ardebat. **E**t querit animam meam. sicut auferant eam. **M**iserat. n. iezabel ad heliam. tertij. 2. 19. **V**ocens. **D**ec mihi faciat viam et hec addant nisi hac hora cras posuero animam tuam sicut animam vnius ex illis. sicut prophetis baal quos occiderat helias. **Q**uando dicitur. **S**ed quid dicit scriptura ibidem. sicut dixit illi. sicut helie rursus diuinum. **H**oc inquit quod sequitur. **R**eliqui mihi. i. in cultu meo non permittebo eos cadere in peccatum. 7. milia virorum. **P**onit certum pro incerto. propter perfectionem septennarij et millenarij. qui non curauerunt genua ante baal. i. qui cultum dei non deseruerunt. **P**salmus. 43. **D**omine qui inuocat nomen meum in gloriam meam creauit eum. **Q**uando dicitur. **S**ic ergo et adaptat quod dixerat ad propositum. **E**t primo ponit adaptationem dicens. **S**ic ergo et hoc tempore in quo videt multitudo populi deuotissime. reliquie. i. multi qui sunt relictus ab illo excidio saluati sunt vel saluati sunt secundum electiones gratie dei. i. secundum gratiam electionem dei. **I**o. 14. **N**on me elegistis sed ego elegi vos. **S**ecundo ex hoc infert conclusionem dicens. **S**i autem gratia salui facti sunt. iam non ex operibus eorum. **T**ertio. **N**on ex operibus iusticie que fecimus nos: sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit. **T**ertio ostendit sequi conclusionem ex premissis dicens. **A**lioquin. sicut si gratia est ex operibus iam non est gratia quod dicitur ex eo quod gratis datur. **S**icut. 5. **I**ustificati gratia per gratiam ipsius. **Q**uando dicitur. **Q**uid ergo et. **I**nfert conclusionem intentam. et primo ponit eam dicens. **Q**uid ergo secundum premissa dicemus. **H**oc. sicut quod israel tunc ad maiorem multitudinem populi non est persequitur quod querebat. sicut iustitiam. **E**t hoc modo intelligendum est quod supra. 9. dicitur est. israel secundo legem iustitie in legem iustitie non puenit. **I**o. 7. **Q**ueretis me et non inuenietis ita tunc quod electio. i. electi ex iudeis persequuta est iustitia. **E**phe. 1. **E**legit nos in ipso ut essemus sancti. ceteri vero. i. alia pars populi execrati sunt propter suam malitiam. **S**ap. 2. **E**xecrauit eos malitia eorum. **S**ecundo ibi. **S**icut scriptum est et. **P**anifestat conclusionem quod tunc ad vltimam partem. **E**t primo per auctoritatem. **P**salmus. secundo per auctoritatem dauid ibi. **E**t dauid dicit. **C**irca primum notandum est quod apud ponit auctoritatem ex duobus. **L**egitur enim **p**salmus. 29. **M**isericordiam vobis spiritum soporis. **E**t tunc ad hoc dicit. **D**edit deus illis spiritum copunctionis quod pertinet ad pueritatem affectus. **C**opunctio enim importat quandam cordis percussione siue dolorum. **E**t ergo quedam bona com-

punctio qua quis dolet de propriis peccatis. secundum illud. **p**salmus. **P**otasti nos vino copunctionis. **E**t autem et mala copunctio. sicut inuidie qua quis dolet de bonis aliorum. **N**unc ergo percussio id est inuidie spiritum eis dedit deus non quidem inimitando malitiam sed subtrahendo gratiam. sicut supra. 10. dicitur est. **E**go ad emulationem adducaz vos in non gentem. **I**tem legit **p**salmus. 6. **E**xeca cor populi huius et aures eius aggraua et oculos eius claudet ne forte videat oculis suis et auribus suis audiat. **E**t tunc ad hoc designas defectum cognitue virtutis subdit. **O**culos ut non videat sed per se ipsos tunc ad miracula que christus eis videntibus fecit. **E**t aures ut non audiat sed fructuose doctrinam christi et apostolorum. **p**salmus. 42. **Q**ui vides multa nonne custodies? **Q**ui a pertas aures habes nonne audies? **A**ddit autem apostolus de suo. **E**t in hodiernum diem. quod in fine mundi videbit et audient quando conuertentur corda filiorum ad patres eorum ut dicit **Mat.** vltimo. **Q**uando dicitur. **E**t dauid dicit et. ponit ad idem auctoritatem dauid. **I**n qua primo tangit occasionem defectus iudeorum dicens. **F**iat mensa eorum id est malitia qua peccatores reficiunt. **I**ob. 20. **C**um viscer fuerit in ore eius malum abscedet illud sub lingua sua. **Q**ue quidem mensa est coram ipsis quando ex certa malitia peccant. hoc quidem fit in laqueum quando ex ea paratur tentatio ad peccandum. **p**salmus. 24. **Q**ui explicauerat se de fouea tenebitur in laqueo. **E**t in captiorem quando delectationi succumbit per sensum. **p**salmus. 8. **C**apiuntur et irretiuntur. **E**t in scandalum id est in actionem casus quando ruunt de peccato in peccatum. **p**salmus. **P**ar multa diligenter legem tuam et non est illis scandalum. **E**t in retributionem illis quam sezi puniuntur per suis peccatis. **Q**uod hoc ipsum est retributio delictorum quod deus eos permittit sic cadere. **p**salmus. **R**edde retributionem superbie. **I**n mensa est sacra scriptura iudeis apposta. **p**uer. 9. **P**roposuit mesam suam. **Q**ue quidem fit in laqueum quando occurrit aliqd ambiguum. **I**n captiorem quod male intelligit. **I**n scandalum quod ruit in peccata erroris. **E**t in retributionem ut supra. **S**ecundo ponit ipsum defectum tunc ad cognitiua virtute eius dicit. **O**bscurent oculi eorum ne videant quod magis pueniando quod operando dicitur. **E**phe. 4. **T**enebris obscuratus habes intellectum. **E**t tunc ad effectum cum dicit. **E**t doctum eorum id est liberum arbitrium quod porat ad bona et ad mala semper curua id est incuruari permittit ab eternis ad temporalia a recte iudice iustitie ad iniquitate. **p**salmus. 51. **I**ncurrare ut traham.

Lectio secunda.

Dico ergo nunquid sic offenderunt ut caderent: Absit. Sed illos delictorum sa- lus est gentibus ut illos emulenter.

Si delictum illorum diuitie sunt mundi: et diuitio eorum diuitie gentium: quantum magis plenitudo eorum. **V**obis enim dico gentibus. **Q**uia diu quidem ego super gentium apostolus. ministerium meum honorificabo: si quo modo ad emulandum prouocem carnem meam et saluos faciam alios quos ex illis. **S**i enim amissio eorum reconciliatio est mundi que assumptio nisi vita ex mortuis: **S**i delibatio facta est: et massa. **E**t si dixit sanctus et rami.

Postquam apostolus ostendit quod casus iudeorum non est vniuersalis. hic incipit ostendere quod casus eorum non est inutilis neque irreparabilis. **E**t circa hoc duo facit. **P**rimo ostendit casum iudeorum esse vitalem et reparabilem. 2. **E**xclusit gloriam gentium iudeis insultantium ibi. **Q**uod si ali-

XI. ca.

qui ex ramis etc. Circa primū duo facit. primo proponit questionem. secūdo soluit ibi. **Absit etc.** Dicit ergo primo **Dicitum est** et probatum quod ceteri iudei preter electos sunt excecari. **Dico ergo** questionem mouens. **Quid sic** offenderit ut caderet? **Quod potest** dupliciter intelligi. Uno modo sic. **Quid deus** permittit eos offendere solum ut caderent. id est propter nullam aliam utilitatem inde consequentem: sed solum volens eos cadere. **Quod quidē** esset contra bonitatem diuinā quā tanta est ut augustinus dicit in enchiridion. **Quod nunquam** permittit aliquid mali fieri nisi propter bonū quod ex malo elicit. **Unde et Job. 34.** dicitur: **Conteret multos et innumerabiles et stare faciet alios pro eis.** **Et apoc. 3.** dicitur: **Tene quod habes ne alter accipiat coronam tuam.** quod scilicet deus aliquos sic permittit cadere ut quorundam casus sit aliorum salutis occasio. **Alio modo potest** intelligi sic. **Quid sic** offenderit ut caderent id est perpetuo in casu remaneret? **ps. 113.** **Quid qui dormit** non adiciet ut resurgat. **Deinde cum dicit. Absit etc.** soluit questionem. **Et primo** fin primū intellectum ostendens casum iudeorum fuisse vilem. **Secundo** soluit questionem quantum ad secundū intellectum ostendens casum iudeorum esse reparabilem ibi. **Quod si delictum** illorum etc. **Dicit ergo primo** **Absit** ut sic inutiliter caderent sed magis illorum scilicet iudeorum delicto salus gentibus facta est occasionaliter. **Unde et dominus dicit. Jo. 4.** **Salus ex iudeis est.** **Quod quidem** potest intelligi tripliciter. **Primo modo** quod delictum quod in occasione christi commiserunt est subsecuta salus gentium per redemptionem sanguinis christi. **1. pe. 1.** **Non enim** coram ruptilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione paterne traditionis. sed precioso sanguine agni immaculati. **Secundo modo potest** intelligi de delicto quo doctrinam apostolorum repulerunt. **fm illud act. 23.** **Vobis oportebat** primū loqui verbum dei. sed quoniam repulistis illud etc. **Tercio modo potest** intelligi id hoc quod propter suam impenitentiam sunt in omnes gentes dispersi. **Et sic** christus et ecclesia vbiq; a libris iudeorum testimonium habuit fidei christiane. ad conuertendos gentiles quod suspicari potuissent. **pphetias de christo** quas predicatorum fidei inducebant esse confictas nisi probarentur testimonio iudeorum. **Unde in ps. dicitur.** **Ostendit mihi** super inimicos meos scilicet iudeos ne occidas eos ne quando oblitiscantur populi mei. **disperge illos** in virtute tua. **Sequitur.** **Et illos emulcentur.** **Et quia non dicit** qui vel quos. cum etiam sit duplex emulatio scilicet indignationis et imitationis. **Propter** hoc quattuor modis exponi. **Uno modo** ut intelligatur si c. **Et gentiles illos** scilicet iudeos emulcentur id est imitentur in cultu vnius dei. **Ap. 2.** **Eratis** in illo tempore sine christo alienati a conuersatione israel. et postea subdit. **Nunc autē** vos qui aliquando eratis longe facti estis prope in sanguine christi. **1. ti. 2.** **Vos imitatores** facti estis ecclesiarum dei que sunt in iudea. **Vel** ut gentiles emulcentur iudeos. id est indignentur contra eos propter incredulitatem eorum **ps. 136.** **Vidi** preuaricantes et tabescebas quod eloquia tua non custodierunt. **Tercio modo potest** intelligi sic. **Et iudei emulcentur** id est imitentur gentiles quando vbiq; et nunc aliqui eorum particulariter conuertuntur ad fidem imitantes fidem gentium. et finaliter omnis israel saluus fiet cum plenitudo gentium intrauerit: sic impletur quod dicit **Deut. 28.** **Ille erit** in caput et tu eris in caudam. **Quarto modo potest** exponi sic. **Et iudei emulcentur** gentiles. id est contra eos ex inuidia surbentur dum vident ad eos eorum gloriam translataz **Deut. 32.** **Ego** vocabo eos in eo qui non est populus. **Deinde cum dicit.** **Quod si delictum** eorum etc. soluit questionem quantum ad secundum intellectum ostendens casum iudeorum esse reparabilem. quod quidem ostendit tripliciter. **Primo**

ex utilitate. secundo ex apostoli intentione ibi. **Vobis enim** dico etc. tercio ex conditione illius populi ibi. **Quod si** delibatio sancta etc. **Circa primum** ponit talem rationem. **Bonum est** potentius ad utilitatem inferendam quam malū: sed malum iudeorum magnā utilitatē gentibus contulit. **Ergo** multo maiorem confert mundo eorum bonū. hoc est ergo quod dicit. **Dicitum est** quod eorum delicto salus gentibus facta est. quod pro sed si illorum scilicet iudeorum delictus diuitie sunt mundi id est gentium: quod scilicet delictum iudeorum redundauit in spirituales diuitias gentium: de quibus dicitur **1. cor. 10. 33.** **Diuitie salutis sapientia et scientia.** quod quidem referuntur ad eorum culpam. **Et diminutio** eorum qua scilicet decreuerunt ab illa celsitudine glorie quam habebant quod pertinet ad penā. **Mat. 3.** **Inminuti** sumus plus quam omnes gentes sumusque humiles in vniuersa terra hodie propter peccata nostra. **Sunt autē** diuitie gentium per occasionē ut dicitur **1. cor. 10. 33.** **Infirma** mundi elegit deus ut confunderet fortia. **Quantomagis** plenitudo eorum id est abundantia eorum spiritualis: vel multitudo eorum ad deum conuersa in diuitias gentium redundabit. **Eccl. 24.** **In plenitudine** sanctorum delectatio mea. **Et sic** si deus propter utilitatem totius mundi permittit iudeos delinquere et diminuit multomagis implebit ruinas eorum propter totū mundi utilitatem. **Deinde cum dicit.** **Vobis enim** dico etc. ostendit idē ex sua intentione quam primo proponit. secundo eius rationē assignat ibi. **Si enim** amissio etc. **Circa primum** considerandum est quod eorum in superioribus huius epistole partibus locutus fuit omnibus fidelibus existētibz rome siue fuerint ex gentibus siue ex iudeis. nunc specialiter sermonē suum dirigit ad gentes conuersos. **Dicit ergo.** **Diri** quod plenitudo eorum erit diuitie mundi. **In huius enim** signis dico vobis gentibus id est gentilibz ad fidem conuersis. **1. cor. 10. 33.** **Diri** ecce ego ad gentes etc. **Hoc inquit** vobis dico quod diu ego sum gentium apertius quarum cura specialiter mihi incumbit ex officio. **Gal. 2.** **Extras** viderunt mihi et barnabe societatis ut nos in gentes ipsi autē in circūcisionem. **1. ti. 2.** **In quo** positus sum ego predicator et apostolus. **veritatem enim** dico in christo iesu non mentior doctor gentium in fide et veritate. **Ministeriū** meū honorificabo: non quidem his que ad secularē honorē pertinent sed primo quidem orando ipsum bonis moribus. **2. cor. 6.** **In omnibus** exhibeamus nos sicut dei ministros in multa patientia. **Secundo** per superogationē operū ad que non tenebamur. **1. cor. 9.** **Que** est ergo merces mea ut euangelium christi predicans sine sumptu etc. **Tercio** ampliando sollicitudines ad omnium salutē. **2. cor. 11.** **Preter** illa que extrinsecus sunt instantia mea quotidiana sollicitudo omnium ecclesiarum. **Unde et hic** subdit. **Si** quomodo ad emulandum pro uocē carnē meā. id est iudeos qui sunt mihi cognati secundum carnē ut supra. **9.** dicitur est. **1. cor. 9.** **Carnē** tuā ne despereris. **Et hoc** ad emulandum bona emulatione secundum illud. **1. cor. 12.** **Emulamini** carissimata meliora. **Et per hunc modum** ut saluos faciam aliquos ex illis. scilicet ex iudeis. **1. cor. 9.** **Non** querēs quod mihi utile est sed quod multis ut salui fiant. **Sed** contra est quod ipse dicit. **2. cor. 10.** **Nos** autem non in inmensum gloriamur sed secundum mensurā regule quam mensus est nobis deo mensuram pertingēdi usque ad vos. **Non autē** accepit mensurā suā ministerij nisi super gentes. **Nō** quod debebat se intrromittere super iudeis. **Dicit autē** quodā quod iudei iudeas habitates non pertinebant ad eius apostolatus petri iacobi et iohannis ut dicit gal. 2. **Sed** iudei in gentes habitates ad eius apostolatus pertinebant et eorum salutem iustificabat. **Sed hoc** videt in iherosolymis. **Si** ei illi iudei ad eius apostolatus pertinebant in hoc quod eorum conuersionē iherosolymis non honorificasset suū ministerij. **Et** idē dicitur quod sic erat

Ad Romanos

ibi compissa predicatio gentiliuz vt ad eam ex necessitate teneret sicut ipse dicit i cor. 9. Si non euangelizauero ve mibi. Necessitas enim incubabit. Nec tñ erat ei. phibitum iudeis pdicare quia ad hoc non teneret. Et fm hoc eorum saluti insistero muniteriu sui honorificabat. Ad qdē non faceret si casum eoz irrepabilem reputaret vñ ipm apli stus diu qd adhibebat ad puerionē iudeoz iducit p signo q casus iudeoz sit reparabil. Deinde cū dicit. Si ei rē assignat rationē sue intērdōis qz scz videbat q puerio iudeoz pueniebat i salutē gētiū. Tñ dicit. Si em amissio eoz id est incredulitas et obediētia eoz sicut dicitur fu' amissus qñ sub cura et obediētia dñi refugit esse. Je. 50. Sre p dicit' scdōs ē ppl's me' Si in q iudeoz amissio ē occasio aliē recōciliatio mūdi in qñ p morte xpi sum' reconciliati deo: q assūptio nisi vita ex mortuis? i. q iudei reassumāt a dō fm illō sacb. 11. Sūpsi mibi duas virgas. qd in q faciet tal' assūptio nisi q gētilēs resurgere faciat ad vitam. Sētilēs em sūt fideles q tepēcēt. Ma. 24. Cū abūda vit iniquitas refrigeret caritas. Al' etiā q totalit' cadēt decepti ab antixpo iudeis pueris in pñtinū seruo: restituentur. Et ēt sicut iudeis cadētibus gētilēs post inimicitias sunt recōciliati ita post cōuersionē iudeoz iminēte tā sine mūdi erit resurrectio generalis p quā homines ex mortuis ad vitā imortalē redibūt. Deinde cū dicit. N si delibatio. rē. ondit idē ex p dōne ipsius gētis iudeoz. Et hoc q dē dupl'. Primo ex pte aploz cū dicit. N si delibatio scz ē et massa. Dicit' aut delibatio id qd ex massa paste sumit qñ ad pbandum. Sunt aut apli ex gēte iudeoz assumpti a deo. sicut delibatio ex massa. Et ideo si apli sunt scz. cōsequēs ē q gēs iudeoz sit scz. i. Pe. 2. Sēs scā ppl's ac qñtois. rē. Scdō pbat idē ex pte patriarchaz q cōpāt ad iudeos sē radix ad ramos. vñ r. ysa. xi. dicit' grediet' virga de radice yesse. si ergo patriarche q sunt radix. sunt sancti et iudei q ex eis pcesserūt sicut rami sunt scz. osee. 14. Erū pet radix eius vt libani ibūt rami. rē. Sed cōtra est qd dicitur ezech. 18. Vir si fuerit iust' vita viuet. Sic ergo nō sequit' q si radix est scz et rami. Ibidē ēt subdit' q si filius vidēs pctā patris sui timuerit et nō fecerit simile: nō morietur sed vita viuet. vñ etiā vidēt nō seq' q si delibatio scz ē q et massa. Sed dicendū q apls h nō loquit' de actuali sanctitate. Nō em intēdit ondere iudeos incredulos esse scz sed de sctitate portēnti. Nihil em phibet eos repari in sanctitate quoz patres et quoz filij sunt sancti. Al' potest dicit' q illi sunt specialiter rami patriarcharum qui eos imitantur fm illud Job. 8. Si filij estis abrae opera abrae facite.

Lectio tertia.

Quod si aliqui ex ramis fracti sūt: tu aut cū oleaster esses insertus es in illis et socius radicis et pinguedinis oliue factus es: noli gloriari aduersus ramos. Nisi gloriaris non tu radicē portas. sed radix te. Dicit' g. Fracti sunt rami vt ego inserar. Bñ ppl' incredulitatē fracti sunt. Tu autē fide stas. noli altum sapere sed time. Si enim deus naturalibus ramis non pepercit: ne forte nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem et seueritatem dei. In eos quidem qui ceciderūt seueritatem: in te autem bonitatem dei si permanseris in bonitate. Alioquin et tu excideris. Sed et illi si non permanserint in increduli

tate inferentur. Potens est enim deus iterum inserere illos. Nam et si tu ex naturali excisus es oleastro. et contra naturam insertus es in bonam oliuam: quantomagis his qui secundum naturam inserentur sue oliue.

Postq aplus ostendit casum iudeoz fuisse vitē et repabilem. hic excludit gloriationem gentiliū contra iudeos. Et circa hoc duo facit. primo ostendit gētibz cōuersis non esse gloriandū contra iudeos. Secūdo respondet obiectioni gentiliū ibi. Dicit' g fracti sunt rē. Circa pñm duo facit. primo prohibet gentiles contra iudeos gloriari. secūdo rationem prohibitionis assignat ibi. N si gloriaris rē. Videbat aut ex duabus partib' imminere gētibz libus gladii occasio contra iudeos. Primo quidē ex dīectu iudeozum dicens. Dicit' est q si radix est sancta et rami. Sed si aliqui ex ramis. i. ex iudeis non omēs tñ sunt fracti. i. diuisi a fide patrum qui comparāt radicē. noli. s. gloriari Job. 15. Ramos eius arefecit flāma sap. 4. Confringentur rami inconsumpti. Secūdo videbat eis imminere materia gloriandi ex parte p motionis eoz. Promotio aut alicui' tanto magis consequitur eum extollere in vanam gloriā quanto ex viliori statu eleuat' fm illō puer. 30. Propter tria mouet terra et quartum nō poterit sustinere: p seruum cui regnauerit rē. Et ideo premitit abiectionem statum de quo assumpti erant dicens. Tu autē gentilis cum in statu gentilitatis oleaster esses id est arbor infertua. Iere. 17. Erat quasi mirice in deserto Mat. 7. Omnis arbor que non facit fructū bonū excidet rē. Deinde ponit eozum p motionem. Et primo quidem quantum ad hoc q sunt assumpti in dignitatem illius gentis. Unde dicit' Insertus es in illis id est loco illorū. Job. 4. Conteret multos et innumerabiles et stare faciet alios pro eis. Secūdo p hoc q sunt confociati patriarchis quos supra radicē compauerat. Unde dicit. Et soci' radicis factus es id est sociatus es patriarchis et prophetis. Ma. 8. Multi venient ab oriente et occidente et recumbent cū abraam isaac et iacob in regno celorum. Tertio p comparationem ad gloriā apostolorū cum dicit. Et socius pinguedinis oliue factus es. Oliua quidem dicit' ipsa gens iudeozum ppter vniuersales fructus spūales quos attulit. Iere. 11. Oliuam vberem pulchram fructiferam speciosam vocauit deus nomen tuum ps. Ego autē sicut oliua fructifera in domo dei. Sicut autē hui' oliue radix sunt patriarche et pphete. ita pinguedo huius oliue est abundantia gratie spiritus sancti. quā pte omnib' apostoli habuerūt vt glosa dicit. Unde iudicū. 9. oliua dixisse inducēt. Nūquid possum deserere pinguedinē meā. ps. Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea. Sic ergo promoti sunt gentiles ad societatem illius populi et patriarcharum et apostolorū. Eph. 2. Estis ciues sanctorū et domestici dei superedificati sup fundamentū apostolorū et prophetarum: et licz has occasiones gloriādi habere videaris gētilis noli tñ gloriari aduersus ramos. i. aduersus iudeos. 1. cor. 5. Non est bona gloriatio vestra. Deinde cum dicit. N si gloriaris rē. assignat rationem sue admonitionis dicens q si non obstante hac admonitione gloriaris insultando iudeis stantibus vel excisis hoc consideres ad repressionem glorie tue q tu radicē non portas: s. radix te id est iudea non accepit a gentilitate salutem sed potius econuerso. Jo. 4. Salus ex iudeis. Unde et abrae promissus ē Gen. 22. N in ipso benedicerent omēs cognationes terre. Deinde cū dicit. Dicit' ergo rē. excludit obiectionē gentiliū. Et primo pponit obiectionē. secūdo excludit eaz ex consideratōe diuini iudicij ibi. Bene rē.

Tertio inducit eos in diligentē considerationē diuinorū iudicioꝝ ibi. **I**de ergo bonitatem etc. Dicit ḡ primo. **E**rgo tu gentilis q̄ gloriaris contra iudeos forte dicis: **F**racti sunt rami vt ego inserar. i. ad hoc deo p̄misit iudeos a fide excidere vt ego ad fidem intrarē. **N**ullus aut̄ sustinet ventrem trū rei nisi p̄pter rem p̄ciosiorē ⁊ magis dilectā. sicut medicus p̄mittit infirmitatē esse in pede vt sanet oculum. **S**ic igit̄ ex hoc ipso videt̄ gentilitas esse p̄ciosior ⁊ magis deo accepta q̄ iudea. **U**nde **M**at. 11. dicit. **N**on ē mihi voluntas in vobis ⁊ munus non accipiāde manu vestra. **A**b ortu aut̄ solis vsq̄ ad occasum magnū est nomen meum in gentibus: **E**t **E**sa. 49. **P**arum est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus iacob. **V**edi te in lucē gentium. **¶** **D**einde cum dicit. **B**ene etc. excludit obiectionē. **E**t primo assignat causam defectus iudeoꝝ ⁊ p̄motio nis gentilium dicens. **B**ene in hoc dicit q̄ deus p̄misit frangi ramos vt tu inseraris: sed considera causam fractis onis ramos p̄pter incredulitatē in quā fracti sunt. quia sc̄s in x̄pm credere noluerunt. **E**zech. 2. **I**ncreduli ⁊ sub ueriores sunt tecum. **I**o. 8. **S**i veritatem dico vobis q̄re non creditis mihi: **T**u aut̄ sc̄s gentilis stas in fide id ē credendo in x̄pm in quo gr̄am consecutus es. 2. **C**orin. 1. **N**ā fide stas. 1. **C**orin. 15. **M**otum facio vobis euangeliū in q̄ stas per quod ⁊ saluamini. **S**ecundo inducit admonitionem dicens. **N**oli altum sapere. i. noli de te vltra teip̄s presumere. **I**nfr. 12. **N**on alta sapientes sed humilib⁹ cōsentientes p̄s. **H**ic non est exaltatū cor meū neq̄ elati sūt oculi mei. **S** tūne ne sc̄s etiam tu frangaris p̄ incredulitatē q̄ p̄tinet ad timorem casti puer. 28. **B**eatus homo q̄ semp̄ est pauidus. qui vero mentis est dure corruet i malum. **E**ccl. 1. **T**imor dñi expellit peccatū. **S**ecundo assignat rationem sue admonitionis dicens. **S**i em̄ naturalibus ramis id est iudeis q̄ ex naturali origine ex patriarcbis descenderunt non pepercit deus quin eos frangi p̄mitteret tūne ne forte nec tibi parcat q̄n sc̄s te p̄mittat p̄ incredulitatē excidere. puer. 6. **T**elus ⁊ furor viri nō parcat in die vindicte. **I**ere. 17. **N**on parca neq̄ miserebor vt nō dispergam eos. **I**n hoc ḡ consistit solutio apl̄ q̄ cū aliq̄s videt se gratiam adeptum alio cadente non debet extolli contra cadētem: sed magis timere sibi ipsi. q̄ ipsa supbia est causa p̄cipiti: ⁊ timor ē causa custodie ⁊ cautele. **¶** **D**einde cum dicit. **I**de ḡ bonitatem ⁊ seueritatē etc. **I**nducit eos in diligentes considerationē diuinorū iudicioꝝ: et primo inducit eos ad considerandū. secundo instruit eos quasi p̄ se considerare nō valētēs sibi. **N**olo em̄ vos ignorare fratres etc. **T**ertio quasi nec ipse p̄fecte sufficeret ad istorum inuestigationē exclamant admirando diuinā sapientiam ibi. **O** altitudo diuitiarū etc. **C**irca primū tria facit. **P**rimo ostendit quid considerari oporteat dicens: **V**ide ergo id ē diligētē considera bonitatem dei misericordis p̄s. **Q**uā bonus israel deus his q̄ recto sunt sunt corde. **I**o. 2. **A**n diuitias bonitatis eius contempnīs ⁊ seueritatem ipsius punientis. p̄s. **D**eus vltionū dñs. i. deus emulatoꝝ ⁊ vltiscens dñs. **P**rima em̄ consideratio tribuit sp̄. secūda timorē vt vitet̄ desperatioꝝ p̄sumptio. **S**ecundo ostēdit in quibus vtrūq̄ dictoꝝ sit considerandū quatū ad p̄terita dicens: **I**n eos quidē sc̄s iudeos qui ceciderunt **A**ren. 2. **P**recipitavit dñs nec pepercit: omnia speciosa iacob destruxit. **I**n te aut̄. i. gentile q̄ inserat̄ es bonitatem. p̄s. **B**onitatem fecisti cum seruo tuo dñe. **T**ertio ostēdit q̄ renore possint in predictis hec considerari: q̄ non imobilit̄er sicut qd̄ potest mutari in futurū. **E**t primo ostēdit q̄ tu ad gētiles dicēs. **I**n te dico vide bonitatem dei opantē eo tū renore si p̄māseris i bonitate. **I**o. 15. **M**anere in dilectione mea. alioquin si tu non dederis operam ad p̄manendū p̄ timorem ⁊ humilitatem ⁊ tu excideris **M**at. 23.

Omnis arbor que non facit fructus bonum excidēt. **S**ecundo ostendit idem quantū ad iudeos. ⁊ primo p̄ponit qd̄ intendit dicens. **S**ed ⁊ illi sc̄s iudei si nō p̄māserint in incredulitate inserent. i. in suū statum restituent. **I**o. 3. **F**ornicata es cū amatorib⁹ multis. tamen reuertere ad me dicit dñs. **S**ecundo probat qd̄ dixerat. ⁊ primo ex diuina potentia dicens. **P**otens est em̄ dñs deus iterū inserere illos: ⁊ ideo non est de eorum salute desperandū. **E**sa. 59. **E**cce nō ē abbreviata manus dñi vt saluare non possit. **S**ecundo p̄bat idem p̄ locū a minori dicens. **N**ā si tu gentilis ex cūsus es ex naturali oleastro id ē ex gentilitate que natū aliter erat infructuosa. non quidē. p̄t dñs fecit naturam. sed fm̄ q̄ corrupta est p̄ peccatum sap. 12. **I**niqua est natio eorum ⁊ naturalis malicia ipsorū. **E**ph. 2. **E**ramus natura filij ire. **E**t insertus in bonam oliuā id est in fide iudeoꝝ contra naturam. i. contra cōmūnem cursū nature. **N**on em̄ confuevit ramus arboris male inseri in bonam arborem. sed potius econuerso. **I**d autē qd̄ deus facit non est contra naturam: sed est simpliciter naturale. **D**icimus em̄ esse naturale quod fit ab agente cui naturaliter subdit̄ patiens q̄uis etiam non sit fm̄ p̄p̄tā naturam patientis. sicut enim fluxus ⁊ refluxus maris est naturalis. p̄p̄ hoc q̄ causat̄ ex motu lune cui naturalit̄ subditur aqua. q̄uis nō sit naturalis fm̄ formā aque. ita etiā cum omnis creatura sit naturaliter deo subiecta quicquid deus facit in creatura est simpliciter naturale l̄ forte non sit naturale fm̄ p̄p̄tā ⁊ p̄ricularē naturā rei in q̄ fit. puta cū cecus illuminat̄ ⁊ mortuus resuscitat̄. si in q̄ hoc factū ē contra naturam. quantomagis hi q̄ sunt fm̄ naturam id ē qui naturali origine p̄tinent ad gentem iudeoꝝ inserunt̄ sue oliuē id est reducent̄ ad dignitatem gentis sue. **M**at. vltimo. **C**onuerteret corda patrum ad filios ⁊ corda filioꝝ ad patres eorum.

Lectio quarta.
Nolo enim vos ignorare f̄ces mysterium hoc vt non sitis vobis ipsi sapientes. q̄ cecitas ex parte contingit i israel donec plenitudo gentiū intraret: et sic omnis israel saluus fieret: sicut scriptum est **V**enit ex syon qui eripiat ⁊ auertat impietatem a iacob. **E**t hoc illis a me testamentū cū abstulero peccata eorum. **S**c̄dm̄ euangeliū quidē inimici p̄pter vos: fm̄ electionem aut̄ charissimi p̄pter patres. **S**ine penitētia em̄ sunt dona ⁊ vocatio dei. **S**icut em̄ aliquando ⁊ vos non credidistis deo: nunc autēz misericordiam consecuti estis p̄pter incredulitatem illorum: ita ⁊ isti nunc non crediderūt in vestram misericordiam. vt et ipsi misericordiam consequant̄. **C**onclūsit em̄ deus omnia in incredulitate: vt oim̄ misereat̄.
Post q̄ ap̄lus induxit gentiles in cognitionē diuinorū iudicioꝝ in quib⁹ diuina bonitas ⁊ seueritas manifestat̄. hic quasi eis adhuc non sufficientibus considerare p̄dicta exponit qd̄ sibi circa hec videat̄. ⁊ p̄mo p̄ponit factū. sc̄do p̄bat tibi. **S**iē sc̄ptū ē etc. **T**ertio rōz assignat tibi. **S**i em̄ etc. **C**irca p̄mū tria facit. **P**rimo p̄p̄t̄ suā int̄t̄ioꝝ dicēs. **I**d̄ iduxi vos ad considerandū bonitatem ⁊ seueritatem dei. **N**olo em̄ o fratres ignorare vos mysterium hoc. non em̄ omnia mysteria capere potestis. hoc est enim p̄fectoꝝ q̄bus

Ad Romanos

Dñs dicit Luc. 8. Vobis datum est nosce mysteriū regni dei. **Sap. 6.** Non abscondam a vobis sacramenta dei. s; ignorātia hui⁹ mysterij esset nob̄ damnosa. **1. cor. 14.** Si quis ignorat ignorabit. **Secundo** assignat sue intentionis rationem vt non sitis vobismetipsis sapientes id ē nō de sensu vestro presumatis: et ex vestro sensu alios condemnātes: vos eis pferatis. **infra. 12.** Nolite esse prudentes ap̄ vosmetipsos. **1. sa. 5.** Te qui sapientes estis in oculis vris et coram vobismetipsis prudentes. **Tertio** pponit qd̄ intendit. **Primo** quidē quātū ad casum p̄ticularitū iudeorū cū dicit. **Quia** cecitas contingit in israel nōvklētz ex aliz qua parte vt supra ostensum est. **1. sa. 6.** Ecceca cor populi huius. **Secundo** ponit terminū huius cecitatis dicens **Donec** intraret ad fidem plenitudo gentiū id est nō soluz aliqui p̄ticulariter ex gentibus sicut tunc cōvertebant. s; vel p̄ toto vel p̄ maiori pte in omnibus gentib⁹ ecclesia sū data. **p̄. Dñi** est terra et plenitudo eius. **Dicunt** autē gentiles ad fidem conuersi intrare quasi ex exterioribus et visibilibus rebus. que venerant in speciali et voluntate diuina. **p̄. Introite** in conspectu eius in exultatione. **Et** est notandū qd̄ hoc aduerbiū donec potest designare causāz executionis iudeorū. **Propter** hoc em̄ p̄misit deus eos excecari vt plenitudo gentiū intraret sicut patet ex supra dictis. **Pōt** etiā designare terminū qz videlicet vsqz tūc cecitas iudeorum durabit quousqz plenitudo gentium ad fidem intrabit. **Et** huc concordat qd̄ infra subdit de futuro remedio iudeorū cum dicit. **Et** sic scz cū plenitudo gentium intrauerit omnis israel fauus fiet non particulariter sicut modo s; vniuersaliter omnes. **1. sa. 1.** Saluabo eos in dño deo suo. **Dicit** vltimo **Reuertet** et miserabit nostrū. **Deinde** cuz dicit. **Sicut** scriptū est rē. p̄bat qd̄ dixerat d̄ futura salute iudeorū. **Et** primo p̄bat hoc p̄ auctoritatē. secundo p̄ rationem ibi. **Secūm** euangeliū meū rē. **Dicit** ergo primo. **Dico** qd̄ omnis israel saluus fiet sicut scriptū est. **1. sa. 56.** vbi nostra littera sic habet. **Veniet** ex syon redemptor et eis q̄ redeit ad iacob. hoc fedus meū cū eis dicit domin⁹. **Sed** ap̄lus hoc inducit fm̄ lram. **1. rex. 7.** rāgit tria verba hic posita. **Primo** saluatoris aduentū cū dicit. **Veniet** deus scz humanatus ad saluandū nos ex syon id est ex populo iudeorū q̄ significat p̄ syon q̄ erat arx hierusalem que est metropolis iudee. **Unde** dicit **1. iob. 9.** Exulta satis filia syon in tuba filia hierusalem ecce rex tu⁹ venit tibi rē. **1. iob. 4.** Salus ex iudeis est. **Vel** dicit ex syon eū venire non qz sit ibi natus. sed qz inde doctrina ei⁹ exiit in vniuersū mundū p̄ hoc qd̄ ap̄li in cenaculo syon sp̄m̄sanctum receperunt. **1. sa. 2.** De syon erit lex. **Secundo** ponit salutē p̄ xpm̄ iudeis oblatā dicens. **Qui** eripiat et auertat impietatem a iacob. **Et** potest ereptio referri ad liberationē a pena. **p̄. Eripiet** aīaz meā d̄ morte. **Quo** vero dicit auertat impietatem a iacob: pōt referri ad liberationem a culpa. **p̄. Auertat** dñs captiuitatē plebi sue. **Vel** vtrūqz referē ad liberationem a culpa. sed dicit qd̄ eripiat. p̄pter paucos q̄ nunc difficulter quasi cuz quadā violentia cōuertunt. **Amos. 3.** Quōd si eruat pastor de ore leonis duo crura aut extremū auricule sic eruent filij israel. **Dicit** autē auertat impietate a iacob ad ostendū facilitatē conuersionis iudeorū in fine mundi. **Dicit** vltimo. **Quis** deus similis tui qui aufero iniquitatē et transfero peccatū reliquarū hereditatis tue. **Et** hoc testimoniū scz nouū erit illis a me cum abstulero peccata eorum. **Retus** em̄ testamentū peccata non auferabat: qz vt dicit **1. heb. 10.** Impossibile est sanguine thaurorū et hircorum auferri peccata. **Et** ideo p̄pter imperfectionem veteris testamenti p̄mittitur eis nouū testamentū. **1. iere. 31.** Feriam domui israel et do mut iuda fedus nouū. **Ad** quidem habebit efficaciam ad remissionem peccati p̄ sanguinem christi. **1. matth. 26.** Dic

sanguis me⁹ noui testamenti q̄ p̄ multis effūdet in remissionē peccatorum. **Dicit** vltimo. **Deponet** iniquitates nostras et pijciet in pfundum maris omnia peccata nostra. **De** inde cum dicit. **Secūm** euangeliū meū rē. p̄bat p̄positūz p̄ rationē. **Et** primo inducit p̄bationē. secundo remouet obiectionem ibi. **Sine** penitentia em̄ rē. **Dicit** ergo p̄mo qd̄ eorum peccata auferant et qd̄ postq̄ peccata habent: manifestum est qd̄ sunt inimici xpi. **Secūm** euangeliū quidem inimici. i. quantū ad doctrinā euāgelij p̄met quā impugnant. p̄pter vrs. i. ad vtilitatez vestri cedit: vt supra dictū est. **Unde** dicit **Luc. 19.** Veritatem inimicos meos illos q̄ noluerit merregnare sup se adducite huc et interficite aū me. **1. iob. 15.** Nunc autē et viderunt et oderunt et me et patres meū. **Vel** fm̄ euangeliū dicit qd̄ eorum inimicitia ad vtilitatem euāgelij p̄tinet cuius p̄dicatio occasio talis inimicitie vbiqz diffundit. **1. col. 1.** In verbo veritatis euāgelij qd̄ puenit ad vos sicut et in vniuerso mūdo est et fructificat et crescit. **Sz** sunt charissimi deo p̄p̄ patres et hoc fm̄ electionem. qz scz ob grām patrū eorum semen elegit. **Deut. 4.** Dilexit patres tuos et elegit semen eorūz post eos. **Ad** non sic est intelligendū quasi merita p̄stata patribus fuerint causa eterne electionis filiorum s; qz deus ab eterno elegit gratis et patres et filios. hoc tamen ordinē vt filij p̄p̄ patres consequerent salutē: non quasi merita patrum sufficerent ad filiorū salutem sed p̄ quadā abdicātiā diuine gratie et misericordie hoc dicit que in tantum patribus est exhibita vt. p̄pter p̄missiones eis factas etiā filij saluarent. **Vel** intelligendū ē fm̄ electionē id est quantū ad electos ex illo populo sicut supra dictū est electio consecuta est. **Si** autē sunt dño charissimi rationabili est qd̄ a deo saluent fm̄ illud. **1. sa. 64.** Quis nō videt deus absqz te que preparasti rē. **Deinde** cū dicit. **Sine** penitentia em̄ sunt rē. excludit obuiationē. **Pōt** enim aliquis obuiando dicere qd̄ iudei et si olim fuerint charissimi p̄pter patres: tñ inimicitia quā contra euangeliū exercent p̄hibet ne in futurū saluent: sed hoc ap̄lus falsum cōasserit dicens. **Sine** penitentia em̄ sunt scz dona et vocatio dei quasi dicit qd̄ deus aliud aliquib⁹ donet vel aliqz vocet hoc est sine penitentia qz de hoc deum non penitet fm̄ illud. **1. reg. 1. 5.** Triūphator in israel nō parcat nec penitidine seccetur p̄. **Iurauit** dñs et nō penitebit enim. **Sz** videt falsus. **Dicit** em̄ dñs gen. 6. **Penitet** me fecisse hominem. **Et** **1. iere. 18.** Loquar de gente et de regno vt edifficem et plantem illud. **Si** fecerit malū in oculis meis penitentiam agam sup bonum qd̄ locutus sum vt faceret ei. **Sed** dicendū est qd̄ sicut dñs irasci dicit non p̄pter hoc qd̄ in eo sit cōmotio ire sed qz ad modum irati se habet quantum ad punitionis effectū. ita quandoqz penitere dicit nō quasi in eo sit penitentia cōmutatio: sed qz ad modum penitentis se habet dum mutat qd̄ fecerat. **Sed** adhuc videtur fm̄ hoc qd̄ dona et vocatio non sint sine penitentia quia dona diuinitus p̄cessa frequētē amittunt fm̄ illud. **1. matth. 25.** Tollite itaqz ab eo talentū et date ei q̄ habet decē talenta. **Vocatio** em̄ dei etiā qnqz mutari videt cū scriptū sit. **1. matth. 22.** Multi sunt vocati pauci dō electi. **Sed** dicendū ē qd̄ donū hic accipit p̄ p̄missione que fit fm̄ dei p̄ficiētiā vel p̄destinatōne: vocatio autē hic accipitur p̄ electione qz p̄pter certitudinē vriusqz qd̄ deus p̄mittit iam quodāmodo dat et quos eligit iam quodāmodo vocat. **Et** tñ ipsū temporale dei donum et temporalis vocatio non irritat p̄ mutationē quasi penitentis: sed p̄ mutationem hominis qd̄ grām dei abijcit fm̄ illud. **1. heb. 12.** Contemplantēs ne quis desit grē dei. **Pōt** etiaqz quod hic dicitur aliter intelligi vt dicam⁹ qd̄ dona dei que dantur in baptismo: et vocatio qua baptizatus vocat ad grām sunt sine penitentia hoīs baptizati: qd̄ qdem hic inducē

ne aliquis desperet de futura iudeorum salute ppter hoc qd non vident de peccato suo penitere. Sed contra hoc qd dicit esse quod petrus dicit act. 2. Penitentia agite et baptizet vnusquisqz vestru. Sed dicendū est qd duplex ē penitentia. interior et exterior. Interior quidem consistit in cōtritione cordis: qua quis dolet de peccatis preteritis et talis penitentia requirit a baptizato: qz vt aug. dicit in libro de penitentia. Nemo sue voluntatis arbiter cōstituit potest nouaz vitam inchoare nisi peniteat eum veteris vite. alioquin sicut ad baptismū accedit. Exterior vero penitentia consistit in exteriori satisfactione qd a baptizato nō requirit. qz p grām baptismalē liberat homo non solum a culpa sed etiam a tota pena p virtutē passionis christi: qd p peccatis oīm satisfecit sicut supra. 6. dictū est. Quicūqz baptizati sumus in xpo iesu in morte ipsius baptizati sumus. Unde dicit Tit. 3. Per lauerū regenerationis et renouationis spūs sancti quē effudit in nos abunde. Sed cū clauēs ecclie et omnia alia sacramenta in virtute passionis christi operent: videt qd pari ratione omnia alia sacramēta liberent hominē a culpa et a tota pena. Sed dicendū ē qd passio xpi operat in baptismo p modū cuiusdā generationis que requirit vt homo totalit p̄torū vite moriat: ad hoc vt nouam vitā accipiat. Et ideo tollit in baptismo totus reatus pene qd p̄tinet ad v̄tustatē p̄torū vite. S3 in alijs sacramentis operat virtus passionis xpi p modū sanationis vt in penitentia. Sanatio autē nō requirit vt statim omnis infirmitatis reliquie auferant. Et eadē ratio est in alijs sacramentis. Sed cum confessio peccatorū p̄tinet ad exteriorē penitentiam. queri potest vtrum a baptizato confessio peccatorū requiratur. et videt qd sic. Dicit em̄ Mart. 1. qd baptizabant hoīes a iohanne consistētes peccata sua. Sed dicendū est qd baptismus iohannis erat baptismus penitentis: qz sc3 accipiendo illū baptismū qd dāmodo se p̄tinebant penitentiam accepturos de peccato suo. et ideo conueniens erat vt confiterent vt fm modum peccati eis penitentia statueret. sed baptismus xpi est baptismus oīm peccatorū: ita qd nō restat baptizato aliq̄ satisfactio p peccatis p̄teritis ppter qd nulla est confessiois vocalis necessitas. ad hoc em̄ necessaria est confessio in sacramento penitentis. vt sacerdos p potestatem clauū conuenientē penitentiē soluet vt liget. Deinde cū dicit. Sicut em̄ aliq̄ rē. assignat rationē future salutis iudeorū post eorum incredulitatē. Et primo ponit similitudinē in ter vtriusqz populū salutē. Secūdo huius similitudinis causam ostendit ibi. Concluit em̄ deus rē. Dicit ergo p̄mo. Ita dico qd omnis israel saluus fiet Quis nūc sint inimici Sicut em̄ et vos gentiles aliquando non credidistis deo. Ep̄. 2. Eratis illo tēpore sine deo i hoc mūdo. nūc autē misericordiā consecuti estis. infra. 15. Sētes autē sup misericordiā honorare deū. Deo. 2. Miserebor ei qd fuit absqz misericordiā. Et hoc ppter eorū incredulitatē qd sc3 fuit occasio vestre salutis vt supra dictum est. Ita et isti sc3 iudei nunc sc3 tempore gratie non crediderūt. i. xpo Jo. 8. Quare nō creditis mihi? Et hoc est quod subdit. In vestram misericordiā id est in gratiā xpi p quā misericordiā consecuti estis. Tit. 3. Scdm suam misericordiā saluos nos fecit. Vel nō crediderunt vt p hoc puenirent in v̄taz misericordiā. Vel non crediderūt qd in vestrā misericordiā occasiōaliter cessit. vt et ipsi qnqz misericordiā cōsequerentur. Ela. 4. Miserebit dñs iacob. Deinde cuz dicit. Concluit em̄ rē. assignat rationē huius similitudinis qz sc3 deus voluit vt sua misericordiā in oīm locum haberet Et hoc est qd subdit. Concluit em̄ deus id ē concludi p̄misit omnia. i. omne hominū genus tam iudeos qz gentiles in incredulitate sicut in quadam cathena erroris. sap. 17. Una cathena tenebrarum omnes erant colligati. Et om̄

nium misereatur. i. vt in omni genere hominum sua misericordia locum habeat Sap. 11. Miserearis omnium dñe. Quidem non est extendendū ad omnes hoīes sigillatim. sed ad omnia genera hominū. fit em̄ hic distributio p generibus singulorū et non p singulis generum. Ideo autē deus vult omnes p suam misericordiā saluari. vt ex hoc humiliēt et suam salutē non sibi sed deo ascribant. Deo. 13. Perditio tua israel tantūmodo ex me aurilium tuū. supra. 3. Et omne os obstruatur et subditus fiat omnis mundus deo.

Lectio quinta.

O Altitudo diuitiarum sapientie scie dei: qz incomprehensibilia sunt iudicia eius: et inuestigabiles vie eius. Quis enim cognouit sensum domini: aut qd consiliarius eius fuit. aut quis prior dedit illi et retribuet ei: Quoniam ex ipso et p ipsum et in ipso sunt omnia ipsi honor et gloria in secula seculorum amen.

Supra apostolus conatus fuit assignare rationē diuinorū iudiciorum quibus tam gentes qz iudei post incredulitatem misericordiā consequunt. nunc quasi ad hec inuestiganda se insufficientem recognoscēs exclamando diuinā excellentiam admirat. Et primo admirat diuinam excellentiam. Secundo probat quod dixerat ibi. Quis enim cognouit rē. Circa primum duo facit. Primo admiratur excellentiam diuine sapientie fm se considerate. secundo per comparationē ad nos ibi Quā in comprehensibilia rē. Excellentiaz diuine cognitionis admirat. Primo quidē q̄tū ad altitudinem dicens. Altitudo Eccl. 7. Alta profunditas quis inueniet eam. Iere. 17. Solium glorie altitudinis a principio. Nec autē altitudo attendit quantum ad tria. Ano quidem modo quantum ad rem cognitam. in quantum. i. deus seipsum p̄fecte cognoscit. Eccl. 24. Ego in altissimis habito. Alio modo quantum ad modū cognoscendi: in quantum sc3 p seipsum omnia cognoscit. p̄. Prop̄ sp̄xit de excelso sancto suo dominus de celo in terrā aspexit. Tertio quantum ad certitudinē cognitionis Eccl. 23. Oculi dñi multo plus lucidiores sup solem. Et deo admirat excellentiā diuine cognitionis quantum ad eius plenitudinē cum dicit. Diuitiarū Ela. 33. Diuitie salutis sapientia et scientia. Que quidem plenitudo attendit in tribus. Ano modo in multitudine cognitorū qz sc3 omnia nouit. Jo. ultimo. Dñe tu oīa scis. Col. 2. In ipso sūt omnes thesauri sapientie dei absconditi. Alio mō quantum ad facilitatem cognoscendi. qz statim omnia intuet sine inquisitione et difficultate Heb. 4. Omnia nuda et aperta sunt oculis eius. Tertio quantum ad copiam cognitionis. qz eā omnibus comunicat affluenter. Jac. 1. Si quis vestru indiget sapientia postulet a deo qui dat omnibus affluenter. Tertio admirat diuinam excellentiā quantum ad perfectionem cum dicit. Sapientie et scientie dei. habet em̄ sapientiam de diuinis Job. 12. Apud ipsum est fortitudo et sapientia. Et scientiā de rebus creatis. Baruch. 4. Qui scit vniuersa nouit eam. Deinde cum dicit. Incomprehensibilia rē. ostendit excellentiā diuine sapientie p comparationē ad nostrū intellectū. Et primo quantum ad sapientiam ad quā p̄tinet iudicare et ordinare. Cū dicit Incomprehensibilia sunt iudicia eius: qz sc3 homo non potest cōprehendere rationē diuinoz iudiciorū qz in sapientia dei latet p̄. Iudicia tua abyssus multa. Job. 11. Forsitan vestigia dei comprehendēs et om̄spotentē vsqz ad p̄fectū reperies. Secundo quantum ad scientiā p quā in rebus operat. Cū

Ad Romanos

et formis

subdit. Et inuestigabiles id est non perfecte ab homine ve
stigabiles vie eius id est processus eius quibus in creatu
ris operat. Et si enim ipse creature sunt homini note tamen
modi quibus deus in creaturis operat ab homine compre
hendi non possunt. ps. In mari vie tuas in aquis multis et
vestigia tua non cognoscent. Job. 38. Per quam via spar
gitur lux et. Deinde cum dicit. Quis enim et. pbat qd
dixerat ad qd inducit duas auctoritates quae vna habet
Esa. 40. vbi fm istam nostram sic legit. Quis adiunxit spi
ritum dni aut quis consiliari? eius fuit? Loco cuius hic vi
citur. Quis enim cognouit sensum dni. aut qd consiliari? ei
fuit. Illa auctoritate habet Job. 41. Quis an dedit mis
eri vt reddam ei. ex loco cuius hic dicit. aut quis prior de
dit ei et retribuet ei. In his aut verbis et sequentibus apus
tria facit. Primo ostendit excellentiam diuine sapientie p
comparationem ad intellectum nostrum dicens. Dicitur est qd inco
prehensibilia sunt iudicia eius et inuestigabiles vie eius.
Quis enim cognouit sensum dni p quem. i. iudicat et opando
pcedit quasi dicat. Nullus nisi eo reuelate. sap. 9. Sen
sum tuum quis scire poterit nisi tu videris sapientiam et mis
eris spiritum sanctum tuum de altissimis. Et. i. corin. 2. Que
sunt dei nemo nouit nisi spiritus dei. nobis aut reuelauit de
spiritu suum. Secundo ostendit excellentiam diuine sapien
tie fm qd in se habet altitudinem: que quidem est altitudo q
est supremi principium ad quod duo pertinent. Primo qd
non sit ab alio. secundo qd alta sint ab eo. Et hoc ostendit
ibi. Quonia ex ipso. Quae aut sapientia dei non dependeat
ab alio principio ostendit dupliciter. Primo quidem p
hoc qd non est instructa alieno consilio. Unde dicit. Aut
quis consiliarius eius fuit. Quasi diceret. Nullus. Ille
enim consilio indiget qui non plene cognoscit qd sit agere
dum: qd deo non competit. Job. 26. An deditisti consilium.
Forstian illi qui non habet sapientiam: Jer. 23. Quis
affuit in consilio dni. Secundo p hoc qd non est adiuta alie
non dono. Unde subdit. Aut quis prior dedit illi et p hoc
retribuet ei quasi prius danti. Quasi dicat. Nullus. Non
enim potest homo dare deo nisi que a deo accipit. i. Paral. vi
timo. Tua sunt omnia et qd de manu tua accepimus: deditur
tibi. Job. 35. Proterro si iuste egeris qd donabis ei: aut qd
de manu tua accipiet. Deinde cu dicit. Quonia ex ipso
et. ostendit altitudinem dei quantum ad hoc qd ab ipso sunt
omnia. Et primo ostendit eius causalitatem. secundo eius
dignitatem. ibi. Ipsi honor et gloria. tertio eius perpetuitatem
ibi. In secula seculorum amen. Dicit ergo primo. Recte nullus
prior dedit illi qd ex ipso et ipsum et in ipso sunt omnia. Et
ita nihil potest esse nisi ab eo acceptum. Ad designandum aut
dei causalitatem videtur tribus propositionibus que sunt. ex. p.
et in. Hec aut propositio. ex. denotat principium motus. Et hoc
tripliciter. Primo quidem ipsum principium agens vel mouens.
Alio modo ipsam materiam. Tertio modo ipsius contrarium
oppositum quo incipit motus. Dicimus enim cultellum fieri
ex fabro et ferro et ex insiguro. Antueritas aut creatura
rum non est facta ex preexistenti materia: sed est effectus dei.
Et fm hoc omnia creata non dicuntur ex aliquo esse. sed si
cut ex opposito dicuntur esse ex nullo qd nihil erant ante qd
crearentur vt essent sap. 2. Ex nihilo nati sumus. Ex deo aut
sunt omnia sicut ex primo agente. i. corin. 11. Omnia aut
ex deo. Notandum tamen qd hec propositio. de. easdem habitudi
nes designare videtur. hoc in supradictis qd semper designat co
substantialitatem. Dicimus enim cultellum esse de ferro. non aut
esse de artifice qd igitur filius procedit a patre. vt et consubstan
tialis dicimus filium esse de patre. Creature vero non p
cedunt a deo tanquam et consubstantiales. Unde non dicitur
esse de ipso. sed solum ex ipso. Hec aut propositio. p. designat
causam operationis. sed quia operatio est medium inter fa
ctum et factum: dupliciter hec propositio p potest opera

toinis causam designare. Uno modo fm qd operatio exit
ab operante sic alius dicit p id operari qd est sibi causa vt op
peretur. Hoc autem est vno quidem modo forma. sicut dicitur qd
ignis calefacit p calorem. Alio modo aliquid superius agens. pu
tasi dicam qd homo generat p virtutes solis. vel potius
dei. sic igitur omnia dicuntur dupliciter esse per ipsum. Uno modo
sicut p primum agens cuius virtute omnia alia agunt. puer. 8.
Per me reges regnant. Alio modo in quantum et sapia que est
eius essentia est p quam de omnia fecit secundum illud. puer. 3.
Deus sapia fidauit terram. Alio vero modo huius propositio p desi
gnat causam operationis non quidem secundum qd exit ab operante sed
secundum qd terminat ad opera sicut dicitur qd faber facit cultel
lum p martellum quod non est sic intelligendum qd martellus sic
cum fabro operatur sicut in prioribus intelligebatur. sed qd cul
tellus fit ex operatione fabri per martellum. Et ideo dicitur qd
hec propositio p quod designat auctoritatem in recto sicut cu
dicimus rex operatur per balium quod p tinet ad hoc quod nunc
dicitur. Quis autem in causa sicut cu dicitur qd balium per reges
operatur. quod p tinet ad precedentem modum. Hoc autem modo de quo
nunc loquimur dicitur omnia esse facta a patre per filium. secundum illud
Jo. 1. Omnia per ipsum facta sunt non ita qd pater habeat a filio
hoc qd facit res sed potius qd virtute faciendi filius accipit a
patre non tamen instrumentale aut diminutivum aut aliam. sed p
cipale et equaliter eandem. Jo. 5. Quicquid pater facit hec
et filius similiter facit. Unde licet omnia sint facta a patre p filium
non tamen filius est instrumentum vel minister patris. Hec
autem propositio in designat etiam tripliciter habitum diuine cause.
Uno quidem modo designat materiam sicut dicitur qd animam esse in cor
pore et formam in materia. Hoc autem modo non dicitur qd omnia sint
in deo. qd ipse non est causa materialis rerum. Alio modo designat
habitudinem cause efficientis in cuius potestate est effectus sus
ceptus disponere. et secundum hoc dicuntur omnia esse in ipso secundum qd
omnia in eius potestate et dispositione consistunt fm illud. ps.
In manu eius sunt omnes fines terre. Et act. 17. In ipso vi
uimus mouemur et sumus. tertio modo designat habitum
cause finalis fm qd totum bonum rei et conseruatio ipsius consis
tit in suo opere et fm hoc dicitur omnia esse in deo sicut in bo
nitate conseruante. col. 1. Et omnia in ipso consistunt. Quae
autem dicit omnia esse absolute accipiendum p oibus que habent verum
esse. petra autem non habent verum esse sed in quantum sunt peccas
ta dicuntur per defectum alicuius entis eo qd malum nihil est nisi
si priuatio boni. Et ideo cu dicitur ex ipso et per ipsum et in ipso
sunt omnia non est intelligendum de peccatis qd fm auge. Peccas
tatum nihil est qd nihil sunt homines cu peccant. Quicquid tamen
entium est in peccato totum est a deo. Sic igitur fm pmissa om
nia sunt ex ipso. s. deo. sicut ex prima operatrice potentia.
Omnia sunt p ipsum in quantum omnia facit p suam sapientiam. Om
nia sunt in ipso sicut in bonitate conseruante. Hec autem tria
sepe potentia sapientia et bonitas communia sunt tribus personis
Unde hoc quod dicitur ex ipso et per ipsum et in ipso potest at
tribui cuilibet tribus personarum. sed in potentia que habet ratio
nem principij a propriatur patri qui est principium totius di
uinitatis. Sapientia filio qui pcedit vt verbum quod nihil ali
ud est quam sapientia genita. Bonitas appropriatur spiritui sancto
qui pcedit vt amor cuius obiectum est bonitas. Et ideo a p
priando dicere possumus ex ipso. s. ex patre p ipsum. s. per fi
lium in ipso. s. in spiritu sancto omnia sunt. Deinde cu dicitur
ipsi honor et gloria ostendit dei dignitatem que consistit in duo
bus que pmissa sunt. Nam ex eo qd ex ipso et per ipsum et in ip
so sunt omnia debet ei honor et reuerentia et subiectio a tota
creatura. mal. 1. Si ego pater vbi est honor meus. Ex eo
vero qd ab alio non accipit nec filium nec donum debet ei
gloria. sicut e contrario dicit homini. i. cor. 4. Si accipi
sti quid gloriaris quasi non acceperis. et quod hoc est proprium
dei dicit. Isa. 42. Gloria meam alteri non dabo. Ultimo
potest ei eternitatem cu dicit In secula seculorum. i. per omnia

secula succedetia seculis. pat seculū dicitur duratio vni-
 uersitatis rei. Et secula seculorū dicuntur secula. i. duratio
 nes rex incorruptibilis que pūctet secula corruptibilium
 rerū et pūctet ipsa dei eternitas que tū pluraliter dicit po-
 test licet si se sit vna et simplex ppter multitudinē et diuer-
 sitatem pteritoy vt sit sensus in secula cōtinentia seculorū
 ps. Regnū tuū regnū oīm seculorū. Addit autē ad confir-
 mationē Amē. Quasi dicat vere ita est. Et sic accipitur
 in euāgelij vbi dicit Amen dico vobis. Quis tamē ac-
 cipitur p fiat. vñd i psalterio hieronimi dicit Dicit om-
 nis populus amē amen. Vbi nos habemus fiat fiat.

Incipit duodecimum capitulum.

O Bsecro itaq; vos fratres p misericordiam dei vt exhibeatis corpora vestra hostiā viuente: sanctā: deo placente: rationabile obsequium vrm. Et nolite cōformari huic seculo. sed re-
 nouamini in nouitate sensus vestri vt pbe-
 tis que sit volūtas dei bona et beneplacens
 et pfecta. Dico em̄ per gratiā que data est mi-
 hi om̄ibus qui sunt inter vos: nō plus sapere
 q̄ oportet sapere: sed sapere ad sobrieta-
 tem et vnicuiq; sicut deo diuinit mēsurā fidei.

Postq̄ apostolus ostendit necessitatē virtutē et originē gra-
 tie hic docet gratie vsum qd p̄tinet ad instructiones mo-
 ralem. Et circa hoc duo facit. Primo ponit doctrinā mo-
 ralem in generali. 2. specialiter descendit ad quedā parti-
 cularia p̄tinentia ad eos quib; scribit circa mediū quin-
 cimi capituli. ibi. Certe sum autē etc. Circa primū duo fa-
 cit. Primo docet vsum gratie q̄tum ad hoc qd sit homo
 perfectus. Secdo q̄tum ad hoc qd perfectus imperfectionē sustinet
 ar. 14. cap. ibi. Infirmus autē etc. Circa primū tria facit.
 Primo inducit ad pfectionē vite q̄tum ad sanctitatem
 quā homo suat deo. sedo q̄tum ad iusticiā quā quis exhibet
 pximo. 13. cap. ibi. Omnis aīa etc. Tertio q̄tum ad pu-
 ritatem quā homo cōseruat in seipso circa finē. 13. capitu-
 li ibi. Et hoc sciētes etc. Circa primū duo facit. Primo
 monet vt homo se exhibeat deo scilicet. Secdo docet qualiter
 aliquis vt debeat donis gratie dei q̄bus sanctificat ibi.
 Dico em̄ per gratiā etc. Circa primū duo facit. Primo
 docet qualiter aliquis se debeat exhibere deo q̄tum ad
 corpus. Secdo q̄tum ad aīam ibi. Et nolite p̄formari etc.
 Circa primū duo facit. Primo inducit obseruantia eorū
 que docent et hoc dupliciter. Vno quidē modo ex pte sui
 ipsius cui dicit. Obsecro itaq; vos fr̄es. Quasi dicat. Di-
 ctum est incōprehensibilia esse iudicia dei et inuestigabi-
 les vias ei;. Itaq; obsecro vos fratres vt. s. obseruetis ea
 que dicent. Titur autē obsecratione ppter tria. Primo
 quidē ad demonstrāq; suā humilitatē prouer. 18. Cum
 obsecrationib; loquitur paup; q. s. de sua abundantia nō con-
 fidit. et ideo nō ex eo qd suū est sed ex eo qd dei est hoīes
 conatē inducere ad bonū. Nā obsecrari est ob sacra cōtesta-
 ri. Secdo vt magis ex amore moueat rogādo q̄ ex timore
 auctoritate impando. Vñd dicit ad philēm. Multā fidu-
 ciā hās in xpo ihu imperando tibi qd ad rē p̄tinet ppter
 caritatē magi obsecro. gal. vltio. Vos q̄ spūales estis huius
 mōi instruite in spū lenitatē. Tertio ppter reuerentiā roma-
 norū quib; scribebat. 1. rbi. 5. Senozē ne increpaueris
 sed obsecra vt p̄rem. Alio mō inducit eos ex pte dei cui
 dicit. Per misericordiam dei p quā. s. saluati estis. Tit. 3. Secdo
 misericordiā suā saluos nos fecit. Et ideo ex p̄sideratione
 diuine misericordie debem; facere qd monemur. Da. 13.

Nonne oportuit et te misereri conseruari tui sicut et ego tui
 miseratus sum. Et potest dici per misericordiā dei id est
 auctoritate apostolus mihi misericorditer pmissi. 1. cor. 7.
 Misericordiā psecutus sum a dño vt sum fidelis. Secdo p
 nit amonitionē cui dicit. Et exhibeatis corpora vstra. Circa
 ca quod sciendū est qd sicut aug dicit. 10. de ciuit. dei. Mis-
 sibile sacrificiū qd exteri deo offerunt signū est inuisibile sa-
 crificij quo quis se et sua in dei obsequiū exhibet. Habet
 autē homo triplex bonū. Primo quidē bonū aīe: quod ex-
 hibet deo p deuotionis et cōtentionis humilitatē scdm illud.
 ps. Sacrificiū deo spūs cōtribulatus. Secdo habet
 homo exteriora bona que exhibet deo per elemosinarum
 largitionē. Vñd dicit. be. vlti. Beneficētie et cōmunitōis
 nolite obliuisci. talib; em̄ hostijs p̄meretur deo. Tertio
 habet homo bonū p̄prij corporis et quantū ad hoc dicit
 ibi. Et exhibeatis. s. deo corpora vstra sicut quandā specia-
 lem hostiā. Dicebat autē al deo ymolatū hostiā vel qd pro
 victoria hostiū offerebat seu pro securitate ab hostib; ut
 quia ad hostiū tabernaculū immolabat. Exhibet autē ho-
 mo deo corp; suū vt hostiā triplicē. Vno quidē mō quā-
 do aliquis corp; suū exponit passioni et morti ppter deū
 sicut dicit de xpo. eph. 5. Tradidit semetipm oblationē et
 hostiam deo. Et ap̄lus dicit de se. phil. 2. Si immolarū su-
 pra sacrificiū et obsequiū fidei vestre gaudeo. Secdo p hoc
 qd homo corp; suū tenuit et vigilijs maceratur ad seruiti-
 um deo scdm illud. 1. cor. 9. Caltigo corp; meum et in-
 fuitutes redigo. Tertio per hoc qd hō corp; suū exhibet
 ad opera iusticie et diuini cult; exequēda supra. 6. Exhi-
 bete vestra mēbra future iusticie in sacrificatiōē. Est autē
 p̄siderandū qd hostiā que deo ymolabat quattuor habebat
 Primo nāq; ipsa oblatio debebat esse i. regra et incorrup-
 ta. Vñd dicit. Mal. 1. Valedictus dolosus qui habet
 in grege suo masculū et votū faciens immolat debile dño.
 Et ppter hoc dicit. Viuētē vt. s. hostiā nostri corporis quā
 deo offerim; sit viuens per fidē formatā caritate. gal. 2.
 Vñc viuō in carne: in fide viuō filij dei. Et est attendē-
 dum qd materialis hostiā q̄ prius viuā erat occidebat vt i-
 molaret: ad ostendendū qd adhuc mors regnabat in hoīe
 regnante peto vt. s. dicitur est. sed hec hostiā spiritualis
 semper viuūt et in vita p̄ficiūt scdm illud. Jo. 10. Ego vti
 vt vitā habeant et abundantius habeāt qd tam peccatū ab-
 latū est p xpm. nisi dicam; qd hostiā corporis nostri viuūt
 quidē deo per iusticiā fidei. sed mortificat cōcupiscentijs
 carnis. Col. 3. Mortificate mēbra vestra: que sunt sup
 terram. Secdo vero hostiā deo oblata in ipsa ymolatione
 sanctificabat. Vñd dicit. Leuit. 22. Omnis homo q̄ ac-
 cesserit de stirpe vestra ad ea que cōsecrata sunt et que ob-
 tulerunt filij israel dño in quo est immūditia. peribit corā
 dño. Et ideo subdit Scām. s. per deuotionē: qua corpus
 nostrū dei seruitio mācipatur Leuit. 20. Sanctificamini et
 estote sancti qd ego dñs deus vester. Proprie autē san-
 ctitas dicit per respectū ad deū in q̄tum. s. homo seruat ea q̄
 sunt iusta quo ad deū. Tertio q̄tum ad ipsā sacrificij con-
 sumptionē dicebat sacrificiū suauē et acceptū dño scdm il-
 lud. Leuit. 1. Oblata omnia adolebit sacerdos sup altare
 in holocaustū et in odore suauissimū dño. Vñd hic dicit.
 Deo placentem. s. p rectitudinē intentionis. ps. Et pla-
 ceam corā deo in lumine p̄uentiū. Quarto in ipsa sacrificij
 p̄paratione apponebat sal. Vñd leuit. 2. Quicquid
 obtuleris sacrificij sale cōdies. Et Mar. 9. dicit. Omnis
 victima sale saliet. Sal autē discretionē sapiētie significat
 Vñd dicit col. vlti. In sapiētia ambulate ad eos qui so-
 ris sunt sermo vester semp in gratia sit sale condit. Vñd
 et hic sequit. Rationabile obsequiū vrm vt. s. cū discreti-
 one corpora vestra deo exhibeatis hostiā vel p martirium
 vel p abstinētiā vt per qd cūq; opus iusticie. 1. cor. 14.

Ad Romanos

Omnia honeste et scđz ordinem fiant in vobis. **Et i. ps.** Honor regis iudiciū diligit. **Aliter** se habet homo iustus ad interiores actus quib⁹ deo obsequitur et ad exteriores Nam bonū hominis et iustitia eius principaliter in interioribus actib⁹ consistit quibus. s. homo credit sperat et diligit **Unde dicit Luc. 17.** Regnū dei intra vos est. nō autē principaliter consistit exteriorib⁹ actib⁹ infra. 14. **Nō** est regnum dei esca et pot⁹. **Unde** interiores actus se habēt per modum finis qui scđm se querit. exteriores vero act⁹ ad quos deo corpa exhibent se habent sicut ea q̄ sunt ad finē in eo autē qđ qđ finis nulla mēsurā adhibet s̄ quā ro mai⁹ fuerit tāto meli⁹ se habet. **In** eo autē qđ queritur ad sanitatem adhibet mēsurā scđm pportionē ad finē sicut medicus sanitatē facit tantū q̄tum potest. medicinam autem nō tm̄ dat q̄tum potest sed quātum videt expedire ad sanitatem consequendā. **Et** similiter homo in fide i spe et in caritate nullā mēsurā debet adhibere. sed quāto pl⁹ credit sperat et diligit tanto meli⁹ est ppter qđ dicit deus. 6. **Diliges** dñm deum tuū etc. **Sed** in exteriorib⁹ actib⁹ est adhibenda discretio mēsurā p comparationē ad caritatem. **Unde** dicit Iero. **Hōne** rōnalis homo dignitatem amittit qui ieiunū vel vigilas pfert sensus integritati vt ppter psalmoz atq; officioz decantationē amittit vt tri sitre quis notā incurrat. **Deinde** cū dicit. **Et** nolite cōformari etc. ostendit qualiter se debeat homo exhibere do q̄tum ad animā. **Et** primo p̄hibet seculi cōformitatem cū dicit. **Et** nolite p̄formari. huic seculo id est reb⁹ que tēporaliter transiunt. **Nā** seculū presens est quedā mēsurā eorum que tēporaliter labunt. **Rebus** autē tēporalibus hō conformatur p affectū eis amore inherēdo. **Offe. 19.** Facti sunt abominabiles sicut ea que dilexerūt **Ja. 1.** Religio munda et immaculata hec est immaculata se custodi re ab hoc seculo. **Cōformatur** etiā huic seculo qui vitā seculariter viuentiū imitat. **Ephe. 4.** Testificor in domo vt tam non amplius ambuletis sicut et gentes ambulat. **Scđo** mandat interiorē mētis reformationem cū dicit. **Sed** reformamini in nouitate sensus vestri. **Sēsus** autē hominis hic dicit ratio scđm q̄ per eū homo iudicat de a genis. hunc autē sensum hō in sua creatioe habuit integrum et vigentem. **Unde** dicitur **Eccl. 17.** Sēsu impleuit corda illoz et bona et mala ostendit illis. **Sed** p peccatū hic sensus est corruptus et quasi lueteratus baruch. 3. **In** ueterasti in terra aliena. **Et** per consequens pulcritudinem et decorem suū amisit. **Tren. p.** Egressus est a filia syon ois decore eius. **Donet** ergo ap̄tus vt reformemur. id est iterato formā et decorem mētis assumamus quē nostra mens habuit. qđ quidem fit per gratiā sp̄s sancti ad quā p̄cipandā homo studiū habere debet. ita scz vt qui eam nondū p̄ceperunt eā percipiant et qui illam p̄ceperūt in ea pficiant. **Ephe. 4.** Renouamini spiritu mētis v̄re. **ps.** Renouabit vt aquile iuuent⁹ tua. **Aliter** Renouamini scz in exteriorib⁹ actib⁹ in nouitate sensus vestri id est scđm nouitatem gratie quā mente p̄cepistis. **Tertio** assignat rōnem amonitionis predictę cum dicit **Et** p̄bet que sit voluntas dei. **Circa** qđ cōsiderandum est q̄ sicut hō q̄ habet gustum infectū nō habet rectum iudiciū de saporibus sed ea que sunt suauia interdū abominat: ea vero q̄ sunt abominabilia appetit. qui autē habet gustum sanū rectum iudiciū de saporib⁹ habet: ita homo qui habet corruptum affectū quasi cōformatum rebus secularib⁹ nō habet rectum iudiciū de bono sed ille qui habet sanū affectū sensu eius inouaro per gratiā rectū iudiciū habz d bono **Ideo** ergo dicit. **Nolite** p̄formari huic seculo sed renouamini in nouitate sensus vestri. vt p̄betis id est experimēto cognoscatis. **ps.** Sustate et videte quū suauis est domin⁹ **Que** sit voluntas dei q̄ scz vult vos esse saluos. **1. thes.**

4. **Hec** est voluntas dei sanctificatio vestra que est bona id est vult bonū honestum nos velle. et ad hoc suis p̄ceptis nos inducit **Nich. 6.** **Indicabo** tibi o hō quid sit bonū et quid deus requirat a te. **Et** beneplacēs in q̄tum scz bene dispositū ē delectabile id quod deus vult nos velle. **ps.** **Iusticie** domini recte letificatēs corda. **Et** nō tantū vtilis ad finē cōsequendū. sed etiā pfecta quasi cōiungēs nos fini. **Mat. 5.** **Estote** perfecti sicut et pater vester celestis pfectus est. **Sen. 17.** **Ambula** corā me et esto pfectus **Tales** ergo expiuntur dei voluntatē illi qui nō cōformantur huic seculo sed reformantur in nouitate sensus sui **Illi** autē qui in vetustate pmanēt seculo cōformati iudicāt dei voluntatē nō esse bonā: sed grauē et inutilem. **Eccl. 6.** **Quā** aspera est sapiētia in doctis hoibus. **Deinde** cui dicit. **Dico** em̄ p gratiā etc. **Docet** qualiter donis dei homo habeat vt. **Et** primo docet hoc q̄tum ad dona q̄ non sunt oibus cōmunia. sicut sunt gratie gratis date. **Scđo** q̄tum ad donū caritatis qđ est oibus cōe. ibi **Dilectio** sine simulatione etc. **Circa** p̄mum duo facit. **Primo** docet in generali quomō debeat homo vti gratijs q̄s dat. **Scđo** exequit hoc per ptes ibi. **Sicut** enim in vno corpore etc. **Circa** p̄mū tria facit. **Primo** excludit sup̄fluum dicens **Donū** q̄ reformemini in nouitate sensus v̄ri quod quis deo moderate facere debetis. **Dico** em̄ id est mādō p gratiā apostolatus et auctoritate apostolica que data est mihi **Gal. 2.** **Cum** cognouissent gratiā que data est mihi inter gentes. **Ephe. 3.** **Mibi** oīum sanctorū minimo data ē gratia hec etc. **Oibus** qui sunt inter vos q̄ oibus est hoc v̄le. **1. cor. 7.** **Nolo** oīs hoies esse sicut meip̄m. **Hoc** in quā mādō. **Nō** plus sapere q̄ oportet sapere id est null⁹ presumat de sensu sut sapiētia sua cōfidens supra suā mēsurā. **Eccl. 7.** **Nō** plus sapias q̄ necesse est. **ps.** **Neq;** ambulauit in magnis neq; in mirabilibus sup me. **Scđo** hortatur ad id qđ est mediū dicens. sed sapere ad sobrietatē scz mādō vobis vt mensurate sapiatis scđm gratiā vobis datā. **Sobrietas** em̄ mensuraz importat. **Et** q̄uis pprie dicat circa potus v̄ni. potest tamē accipi circa q̄libet materiam in qua homo debitā mēsurā obseruat. **Titū. 2.** **Sobrie** et iuste et pie viuamus in hoc seculo. **Tertio** docet scđm quid accipiēda sit mēsurā mediū dicens. **Et** hoc ē quaz sicut deus vnicuiq; diuisit id est distribuit mēsurā fidei id est mēsurā donoz suoz que ordinant ad fidei es vificationem. **1. cor. 12.** **Unicuiq;** dāt manifestatio sp̄s ad vtilitatem. **Dat** em̄ deus huiusmodi dona nō eadem oibus sed diuersa diuersis distribuit scđz illō. **1. cor. 12.** **Diuisōes** gratiarū sūt. **Nec** oibus eqliiter dat sed vnicuiq; scđm certā mēsurā. **Ephe. 4.** **Unicuiq;** nostrū data ē gratia scđm mēsurā donationis xpi. **Et** ideo apostolus sobrie sapiens scđz hāc mēsurā dicebat. **2. cor. 12.** **Nō** autē in imensuz gloriāmur sed scđm mēsurā regule qua mēsus est nobis deus. **Soli** autē xpo datus est sp̄s nō ad mēsurā. vt dicit. **Jo. 3.** **Nō** solū autē alias gratias gratis datas dat deus mensurate: sed etiā ipam fidem que p̄ dilectionem opatur. **Unde** **Luc. 17.** **Discipuli** xpo dixerūt **Domine** adauge nobis fidem.

Lectio secunda.

Sicut enim in vno corpore multa mēbra habemus non omnia autē mēbra eundem actum habēt: ita multi vniū corpus sumus in christo: singuli autē aliter aliter mēbra: habentes donationes secundum gratiā que data est vobis differentes. **Sive** propheciā secunduz rationem fidei. **Si**

ue misterii in ministrando. Siue q̄ docet i doctrina. Qui exhortat i exhortando. Qui tribuit i simplicitate. Qui p̄est in sollicitudine. Qui miseret̄ in hilaritate. Dilectio sine simulatioe. Odietes malū: adheretes bono. Charitate fraternitatē inuicē diligentes: honore inuicē p̄uenientes. Sollicitudine nō pigri spū feruentes domio seruientes. Spe gaudentes in tribulatione patientes. orationi instantes. Necessitatibus sanctorū cōmunicātes. hospitalitatem sectantes.

Prēmisa admonitione hic aplūs rōnem assignat: sumptam ex similitudine corpis mistici ad corp̄ naturale. Et primo in corpore naturali tāgit tria. Primo quidē corpore unitatē eaz dicit. Sicut em̄ in vno corpore. Secōdo mēbroz p̄flicitatem cū dicit. Multa mēbra hēmus. Est enī corpus humanū organū ex diuersitate mēbroz p̄stitutū. Tertio officiorū diuersitatē cū dicit. Omnia autē membra nō eundē actum hēt. Frustra enī est mēbroz diuersitas nisi ad diuersos actus ordinarent̄. Deinde adaptat hec tria ad corpus xp̄i mistici q̄ est ecclia. eph. 1. Ip̄m dedit caput sup̄ oēm ecclēsiā que est corpus ei⁹. Circa q̄ etiaz tria tangit. Primo quidē fidelitūz quasi mēbroz multitudinem cū dicit. Ita multi. Luc. 14. Homo quidā fecit cenā magnā et vocauit multos. Esa. 54. Multi filij deserte. Quāuis em̄ sint pauci p̄ cōpationē ad instructioem multitudinē scōm illud. Ma. 7. Arta est via que ducit ad vitam et pauci inueniūt eā. tamē absolute loquendo sunt multi. Apoc. 7. Post hec vidi turbā magnā quā dinumerare nemo poterat. Secōdo tangit corpis mistici unitatē cum dicit. Unū corpus sum⁹. Epe. 2. Et recōciliat ambos in vno corpore. et. h. aut unitas corpis mistici et unitas spiritalis p̄ quā fide et affectū caritatis inuicē vnimur et deo fin illud Epe. 4. Unum corpus et vnus spūs. Et quia spiritus unitatis a christo in nos deriuatur. s. 8. Si quis spiritum xp̄i nō habet hic nō est eius. Ideo subdit in xp̄o q̄ spiritum suū quez dat nobis nos inuenit vnit et deo. Jo. 17. Et sint vnū in nobis sicut et nos vnū sumus. Tertio tangit officiorū diuersitatem ad vtilitatem cōmūne reducendam dicens: Singuli autē sumus membra alter alterius. Membrum em̄ quodlibet p̄prium actum habet et virtutes: in q̄tum ergo vnus membrū sua virtute et actu alteri prodest dicit membrū alterius. sicut pes dicit membrum oculi in q̄tum oculus defert et oculus dicit mēbroz pedes in q̄tum regit pedem. 1. cor. 12. Nō potest dicere ocul⁹ manui opera tua nō indigeo. Ita etiaz in corpore mistico ille q̄ accepit gratiā p̄betie indiget illo qui accepit gratiam sanitatum et ita est in oibus alijs. Unde dum vnus quisq̄ fidelis scōm gratiam sibi datam alteri seruit efficitur alterius mēbrum. Gal. vltimo. Alter alterius onera portate. 1. pe. 4. Unus quisq̄ sicut accepit gratiā i alter: utrum illā administrātes. Deinde cū dicit. Habentes autē donationes exequitur per partes monitionē quā supra posuerat de sobrio et moderato gratie vsu. Et primo ponit gratiā diuersitatem dicens. sumus in quā alter alterius membra nō scōm eandē gratiā sed habētes differētes donationes nō ex diuersitate meritoz sed scōm gratiam que data est nobis. 1. cor. 7. Unus quisq̄ p̄prium donū habet ex deo vnus quidē sic. alius vero sic. Ma. 25. Vocauit seruos suos et tradidit illis bona sua. et vni dedit quinq̄ talenta. alij autē duo. alij vero vnum. Secōdo docet diuersāz gratiarū vsū. et primo in rebus diuinis q̄tum ad cognitionē quidez dicens. Siue p̄betiā quā ha-

bentes vtamur ea scōm rationem fidei. Dicitur autē p̄betiā quedā apparitio ex reuelatione diuina eorū que sunt procul. Unde. 1. 2. 9. dicit qui prophā hodie dicit vocatur olim videns. Sunt autē procul a cognitionē nostra scōm se quidem futura cōingentia que p̄pter defectum sui esse cognoscibilia nō sunt sed res diuine sunt procul a nostra cognitione nō scōm se cum sint maxime cognoscibiles qz vt dicitur. 1. Jo. 1. Deus lux est et tenebre i eo nō sunt vllē. sed p̄pter defectus intellectus nostri qui se habet ad ea que sunt in seipsis manifestissima sicut oculus noctue ad lucem. Et qz vnūquodqz magis dicit tale. quod est scōm se tale q̄ scōm aliud. inde est qz magis proprie dicunt esse procul a cognitione nostra futura contingentia. Et p̄pter hoc hoꝝ proprie est p̄betiā. Amos. 4. Non faciet domin⁹ deus verbum nisi reuelauerit secretū suum. Dicitur tamē p̄betiā cōtra etiā reuelatio quorūcumqz occultoz. Hoc autē donū p̄betie nō solū fuit in veteri testamēto sed etiam in nouo. Joelis. 2. Fundā de spiritu meo sup̄ omnē carnē. et prophetabunt filij vestri. Dicunt etiā p̄bete in nouo testamēto qui p̄betiā dicta exponunt qz sacra scriptura eodē spiritu interpretatur quo est cōdita. Eccl. 24. Adhuc doctrinā quasi p̄betiam am effundā. Ordinatur autē p̄betie donū sicut et alie gratie gratis dare ad fidei edificationē. 1. cor. 12. Unicuiqz datur manifestatio spūs ad vtilitatē. he. 2. Cōfirmata sc̄z doctrina fidei cōfēstare deo signis et p̄digijs et varijs virtutibus et spūs sancti distributionibus. Et ideo p̄betiā est vrendū scōm rōnem fidei id est nō in vanum: sed vt per hoc fides cōfirmetur nō autē cōtra fidem. Unde dicit. deu. 13. Si surrexerit i medio tui p̄pha et dixerit tibi ea mus et sequamur deos alienos nō audies verba prophie illius qz scilicet prophetizat cōtra rōnem fidei. Quātū ad sacramenta ministranda subdit. Siue ministeriū in ministrando id est si quis accepit gratiā vel officium ministerij. puta vt sit episcopus vel sacerdos: qui dicitur ministerij. Esa. 6. Vos sacerdotes domini vocabimini ministri dei nostri dicit vobis: exequat illud diligenter exequens do in ministrando. 2. thim. 4. Ministeriū tuum imple. Secōdo tangit ea que p̄tinet ad res humanas in quib⁹ potest aliquis alteri subuenire. Primo quidē q̄tum ad cognitionē vel speculatiuā vel practica. Quātū ergo ad speculatiuā primo dicit. Siue qui docet id est qui habet officium vel gratiā docendi vtatur in doctrina id est vt fructuose et fideliter doceat. Job. 4. Ecce docuisti plurimos. Ma. vlt. Sentes docete omnes gentes. Quātū autem ad cognitionem practica subdit. Qui exhortatur id est q̄ habet officium vel gratiā exhortandi hoies ad bonū vitē illo in exhortando. 1. thes. 2. Exhortatio nostra nō fuit de errore neqz de immūditia neqz in dolo. Tit. 2. Hec loquere et exhortare. Deinde ponit ea que p̄tinet ad exteriora opera in quib⁹ quādoqz aliquis subuenit alicui a liquod donū dādo et q̄tum ad hoc dicit. Qui tribuit id est qui habet facultatē tribuendi et gratiā exequat hoc in simplicitate vt sc̄z nihil mali ex illo intendat quasi donis homines ad malū alliciens. Et etiā cum aliquis ex modico dato intendit multo maiora acquirere. Ecc. 20. Datus insipientis nō erit tibi vtilis. oculi em̄ illi septemplexes sūt. Exigua dabit et multa impperabit. Et. puer. 11. Simplicitas iustoz diriget eos. Quādoqz autē aliquis subuenit alteri eius curā habendo et q̄tum ad hoc dicit. Qui presertim est id est qui est in plationis officio cōstitutus vtatur illo officio in sollicitudine. He. vlt. Obedite p̄positis vris et subiacete eis. Ipsi em̄. puigilant quasi rōnem redditur pro aabus vestris. 2. cor. 11. Sollicitudo oīum ecclēsiarum. Quādoqz autē subuenit aliquis alicui releuando eius miseriaz et q̄tum ad hoc dicit. Qui miseretur id est q̄

propheta

ministerij, sacerdotij.

doctrina

exhortatio

dare

presertim

releuando

Ad Romanos

habet facultatem et affectum miserendi exequatur hoc in
hilaritate quasi libenter hoc faciens. 2. cor. 9. Non ex
tristitia neque ex necessitate. Hylarem enim datorem diligit
deus. Ecc. 7. In omni dato hylarem fac vultum tuum.
Deinde cum dicit Dillectio sine dissimulatione etc. Do-
cet usum doni gratuiti quod est oibus commune. scilicet chari-
tatis. Et primo ponit ea que pertinent ad caritatem in ge-
nerali. Secundo ponit quedam specialiter pertinentia ad dilecti-
onem quorundam ibi. Necessitatibus sanctorum etc. Circa primum
tria facit. Primo ostendit qualis debeat esse dilectio
ex parte diligentis. Secundo qualiter se debeat habere
ad proximum ibi. Charitatem fraternitatis etc. Tertio quomodo
se debeat habere ad deum ibi. Sollicitudine non pigri
Circa qualitatem autem charitatis tria docet. Primo quidem
quod dilectio debet esse vera. Unde dicit Dillectio sine simu-
latione. ut scilicet non tantum in verbo aut exteriori appa-
rentia sed sit in vero cordis affectu. et efficaciter operis. pme
Jo. 3. Non diligamus verbo neque lingua sed opere et veri-
tate. Ecc. 6. Amico fideli nulla est copatio. Secundo docet quod
dilectio debet esse pura. cum dicit. Odientes malum. Tunc
enim est pura dilectio quando homo non consentit amico suo
in malum sed ita diligit hominem ut eius vitium odiat. Tunc
dicitur pme. cor. 13. Non gaudet super iniquitate cogitavit
autem veritati. ps. Iniquos odio habui. Tertio docet
quod dilectio debet esse honesta cuius dicit. Adherentes bono
ut scilicet aliquis adhereat alteri propter bonum virtutis.
Gal. 4. Bonum autem emulamini in bono semper. Hec est
pulchra dilectio qua dicit. Ecc. 24. Ego mater pulchre
dilectionis. Deinde cum dicit. Charitatem fraternitatis
ostendit qualiter caritas se debet habere ad proximum. Et
primo quantum ad interiorum affectum cum dicit. Charitatem
fraternitatis inuicem diligentes. ut scilicet non solum fra-
tres diligamus per charitatem sed etiam diligamus ipsam cari-
tatem qua eos diligimus. et ab eis diligimur. Sic enim si
caram habemus charitatem non defacili eam dissolui faciemus.
Heb. vltimo. Caritas fraternitatis maneat in vobis. Cant.
vltimo. Si viderit homo omnem substantiam domus sue
pro dilectione tanquam nihil despiciet illam. Secundo quantum ad
exteriorum affectum cum dicit. Honore inuicem preuenien-
tes. In quo tria designantur. Primo quidem quod homo proxi-
mum in reuerentia debet habere quod pertinet ad rationem
honoris. Nullus enim potest vere diligere eum quem des-
picit. phil. 2. Superiores inuicem arbitantes. Quod quod
deum sit dum aliquis suum defectum considerat et bonum proxi-
mi. In honore autem non solum reuerentia intelligitur sed
etiam necessariorum subuentio sicut cuius dicit. Exo. 20. Ho-
noram patrem tuum et matrem tuam precipit necessario subue-
nitio sicut patet per hoc quod dominus. Mat. 5. arguit pharis-
seos contra hoc preceptum impediens filios a subuentio-
ne pentum. Secundo designat quod effectus dilectionis debet
mutuo exhiberi ut scilicet homo non solum velit beneficia
recipere sed etiam exhibere. Ecc. 4. Non sit porrecta manus
tua ad accipiendum et ad dandum collecta. Et 14. In di-
uisione fortis via et accipe. Et hoc designat cum dicit. In-
uicem. Tertio designatur quod effectus dilectionis debet esse
sempiternus et velox quod designatur cum dicit. Preuenientes
ut scilicet aliquis preueniat amicum in beneficijs. Ecc. 37.
Omnis amicus dicit et ego amicitiam copulaui. Deinde
de cuius dicit Sollicitudine etc. ostendit qualiter se debeat
habere dilectio charitatis ad deum. Et primo incipit ab
ipsa rationis attentione cum dicit. Sollicitudine sitis non
pigri scilicet ad seruendum deo. Mich. 6. Indicabo tibi o
homo quid sit bonum et quid deus querat a te. Postea sub-
dit Sollicite abulare cum deo tuo. 2. thimi. 2. Sollicite
cura te ipsum probabile exhibere deo. Secundo quantum ad effectum
cum dicit Spiritu sitis seruantes scilicet in dei dilectione.

Procedit autem seruos ex habundantia caloris. Unde ser-
uos spiritus dicit quia propter abundantiam diuine dilec-
tionis totus homo seruet in deum. Act. 18. dicitur quod ap-
pollo seruens spiritu loquebatur. 1. thes. vltimo. Spiritus
nolite extinguere. Tertio quantum ad exteriorum obsequium cum
dicit. Domino seruientes scilicet seruiture patrie que solum
deo debetur deur. 6. Dominum deum tuum adorabis et illi
soli serues. ps. Seruite domino in timore. Et secundum
aliam litteram. Tempore seruientes ut scilicet dei seruicia
congruo tempore faciamus. Ecc. 8. Omni negotio tem-
pus est et oportunitas. Quarto quantum ad mercedem ser-
uicij cum dicit. Spe gaudentes scilicet mercedis que est
dei fruitio. Gen. 15. Ego dominus merces tua magna ni-
mis supra. 5. Gloriamur in spe glorie filiorum dei. Facit
autem spes hominem gaudentem ratione certitudinis sed ta-
men affligit ratione dilationis. prou. 13. Spes que dif-
fertur affligit animam. Quinto quantum ad difficultatem qua
homo patitur in dei seruitio. Unde subdit In tribulatione
scilicet quam propter deum sustinetis sitis patientes. 5. 5.
Tribulatio patientiam operat. Sexto quantum ad omnia pre-
dicta dicit. Orationi instantes. in quo orationis assidui-
tas designatur. Luc. 18. Oportet semper orare et nunquam de-
ficere. 2. thimi. 5. Sine intermissione orate. Per orationem
enim in nobis sollicitudo excitatur. seruos accendit. ad
dei seruitium incitatur: gaudium spei in nobis augetur
et auxilium in tribulatione promeretur. ps. Ad dominum
cum tribularetur clamaui et exaudiuit me. Deinde cum dicit.
Necessitatibus sanctorum etc. determinat de charitate
quantum ad speciales quales personas. Et primo quidem quan-
tum ad indigentes. Secundo quantum ad inimicos ibi. Benedi-
cite persecutibus vos. Circa primum duo facit. Primum
inducit ad exhibenda beneficia charitatis indigentibus in
vniuersali cum dicit. Necessitatibus sanctorum comunicantes
Ibi tria sunt notanda. Primo quidem quod elemosine ex ca-
ritate sunt impendende indigentibus siue necessitatibus pa-
tientibus. Ephe. 4. Laborat operando manibus suis quod
bonum est. ut habeat unde tribuat in necessitatibus patien-
ti. Secundo quod potius est subueniendum iustis quam alijs. Unde
dicit Necessitatibus sanctorum. Ecc. 12. Da iusto et non re-
cipias peccatorem. Quod quidem non sic est intelligendum
quod etiam in necessitatibus sit peccatoribus subueniendum
sed quod non est eis subueniendum ad fomentum peccati. vltimo
tamen est subuenire iustis quod talis elemosina fructuosa est:
non solum ex parte dantis sed etiam ex suffragio recipientis.
Luc. 16. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis ut
cum defeceritis recipiant vos in eterna tabernacula scilicet
suis suffragijs. Secundo specialiter admonet ad hospitali-
tatem dicens Hospitalitatem sectantes quod scilicet in hoc
misericordie opere alia misericordia opera includuntur. Nam hos-
pes non solum domus exhibet ad manendum sed etiam alia
necessaria subministrat. De. vltimo. Hospitalitatem nolite ob-
liuisci. 1. pe. 4. Hospitalis inuicem sine murmuracione.

lectio tertia

Benedicite persecutibus vos. Be-
nedicite et nolite maledicere. Sau-
dere cum gaudentibus: flere cum flen-
tibus. Id ipsum inuicem sentientes. Non al-
ta sapientes: sed humilibus consentientes.
Nolite esse prudentes apud vosmetipsos.
Nulli malum pro malo reddentes. prouidē-
tes bona: non tantum coram deo: sed etiam co-
ram omnibus hominibus. Si fieri potest quod
ex vobis est: cum omnibus hominibus pace

Ad Romanos

duz onus aduersitatis quod tristitiam causat. Et quidem leuius portatur quod portatur a pluribus q̄ ab vno solo. Sec̄do concordia consistit in vnitate sententię et q̄m ad h̄ dicit. Idipsum id est idem sitis inuicem sentientes. vt scilicet eadez sententiā cōueniant. 1. cor. 1. Sitis perfecti in eodem sensu et in eadem scientia. Phil. 2. Eandem caritatem habentes vnanimes. idipsum sentientes. Sciendum est tamē q̄ duplex est sententiā. Vna quidem que p̄tinet ad iudicium intellectus circa speculabilia. puta circa consideraciones geometricas vel naturales. dissentire autē in talibus nō sp̄gnat amicitie vel charitati quia caritas in voluntate est. Huiusmodi autē iudicia nō proueniunt ex voluntate sed ex necessitate rationis. Alia vero sententiā pertinet ad iudicium rationis circa agenda et in talibus dissensio amicitie p̄rariatur q̄ talis dissensio habet cōtrarietates voluntatis et quia fides nō solum est speculatiua sed etiā practica in q̄tum per dilectionem operatur vt dicitur. Gal. 5. Ideo etiā dissentire a recta fide est contrarius caritati. Deinde cum dicit. Nō alta sapientes et. excludit impedimenta concordie. que quidem sunt duo. Primum est superbia ex qua contingit q̄ dum aliquis inordinate suaz excellentiaz querit et subiectiones refugit vult alium subici et eius excellentiā impedire. Et ex hoc sequitur discordia p̄r. 13. Inter superbos semp̄ turba sunt. Et ideo ad hoc remouendum dicit. Nō sitis alta sapientes vt scilicet inordinate vestra excellentiam appetatis supra. 11. Noli altū sapere se d̄ time. Eccl. 3. Altiora te ne quesieris. Sed sitis consentientes humilibus id est his que sunt humilia id est ea que abiecta videntur nō recusetis cum oportuerit. ps̄. Elegi abiectus esse in domo dei mei. 1. pe. vltimo. Dominus superbis resistit humilibus autē dat gratiā. Sc̄dm̄ impedimentū concordie est presumptio sapientię. ex qua contingit q̄ aliquis aliorū sententię nō credit. Ad quod remouendū dicit. Nolite esse prouidentes apud vosmetipsos vt scilicet iudicetis soluz id est se prudētie quod vobis videtur. Esa. 5. Oe qui sapientes estis in oculis vris et corā vobismetipsis prudētes. S. 11. Et nō sitis vobismetipsis sapientes. Deinde cum dicit. Nulli malū p̄ malo et. docet illa q̄ p̄tinet ad bñficiā exclusiōe p̄riuz. Et p̄mo docet q̄ nō sit alicui malefaciendūz rōe vobisc. Sed docet q̄ nō sit alicui malefaciendūz rōe defensionis ibi. Nō vosmetipsos defendentes. Circa p̄imum tria facit. Primum prohibet vindictam dicens. Nulli malum pro malo reddentes scilicet sitis. ps̄. Si reddis di retribuentibus mihi mala. 1. pe. 3. Nō reddentes malum pro malo. Sed hoc est intelligendū formaliter sicut supra dictum est de maledicto. prohibemur enī affectu odij vel vindicte reddere malum pro malo ita q̄ in malo alterius delectemur. Sed si pro malo culpe q̄ quis facit reddat iudex malum pene sc̄dm̄ iusticiā ad cōpensandāz malitiam. materialiter quidē infert malum sed formaliter et per se infert bonū. Unde cuz iudex suspendit latronē pro homicidio nō reddit malum pro malo. sed magis bonum pro malo. Et hoc modo apostolus quēdā pro peccato in cessus tradidit sathane i interituz carnis vt spiritus saluus fiat vt habet. 1. cor. 5. Sec̄do docet q̄ etiā bona sint p̄riuz exhibenda dicens. Prouidētes scilicet sitis bōa nō tantuz coram deo vt scilicet curetis satisfacere cōscientie vestre corā deo sed etiā coram omnibus hōibus. vt scilicet ea factis que hominibus placeant. 1. cor. 10. Sine offensione estote iudeis et gentibus et ecclesie dei: sicut et ego per omnia omnibus placeo. p̄me cor. 13. Prouidentes bōa nō solum coram deo sed etiā coram omnibus hominibus. Hoc tamē contingit et bene et male fieri. si enī hoc fiat p̄pter fauorem humanum nō bene agitur. Ma. 6. Attē-

dite ne iustitiam vestram faciatis corāz hominibus vt videamini ab eis. Si autē hoc fiat ad gloriā dei bene agitur sc̄dm̄ illud. Mat. 5. Sic luceat lux vestra corāz hominibus vt videāt opera vestra bona. et glorificent patrem vestrum qui in celis est. Tertio assignat rationē vtri usq̄ dicitur. Ad hoc enī debem⁹ abstinere a retributiōe malorum. et coram hominibus bona prouidere vt cuz hominibus pacem habeamus. et ideo subdit. Cum omnibus hominibus pacem habentes. Heb. vltimo. Pacem sequimini cū omnibus. Sed hic addit duo quozū primuz est q̄ dicit. Si heri potest. Quādoq̄ enīz malitia aliorū impedit ne cum eis pacem habere possimus. q̄ scilicet cuz eis par haberi nō potest nisi eozū malitie consentiatur: quā q̄dem pacem constat esse illicitam. Unde dominus dicit. Mat. 10. Nō veni pacem mittere sed gladius. Aliud autē addit dicens. Quod ex vobis est vt scilicet et si ipsi cōtra pacem agant tamē quod in nobis est facere nos debemus vt eozum pacem queramus. ps̄. Cum his qui oderunt pacem erā pacificus. Et alibi Inquire pacē et persequere eam. Deinde cum dicit. Nō vosmetipsos defendentes et. ostendit q̄ nō sunt mala proximis inferenda p̄ modum defensionis. Et primo petit documentū dicens. Nō sitis vosmetipsos defendentes o karissimi sicut et de christo dicitur. Esa. 50. Dedi corpus meum percutenti bus et genas meas vellentibus et. Quasi agnus coram torquente se obmutat et. Unde et ipse dominus mansauit. Mat. 5. Si quis te percuterit in vna maxilla prebe et etiam alterā. Sed sicut augustinus dicit in libro contra mendaciu. Ea q̄ in nouo testamēto a sanctis facta sunt valent ad exempla intelligendarū scripturarū que in preceptis data sunt. Ipse autē dominus cum alapa percussus esset nō ait ecce altera maxilla. sed si male locutus sum testimonium perhibe de malo. Sin autē bene quid me cesdis? Ubi ostendit preparationem alterius maxille in corde esse faciendam. Paratus enī fuit dominus nō solum in altera maxilla cedi pro salute hominis sed in toto corpore crucifigi. Et sicut aug. dicit ad marcellinū tunc quidem hoc mandatum recte fit cum ei creditur profecturū esse. p̄pter quem fit ad aptandam in eo correctionem atq̄ cōcordiam etiam si alius exitus consequatur. Sunt igitur ista precepta patientie semper in cordis preparatione retinēda et ipsa beniuolentia ne reddatur malum pro malo semper in voluntate cōplenda est. Agenda sunt autē et multa etiam cum inuitis: benigna quādam asperitate plectenda. Sec̄do assignat rationē cū dicit. Sed date locuz ire id est diuino iudicio. Quasi diceret committat vos deo qui suo iudicio potest vos defendere et vindicare sc̄dm̄ illud. p̄me pe. vltimo. Omnem sollicitudinem vestram projicientes in euz quoniam ipsi cura est de vobis. Sed h̄c intelligenda sunt in casu in quo nobis nō adest facultas aliter faciendū secundū iusticiam. sed quia vt dicit deut. p̄mo. Domini est iudicium. cum aliquis auctoritate iudicis vel vindictam querit ad comprimendā malitiam et nō p̄pter odium vel etiā cum auctoritate alicuius superioris suam defensionem procurat intelligitur locum dare ire id est diuino iudicio cuius ministri sunt principes vt dicitur infra. 13. Unde etiam paulus procurauit se per armatos defendi cōtra insidias iudeorum vt patet Act. 23. Deinde cum dicit. Sicut scriptum est et. probat quod dixerat et primo per auctoritates. Sec̄do per rationem ibi. Noli vinci a malo et. Circa primuz duo facit. Primum p̄bat q̄ dicitur est: de prohibitione vindicte dicens. dicitur est Date locū ire. i. diuino iudicio. Scriptum est enī deu. 32. Mihi vindictam scilicet seruate et ego retribuaz dicit dominus. Vobis littera sic habet. Nea est vltio et ego res-

XIII. ca.

tribus eis in tpe. ps. Deus ultionum dominus. **Mat. 1.** Deus emulatoz & vlciscens dominus. Secundo pbat p auctoritatem qd dicitur est de benivolentia exhibenda inimicis. In q quide auctoritate pmo ponit documentuz vt subueniamus inimicis in articulo necessitatis qz hoc est de necessitate precepti vt supra dicitur est. Et hoc est quod dicit. Sed si euertit inimicus tuus ciba illum. si sitit potum da illi. **Mat. 5.** Benefacite his q oderit vos. Secundo roez assignat dicens. Hoc em facies carbones ignis cogeres sup caput eius. Quidē vno mō potest intelli gi in malum vt sit sensus si tu ei benefacias bonū tuū ver tet ei in malū qz ex hoc incurret combustionem ignis eter ni per suam ingratitude. sed iste sensus repugnat chgristi tati. contra quā ageret q alicui subueniret vt ei pueniret in malum. Et ideo est exponendū in bonum vt sit sensus. Hoc em faciens id est in necessitate ei subueniens carbo nes ignis id est amorem charitatis de qua dicit **Can. 8.** Lampades eius vt lampades ignis atqz flāmaz. conges res id est cōgregabis sup caput id est super mentē eius qz vt aug. dicit in libro de cathezizadis rudibus nulla ē ma ior p̄uocatio ad amādū q̄ p̄uenire amando. Minis em durus anim' q̄ dilectionē & si nolebat impendere nolit re pendere. Deinde cum dicit. Noli vinci a malo & pro bar qd dicit p̄ rōem. Naturale est em homini vt velit ad uersarium vincere & non vinci ab eo. Illud aut ab aliquo vincit qd ad illud trahit sicut aqua vincit ab igne qm tra hitur ad calorem ignis. Si ergo bonus aliquis homo p̄ pter maluz qd sibi ab aliquo inferit trahat ad hoc qz ei ma lefaciat bonum a malo vinceret. Si aut e contrario ppter beneficiū qd bonus p̄secutori exhibet cum ad suum amo rem trahat bon' malū vincet. Si ergo: Noli vinci a ma lo scz eius q̄ te p̄sequit vt tu cum p̄sequaris. sed in bono tuo vince maluz illius. vt scz ei benefaciendo eum trahas. **Jo. vltio.** Nec ē victoria q̄ vincit malū fides n̄ra. **Ier. 15.** Ipsi conuerterent ad te & tu non conueteris ad eos.

Incapitulum decimūtertium.

Omnis anima potestatibus subli mioribus subdita sit. Non est em potestas nisi a deo. Que autē sūt a deo ordinata sunt. Itaqz qui re sistit potestati: dei ordinationi resistit. Qui autē resistunt: ipsi sibi dānationē acquirūt. Nam principes non sunt timori boni operis sed mali. Vis autē non timere potestatem? Bonum fac & habebis laudē ex illa. Dei em minister est tibi in bonum. Si aut malum fe ceris: time. Non em sine causa gladiū portat Dei em minister est vindex in iram ei q̄ ma lum agit. Ideoqz necessitati subditi estote: non solum propter iram: sed etiam propter conscientiam. Ideo em & tributa prestatis. Ministri enim dei sunt in hoc ipsum seruiē tes. Reddite ergo omnibus debita: Cui tri butum: tributū. cui vectigal: vectigal. cui ti morem: timorem. cui honorē: honorem.

Postq̄ apostolus ostendit qualiter se debeat homo exhi bere deo vtendo donis gratie eius: hic ostendit quō de be at se exhibere primo & primo quantū ad superiores. sc̄o quantū ad omnes ibi. Remini q̄c q̄ debeat is & c. Circa p̄mū

duo facit. p̄mo inducit boles ad subiectionē quaz debent superioribus. secundo ad exhibendū subiectionis signū ibi Ideo & tributa prestatis & c. Circa p̄mū duo facit. p̄mo p̄ ponit documentum. secundo rationem assignat ibi. Non em est potestas & c. Tertio infert conclusionem intentam ibi. Ideoqz & c. Circa p̄mū considerandū est qz quidā fide les in p̄mitina ecclia dicebant terrenis potestatib' se sub iici non debere. ppter libertatē quā conse cuti erant a xpo fm illō. **Jo. 8.** Si filius vos liberauerit vere liberi eritis. S; libertas p̄ xpm concessa est libertas spiritus qua libe ramur a peccato & morte sicut supra. 8. dicitū est. Ter spūs in chriso iesu liberauit me a lege peccati & mortis. Caro autē adhuc remanet seruituti obnoxia sicut supra. 7. dicitū est. Et ideo tunc nulli subiectioni homo p̄ xpm liberatus erit obnoxius nec sp̄iali. scz nec carnali. An dicit. 1. cor. 15. Cum tradiderit chrisus regnū deo & patri & euacuauerit omnem p̄ncipatū & potestatem. Interim autē vuz cor ruptibilem carnem gerimus oportet nos dñis carnalib' subiacere. Unde dicit **ep̄b. 6.** Serui obedite dñis carna libus. Et hoc est etiam qd hic ap̄lus dicit. Omnis aīa po testatibus sublimioribus subdita sit. Potestates aut sub limiores hic dicunt homines in potestatibus constituti q̄ bus fm iusticie ordinem subijci debemus. 1. **Pe. 2.** Sub diti estote omni humane creature ppter deum sicut regi q̄ si p̄cellenti. Dicit autē indefinite potestatib' sublimiorib' vt ratione sublimitatis officij eis subijciamur etiam si sint mali. Unde. 1. **Pe. 2.** subditur. Subiecti estote nō tantū bonis & modestis sed etiā discolis. Q̄ aut dicit oīs aīa p̄ sinodochen intelligit oīs hō. sicut & **Gen. 17.** Delebit aīa illa de populo suo. Atqz autē hoc mō loquēdi qz subiecti onem superiorib' debemus ex alo. i. ex pura voluntate fm illō. **Ep̄b. 6.** Nō ad oculū seruientes quasi hoib' placen tes sed ex alo cū bona voluntate. Deinde cū dicit. Nō ē em p̄as & c. ponit rōem admonitionis p̄missē. p̄mo quidē ex parte honesti. secūdo ex pte necessarij ibi. Qui autē res sistit & c. Circa p̄mū duo facit. p̄mō p̄mittit duo p̄ncipia. scz cundo ex eis concludit ibi. Itaqz q̄ resistit & c. p̄mo em p̄mittit origine potestatis dicens. Nō ē em potestas nisi a deo. Quicquid em cōtinuit de deo & creaturis dicit. a deo in creaturas derivat sicut pater de sapia **Eccl. 1.** Vis sapia a dño deo est. Potestas aut de deo & hoib' d̄. **Job 36.** De' potestates non abiicit cū & ip̄e sit potēs. Unde cō sequēs est qz humana p̄as sit a deo. **Dan. 4.** Dñabit exa cellus in regno hoim: & cuiuscūqz voluerit dabit illō. **Jo. 19.** Non haberes p̄ates aduersum me vlla 3 nisi datū esset tibi desup. Sed cōtra hoc esse videt qd dicit **Ps. 8.** Ipsi regnauerunt & non ex me p̄ncipes extiterunt & nō agnos ui. Ad qd dicendū est qz regia potestas vel cuiuscūqz alte rius dignitatis pōt cōsiderari quantū ad tria. Uno quidē modo quantū ad ipsam potestatem. Et sic est a deo p̄ quē re ges regnant. Alio modo potest cōsiderari quantū ad mo dum adipiscendi potestatem. & sic quāqz potestas est a deo quando scz aliqz ordinate potestatem adipiscitur fm illud. **Heb. 5.** Nemo sibi honore assumit. sed q̄ vocat a deo tūqz aaron. Quandoqz vero non est a deo sed ex p̄uerso homi nis appetitū q̄ p̄ ambitionem vel quocūqz alio illicito mo do potestatem adipiscit. **Amos. 6.** Nūquid non in fortitudi ne nostra assumpsim' nobis cornua. Tertio modo potest cōsiderari quantū ad vsum ipsius. & sic quāqz est a deo pu ta cum aliqz fm precepta diuine iusticie vnt concessa sibi potestate fm illud. **puer. 8.** Per me reges regnant & c. Quandoqz aut non est a deo. puta cum aliqz potestate sibi data vtunt' diuinā iusticiam fm illō ps. Auertit reges ēre & p̄ncipes cōuenerūt in vñū aduersus dñm & c. Publi cū etiā d̄ p̄tate peccati vix sit a deo. Ad qd dicendū ē qz ip̄a

Ad Romanos

potentia qua peccatur a deo est. Eadem est potentia qua peccat & recte agit sed q̄ in bonis ordinat a deo est q̄ aut ordinat ad peccandū est ex defectu creature inquantū est ex nihilo. Secundo ponit q̄ ea q̄ sunt a deo ordinata sunt cuius ratio est q̄ deus omnia p̄ suam sapientiam fecit fm̄ illud ps̄. Omnia in sapientia fecisti. Et aut̄ p̄dum sapiētie ordinate omnia disponere. Sap. 8. Attingit a sine vicijs ad finem fortiter & disponit omnia suaviter: & ideo oportet effect̄ diuinos ordinatos esse. Job. 38. Numquid nosti ordinem celi & pones rationem eius in terra? Duplicez aut̄ ordinem deus in suis effectibus instituit. Unum quidez quo omnia ordinantur in ipsum p̄ouer. 16. Aniuersa p̄pter semetipsum operatus est deus. Alium vero quo effectus diuini ordinant̄ adinuicez sicut dicit̄ deut. 4. de sole & luna & stellis q̄ fecit ea ministerium cunctis gentib̄. Deinde cum dicit. Itaq̄ qui resistit &c. ex duabus p̄missis concludit p̄positum. Si em̄ potestas p̄ncipum a deo est & nihil est a deo sine ordine. consequens est q̄ etiā ordo q̄ inferiores potestatib̄ sup̄iorib̄ subijciū sit a deo Itaq̄ qui contra hunc ordinē resistit potestati: dei ordinationi resistit. 1. Reg. 8. Non te abiecerūt sed me ne regnē super eos. Luc. 10. Qui vos spernit me spernit. Resiste te aut̄ diuine ordinationi p̄triat̄ honestati virtutis. An̄ contra virtutē agit: quicunq̄ potestati resistit in eo q̄d p̄tinet ad ordinē sue potestatis. Deinde cum dicit. Qui autē resistit &c. ostendit huiusmodi subiectionē non soluz esse honestam s̄ necessariā. Et p̄mo p̄ponit q̄d intendit. Secūdo p̄bat p̄positū ibi. Nā p̄ncipes &c. Dicit q̄ p̄mo. Dicitum est q̄ q̄ resistit potestati. dei ordinationi resistit q̄d q̄dem fm̄ se est vitanduz tanq̄ p̄riū virtuti. Multi tamen sunt q̄ amozē virtutis non habentes ea que sunt cōtraria virtuti non detestant̄. Unde tales cogendū sunt ad vitanduz malozū p̄ penas & quantū ad hoc subdit. Qui autem resistunt sc̄z diuine ordinationi sibi damnationem acq̄runt cōtra potestatis ordinem agendo. Quod q̄dē potest̄ intelligi vno modo de damnatione eterna quā merentur q̄ potestatibus subijci nolunt in eo q̄d debent. In cuius exempluz dathan & abyron q̄ moyses aaron resisterūt sunt a terra absorpti vt̄ habet̄ Numeri. 16. Alio modo potest̄ intelligi de damnatione pene que p̄ ipsos p̄ncipes inferit̄ p̄uer. 20. Sicut rugitus leonis ita & terror regis. q̄ p̄uocant eum peccant in aīam suam. S̄z contra hoc videtur esse q̄ apli & martyres p̄ncipibus & potestatib̄ resisterunt. & ex hoc non damnationes a deo sed p̄miū acq̄sierunt. Sed dicendū est q̄ apostol⁹ hic loquit̄ de eo q̄ resistit potestati fm̄ q̄ est a deo ordinata. Habet aut̄ hoc diuina ordinatio vt̄ potestati inferoz non obediat̄ cōtra suū periorē sicut etiam in rebus humanis: vt̄ p̄consuli non obediat̄ contra impatores nec balio cōtra regem. Et oēs potestatis humana sub potestate dei ordinat̄ & nulli potestati humane est contra deum obediendum fm̄ illud act. 4. Oportet obedire magis deo q̄ hominibus. Deinde cū dicit. Nam p̄ncipes &c. assignat rationē eius q̄d dixerat. Et p̄mo ponit rationē. sc̄z ex ratione posita quoddā vitale documentū trahit̄ ibi. Vis aut̄ non timere potestātē &c. Tertio hui⁹ documentū necessitatē assignat̄ ibi. Si aut̄ malefeceris &c. Dicit q̄ p̄mo dicitū est q̄ resistunt potestati sibi damnationē acq̄runt. Nāz p̄ncipes q̄ hic potestates dicunt̄ non sunt timori id est in timorem boni operis id ē p̄pter bonū opus. sed mali id ē p̄pter malū. Ad quidē videt̄ esse intelligendū fm̄ causam instituendi p̄ncipes. Ad hoc em̄ sup̄ instituti p̄ncipes vt̄ illi q̄ amozē virtutis non p̄uocant ad vitandū malum & faciendū bonum cogant̄ ad hoc timore pene. p̄uer. 20. Rex q̄ seder in solio iudicij dissipat omne malū intuitu suo. Et fm̄ hoc dicit̄ q̄ p̄ncipes non sunt timori boni operis sed mali. quantū ad

id q̄d p̄ncipi ex officio cōpetit sicut & Esa. 32. dicit̄. P̄ncipes ea q̄ sunt digna p̄ncipe cogitabit. Por̄ aut̄ hoc referri etiam ad malos p̄ncipes q̄ non sunt timori boni operis sed mali. quia & si interdū iniuste p̄sequunt̄ bene operantes: non tamen illi q̄ bene operant̄ causam habent timendi quia hoc ipsuz si patienter sustinent in eorum bonuz cedit fm̄ illud. 1. Pe. 3. Si q̄d patimini p̄pter iusticiā beatit̄. timorem aut̄ eoz ne timeritis vt̄ nō conturbemini. Ex hoc aut̄ q̄d b̄ dicit̄ assignari patet ratio q̄re q̄ potestati resistunt sibi damnationē acq̄rant siue intelligat̄ de damnatione punitionis qua p̄ncipes rebelles puniūt siue d̄ damnatione qua hoīes puniunt̄ a deo. Si em̄ p̄ncipes sunt timori mali operis consequēs est q̄ si aliq̄s potestati resistat male opet̄ & ita ipse homo male agendo est sibi causa punitionis temporalis & eterne. Deinde cū dicit̄. Vis autem non timere &c. ex eo q̄d dixerat quoddā vitale documentum tradit̄. s. vitandū timorem p̄ncipū. Et p̄mo innuat sua interrogatione hoc esse desiderabile dicens: Vis autem non timere potestātē. Quasi dicat hoc debet hominē esse placitū. p̄uer. 20. Sicut fremitus leonis ita & terror regis. Secundo docet mediū ad hoc pueniendi dicens: Bonuz fac. quia vt̄ dicit̄ p̄uer. 16. Voluntas regū labia iusta. Et in ps̄. Ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat. Tertio ostendit huius effectū dicens: Et si b̄niferis non soluz timorem vitabis sed etiam habebis laudem ex illaz sc̄z potestate q̄d planum est si accipiat̄ fm̄ finem ad quem institute sunt potestates. Ad hoc em̄ institute sunt vt̄ nō solum a malis timore penaz retrahant̄: sed etiaz vt̄ ad bonum & p̄mia alliciāt̄ fm̄ illud. 1. Pe. 2. Siue ducit̄ tā q̄ ab eo missis ad vindictam malefactorū laudes vero bonozum. Verificat̄ hoc etiam de malis p̄ncipibus quozuz iniustam p̄secutionem dum boni patienter sustinet̄ laudatur. Jac. 5. Ecce beatificamus eos q̄ sustinerunt. Quarta rationem assignat dicens: Qui em̄ minister est tibi i bonum. Ad quidē manifeste patet quare ad debitū ordinem p̄ncipum. Sunt em̄ sub regimie dei quasi sup̄mi p̄ncipes tanq̄ ministri ordinati. Sap. 6. Cū essetis ministri regis illius &c. Ad idē aut̄ tendit minister & dominus. Ecc. 10. Scdm̄ iudicē ppli sic & ministri ei⁹. Et ideo sicut deus operat̄ in bonum his q̄ bonum agunt. ita & p̄ncipes si recte ministerium suum impleant. Sed & mali p̄ncipes dei ministri sunt fm̄ ordinationem dei ad inferendas penas. s̄ hoc fit p̄ter intemum eoz fm̄ illud Esa. 10. Assur virga furois mei & baculus ipse est. Ipse aut̄ non sic arb̄trabit̄. Et Jerē. 25. Assumā vniuersam cognationē aq̄lonis & nabuchodonosor regem babilonis suū meū & ad ducam eos super terram istam. Et q̄ tales mali p̄ncipes interdum deo p̄mittente bonos affligunt q̄d in bonū eoz cedit fm̄ illud. 5. 8. Diligentibus deuz &c. Deinde cū dicit̄. Si aut̄ male &c. ostendit necessitatē p̄missi documentū. Dicitum est em̄ q̄ benefaciendo nō timebis potestātē: si aut̄ malefeceris tunc q̄ causā timoris habes. p̄uer. 10. Pauor his q̄ operant̄ malū. Sap. 17. Cum sit timida nequitia data est in omnī condemnationē. Secūdo assignat rationē dicens: Non em̄ sine causa gladiū portat. loquit̄ aut̄ fm̄ consuetudinē p̄ncipū q̄ quasi in figura sue potestatis deferebant instrumenta puniendi puta falcēs virgarum ad verberandū & secures vel gladios ad occidendū. Job. 19. Fugite a facie gladij quoniam vltor iniquitatis est gladius. e. Tertio rationem exponit dicens: Portat in q̄ gladiū q̄ ē minister dei vindex id est vindictā exercēs in iram id est ad exequendā iram dei id ē iustū iudicij eius ei qui malum agit id ē contra malefactorē. Ezech. 16. Ecce ego cōgregabo oēs amatores tuos & iudicabo te i iudicij adulterozum & dabo te in manus eozuz &c. p̄uer. 16. Abominabiles regi q̄ impie agūt. quoniam iusticia firmat̄

solum. Et quo patet qd non solum est licitum sed etiā merito-
ritum principibus q̄ zelo iusticie vindicaz exercit in
malos. Unde dicit Ezech. 29. Erit merces exercitui illi?
et operi quo seruiuit mihi aduersus eam. Deinde cum
dicit. Ideoq̄ necessitate rē. infert conclusionē principalis
intenz dicens. Ideoq̄ ppter predictas rationes subdi-
ti estote voluntarie necessitati que vobis iminet precepto
principum vt faciatis de necessitate virtutem non solū p-
pter iram. i. vindictam vitandā q̄ p̄tinet ad sedam rōem
sed etiā ppter conscientia bonā considerandā q̄ p̄tinet
ad primā ratiōē. qz qui potestati resistit dei ordinatiōi re-
sistit. Tit. 3. Amone illos principibus et potestatib⁹ sub-
ditos esse. Deinde cum dicit. Ideo em̄ et tributa prestas-
tis rē. inducit homines ad exhibendum suis superioribus
signum subiectionis. Et primo ponit signū subiectionis.
Secūdo inducit ad eius exhibitionē ibi. Reddite ergo rē.
Et circa primū duo facit. Primo ponit subiectionis signū
dicens. Ideo em̄ scz qz debetis esse subiecti et tributa pre-
statis id est prestare debetis in signū scz subiectionis. Et tō
conquerendo dicit. Treñ. 1. Princeps prouinciarum fas-
ta est sub tributo. Dicunt aut tributa ex eo q̄ subditi do-
minis ea tribuūt. Secūdo assignat ratiōē dicens. Mis-
nistri em̄ sunt dei et hoc ipsum id est p̄ hoc ipso scz tributo
recipiēdo seruientes scz deo et pp̄lo. Quasi dicat. Anus-
quifq̄ de suo ministerio viuere debet s̄m illud. 1. cor. 9.
Quis pascit gregem et de lacte eius non edie? Et ideo cū
principes nostri suo regimine deo ministrēt et populo des-
bent tributa suscipere quasi stipēdia sui ministerij. nō aut
ita qz hoc debeant sibi computare p̄ premio. Propriū el-
premiū principis est laus et honor vt p̄bus dicit in. 5. et h̄.
Et cum hoc non sufficit tirann⁹ sit. S3 hoc non est intel-
ligendum de laude humana solum vel honore qz tale pre-
miū esset vanū sed de laude et honore diuino qui princis-
pib⁹ bene gubernantibus exhibet. Sap. 6. Reges po-
puli diligite sapientiam. Huiusmodi aut tributa recipiūt
ad sui sustentationem: laborant aut principes ad oīm pas-
cem. Unde dicit. 2. thi. 2. Obsecro primū omnium fieri ob-
secrationes pro regibus et omnibus qui in sublimitate sūt
constituti: vt quietā et tranquillam vitam agamus. Bar.
1. Orate pro vita nabubodonosor regis babilonis vt vis-
uamus sub ymbra eius. Ab hoc tñ debito liberi sunt cle-
rici ex privilegio principum qd quidē equitate naturaliē
habet. Unde etiam apud gentiles liberi erāt a tributis il-
li qui vacabāt rebus diuinis. Legitur em̄ Sen. 47. Ex
Ioseph subiecit pharaoni totam terram egypti preter ter-
ram sacerdotū q̄ a rege tradita fuerat eis quibus est statu-
ta cibaria ex horreis publicis prebebantur. Et infra dicitur
qz in vniuersa terra egypti q̄nta pars soluit absqz ter-
ra sacerdotali que libera ab hac conditione fuit. Hoc aut
omnino equū est qz sicut reges sollicitudinē habent de ho-
no publico in bonis temporalibus. ita ministri dei in spi-
ritualibus. et sic p̄ hoc qz deo in spūalibus ministrant recō-
pensant regi qz pro pace eorum laborat. Sed attendendū
est cum tributa dicat regibus esse debita quasi laboris sti-
pendium. dupliciter peccare possunt principes accipiēdo
tributa. Primo quidem si vilitatē populū non procurent
sed solum ad diripiendum eorum bona intendant. Unde
dicitur. Ezech. 34. Tac comedebatis et lanis operiebami-
ni et qd crassum erat occidebatis: gregē aut meum nō pas-
cebatis. Alio modo ex hoc qz violenter diripiūt supra sta-
tutam legem que est quasi quoddam pactū inter regem et
populū et supra populū facultatem. Unde dicit Mich. 3.
Audite principes iacob et duces dom⁹ israel. Et postea
subdit. Qui violenter tollitis pelles eorum desuper eis
et carnes eorum desuper ossibus eorum. Deinde cum dicit
Reddite ergo rē. monet ad reddendū predictū subiectio-

nis signum. et primo quidē in generali dicens. Et quo tri-
butū debetur principibus tanq̄ dei ministris. reddite er-
go omnibus debita. Et quo patet qz ex necessitate iusticie
tenentur subditi sua iura principibus exhibere. Matt. 8.
Oblatus est regi vnus qui debebat decem milia talenta
Et. 22. Reddite q̄ sunt cesaris cesari rē. Secūdo specifi-
cat et primo ea que sunt exteriora dicens. Cui tributū. s.
debetis reddite tributū qz scz principi tributū p̄ generali re-
gimine q̄ patriā in pace et quiete gubernat. Sen. 49. Mi-
dit requie qz esset bona factusqz est tributis seruus. Cui
vectigal scz debetis reddite vectigal. qd scz redditū princis-
pi in aliquibus certis locis de mercimonijs que deserunt
p̄ reparatione et custodia. Vel vectigal dicit qd dicit p̄nci-
pi qm̄ p̄ patriam deuehit sicut sunt procuratores et alia hu-
iusmodi. Secūdo ponit ea que sunt interiora exhibenda
Est autē considerandū qz principi debet et timor et honor.
timor quidē inquantū est dñs sua potestate malos coher-
cens. Mat. 1. Dico dñs vbi est timor meus? Et ideo dicit
cit. Cui timorem scz debetis reddite timorem. puer. 2. 4.
Deum time fili mi. Inquantū aut quasi pater puidet bo-
nis que sunt in laudem eorum debet et honor. Mat. 1. Si
ego pater vbi honor meus? Et ideo subdit. Cui honorem
debetis reddite honorem. 1. Pe. 2. Regem honorificate
S3 p̄tra ē qd dicit Leuit. 19. Nō honores vultū potētis
Sed hoc est intelligendū quātū ad hoc vt p̄ eo a iusticia
non declines. Unde subdit. Iuste iudica pximo tuo.

Lectio tertia.

Nemini quicq̄ deb eatis nisi vt inui-
dez diligatis. Qui em̄ diligit proxi-
mū legē impleuit. Nam nō adultera-
bis. non occides. non furaberis. non fallum.
testimoniū dices. non concupisces. et si qd est
aliud mandatum in hoc verbo instaurat di-
liges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio
proximi malū non operat. Plenitudo ergo
legis est dilectio.

Supra ap̄lus ostendit qualiter debeant fideles ad superio-
res iusticiam obseruare: hic ostendit quid debeant om-
nibus exhibere. Et primo pponit qd intēdit. secūdo red-
dit ratiōem ibi. Qui em̄ diligit rē. Dicit ergo p̄mo vis-
cum est. Reddite omnib⁹ debita: non quidem particula-
riter sed integraliter. Et hoc est quod ostendit. Nemini quicq̄
debeatis. Quasi dicat. Ita plene omnibus omnia debita
psoulati vt nihil remaneat qd soluere debeatis. Et hoc
quidem ppter duo. Primo qz in ipsa mora reddendū pecca-
tum committit dum homo iniuste detinet rem alienā. An
dicit Leuit. 19. Non morabit opus mercenarij tui apud
te vsqz mane. Et eadem est ratio de alijs debitis. Secūdo
qz q̄dū aliquis debet est quodāmodo seruus et tūc de-
bet obligat. puer. 22. Qui accipit mutū seruus est fene-
rantis. Sunt tamen quedam debita a quib⁹ homo nunq̄
potest se absoluerē. Et hoc dupliciter. Ano quidez modo
ppter excellentiam beneficij cui equiualens recompen-
sa-
ri non potest. sicut p̄bus dicit de honore qui exhibet deo
vel parentibus s̄m illud ps̄. Quid retribuam dño p̄ om-
nibus que retribuit mihi. Alio modo ppter causā debē-
di q̄ semp manet. Vel etiam ppter hoc qz illud qd reddē-
tur nunq̄ exhauritur sed semp in reddendo crescit. Et p-
pter has causas debitum dilectionis frañe ita soluitur qz
sp̄ debet. p̄tio qdē qz dilectionē p̄tio debem⁹ p̄p̄ deuz
cui sufficientē recōp̄sare non possum⁹. Dicit em̄. 1. Jo. 3.
Hoc mandatum habemus a deo vt q̄ diligit deuz diligit
et fratres suum. Secūdo qz causa dilectionis semp manet

Ad Romanos

que est similitudo nature et gratie. **Eccl. 13.** Omne animal diligit sibi simile. sic et omnis homo proximum sibi. Tertio quod charitas in diligendo non deficit sed proficit. **Phil. 1.** Hoc est cor meum ut charitas vestra magis ac magis abundet. **Idem dicit:** Nisi ut inuicem diligatis: quod scilicet dilectionis debitum ita semel reddidit ut in semper maneat sub debito precepti **Jo. 15.** Hoc est preceptum meum ut diligatis inuicem. Deinde cum dicit. Qui enim diligit fratrem suum. assignat causam eius quod dixerat a debito dilectionis nos nunquam absolui. quod scilicet in dilectione tota legis impletio consistit. Unde circa hoc tria facit. primo proponit quod intendit. secundo manifestat propositum ibi. Nam non adulterabis etc. tertio infert conclusionem intentionem ibi. Plenitudo ergo legis etc. Dicit ergo primo. Ideo dicitur est quod non intendamus nos expedire a debito dilectionis sicut ab alijs debitis. Qui enim diligit proximum legem impleuit id est tota legis impletio ex primo dilectione dependet. sed hoc non videtur. dicit enim. **1. Tim. 1.** Omnis precepti charitas est. Nunquam enim proficit cum ad finem peruenit. et ideo tota legis perfectio in charitate consistit. Sed charitas duos habet actus. scilicet dilectionem dei et dilectionem proximi. **1. Tim. 2.** Omnia sunt in dilectione dei. **Mat. 22.** Quia tota lex et prophetae pendunt in duobus mandatis charitatis quorum unum est de dilectione dei. aliud de dilectione proximi. Non ergo videtur quod proximum diligat impleat totam legem. Sed dicendum est quod illa dilectio proximi ad charitatem pertinet et legem implet qua proximus diligit propter deum et ita in dilectione proximi includitur dilectio dei sicut causa in effectu. Dicit enim. **1. Jo. 3.** Et hoc mandatum habemus a deo ut qui diligit deum diligat et fratrem suum. Et reuocatio dilectio proximi includitur in dilectione dei sicut effectus in causa. Unde ibidem dicit. Si quis dixerit quoniam diligo deum et fratrem suum odit mensuram. Et inde est quod in sacra scriptura quandoque fit mentio solum de dilectione dei quasi sufficiat ad salutem. **1. Tim. 2.** Et nunc israel quid dominus deus tuus petit a te nisi ut timeas dominum et ambules in vijs eius et diligas eum. **1. Tim. 2.** Quis autem fit mentio solum de dilectione proximi **Jo. 15.** Hoc vobis mando ut diligatis inuicem. Deinde cum dicit. Nam non adulterabis etc. probat propositum. primo quidem per inductionem. secundo vero per medium sillogismi: ibi. Dillectio proximi etc. Circa primum more inductionis enumerat quodam precepta que dilectionem proximi implent et que precepta tria prime tabule immediatus ordinant ad dilectionem dei non facit mentionem hic de eis quibus et ipsa implentur in dilectione proximi putat includit dilectionem dei. Enumerat autem mandata secunde tabule. pretermittit tamen preceptum affirmatiuum in quo dicitur de honore parentum in quo etiam intelligitur ut omnibus reddamus que debentur. Enumerat autem precepta negatiua per que aliquis prohibetur malum proximo inferre. Et hoc duplici ratione. primo quidem quod precepta negatiua sunt magis vniuersalia et quantum ad tempora et quantum ad personas. Quantum ad tempora quidem quod precepta negatiua obligant semper et ad semper. Nullo enim tempore est furandus et adulterandus. Precepta autem affirmatiua obligant quodam tempore sed non ad semper. sed per locum et tempore. Quantum ad personas autem quod nulli hominum est nocendum. non autem sufficientes sumus ut unus homo possit omnibus hominibus seruire. Secundo quia magis manifestum est quod per dilectionem proximi implentur precepta negatiua quam affirmatiua. Qui enim diligit aliquem magis abstinet a nocimento illius quam ei beneficia impendat a quo quicquid homo impedit per impotentiam. Tripliciter autem aliquis nocentem proximo inferre potest. uno modo facto. alio modo verbo. tertio desiderio. Facto quidem tripliciter. uno modo quantum ad personam ipsius proximi. Et hoc prohibetur cum dicitur. Non occides. In quo etiam intelligitur prohiberi

omnis iniuria in personam proximi illata. **1. Jo. 3.** Omnis homicida non habet vitam eternam in seipso. Secundo quantum ad personam conuictam scilicet uxorem et hoc prohibetur cum dicitur. Non adulterabis. In quo etiam intelligitur prohiberi fornicatio et omnis illicitus usus genitalium membrorum. **Heb. 13.** Fornicatores et adulteros iudicabit deus. Tertio quantum ad res exteriores quod prohibetur cum dicitur. Non furaberis. In quo etiam intelligitur prohiberi omnis iniusta subtractio rei aliene. siue per vim siue per dolum. **1. Ach. 5.** Omnis fur sicut ibi scriptum est iudicabitur. Memento quod ante quis primo infert verbo prohibetur cum dicitur. Non falsum testimonium dices. Quod non solum prohibetur in iudicio sed etiam extra iudicium siue per modum detractionis siue per modum contumelie. **1. Tim. 19.** Testis falsus non erit impunitus et qui mendacia loquitur non effugiet. Memento autem quod quod in fert primo solo desiderio prohibetur cum dicitur. Non concupisces rem proximi tui. Abi etiam intelligitur prohiberi concupiscentia uxoris. **supra. 7.** Nam concupiscentiam nesciebamus esse peccatum nisi lex diceret: Non concupisces. Ponunt autem hec mandata **Exo. 20.** Enumeratis autem pluribus preceptis colligit omnia alia in communi dicens: Et si quod aliud mandatum affirmatiuum vel negatiuum ad primum pertinet per modum supra dictum instaurat id est proficitur et impletur in hoc verbo: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Quod quidem ponit **Leuit. 19.** Abi nos habemus. Diliges amicum tuum sicut teipsum. Quod autem dicit proximum tuum. referendum est ad omnem hominem et etiam ad sanctos angelos: ut **aug.** probat in primo de doctrina christiana. Homine enim proximi intelligit quicquid facit alicui misericordiam. **1. Tim. 2.** Quis tibi videtur illi proximo? fuisse qui incidit latrones? Et ille dixit quod fecit misericordiam etc. Et quia proximus est primo proximus. consequens est quod etiam ille qui ab aliquo misericordiam recipit proximus ei dicitur. Sancti autem angeli nobis misericordiam impendunt et nos omnibus hominibus misericordiam debemus impendere et ab eis cum necesse fuerit recipere. Unde patet quod et sancti angeli et omnes homines proximi nobis dicuntur quod beatitudinem ad quam nos tendimus vel iam habent vel ad eam nobiscum tendunt. Et quod patet quod deinde non sicut per hanc rationem proximi non nec sub hoc precepto eorum dilectio nobis iniungitur. quod sunt totaliter a societate dei exclusi et non sunt computandi in numero proximorum sed in numero hostium. Quod autem dicitur: Sicut teipsum non est referendum ad equalitatem dilectionis. ut scilicet aliquis teneat diligere proximum equaliter sibi. hoc enim esset contra ordinem charitatis quo quilibet plus tenet suam quam aliorum salutem curare. **1. Tim. 2.** Ordinavit in me charitatem. Sed est referendum ad similitudinem dilectionis ut scilicet aliter diligamus proximum sicut nos ipsos. Et hoc tripliciter. primo quidem quantum ad finem dilectionis ut scilicet nos et proximum diligamus propter deum. Secundo quantum ad formam dilectionis ut scilicet sicut aliquis seipsum diligit quasi sibi volens bonum ita aliquis proximum diligat. Qui autem diligit proximum ad hoc solum ut eius utilitate vel delectatione potius non vult bonum primo sed ex parte vult sibi bonum. Quod quidem non homo amare dicitur res irrationales puta vinum vel aquas ut scilicet eis utatur. Tertio quantum ad effectum dilectionis ut scilicet aliquis necessitati proximi subueniat sicut sibi. et quod nihil illicitum propter amorem proximi committat sicut nec propter suum amorem. Deinde cum dicitur. Dillectio proximi etc. manifestat propositum medio sillogismi per hunc modum. Qui diligit proximum nullum malum operatur ad ipsum. Sed ad hoc tenet omne legis preceptum ut abstineat a malo. Qui ergo diligit proximum legem impleuit. Quod autem dilectio proximi malum non operatur. **1. cor. 13.** Caritas si non agit propter etc. Et si quidem accipiat hic malum non solum transgressionis sed etiam omissionis poterit hoc referri non solum ad precepta negatiua sed etiam

ad affirmatiua. In quatuor dilectio primi includit dilectionem dei intelligit q̄ dilectio primi excludit malum non solum q̄ est contra primum sed etiā q̄ est contra deū Et sic includit etiā precepta tabule prime. Ultio autē fert conclusionem principaliter intentam dicens. Plentudo ḡ legis est dilectio id est p̄ dilectionem lex implet et p̄ficiet Eccl. 2. 4. In plentudine sanctorum detentio mea. Col. 3. Charitate habete quod est vinculum p̄fectionis.

Lectio tertia.

Hoc scientes tempus. quia hora est iam nos de somno surgere. Nunc enim propior est nostra salus q̄ cum credidimus. Hoc precessit: dies autē appropinquavit. Abijciamus ergo opera tenebrarum et induamur arma lucis: sic ut in die honeste ambulemus. Non in comessationibus et ebrietatibus: Non in cubilibus et impudicijs. Non in contentione et emulatione. sed induimini dñm iesum christum: et carnis curam ne feceritis in desiderijs.

Post q̄ ap̄lus ostendit quō homo debet se deo exhibere pium. conuenienter eius donis utendo: et primo iuste ei debita reddendo. hic ostendit quō in seipso debeat honestate conseruare. Et circa hoc duo facit. primo pponit tēporis congruitatem. secundo exhortat ad honestatē operum. ibi. Abijciamus ergo etc. Circa primum tria facit. primo ponit temporis congruitatē. secūdo assignat rationes tibi. Nunc enim propior etc. tertio adhibet similitudinē tibi. Hoc precessit etc. Dicit ergo primo. Dicitur est q̄ debetis obseruare. et hoc non solum ppter ea que dicta sunt sed etiā scientes hoc tēpus id est p̄ hoc q̄ debetis considerare huius temporis conditionem. q̄ ut dicit Eccl. 8. Omni negotio tempus est et oportunitas Iere. 8. Dilu? in celo cognosuit tempus suum turtur et irundo et ciconia custodierunt tempus aduentus sui popul? aut meus etc. Ad quid aut congruū sit hoc tempus ostendit subdens. Quia hora est iam nos de somno surgere. Quid quidem intelligendum est non de somno nature quod q̄ dicit mors: sed illud. i. thessal. 4. Nolum? vos ignorare de dormientibus. Quandoq̄ aut est quies animalium virtutū fm illud. Jo. 11. Si dormit saluus erit. Reg. etiam intelligendus est de somno gratie quod q̄ dicit quies eterne glorie fm illud ps. In pace in idipsum etc. Quid aut est quies contemplationis etiam in hac vita. Can. 5. Ego dormio et cor meum vigilat. sed intelligit de somno culpe fm illud ephe. 5. Surge qui dormis exurge a mortuis etc. Vel etiam negligētie fm illud puer. 6. Usquo piger dormis. Tempus ḡ est surgendi a culpa p̄ penitentiam ps. Surgite postq̄ sederitis etc. A somno vero negligētie p̄ sollicitudinē bene operandi Esa. 21. Surgite principes accipite clipeos. Eccl. 32. Hora surgendi non te trices. Deinde cū dicit. Nunc enim etc. assignat rationem eius q̄ dixerat dicens. Nunc enim propior est nostra salus q̄ cum credidimus. Quid quidem fm intētionē ap̄li intelligit de salute vite eterne de qua dicit Esa. 51. Salus autē mea in sempiternum erit. Ad hanc aut salutem homo ordinat primo quidem p̄ fidē. Marci. ultimo. Qui crediderit et baptizatus fuerit saluus erit. Sed semp magis ac magis homo accedit ad eā p̄ bona opera et charitatis augmentū. Unde dicit Jac. 4. Appropinquate deo et appropinquabit vobis. Hoc est ergo q̄ ap̄lus dicit. Ideo hora est iam nos de somno surgere. Nunc enim q̄ scz p̄ opera bona et p̄ charitatis augmentum

p̄fecimus propior id est p̄pinq̄ior est scz nobis nostra salus scilicet vite eterne de qua dicitur Esa. 51. Salus autem mea in sempiternum erit. Quam cum credidimus: id est q̄ cum a principio fidē accepimus. Et potest hic intelligi duplex p̄pinq̄uitas. Una quidē fm tempus. quia sancti viri in operibus iusticie p̄ficiētes magis appropinquant ad terminū vite huius in quo mercedem accipiunt. Alia vero est p̄pinq̄uitas dispositionis vel p̄parationis q̄ p̄ augmentum charitatis et opationem iusticie homo p̄paratur ad illam salutē. Marc. 25. Que parate erant intrauerunt cum eo ad nuptias. Sed fm q̄ ecclesia hec verba aduentus tempore legit: videntur hec verba esse referenda ad salutem: quam christus fecit in suo primo aduentu ut intelligamus ap̄m loquentē quasi ex persona omnium fidelium q̄ fuerunt a principio mundi. Appropinquate enim iam tempore incarnationis xpi quo vaticinia prophetarum crebrescebant q̄ tempus representat ecclesia. poterit dici. Nunc propior est nostra salus scz xps q̄ cū credidimus id est cum homines a principio credere ceperunt xpi aduentū futurum. Esa. 56. Iuxta est salus mea ut veniat et iusticia mea ut reuelēt. Posset etiam assumi ad tēpus misericordie quo quis incipit velle a p̄teritis peccatis discedere. Tunc enim magis appropinquat sue salutē a principio dum haberet fidem informē. Jac. 4. Resistite diabolo et fugiet a vobis appropinquate deo etc. Deinde cum dicit. Hoc precessit dies autē appropinquabit etc. ponit ad ppositum similitudinē. Quid quidē fm intentionem ap̄li sic videt esse intelligendum ut totū tempus vite presentis nocti comparet ppter ignorantie tenebras. Et de hac nocte dicitur Esa. 26. Anima mea desiderauit te in nocte. Diei autē comparat status future beatitudinis ppter claritatem qua sancti illustrant Esa. 60. Non erit tibi amplius sol ad lucendū p̄ diem nec splendor lune illuminabit te. sed erit tibi dñs in lucē sempiternam. Ad quē dies refert q̄ dicit in ps. Dec dies quā fecit dñs exultemus et letemur in ea. Alio modo potest intelligi q̄ status culpe nocti cōp̄et ppter tenebras culpe de quibus dicit in ps. Rescietur neq̄ intellexerunt in tenebris ambulāt. Et de hac nocte dicitur sap. 17. Solis aut illis supposita erat grauis nox imago tenebrarū que superuentura erat illis. Dies aut dicit status gratie ppter lumē spiritualis intelligentie q̄ iusti habent: sed impijs deest ps. Lux orta est iusto. Sap. 5. Sol intelligentie nō est ortus nobis. Tercio modo potest intelligi q̄ comparet nocti tempus p̄cedēs xpi incarnationē q̄ nōdū erat manifestata sed sub q̄dam caligine. 2. Pe. 1. Habetis p̄phetici sermonem cui benefacitis attendentes quasi lucerne lucenti in caliginoso loco. Et de hac nocte dicit Esa. 21. Custos quid de nocte. Unde sicut in nocte apparent vmbre ita etiam illo tēpore eminebant legalia que sunt vmbra futurorū ut dicit Col. 2. Tempus aut ab incarnatione xpi comparat piet̄ ppter presentiam sp̄ialis solis in mūdo de quo dicit Mal. ultimo. Vobis timentibus nomen meum dicit sol iustitie. Unde et ipse dñs dicit. Jo. 9. Ne oportet operari opera eius q̄ misit me donec dies est. Et postea subdit. Quādiu in mundo sum lux sum mundi. Quod ḡ dicit. Hoc p̄cessit sit indifferenter accipi potest p̄ qualibet p̄dictarū noctū. Jam enim p̄cesserat eos quibus scribebat et magna pars temporis huius vite et q̄ vetus est p̄cesserat nox culpe. p̄cesserat etiam tempus legis q̄ fuit ante christū. Quod autē subdit. Dies aut appropinquabit. videt fm intētionē ap̄li referendū esse ad diem future glorie. q̄ h̄ nondū aduentus set fidelibus xpi quibus scribebat: tñ in p̄pinq̄uo erat eis fm p̄dicta. Posset etiā intelligi tempus gratie xpi q̄ est si iam aduenit fm r̄pm cursum: appropinq̄re tñ nob̄ d̄r p̄ fidem et deuotiones sic et p̄bil. 4. d̄r. Dñs xpe est. Et ut

Ad Romanos

ps. Prope est dominus omnibus innocens eorum potest etiam hoc congruere his qui de peccatis penitere incipiunt quibus dies gratie appropinquat. **Deinde** cum dicit. **Abijciamus** etc. concludit exhortationem de honestate vite etc. **Et primo** ponit exhortationem. **Secundo** exponit eam sibi. **Non in comessationibus** etc. **Circa honestate vite** tria tangit. **Primo** quidem remotionem vitiis concludens ex premissis. si nos precessit ut dicitur est abijciamus ergo opera tenebrarum. **qz** ut dicit ecc. 8. **Omni negotio tempus est et oportunitas.** Unde recedente nocte cessare debent opera noctis. **Dicunt** aut opera tenebrarum opera peccatorum. **Primo** quidem qz in seipsis priuata sunt lumine rationis quo illustrari debent humana opera. **Eccl. 2.** **Sapientis oculi in capite eius stultus in tenebris ambulat.** **Secundo** qz in tenebris agunt. **Job. 24.** **Oculus adulteri obseruat caliginem.** **Tertio** qz per ea homo ad tenebras ducit sibi illud **Matt. 22.** **Disiite eum in tenebras exteriores.** **Secundo** inducit ad assumendas virtutes. **Quasi** dicat. **Ex quo** dies appropinquavit assumentes ea que congrunt diei induamur arma lucis id est virtutes que et arma dicitur in quantum nos muniunt. **Ep. ultimo.** **Induite vos armaturam dei ut possitis stare aduersus insidias diaboli.** **Et dicunt** lucis armaturam qz ex lumine rationis decorant et perficiunt. **Unde** dicit **prover. 4.** **Iustorum semita quasi lux splendens procedit. tum qz lucis examen requirunt.** **Jo. 3.** **Qui facit veritatem venit ad lucem. tum quia per opera virtutum alij illuminant.** **Matt. 5.** **Sic luceat lux vestra coram hominibus etc.** **Tertio** exhortat ad usum virtutum et profectum cum dicit. **Sic ut in die honeste ambulem.** **Hec enim duo** videntur diei congruere. **Primo** quidem honestas. **Nam** in die unusquisque se studet componere ut coram aliis honestus appareat. **In nocte** aut non sic. **Uti** dicit **2. thessal. 5.** **Qui dormiunt nocte dormiunt. et qui ebrii sunt nocte ebrii sunt. nos aut qui diei sumus sobrii sumus.** **1. cor. 14.** **dicat.** **Omnia honeste et sibi ordines fiant in vobis.** **Secundo** homo in die ambulat non in nocte. **Uti** dicit **Jo. 11.** **Qui ambulat in nocte offendit.** **Et ideo** quia dies est oportet qz ambulemus. **Id est** bono in melius procedamus. **Unde** dicit **Jo. 12.** **Ambulate dum lucem habetis.** **Deinde** cum dicit. **Non in comessationibus** etc. exponit quod dixerat. **Et primo** exponit quod sunt abijcienda opera tenebrarum que sunt opera peccatorum de quibus quedam numerat. **Primo** ponens ea que pertinent ad corruptionem concupiscentie cuius corruptio est intemperantia. que est circa delectationes tactus et circa cibos cum dicit. **Non in comessationibus.** **Dicit** comessationes superflue et nimis accurate comestiones. **puer. 23.** **Noli esse in conuiujs peccatorum. nec in comessationibus eorum que carnes ad vescedum conferunt.** **Quod** quidem potest esse peccatum mortale ex hoc qz sibi legem per hac culpa aliquis damnat ad mortes. **Dicit** enim de filio **peruo deut. 21.** **Comessationibus vacat et luxurie atqz conuiujs lapidibus est obruet etc.** **Dicit** aut aliquis vacare comessationibus atqz conuiujs non quidem si comedat magnifice sibi statum sue dignitatis sicut dicitur **Deuter. 2.** **Assuerus iussit apparari conuiuium magnificentibus propter coniunctionem Bester. in tra magnificentia principales. sed quando aliquis hoc facit preter decentiam sui status et precipue si ad hoc principalis eius cura existat sicut illi de quibus dicit **infravltimo.** **Huiusmodi christo domino non seruunt: sed suo ventri.** **Et p. 13.** **Quorum deus venter est.** **Secundo** excludit intemperantiam circa potum cum subdit. **Et ebrietatibus.** **Que** pertinet ad superfluitatem potus extra mensuram rationis hominem ponentis. **Eccl. 31.** **Vinum in locum ditare creatum est non in ebrietate.** **Et est** considerandum qz ebrietas ex suo genere est peccatum mortale cum se homo ex proposito inebriat: qz videt pretere delectationem vini**

integritati rationis. **Unde** dicit **Isa. 5.** **Ne qui potentes estis ad bibendum vinum et viri fortes ad miscendum ebrietas. Si vero aliquis inebrietur preter intentionem non ex proposito pura que igitur virtute vini ut qz non estimat se tanto potu inebriandum non est peccatum mortale qz non per se inebriatur sed per accidens id est preter intentionem quod quidem non potest contingere in his que frequenter inebriant. **Et ideo** dicit **aug.** in sermone de purgatorio qz ebrietas est peccatum mortale si assidua fuerit. **Unde** signatim dicit apostolus in plurali numero dicit. **Non in comessationibus et ebrietatibus.** **Tertio** ponit intemperantiam circa corporalem quietem cum dicit. **Non in cubilibus.** **Id est** in superflua dormitione quod conuenit post comessationem et ebrietatem bibet qz sequit ex illis. et potest esse in hoc peccatum mortale quando propter quietem corporalem et formam omittit que facere debet. et inclinat ad aliqua mala faciendam. **Mic. 2.** **Ne qui cogitatis inutile et operamini malum in cubilibus vestris.** **Potest** etiam quod dicit non in cubilibus referri ad apparatus luxurie. **Unde** dicit ex persona meretricis **puer. 7.** **Aspersi cubile meum mirra etc.** **Sen. 49.** **Ascendisti cubile patris tui.** **Et ideo** conuenienter quarto excludit intemperantiam circa venerea cum subdit. **Et in pudicitijs. id est** quibuscumque veneris actibus qui dicuntur impudici qz non cauent id quod est maxime pudore vel confusione dignum. **tum** qz omnes delectationes tactus gula et luxurie sunt communes nobis et brutis. **Unde** qui eis inordinate insidit brutalis efficitur. **Nolite fieri sicut equus et mulus in quibus non est intellectus etc.** **tum** etiam qz specialiter in actibus veneris ratio hominis totaliter absorbetur a delectatione ut non possit homo tunc aliquid intelligere sicut aristoteles dicit in libro ethicorum. **Unde** et **1. thessal. 4.** **dicat.** **Fornicatio et ebrietas et vinum auferunt cor.** **1. apoc. 9.** **Non egerit penitentiam super immunditiam et fornicationem et impudicitiam quam gesserunt.** **Deinde** excludit ea que pertinent ad corruptionem irascibilis cum dicit. **Non in contentione.** **Que** quidem ut **ambrosius** dicit est impugnatio veritatis cum confidentia clamorosa. **Potest** aut intelligi qz per hoc prohibet omnia rixas non solum verborum sed et factuum: que ut plurimum a verbis incipit. **puer. 20.** **Honor est homini que separat se a contentione.** **Sole** aut contentio ex inuidia generari. **Et ideo** subdit. **Et emulatione.** **Unde** **1. cor. 3.** **dicat.** **Ubi zelus et contentio ibi inconstantia et omne opus prauum.** **Secundo** exponit quod debeamus induere arma lucis dicens: **Sed** induimini dominum iesum christum. **In** quo se abundantisime fuerunt omnes virtutes. **sibi** illud **Isa. 4.** **Apprehendent septem mulieres virum unum.** **Induimus** aut dominum iesum christum: **primo** quidem per sacramenti susceptionem **Gal. 3.** **Quicumque in christo baptizati estis christum induistis.** **Secundo** per imitationem. **Ep. 4.** **Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis induentes nouum etc.** **Et ep. 4.** **Induite nouum hominem que sibi deus creatus est in iusticia etc.** **Dicit** aut induere christum que christum imitatur. qz sicut homo continet vestimento et sub eius colore videtur. ita in eo que christum imitat opera christi apparerit. **Per** hoc ergo induimur arma lucis quando induimus christum. **Tertio** exponit quod dixerat. **Sic** ut in die honeste ambulemus per hoc quod subdit. **Et** carnis curam ne feceritis in desiderijs. **In** hoc enim pulchritudo honestatis consistit: ut homo spiritum preferat carni. **supra. 8.** **Debitores sumus non carni ut sibi carnem viuamus.** **Sed** notandum quod non dicit simpliciter carnis curam ne feceritis: quia que libet teneretur ut carnis curam gerat ad sustentandum naturam. **sibi** illud **ep. 2.** **Nemo vnquam carnem suam odio habuit: sed nutrit et fouet etc.** **Sed** addit in desiderijs ut scilicet inordinata carnis desideria id est concupiscentias non sequamur. **Unde** dicitur **Gal. 5.** **Spiritu ambulate et desideria carnis non perficiatis.****

Incipit capitulum quartūdecimū.

Firmū autē in fide assumite non in disceptationibus cogitationum. Alius enim credit se māducare oīa. Qui autē infirmus est olus māducet. Is q̄ māducatur nō māducantē nō spernat. et q̄ nō māducatur: māducantē nō iudicet. Deo enim illū assumpsit. Tu q̄s es q̄ iudicās alienū seruū: Dño suo stat aut cadit. Stabit autē potēs ē em deo statuere illū. Nā alius iudicat. Dñs inter diem: alius aut iudicat omnē diē. Unusquisq̄ i suo sensu abūdet. Qui sapit diē: dño sapit et q̄ māducatur dño māducatur. Gratias enim agit deo. Et q̄ nō māducatur: dño nō māducatur: et gratias agit deo. Nemo enim nrm sibi uiuit: et nemo sibi morit̄. Siue enim uiuim⁹: dño uiuim⁹. siue morimur: dño morimur. Siue ergo uiuim⁹ siue morimur dñi sumus. In hoc enim xps mortu⁹ est et resurrexit: ut uiuorū et mortuorū dominet̄. Tu autē qd iudicās fratres tuos: aut tu quare spernis fratres tuos? Omnes enim stabim⁹ ante tribunal xpi. Scriptus est enim uiuo ego dicit dñs. qm̄ mihi sicut ē omne genu. et omnis lingua cōfitebit̄ deo. Itaq; unusquisq; nrm p se rationē reddet deo. Nō ergo ampli⁹ inuicem iudicemus.

Postq̄ ap̄tus ostendit quō aliq̄s debeat p̄fect⁹ fieri. b̄ ostendit quō p̄fect⁹ debeat se habere ad ip̄fectos. Et p̄mo ostendit quō nō debeat eos scādaliare v̄ iudicare. Secūdo ostendit quō debeat eos sustinere. 1. cap. lbi. **D**ebem⁹ autē nos firmiores et. Circa p̄mū duo facit. Primo phibet iordina ta iudicia. Secūdo phibet infirmorū scādala lbi. Sed hoc iudicare magis. et. Circa p̄mū tria facit. Primo p̄pōit amonitionē. Secūdo exponit eā lbi. Ali⁹ em. et. Tertio rationē assignat lbi. Deus enim illū. et. Circa p̄mū p̄fide randū est q̄ in p̄mitua ecclesia aliq̄ ex iudeis conuersi ad xpm̄ credebant legalia cū euangelio esse seruanda ut patet act. 15. Et hos ap̄tus vocat infirmos in fide xpi q̄si nōduz p̄fecte credētes q̄ fides xpi sufficiat ad salutē. p̄fectos autē vel firmos in fide vocat eos q̄ fidē xpi sine legalib⁹ credebant esse seruandā. De vtriusq; tñ erant aliq̄ rome inter fideles xpi. Alloq̄tur ergo ap̄tus p̄fectos in fide dicēs: **D**ixi q̄ debetis induere ibm̄ xpm̄. Assumite autē id est affectu caritatis vobis cōiūgite ad supportandū infirmū in fide si cut expositum est. de quo pōt intelligi illud sap. 9. **I**nfirmus homo et exigui tēporis et minor ad intellectū iudicij et legū. ifra. 15. **S**uscipite inuicē sicut et xps suscepit vos. **E**ccl. 29. **P**rope mandatū assume pauperē. Et hoc nō in disceptationibus cogitationū id est nō disceptādo p̄p̄ hoc q̄ vnus contra aliū cogitat. dum scilicet illi q̄ legalia seruabant iudicabāt tanq̄ transgressores eos q̄ nō seruabāt. Et illi q̄ nō seruabant p̄tēnebāt tanq̄ errātes et ignozātes eos qui seruabant. s. 2. **C**ogitationū inuicē accusantū aut de s̄fendentū. et. **D**einde cū dicit. Alius enim. et. exponit qd dixerat. Et p̄mo ostendit q̄ sunt infirmi in fide. Secūdo ostendit qualiter sint disceptationes cogitationū vitāde. lbi. **I**s qui māducatur. et. Circa p̄mū considerandū est q̄ inter

ceteras legales obseruantias vna erat discretiōi horum p̄pter aliquos cibos in lege phibitos. ut patet leuit. 11. Et hac quidē obseruantia quotidie erat vitandū v̄ nō vitē dum. Et ideo de hoc mentionē fecit specialit̄ ap̄tus dicēs. Alius enim q̄ scilicet est p̄fectus in fide credit se posse licite māducare eo q̄ nō reputat se astrictū ad legales obseruantias. **M**ar. 15. **N**ō intrat in os nō coīnqnat hominem. 1. tbi. 4. **O**mnis creatura dei bona et nihil reijciendū et. In veteri autē lege phibebant aliq̄ cibi nō q̄ naturalit̄ essent imundi. Sicut enim in verbis hoc nomē stultus significat aliq̄ malū q̄uis hoc nomē sit bonum. Ita in rebus qdā aīal bonū est s̄m naturā sed significacione est malū sicut porcus q̄ significat imunditiā. Et ideo phibitus est antiq̄s esus illarū carnū v̄ significat̄ in eorū vitatiōe vitatio imūditie. **T**ota enim veteris populi vita figurat̄ erat ut aug. dicit in libro cōtra faustū. **V**enitē autē xpo q̄ ē vitas cessauerūt figure. **S**ubdit autē q̄m̄ ad infirmū. Qui autē infirmus est olus māducet. **Q**uasi dicat. **A**liis cibis vitat̄ q̄bus nō occurrit aliq̄ imūditū in lege phibitū. In singulis enim generibus animalū puta terrestribus volatilibus et aq̄ticis qdā genera erāt cōcessa et qdā phibita sed in herbis et arborib⁹ nihil erat phibitū ut patz leuit. 11. Et huius pōt esse ratio duplex. **V**na est q̄ terre nascētia fuerunt a p̄ncipio cōcessa hominē ad edendū s̄m illud gen. 1. **E**cce dedi vobis omnē herbā afferentē semē super terrā et vniuersa ligna q̄ habēt in semetipsis semētē generis sui ut sint vobis in escā. **S**ed post diluuiū p̄mo legitur cōcessus carnū esus. **U**nde dicit gen. 9. **Q**uasi olea virentia tradidi vobis omnia scilicet aīalium genera. **A**lia ratio est q̄ primā phibitionē de abstinēdo a quibusdam terre nascētibus homo in paradiso transgressus fuerat ut patet gen. 3. et p̄pter hoc nō erat ei similis phibitio iteranda. **S**ed cū legalia cessauerūt in xpi passione videt̄ q̄ incōuenient̄ ap̄tus infirmis in fide p̄mittat q̄ a cibis phibitis in lege abstinēat qd nunc in xpianis non sustinet̄ ab ecclesia. **S**ed distinguendū est triplex tēpus s̄m aug. p̄mum ad legalia. **P**rimū est tēpus ante passionē xpi in quo legalia suū robur obtinebāt quasi adhuc viuētia. **S**ecundū autē tēpus est post passionē xpi ante diuulgationē euāgelij. In quo quidē tēpore legalia mortua erāt quia nullus ad ea tenebat nec obseruata aliq̄ cōferebant alicui nōdum tamē erāt mortifera q̄ sine pctō poterāt iudei ad xpm̄ conuersi legalia obseruare. et p̄ hoc tēpore loquit̄ b̄ apostolus. **T**ertiu autē tēpus est post diuulgationem euāgelij in quo legalia nō solū sunt mortua sed mortifera ut q̄s ea seruet peccet mortaliter. **E**xponit autē et aliē in glosa ut dicit in firmus q̄ est ad lapsum vitiorū carnalū p̄nus et huic consulendū est q̄ comedat olus id est tenues et aridos cibos qui nō sunt fomētū vitiorū et abstinēat ab illis quibus excitat libidō. **S**ed alius qui est fortior credit se absq; pericō oīa māducare. **E**t hec v̄na apparet. **M**at. 9. **I**nter discipulos xpi q̄ nō ieiunabant tanq̄ confortati p̄sentia xpi. et discipulos iohānis baptiste q̄ ieiunabāt: **U**n̄ et penitentiā agētes a quibusdā cibis abstinēt nō p̄pter eorū imūditiam sed ad libidinē refrenādā. **D**einde cū dicit. **I**s qui māducatur. exponit quō sunt vitāde disceptationes cogitationū et primo q̄m̄ ad p̄fectos dicens. **I**s qui māducatur scilicet cū secura cōsciētia omnia v̄ etiā sine periculo libidinis nō spernat nō māducantē scilicet indifferēt omnia tanq̄ infirmū in fide v̄ quasi p̄nus ad vitia. **P**sa. 33. **N**e q̄ ignis nōne et ipse sperneris? **L**uc. x. **Q**ui vos spernit me spernit. **S**ecūdo loquit̄ q̄m̄ ad infirmos dicēs. **E**t q̄ nō māducatur scilicet indifferēt omnia vel q̄ est infirmus in fide de quo loquit̄ ap̄tus v̄ etiā q̄ p̄nus est ad libidinē nō iudicet māducantē scilicet indifferēt omnia q̄m̄ transgressore legis vel quasi in libidinē

Id Romanos

precipit. **Mat. 7.** Nolite iudicare et non iudicabimini. **S.**
2. Inexcusabilis es o homo omnis qui iudicas. **Deinde**
cui dicit. **Deus** enim illum assumpsit et assignat tres rationes
propter quas debemus a falso iudicio abstinere. **Secunda** po-
nitur ibi. **Suo** domino et. **Tertia** ibi. **Tu** autem qui iudicas et.
Prima ratio sumit ex auctoritate iudicantis. **Unde** primo ostendit
vire hanc auctoritatem deo competere. **Secundo** excludit
quod iudicium ad homines non pertinet. **Ibi** **Tu** quis es et.
Dicit ergo primo. **Recte** dicitur est quod qui non manducat
manducantem non iudicet. **Deus** enim assumpsit illum scilicet
in fuis a se iudicandum. **Iac. 11.** Assumpsit mihi duas vir-
gas id est duos populos. **ps.** Assumpsit me de aquis multis.
Ille autem qui assumit ad superioris iudicium non debet ab inferiori
rati iudicari. **Et** ideo concludit. **Tu** quis es id est cuius aucto-
ritatis vel virtutis ea que iudicis alienum fuis id est. **primus**
tuus qui est fuis dei. **Requirit** enim in iudicante auctoritas
sicut illud **exod. 2.** **Quis** constituit te principem et iudicem super
nos. **Et** **Luc. 12.** **Quis** me constituit iudicem aut iudicem
super vos. **Sed** ex hac ratione sequi videtur hominis iudicium
de alio homine esse illicitum. **Sed** dicitur est quod in tantum ho-
minis iudicium licitum est in quantum agit auctoritate concessa
diuinitus. **Unde** dicit **deutro. 1.** **Audite** illos et quod iustus
est iudicare. **Et** postea sequitur. **Quia** dei est iudicium id est
auctoritate diuina agit. **Si** quis vero velit sibi usurpare iu-
dicium super ea que non sunt ei diuinitus concessa ad iudicandum
est iudicium temerarium sicut si quis iudex delegatus a papa vel
let in iudicando transgredere mandati fines. **Deus** autem soli
sibi reseruat iudicare occulta que precipue sunt cogitationes
cordium et futura. **Et** ideo si quis iudicare presumpserit et teme-
rarium iudicium. **Unde** **augustinus** dicit in libro de sermone
domini in monte. **In** his duobus temerariis est iudicium cuius
tertium sit quo animo quod factum sit. vel incertum qualis futurus
sit que nunc bonus vel malus manifeste apparet. **Deinde** cui
dicit. **Suo** domino stat aut cadit et. **ponit** secundam rationem
quod dicitur sumit ex fine meriti vel demeriti. **Posset** aliquis di-
cere quod licet homo non habeat iudicantem auctoritatem tamen in-
termittere se debet iudicio alterius propter damnum vel fructum
cuius inde puenit. **Sed** apertius ostendit hoc ad deum magis quod
ad homines pertinere. **Et** sic est propter hoc debemus deo pro-
ximus iudicia relinquere nisi in quantum vice ipsi fungimur
in iudicando pro auctoritate nobis commissa. **Circa** hoc tria
facit. **Primo** ponit quod dicitur. **Secundo** exemplificat ibi
Ram alius iudicat et. **Tertio** probat propositum ibi. **Qui** sa-
pit die et. **Circa** primum duo ponit. **Primo** quod quicquid circa
ea hominem accidit ad deum pertinet cui dicit. **Suo** domino stat. **si**
recte agendo. **ps.** **Stantes** erant pedes nostri in atrijs tuis hieru-
salem. **Aut** cadit super peccatum. **Amos. 5.** **Domus** israel ceci-
dit et non adiciet ut resurgat. **Posit** autem sub distinctione. **stat**
aut cadit propter incertitudinem quod multi vident cadere qui
stant: et e contrario sicut illud **ecc. 8.** **Vidi** impios septies qui
cui adhuc viuerent in loco sancto erant et laudabantur in ciui-
tate quasi iustorum opum. **Loquitur** autem hic apertius sicut similitudi-
nem hominis fuis ad cuius dominum pertinet omne quod circa ipsum
agit. **Rec** intelligendum est quod deo aliquid proficiat vel noceat
si homo stet aut cadat. **Dicit** enim **Job 35.** **Si** peccaueris
quod ei noceat. porro si iuste egeris quod ei donabis. **Sed** quantum
ad homines quod iuste agimus ad gloriam dei spectat. **Mat.**
5. **Ut** videat opera vestra bonarum glorificet patrem vestrum qui in celis
est. **Quia** autem cadimus peccando est hominibus occasio blas-
phemandi dei. **S.** **2.** **Homen** dei propter vos blasphemant
inter gentes. **Al** quod dicit. **Suo** domino stat aut cadit exponen-
dum est in iudicio domini sui. **1. cor. 4.** **Qui** iudicat me vos
minus est. **Secundo** ostendit quod si cadit ad deum pertinet dicitur
Stabit autem. **Quasi** dicat. **Et** si aliquid nunc cadat pro peccato
tamen potest esse quod iterum stabit. **Et** hoc omnino implebitur
si est predestinatus. **ps.** **Quicquid** qui dormit non adiciet ut re-

surgat. **Mat. 6.** **Ne** leteris in nimica mea quod cecideris et
resurgas. **Et** propter hoc si videmus aliquem manifeste cadentem
non debemus eum despiciere temerarie iudicando de eo quod non
est resurgens: sed magis debemus presumere quod iterum stabit
non ex consideratione conditionis humane: sed considerando
virtutem diuinam. **Unde** cui dicit. **Potens** est deus statuere
illud propter eius bonitatem: presumere debemus quod iterum
stabit eum. **Ecce. 3.** **Ingressus** est in me spiritus et statuit me supra
pedes meos: sicut et supra dicitur est. **Si** non permanserint
in incredulitate inferentur. **potens** est enim deus iterum inter-
rere illos. **Deinde** cui dicit. **Non** alius iudicat et. **exem-**
plificat quod dicitur est. **et** primo ponit diuersitatem humane
sententie dicens: **Ideo** dico quod suo domino stat aut cadit. **Magis**
alius iudicat inter die et inter die id est iudicat inter unum
diem et alium vel scilicet uno die abstinere et non alio **Quod** qui
dem videtur pertinere ad infirmum in fide que reputat adhuc le-
galia esse obseruanda. **Dicit** enim **leuit. 24.** **Decimo** die mens-
is septimi dies expiationis erit affligetis animas vestras
in eo. **Et** **iudith. 8.** **dicit** quod **iudith** ieiunabat omnibus die-
bus vite sue preter fabarum et neomenias et festa domus israel.
Alius autem iudicat omnem diem indifferenter esse obseruandum
quod tum ad ieiunia legis que iam cessauerunt: **Unde** hoc videtur
pertinere ad eum qui est perfectus in fide. **ps.** **Per** singulos di-
es benedicis tibi. **Potest** hoc etiam referri ad abstinentias
que sunt causa cohibende libidinis quibus omni die aliquid
vacant: puta que propter carnibus vel vino abstinent vel
ieiunant. **quidam** autem interpositis diebus abstinent et ab
abstinentia cessant sicut illud **ecc. 3.** **Omnia** rebus habent
Secundo ostendit omnia hec posse ad dei gloriam pertinere
videns: **Annus** quilibet in sensu suo abundet id est suo sen-
su diuinitatis. **Abundare** enim in sensu suo est sensum suum se-
qui. **Ecce. 15.** **De** ab initio constituit hominem et reliquit illi
lumen in manu ostij sui. **Al** in sensu suo id est sicut sensum suum
studeat abundare ad gloriam dei. **fm** illud. **1. cor. 14.** **Ad**
edificationem ecclesie querite ut abundetis. **Sed** hoc videtur
locum habere in his que non sunt sicut se mala. **In** his autem
que sunt sicut se mala non est homo suo sensui relinquendus.
Quia autem aliquis iudicat diem inter diem. videtur esse sicut se
malum sicut primam expositionem. **Dicitur** enim **gal. 4.** **Dies**
obseruatis et mensis et tempora et annos. **tunc** ne sine cau-
sa laborauerim in vobis. **Et** loquitur ad litteras de his que
dixerunt dies obseruandos sicut cerimonias legis. **Sed** di-
cendum est quod apertius hic loquitur sicut se minus illud in quo videtur
ad fidem conuersis licitum erat legalia obseruare ut dicitur
est. **Sed** quantum ad secundam expositionem videtur esse illicitum
quod dicitur. **Alius** iudicat omnem diem. **Sunt** enim que
dam dies in quibus non est licitum ieiunare. **Dicit** ei **Aug-**
ustinus in epistola ad casulanum. **Quisquis** diem dominicum
ieiunio decernendum esse putauerit: non pro scandalo erit
ecclesie. **Rec** merito. **Illis** enim diebus quibus nihil cer-
ti statuit diuina scriptura mos populi dei et instituta ma-
iorum pro lege tenenda sunt. **Et** in decretis dicitur **vi. ho.**
Si quis presbiter propter publicam penitentiam a sacerdo-
te accepta absque alia necessitate die dominico pro quadam
religione ieiunauerit sicut manichei anathema sit. **Sed** in-
telligendum est quod hic apertius loquitur quantum ad illas absti-
nencias que quolibet die licite fieri possunt absque dissonantia
communis consuetudinis vel eorum que sunt a maiori-
bus instituta. **Deinde** cum dicit. **Qui** sapit diem et.
probat propositum quod scilicet unusquisque suo domino stet aut
cadat et hoc tripliciter. **Primo** per actum fidelium. **Secundo**
per intentionem eorum ibi. **Nemo** enim vestrum et. **Ter-**
tio per eorum conditionem ibi. **Sine** ergo viuimus sine mori-
mur et. **probat** ergo primo quod unusquisque fidelium suo do-
mino stat aut cadit pro hoc quod de omnibus que fecit sicut suam
conscientiam gratias agit deo. **Unde** dicit. **Qui** sapit die-

ut scilicet vno die abstineat et alio die ab abstinentia cesset domino sapit. id est ad reuerentiam dei cibos discernit: si autem et nos discernimus vigiliis festorum in quibus ieiunamus a diebus festis quibus ieiunium solimus propter reuerentiam dei. **Ecc. 33.** Quare dies die superat. et iterum. **Luxuriosus.** Deinde loquitur quantum ad illos qui iudicant omnes dies. quorum quidam omni die a ieiunio cessabant. sicut dicitur. **Mat. 9.** quod discipuli christi non ieiunabant. **Unde dicit.** Et qui manducant. scilicet omni die domino manducant id est ad gloriam domini quod per hoc patet. **Gratias enim agit deo scilicet cibo assumpto.** **1. thi. 4.** Abstinerere a cibis quos deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus. **ps.** **Edent pauperes et saturabuntur.** **Et.** Alterius quantum ad eum qui sic iudicat omnem diem ut scilicet omni die abstineat: subdit. **Et qui non manducant id est abstinent omni die vomis non id est ad honorem domini non manducant.** **Et hoc patet per hoc quod gratias agit deo qui sibi dedit voluntatem et virtutem abstinentiam. In omnibus gratias agit.** **Sed quod hic dicit apostolus de his qui omni die vel abstinebant vel ab abstinentia cessabant debet intelligi quantum ad illud tempus in quo hoc non erat contrarium statutis maiorum nec communi consuetudini populi dei.** **Deinde cum dicit.** Nemo enim vestrum sibi vivit. **1. thi. 4.** **Ex intentione fidelium.** **Et primo excludit inordinatam intentionem dicens:** Recte dico quod unusquisque domino suo stat aut cadit. **Nemo enim nostrum vivit vel naturali vita vel spirituali de qua dicitur abac. 2.** **Iustus autem meus ex fide vivit sibi.** id est propter seipsum quod hoc est fructus seipso. **1. cor. 1.** **Non querens quod sibi utile sit.** **Non nobis dicit non nobis.** **1. thi. 4.** **Sed sibi id est secundum suam regulam sicut qui dicunt sap. 2.** **Sit fortitudo nostra lex iustitie.** vel sibi id est suo iudicio. **1. cor. 4.** **Sed neque meipsum iudico.** **Nemo moritur scilicet morte corporali vel morte spirituali peccando.** vel etiam morte spirituali qua quis moritur vitium puta in baptismo sicut illud supra. **6.** **Qui mortuus est iustificatus est a peccato.** **Et sibi id est suo iudicio vel propter seipsum aut suo exemplo.** **Sed exemplo christi moritur aliquis a vitium.** **Ro. 6.** **Quem mortuus est peccato mortuus est semel.** **Et infra.** **Ita et vos existimate vos mortuos esse peccato.** **Secundo ostendit qualis sit recta intentio fidelium dicens:** Siue enim vivimus vita corporali domino vivimus. id est ad gloriam domini. **Siue morimur morte corporali domino mortimur id est ad honorem domini.** **phil. 1.** **Magnificabitur christus in corpore meo sive per mortem sive per vitam.** **Et si exponatur quod dicitur non id est iudicio domini qui constitutus est a deo iudex vivorum et mortuorum. ut dicitur act. 10.** **Deinde cum dicit.** Siue ergo vivimus vel ostendit propositum ex conditione fidelium. **Et primo concludit ex premissis fidelium conditionem scilicet quod non sunt sui sed alterius.** **Illi enim qui suis sunt sicut liberi homines sibi vivunt et sibi moriuntur.** **Quia ergo dicitur est quod fideles non sibi vivunt aut moriuntur sed domino.** **concludit sic.** **Siue ergo vivimus sive morimur domino sumus: quasi servi eius qui habent potestatem vite et mortis.** **1. cor. 7.** **Precio empti estis et nolite fieri servi.** **Empti enim estis precio magno.** **1. pal. 12.** **Tu sumus o david et tu cum filiis ysaie.** **Secundo assignat causas huius conditionis dicens.** **In hoc enim christus mortuus est et resurrexit id est hoc adeptus sua morte ut vivorum dominaretur quia resurrexit vitam novam et perpetuam inchoando.** **Et mortuorum quod morte nostram moriendo destruxit.** **2. cor. 5.** **Pro quibus mortuus est christus ut qui vivunt iam non sibi vivunt: sed et qui per eum mortuus est et resurrexit.** **Sic igitur per omnia pre dicta apostolus probavit quod unusquisque suo domino stat aut cadit per hoc scilicet quod fideles gratias agunt deo et quod domino vivunt et moriuntur et quod domini sunt et in morte et in vita.** **Deinde cum dicit.** Tu autem quid iudicas etc. potest tertia ratio

nem que sumitur ex futuro iudicio. **Et circa hoc tria facit.** **Primo** proponit suppositam presentis iudicij dicens. **Tu autem quid iudicas id est qua utilitate vel necessitate iudicis fratrem tuum temerarie de oculis que tuo iudicio non sunt commissa?** **Aut tu alius qui iudicaris quare spernis fratrem tuum pro nullo reputans ab eo iudicari?** **Mal. 2.** **Quare despicit unusquisque fratrem suum.** **Secundo** promittit futurum christi iudicium. **Quasi dicat.** **Recte dico quod iudicaris quia non debes timere quod absque iudicio remaneat.** **Omnes enim stabimus ante tribunal christi.** **Dicit autem tribunal christi eius iudicaria potestas.** **sicut et ma. 25.** **dicit.** **Cum venerit filius hominis in maiestate sua tunc sedebit super sedem maiestatis sue.** **Dicit autem omnes stabimus quasi iudicandi tam boni quam mali quantum ad remunerationem vel punitionem.** **2. cor. 5.** **Omnes nos manifestari oportet ante tribunal christi ut referat unusquisque propria corporis. prout gessit sive bonum sive malum.** **Sed quantum ad discussionem non omnes stabimus ut iudicandi: sed quidam consedebunt ut iudices.** **Ma. 19.** **Sedebitis super sedes iudicantes duodecim tribus israel.** **Tertio** ubi. **Scriptum est enim etc.** **probat quod dixerat et primo inducit auctoritatem secundo infert conclusionem ibi.** **Itaque unusquisque etc.** **Dicit ergo primo dicitur est quod omnes stabimus ante tribunal christi.** **et hoc patet per auctoritatem sacre scripture.** **Scriptum est enim.** **1. thi. 4.** **Quo ego dicit dominus quasi mihi sicut fecerit omne genu et omnis lingua confitebitur deo.** **Littera nostra sic habet.** **In memetipso ego iuravi quod mihi curabit omne genu et iurabit omnis lingua.** **Tria autem in his verbis ponuntur.** **Primo** quidem iuramentum quod interdum in verbis dei ponitur ad ostendendum id quod dicitur firmum esse secundum immutabilitatem divini consilij: non autem esse mutabile sicut ea que pronuntiantur secundum causas inferiores ut prophetia comminationis. **Unde dicit in ps.** **Iuravit dominus et non penitebit eum.** **Homines autem ut apostolus dicit he. 6.** **per maiorem sui iurant.** **Quia vero deus non habet maiorem in quo maior firmitas consistat veritatis pro seipsum iurat.** **Ipse autem est ipsa vita et fons vite et ideo forma iuramenti domini est.** **Quo ego.** **Quasi dicat.** **Iuro per vitam qua ego singulariter vivo.** **Secundo** pronuntiat subiectionem communis creature ad christum cum dicit. **Quoniam mihi scilicet christo sicut fecerit omne genu.** **In quo designatur precepta subiectionis rationalis creature ad christum.** **Solent enim homines in signum subiectionis maioribus sicut generis. Unde de phil. 2.** **dicitur.** **In nomine iesu omne genu sicut caelestium lestrum terrestrium et inferorum.** **Tertio** pronuntiat fidei confessionem qua omnes gloriam christi confitebuntur. **Unde sequitur.** **Et omnis lingua confitebitur deo id est confitebitur christum esse dominum secundum illud phil. 2.** **Omnis lingua confiteatur quod dominus noster iesus christus in gloria est dei patris.** **Omnia autem lingua intelligi potest expressio cognitionis sive hominum sive angelorum.** **Hoc autem implet nunc in hac vita non quantum ad singulos homines: sed quantum ad genera singulorum.** **De quolibet enim genere hominum nunc aliquid christo subijciuntur et ei confitentur pro fide: sed in futuro iudicio omnes et singuli ei subijcientur.** **boni quidem voluntarie: mali autem in vi.** **Unde dicit he. 2.** **In eo quod ei omnia subiecit nihil dimisit non subiectum ei.** **nunc autem nec dum videmus omnia subiecta ei.** **Deinde cum dicit.** **Itaque unusquisque etc.** **Infert conclusionem ex dictis.** **Et primo conclusionem interram ex eo quod immediate dixerat dicens:** **Itaque ex quo christo sicut fecerit omne genu unusquisque nostrum per se reddet rationem deo scilicet ante tribunal christi.** **Mat. 12.** **De omni verbo otioso quod locuti fuerint homines reddent deo rationem in die iudicij.** **Et. 18.** **Assimilatum est regnum celorum homini regi qui voluit rationem ponere cum servis suis.** **Sed videtur quod non qui liber per se rationem reddet sed unus pro alio.** **he. ultimo.** **Obedite propositis vestris et subiaccite eis.** **Ipsi enim quig**

Id Romanos

tant quasi ratione redditori p animabus vestris. Sed de
cendum q in hoc ipso q prelati p alio rationem reddēt
reddent ratione pro suis actib⁹ quos circa subditos age-
re debuerunt. Si em fecerūt quod cōpetebat eorū officio
non eis imputabit si subditi pereant. Imputaretur autē
eis si negligenter facere qd eorū officū requirebat. Unde
dicitur Eze. 3. Si dicēte me ad impiū morte mortis nō
annunciaveris ei. Ipse in iniquitate sua moriet. sangui-
nem autē eius de manu tua requirā. Si autē tu annūcia-
ueris impio et ille nō fuerit cōuersus ipse quidē in iniqui-
tate sua moriet. tu autē animā tuā liberasti. Secūdo infert
conclusionē principālē intentā in tota precedenti pte di-
cens: Non ergo amplius inuicē iudicemus sicut temerario
iudicio qd includit ratiōibus supradictis. 1. cor. 4.
Nolite ante tps iudicare etc.

lectio secunda.

Sed hoc iudicate magis ne ponatis
offendiculum fratri vel scandalum.
Scio et cōfido in dño iesu. quia nihil
cōmune per ipsuz nisi ei qui existimat quid
cōmune esse: illi cōmune est. Si em ppter ci-
bum frater tuus contristat iam nō scdm cha-
ritatē ambulat. Noli cibo tuo illuz pdere p
quo christus mortuus est. Nō ergo blasphe-
metur bonū nostrū. Non est em regnum dei
esca et potus. sed iusticia et pax et gaudiū in
spiritu sancto. Qui em in hoc seruit xpo: pla-
cet deo et pbatus est hominibus. Ita q que
pacis sunt sectemur: et que edificationis sunt
inuicem custodiamus. Noli ppter escas de-
struere opus dei.

Post q apostolus phibuit humana iudicia: hic phibet
scandalū pxiōz et circa hoc tria facit. Primo pponit
quod intendit. Secūdo manifestat ppositū ibi. Si enim
ppter cibū etc. Circa primū pponit tria. Primo em vo-
cet scandala esse vitanda dicens: Dixi q nō iudicetis in-
uicē sed vnusquisq de suis actib⁹ iudicare debet ne sint
in scandalum alioz et hoc est qd dicit. Sed hoc iudicate
magis ne ponatis fratrib⁹ offendiculū vel scādālū. Scā-
dālū autē sicut dicit Hiero. sup Mat. notat offendicu-
lū vltimā quā ipactionē pedis postum⁹ dicere. And scā-
dālū est factū vel dicitū minus rectū: pbens alicui occasio-
nem ruine ad similitudinē lapidis ad quem in via postū
homo impingit et cadit. Dicitur autē aliqd videt esse scā-
dālū q offendiculū. Nam offendiculū potest esse qd qd re-
tinet seu retardat motū procedētis. scādālū autē id est im-
pactio videtur esse cū aliquis disponit ad casum. Non er-
go debemus facti ponere offendiculū vt aliqd faciam⁹ vn-
de impediāt pxiū a via iusticie. Esa. 57. Auserte offē-
diculū de via populi mei. Neq; etiā debemus facti pone-
re scandalū aliquid faciendo vnde ipse inclinēt ad pecca-
tum. Mat. 18. Ne homini illi per quē scādālū venit. Se-
cūdo docet id ex quo scandalū pbat esse fm suā naturā
sue fm se licitū. Circa qd sciendū est q sicut supra dicitur
est. apud romanos erant qdā ex iudeis ad fidē cōuersi q
cibos fm legē discernēbāt. alij vero habētes fidē pfectā
indifferentē omnib⁹ cibis vrebant qd qdē fm se licitū erat.
Unde dicit. Scio et cōfido in dño iesu: q nihil est cōmu-
ne per ipsum. Circa qd notandū est q sicut dicit Hiero.
sup Mat. q pplus iudeoz pte dei se esse iactās. cōes ei-

bos vocat quib⁹ omnes vtunt⁹ homines. Xbi gratia suilla
carnē. leprozes et huiusmodi. Cōmūe igit qd ceteri homi-
nibus qz et quast nō ens de pte dei. p imūdo appellatur
Ergo dicit. Nihil cōe est idē ac si diceret nihil imū-
dum est. Et hoc quidē aplūs pmi dicit se scire qz ita ē fy-
rerū naturā fm illud. 1. thi. 4. Omnis creatura dei bona
et nihil reijciēdū qd cū gratiarū actioe pcepit. Secūdo vi-
dit se cōsidere in xpo iesu qz per ipsum nihil est cōe qz scit
cet tibi scdm suā naturā nunq fuerūt imūdi: vitabant tñ
aliquo tpe vt imūdi fm legis pceptū ppter figurā: sed
hoc xps remouit ipledō oēs figuras. Et ideo aplūs per fi-
ducia quā habet in dño iesu asserit nihil esse. cōmūe vel
imūdū per ipsū id est ipso hoc faciente. act. 10. Qd de-
purificauit tu ne imūdū dixeris. Tertio ostēdit quos-
modo hoc posset esse p accidens illicitū in qtu scilicet est
cōtra cōscientiā māducatū. Unde dicit. Dixi est q m-
bil est cōe. Sed hoc intelligēdū est nisi ei qui erronea con-
scientiā estimat qd id est aliqd ciboz cōmūe esse id ē im-
mūdū illi cōe est id est ita est illicitūz sibi ac si esset fm se
imūdū. Tit. 1. Omnia munda mōdis cōmūnatis autēz
et infidelibus nihil mūndū est. sed inqūata est eoz mōs et
pscientia. Et sic apparet q aliqd qd est fm se licitū efficit
illicitū ei q id cōtra suā cōscientiā agit: licet cōscientiā sua
sit erronea qd rationabilē accidit. Nā actus iudicantē fm
voluntatē agentū. voluntas autē mouet a re apphēta. An-
de in id voluntas tēdit qd ei vis apphēnsa representat. et fy-
hoc qualificat vt specificat actio. Si igit rō alicui⁹ iudicet
aliqd esse peccatū et voluntas ferat in id faciendū: māfestū
est q hō habet voluntatē faciēdi peccatū et ita actio eius
exterior q informā ex voluntate est peccatū. Et eadē rōe si
aliq; estimet id qd est veniale peccatū esse mortale pecca-
tum si hac cōscientiā durāte illud faciat: māfestū est q
eligit peccare mortālē et ita actio ei⁹ ppe suā electionem
est peccatū mortale. Si tñ aliq; ex post facto habeat cōsci-
entiā erroneā p quā credat id qd est licitū a se factū fuisse
peccatū. vt qd est veniale fuisse mortale nō ppe hoc efficit
tur id qd est peccatū vt mortale: qz voluntas et actio
nō informant ex apphēnsiōe sequēt sed ex pcedenti. Nec
autē q dicta sunt dubitationē nō habēt. Sed vnbium po-
test esse vtrū si aliq; habeat erroneā cōscientiā vt credat
esse necessariā ad salutē qd est peccatū mortale puta si alij
quis estimet se peccare mortālē nisi furet vt fornicet. vtrū
talia cōscientiā eū liget ita scz q si ptra cōscientiā agat mor-
taliter peccet. Et videt q nō. primo qdē qz lex dei q phi-
bet fornicationē et furtū fortius ligat q cōscientiā. Secūdo
do qz hoc posito esset pplexus. peccaret etiā et fornicādo
et nō fornicādo. Sed vidē dū est q etiā in per se malis cō-
scientiā erronea ligat. In tantū em cōscientiā ligat vt viciū
est. in qtu ex hoc q aliquis ptra cōscientiā agit. sequit q
habeat voluntatē peccādi et ita si aliq; credat nō fornicari
esse peccatū mortale vti eligit nō fornicari eligit peccatū
mortālē et ita mortālē peccat. Et ad hoc et facit qd hō vidē
apls. Māfestū est em q discernere cibos nō ē necessariū
ad salutē erat illis qz nec iudeis cōuersis et ante diuul-
gationē euāgelij licebat suare lega lia spez ponēdo in eis
q si essent necessaria ad salutē vt aug. dicit. Et tñ aplūs d
dicit q si q; habēs cōscientiā cogentē. discernere cibos
qd est estimare aliqd esse cōe et nō discernere eos scz absti-
nēdo ab eis peccat ac si māducarēt imūdum. Et ita etiā
in p se illicitis cōscientiā erronea ligat. Nec obstat qd pxi-
mo obijcit de lege dei: qz idē est ligamē cōscientie etiā er-
ronee et legis dei. Nō em conscientia dicitur aliqd esse facis-
endū vt vitandū nisi qz credit hoc esse legē dei. Non em
lex nostris actibus applicat: nisi mediante cōscientiā nra
Similiter etiā nec obstat qd scdo obijcit. Nihil em pxi

Ad Romanos

deamus adimplere per q̄ xpianoy pacem cōseruem? he. 12. **P**acē sequimur et sanctimoniam etc. Custodiam? inuicē ea q̄ sunt edificationis id ē ea p̄ q̄ inuicē nos edificemus id est bonū cōseruemus et in meli? puocemur. 1. cor. 4. **A**d edificationē ecclesie q̄rite vt abundetis. **Q**uōd q̄des si et si in iusticia et spūali gaudio vixerim? **Q**uartā ratio nem ponit ibi. **N**oli pp̄tēscā etc. q̄ sumit ex reuerētia dei uinorum opex q̄bus hoc reuerētie debem? vt ea q̄ deus operat nō debeamus destruere p̄pter aliq̄d cōmodū corporale. **E**t hoc est q̄d dicit. **N**oli pp̄tēscā q̄ ad corporis utilitatem p̄tinet destruere opus dei. **Q**uod q̄dē nō intelligitur de quocunq; dei ope. **N**ā omnia q̄ in cibum hominis veniunt et ei opera sunt sicut terre nascentia et animalium carnes q̄ sunt hominibus in cibū a deo cōcessa vt patz gen. primo. 29. **S**ed intelligitur de opere gracie quod in nob ipse specialiter operatur. **P**hil. 2. **D**eus em̄ est qui operatur in nobis velle et p̄ficere p̄ bona voluntate. **H**oc igitur opus dei non debem? in primo destruere p̄pter escā nostram: sicut facere videbant illi qui turbatione et scandalo primorum indifferētibz vrebantur.

Lectio tertia.

Omnia quidē mūda sunt sed malum est homini qui per offendiculū manducat. Bonum est nō māducare carnem et nō bibere vinū: neq; in quo frater tu? offēditur aut scandalizāt aut infirmat. Tu fidem quā habes penes temetipm̄ habe cōfidēdo. **B**eat? q̄ nō iudicat semetip̄z i eo q̄d p̄bat. q̄ at discernit: si manducauerit dānar? ē: qz nō ex fide. oē at q̄d nō ē ex fide peccatū est. **P**ostq̄ apostolus posuit rationē ad ostendēdū qz nō debemus cū scandalo primoz indifferēnt sumere oīa: hic ostendit qualē aliqui cibi possunt esse mūdi et imundi. et circa hoc duo facit. **P**rimo p̄ponit q̄ sunt mūda ex sua natura dicens: **O**mnia q̄dem q̄ scilicet ad escā hominis p̄tinet p̄nt mūda sūt. i. ex sui natura: et sui nata. nō habēt q̄dam hominis inq̄nent fm̄ illud. **M**at. 15. **N**ō em̄ ne q̄d i trahit in os coinquinat hominem. i. tibi. 4. **O**mnis creatura dei bona. **D**icebant autē in lege q̄dā imunda nō natura sed significatione vt patet leuit. 11. **S**ed et hanc imunditē em̄ p̄s remouit implēdo veteris legis figuras. **U**nde dicitur est petro act. 10. **Q**uod deus purificauit tu ne comune dixeris id est imundū. **S**ecūdo ibi. **S**ed maluz est homini etc. **O**stēdit qualē aliq̄s abusus homini possit fieri imūduz vt scz ex ei? esu fm̄ animā inq̄net. q̄d q̄dē ostēdit fieri dupliciter. **P**rimo ex eo qz aliq̄s cibū quēcunq; cū scādalo primo māducet. **S**ecūdo ex eo qz cōtra conscientiā māducet ibi. **B**eatuz q̄ non iudicat etc. **C**irca p̄mū tria facit. **P**rimo ostendit qd̄ circa esum ciboz sit malum dicens: **L**icet omnia ex sui natura sint mūda sed tñ malum est homini q̄ māducet quēcunq; cibū p̄ offendiculū id est cū confusione et scādalo primoz. **M**at. 19. **U**e homini illi per quē scādalu venit. **S**ecūdo ostēdit quid circa huiusmodi vsuz ciboz sit bonū dicens: **B**onū est nō māducare carnē et nō bibere vinū. quoz primū p̄cipuū eē vidēt i ter cibos: secūdu inē potus. **E**t ab his quidem abstinere ponit bonū esse. vel p̄pter carnis concupiscentiā edomādam fm̄ illud ep̄s. 5. **N**olite inebriari vino in quo est luxuria. **E**t etiā vt homo reddat abiliōz ad spiritualia cōtemplāda fm̄ illud ecc. 2. **C**ogitauit a vino abstrahere carnem meā vt animū meū trāsferret ad sapiētā. **S**ed hoc nō intendit hic ap̄lus dicere sed qz bonū est his nō vti cū scādalo primoz. quod quidē apparet ex hoc qd̄ subdit. **M**e qz in quo frater tuus offendit etc. **Q**uasi dicat. **N**on solū

dico de vino et carnibus qz bonū est eis nō vti: sed quocūq; alio cibo frater tuus offendit id est turbat contra te q̄si illicite agentē p̄ quod par eius p̄turbat aut scandalizatur id est ad casum peccati puocatur p̄pter quod ledit et iusticia aut infirmat id est saltē in dubitationē venit vtrum hoc qd̄ agitur sit licitū p̄ quod eius spirituale gaudiū dīminuit. **U**nde et ipse ap̄lus dicit. 1. cor. 8. **S**i esca scandalizāt fratē meū nō manducabo carnē in eternū ne fratrem meum scandalizem. **S**ed cū licitū sit his cibis vti si est ab his abstinendū p̄pter hoc qz videretur scādalu primoz videtur pari ratiōe qz ab omnibus licitis q̄ nō sunt necessaria ad salutē sicut sunt necessaria iusticia par et spirituale gaudiū sit p̄pter primoz scādalu abstinendū. **E**t ita videtur qz homini nō liceat sua repetere cū scandalo p̄ximū. **S**ed dicendū est qz si scādalu ex infirmitate vel ex ignorantia pueniat eozū qui p̄pter hoc scandalizatur ad vitā dum hoc scādalu vebet homo a licitis abstinere si nō sit necessaria ad salutē. **H**oc em̄ est scādalu pusilloz qd̄ dōminus vitari iubet. **M**at. 18. **V**idete ne cōdemnetis vnū ex his pusillis. **S**i vero huiusmodi scādalu ex malicia pueniat eozū qz scandalizant tale scādalu est quasi p̄barisicorū qd̄ dñs **M**at. 18 docuit esse p̄tendū. **U**nde ad vitā dum huiusmodi scādalu nō oportet a licitis abstinere. **S**ed tamē circa scādalu pusilloz attendendū est qz p̄pter illud vitandū tenet homo vsū licitorū differre quousq; reddita ratione hoc scādalu amoueri possit. **S**i vero ratione reddita adhuc scādalu maneat: nō videtur ex ignorantia vel ex infirmitate pcedere sed ex malicia. et sic iā p̄tinebit ad scādalu p̄barisicorū. **T**ertio excludit quādam excusationē. **P**ossit em̄ aliquis dicere. **L**icet primus scandalizetur de hoc qz indifferēnt ego cibis vtor tamē ad ostensionē mee fidei p̄ quā certū est hoc mihi licere volo indifferenter cibis vti. **S**ed hanc responsonē excludēs ap̄lus dicit. **T**u qui scilicet indifferēnt cibis vteris fides habes rectā apud temetipsum p̄ quā constat licitū esse his cibis vti. **B**ona quidē et laudabilis est fides ista. sed habe eaz in occulto coram deo cui talis fides placet. **E**cc. 1. **B**ene placitū est deo fides et māuetudo. **Q**uasi dicat. **N**ō oportet qz fidem istā manifestes p̄ operis executionez vbi hoc fit cū scandalo primoz. **S**ed cōtra videtur esse qd̄ dicit s. 10. **C**orde credit ad iusticiā. ore autē cōfessio fit ad salutē. **N**on ergo videt qz sufficit corde solum corā deo fidem habere sed oportet huiusmodi fidem p̄ximo manifestare confitendo. **D**icēdū est autē qz eoz que sunt fidei quedam sunt que nō sunt p̄fecte p̄ ecclesiā manifestata sicut in primitiua ecclesia nodū erat p̄fecte declarati apud homines qz illi qui erant ex iudeis conuersi non tenebantur legalia obseruare. et sicut tpe augu. nodū erat p̄ ecclesiā declarati qz anima nō esset ex traduce. **U**nde in huiusmodi sufficit homini qz fidē habeat corā deo. nec oportet qz fidem suā p̄paleat cū scādalo primoz nisi forte ap̄ eos qui habent de fide determinare. **Q**uedā vero sūt ad fidem p̄tinentia p̄ ecclesiā determinata. et in talibz non sufficit fidem habere corā deo. sed oportet qz coram p̄ximo fidem quis confiteat q̄tuncunq; ex hoc aliquis scandalizetur. quia veritas doctrine non est dimittenda p̄pter scādalu. sicut nec xps veritatē sue doctrine p̄pter scandalum p̄barisicorū dimisit. vt habet **M**at. 15. **S**cienduz etiā qz licet circa talia oporteat qz homo fidem suā manifestet confessione verborū. non tñ oportet qz eam manifestet executione operis: sicut si aliquis tenet fidē vti matrimonio esse licitū nō requirit ab eo qz matrimonio vti tur ad fidē sue manifestationē. **E**t sic etiā nō requirebat ab eis qui rectā fidē habebant qz fidem suā vsū ciboz manifestarent. **P**oterāt em̄ manifestare verbotenus cōfiteri dō. **U**nde cū dicit. **B**eatuz q̄ nō iudicat etc. **O**stendit quōd aboz vsus efficit aliquibz imundus ex eo qz est cons

tra conscientia. Et circa hoc tria facit. **P**rimo ostendit quid circa hoc sit bonum ut scy3 eo qd homo facit no habeat co- scientia remordentē. **U**nde dicit. **B**eat⁹ q no iudicat se 3 metipsum id est cuius conscientia eu no reprehendit vl con- demnat in eo qd pbat id est approbat esse faciendū. **S**ed hoc est intelligendū si recta fide approbet aliqd esse faciē- dum. **S**i autē falsa opinio approbat aliqd esse faciendūz puta si arbitrat obsequiū se p̄stare deo ve eo q discipulos xpi interficit. vt dicit Jobā. 16. Non excusat ex eo q circa hoc no iudicat semetipm. imo beator esset si circa hoc eu conscientia reprehenderet in q̄ru3 p hoc a peccato magis p̄- hibere. **S**ed in his q sunt licita est intelligendum q hic ap̄tus dicit. **H**oc est ad gloriam hominis p̄tinet q eu sua conscientia no r̄p̄ndat. 2. cor. 1. Gloria n̄ra hec ē te- stimoniū cōscientie nostre. Job. 27. **M**ecū em̄ reprehendit me cor meū i omni vita mea. **S**ecūdo ostendit qd circa hoc sit malū vt scy3 contra conscientia agat. **U**nde dicit. **Q**ui ar̄ discernit id est q habet opinionē fallam q oportuit cibos discernere si manducauerit scilicet cibos quos reputat es- se illicitos damnatus est ex hoc q q̄tum in ipso est habet voluntatē faciendi qd est illicitū 3 sic delinquit. p̄prio ius- dicio cōdemnatus vt dicit titū. 3. **T**ertio assignat cau- sam eius qd dixerat dicens: **Q**uia non ex fide id est scilicet condemnatus est. **P**otest autē hic fides dupliciter accipi. **U**no modo d̄ fide q ē virtus. **A**lio modo fm q fides dicitur conscientia. **E**t he due acceptiones non differunt nisi fm differentiā p̄ricularis 3 vniuersalis. **I**d em̄ qd vni- uersaliter fide tenemus. puta vsum ciboz esse licitū vl il- licitū conscientia applicat ad opus qd est factū vel faciendū. **D**icitur ergo **I**deo eu q māducat 3 discernit esse conde- mnatū. qz hec no est ex fide immo est cōtra fidē id est contra veritatem fidei 3 cōtra conscientia facientis. he. 11. **S**ine fide ipossibile est placere deo. **E**t q hec sit sufficiens cau- sa cōdemnatiois ostendit subdēs. **U**nde ar̄ qd no ē ex fide pec- catū ē. **E**x quo videt q si ē d̄ i glo. ois vita infidelis pec- catū sit: sic ois vita fidelis ē meritoria in q̄tū ad dei gliaz ordiat 3 illd. 1. cor. 10. **S**ine manducatis siue bibis si- ue aliqd ali ud facitis. omnia in gloria dei facite. **S**ed de- cendū est q aliter se habet fidelis ad bonuz 3 infidelis ad malum. **H**am in homie q habet fidē formatā nihil est dā- nationis vt. 8. dicitur est. **S**ed in homine infideli cas̄ iſi deliatu est bonū nature. **E**t ideo cū aliqs infidelis ex dicta- mine rationis aliqd bonū facit no referendo ad malū finē non peccat. **N**on tñ opus eius est meritoria: qz no est gra- tia informatū. 3 hoc est qd in glo. dicit. **N**ihil bonuz est sine summo bono id est nullū bonū meritoria est sine gra- tia dei. 3 vbi deest agnitio vite eterne 3 icōmutabilis ve- ritatis q scy3 est p̄ fidem falsa virtus est in optimis morib⁹ in q̄tū scy3 no referē ad fidē beatitudinis eterne. **C**ū vō hō infidelis aliqd agit ex eo q infidelis est manifestū est q pec- cat. **U**nde in glo. d̄. **O**pus omne qd no est ex fide pecca- tū est. sic est intelligendū. **O**mne qd est cōtra fidē vl con- tra conscientia peccatū ē. 3 si ex genere suo bonū ē videat- tur. puta si paganus ad honozē suoz deoz virginitatem fuet vel elemosinā det. hoc ipso peccat. tit. 1. **C**oinq̄natis 3 infidelibus nihil mundū est. 3 inq̄nate sunt eoz 3 mēs 3 conscientia.

Incipit capitulū quintūdecimū.
Debemus aut nos firmiores ibecillitates infirmoz sustinere. 3 no no- bis placeat. **U**nusq̄sq; v̄m̄ prio suo placeat i bonū: ad edificatiōz. **E**tem xps no sibi pla- cuit. 3 sicut scriptū ē. **I**mpropria ipropera- tū tibi cecidit sup me. **Q**uecuq; ei scripta

sunt ad n̄faz doctrinā scripta sunt. vt p̄ pati- entia 3 cōsolationē scripturaz sp̄e habeam⁹. **D**eus aut̄ patientie 3 solatii det vobis idipm sape in alterutq; fm iesuz xpm: vt vnanimēs vno ore honorificetis deū 3 patrē dñi n̄ri ie- su xpi. **P**ropter qd suscipite inuicem sicut 3 xps suscepit vos in honozē dei. **D**ico ei xpm iesum ministrū fuisse circūcisionis p̄pt veri- tatē dei ad cōfirmādas p̄missiones patrū. gē- tes aut sup misericordia honorare deuz sicut scriptū est. **P**ropterea cōfitebor tibi in gēti- bus dñe: in nomini tuo cātabo. **E**t iterū dicit. **L**etami gētes cū plebe eius. **E**t iterū. **L**au- date oēs gētes dñm: 3 magnificate eu omēs ppli. **E**t rursus esaias ait. **E**t erit radix iesse 3 qui exurget regere gētes: in eu gētes spe- rabūt. **D**eus aut̄ spei repleat vos omni gau- dio 3 pace in credēdo vt abūdet̄ in spe 3 vir- tute spiritus sancti.

Supra apls docuit q maiores debēt scādala infirmoz vis- tare h̄ docet q maiores debēt et infirmitates mīoz susti- nere. **E**t circa hoc duo facit. **P**rimo p̄pōit admonitiōē. **S**ecdo manifestat eā ibi. **A**nuq̄sq; n̄m̄ rē. **I**sta admoni- tiō duo cōtinet quoz p̄mū p̄tinet ad exteriorē actū. **U**nde dicit **N**ō solū debem⁹ scādala infirmoz vitare 3 et nos q sumus firmiores in fide debem⁹ sustinere ibecillitatē infirmoz. **S**icut em̄ in materiali edificio eligunt aliq firmio- ra ad sustinēdū totū edificij p̄odus: qd ex fragiliori matia suppōit. sic sunt fundamēta 3 colūne. ita et in sp̄iali ecclie edificio nō solū eligunt sy exfulgunt aliq firmiores vt s̄ stineāt p̄odus alioz. **U**n̄ in ps̄ d̄. **E**go 3 firmaui colūnas eius. **E**t gal. 6. **A**lt̄ alteri 3 onera portate. **S**ustinent aut̄ firmiores ibecillitates infirmoz dū eoz defectus patienter ferūt 3 p̄ posse subleuare nitunt̄. **S**cōm̄ aut̄ p̄tinet ad interiorē intētiōē. **U**nde d̄. **E**t nō debemus nob placere ita scy3 vt p̄ illd velim⁹. **I**pleri qd nob placet 3 q sunt nob vtilia. 1. cor. 10. **S**ic 3 ego p̄ oia oib⁹ placeo. **U**nde de- cū dicit **A**nuq̄sq; v̄m̄ rē. manifestat p̄positā admonitiō- nē 3 p̄mo q̄tū ad scōdaz p̄tē. **S**ecdo q̄tū ad p̄mā ibi. **P**ro- pter qd suscipite inuicē rē. **C**irca p̄mū duo facit. **P**rimo expōit qd dixerat. **S**ecdo rōez iducit ibi. **E**t enim xps non sibi rē. **D**icit ergo p̄mo **I**ta dicitur est q nos nō debem⁹ nos bis placeat. **E**t hoc qd ē qz vnusq̄sq; n̄m̄ q sum⁹ firmio- res debet placere prio suo infirmo id ē cōdescēdere ei i his q ei placēt nō tñ in his q mala sūt. sic **E**sa. 3. qdā req̄runt **L**oq̄mini nob placētia rē. **E**t ideo subdit. **I**n bonū. **S**i milit̄ ē nō debem⁹ intēdere vt p̄oib⁹ placeam⁹. p̄pt̄ bus manū fauozē vl gliam cū in ps̄. d̄. **D**e⁹ dissipauit ossa eos rā q homib⁹ placēt. **S**ed ad honozē dei 3 vtilitatē prio- rum. **U**nde subdit. **A**d edificatiōē. 1. p̄pt̄ hoc q aliozū volūtati cōdescēdētis ip̄i edificēt̄ in fide 3 dilectiōe xpi s̄. 14. **Q**ue edificatiōis sunt iuicē custodiam⁹. **U**nde de- cū dicit. **E**tem xps rē. assignat rōez et qd dixerat exē- plo xpi. **E**t p̄mo p̄pōit exēplū xpi. **S**ecdo ostendit ei exēplū eē nob imitādū ibi. **Q**uecuq; scripta sūt rē. **T**ertio s̄bi- git orōez vt id implere possim⁹ ibi. **D**e⁹ ar̄ pacē rē. **C**irca p̄- mum duo facit. **P**rimo p̄pōit exēplū dicens: **D**icitur est q non debem⁹ nobis placere scilicet fm nostrā priua- tam voluntatē. **E**tem xps qui est caput nostz nō sibi pla- cuit dū elegit pati p̄ nostra salutez ea que sue p̄prie vo- luntati erant cōtraria scilicet naturali voluntati humani

Ad Romanos

ne ut impleret diuinā q̄ sibi et patri erat cōmunis. fm illō
Mat. 26. Non mea volūtas sed tua fiat. Secūdo ad hoc
auctoritatē inducit dicens. Sed sicut scriptum est in ps̄.
ex p̄sona x̄pi dicentis ad patrē. O pater ip̄opera iudeoꝝ
rum ip̄properantiū tibi id est te blasphemantiū p̄ sua mala
opera. et p̄ hoc q̄ veritati tue doctrine contradicūt cecide
runt super me: quia videlicet opprimere me voluerūt: q̄
voluntate tuam eis p̄ponebā et eorū mala opera redargue
bam Jo. 8. Sed oderunt me et patrē meū. Potest et hoc
referri ad peccata totius hūani generis q̄ omnia pecca
ta quodammodo sunt ip̄opera dei in q̄tū p̄ ea lex dei cō
temnitur Esa. 1. Derelinquerūt dñm blasphemauerūt s̄a
ctum isrl̄. Sic ergo ip̄opera ip̄properantiū deo ceciderūt
super x̄pm in q̄tū ip̄se p̄ peccatis omnīū mortuū est. Esa.
53. P̄ se posuit i eo iniquitatē omnīū nostr̄. 1. Pe. 2. Pec
cata nostra trulit in corpore suo sup lignū. Deinde cuz
dicit. Quocunq̄ em̄ scripta sunt et ostendit q̄ hoc exem
plū x̄pi sit nobis imitandū dicens: Quocunq̄ em̄ scripta
sunt in sacra scriptura: vel de x̄po vel de mēbris eius scri
pta sunt ad nostrā doctrinā. Nulla em̄ necessitas fuit hec
scribere nisi p̄ nos ut ex his instrumur. 2. thi. 3. Om
nis doctrina diuinitus inspirata vtilis est ad docendū et
erudiendū et. Quid autē in scripturis ad nostrā doctri
nam cōtineat ostendit subdens. Et p̄ patientiā et consola
tionē scripturaz id est quas scripture continēt. Continēt
enim in sacra scriptura patientiā sanctorū in malis sustinen
dis. Jac. ultimo. Patientiā iob audistis. Continēt etiā
in eis cōsolatio quā deus eis exhibuit fm illud ps̄. Sed
multitudinē dolorū meorū in corde meo cōglaciones tue
lenificauerunt animā meā. Et. 1. Pe. 1. dicit. P̄nunciā
ans eas que in x̄po sunt passiones. quod prius ad patien
tiaz. et posteriores glorias q̄ p̄inet ad gloriā. Quē
autē fructū ex hac doctrina suscipiamus ostendit subdens
Spem habeam. Per hoc enim q̄ ex sacra scriptura in
struimur eos qui patientē p̄pter deus tribulationes susti
nerunt diuinitus cōsolatos fuisse ip̄es accepim⁹ vt et ip̄i
cōsolemur si in ip̄is fuerim⁹ patientes. Job. 13. Et si oc
ciderit me in ip̄o sperabo. Deinde cū dicit. Deus autē
patientie et. q̄ videbat nimis arduū vt pur⁹ homo pos
sit exemplū x̄pi imitari fm illud Eccl. 2. Quid est homo
vt sequi possit regē factorem suū. ideo adhibet orationis
suffragiū dicens. Deus autē patientie sc̄z dator. ps̄. Tu
es patientia mea. Et solatiū. 1. qui spirituale cōsolationē
largit. 2. cor. 1. Pater mihi cordiaz et deus totius cōso
lationis det vobis a quo est omne donū optimū vt dicitur
Jac. 1. Adipsum sapere in alterutq̄ id est vt inuicē idē sa
piatis et. 2. cor. ultimo. Idē sapite. pacē habere. Ad q̄
dem fm cōsensum in peccatū: sed sc̄m iesum x̄pm. de
quo dicit ephe. 2. Ipse est pax nostra q̄ fecit vtracq̄ vnū
Et per hoc q̄ idē sapiētis vnanimēs existēs p̄ fidei et
charitatis cōsensum fm illud ps̄. fm aliā l̄raz. Qui ha
bitare facit vnanimēs in domo. Ano ore id ē vna oris cō
fessione q̄ ex vnitare fidei p̄cedit. 1. cor. 1. Adipsum dica
tis omnes. vt p̄ cōformitate cordis et oris honorificetis
deū omnīū creatorē. idē em̄ existētē patrē dñi n̄ri iesu
x̄pi p̄ quē nos sibi in filios adoptauit. 1. reg. 2. Qui ho
norificauerit me honorificabo eū. Mal. 1. Si ego pal vbi
est honor meus. Deinde cū dicit. Propter q̄ suscipi
te inuicē. manifestat p̄mā p̄tē admonitionis. In qua dixit
rat q̄ firmiores debēt ibecillitatē infirmorū sustinere. Et
circa hoc duo facit. Primo resumit admonitionē. Secū
do inducit rationē exemplo x̄pi ibi. Sicut et x̄ps et. Ter
tio subiungit orationē ibi. Deus autē spei et. Dicit ergo
primo p̄pter q̄ id est q̄ ea q̄ scripta sūt ad nostrā doctri
nā ordinant sc̄z exempla x̄pi et aliorū sanctorū. consequen
ter suscipite inuicē fm caritatis affectū vt sc̄z vnus susti

neat ea que sunt alterius sicut et vult se sustineri q̄m cari
tas p̄mittit. et vnus aliū etiā suscipiat ad iuuandū et p̄mo
uendū. 8. 14. Infirmū in fide suscipite. Deinde cū di
cit. Sicut et christus suscepit vos et. assignat rationē ex
emplo christi et primo ponit eius exemplum dicens: Si
cut et christus suscepit vos sc̄les in sua p̄fectione et cura.
Esa. 42. Ecce seruus meus suscipiā eū. Luc. 1. Susci
pit isrl̄ puerū suū recordat⁹ ē misericordie sue. Et hoc in bo
norē dei in quē omnia referebat Jo. 8. Non uisco patrē
meū et vos inhonorastis me. Ex quo datur intelligi q̄ et
nos inuicē debem⁹ suscipere in his q̄ p̄tinent ad honores
dei. Secundo ibi. Dico em̄ x̄pm et. manifestat q̄ dixit
rat. et primo q̄ dem q̄tū ad iudeos. Secūdo q̄tū ad genti
les ibi. Gentes autē et. Dicit ergo p̄mo dictum est q̄ x̄ps
vos suscepit q̄ estis congregati in vnitare fidei ex iudeis
et gentilibus. Et hoc pater q̄tū ad vtroscq̄. Dico q̄ x̄pm
ministrū fuisse circūcisionis. Est em̄ ipse actor fidei q̄tū
ad omnes fm illud he. 12. Aspicientes in actorē fidei et
Sed in propria persona non exhibuit seipsum nisi iudeis
fm illud Mat. 15. Non sū missus nisi ad oues q̄ perierūt
domus israel. Esa. 65. Nō audiet vox eius foris. Et hoc
quidē p̄pter veritatē dei: vt sc̄z veritas dei p̄mittit cō
probare. 8. 3. Est autē deus verax. Unde subdit. Ad cō
firmandas p̄missiones pat̄z id est vt p̄ hoc implerentur
p̄missiones pat̄ibus facere Luc. 1. Ererit cornu salutis no
bis in domo dauid pueri sui sicut locutus p̄ os sanctorū
2. cor. 1. Quotquot sunt p̄missiones dei in illo et. De
inde cū dicit. Gentes autē et. Ostendit etiā gentes susci
ptas a x̄po. Et primo p̄ponit q̄ intendit. Secūdo cōfir
mat p̄ auctoritatē ibi. Sicut scriptum est et. Dicit ergo.
Ita dicit q̄ x̄ps suscepit iudeos p̄pter veritatē dei vt p̄
missiones pat̄z implerent. gentibus autē nō erant p̄
missiones facere. Unde hoc nō habet locū q̄tū ad gētiles
sed sunt p̄pter misericordiā suscepti. Et hoc est q̄ dicit
Gentes autē debēt honorare deū sup misericordiā eis ex
hibita per x̄pm: q̄ licet eis p̄sonaliter non p̄dicauerūt ad
eos tamē discipulos suos misit qui in gentib⁹ ministeriū
predicationis exercuerunt. sicut ipse exercuerat in iudeis
fm illud Mat. ultimo. Euntes docete omnes gētes. Et
d̄ hac misericordiā dicit in ps̄. Misericordiā dñi plena ē
terra. Luc. 1. Misericordiā eius a p̄genie in p̄genies et
mentibus eū et. Sic ergo ap̄l̄s cōuersionē iudeorū attri
buit veritati diuine. cōuersionē gentiliū diuine miseri
cordie. Contra q̄ videt esse q̄ dicit in ps̄. Anuerse vie
dñi misericordiā et veritas. Sed dicitū est q̄ p̄ hoc q̄ as
scribit vocationē iudeorū diuine veritati nō excludit miseri
cordiā: q̄ et ap̄l̄s ex iudeis natus dicit. 1. thi. 1. Miseri
cordiā consecutus sum. Et hoc ipsum misericordie fuit
q̄ deus pat̄ibus p̄missiones fecit de posteriorū salute.
Similit̄ et p̄ hoc q̄ vocationē gentiū ascribit diuine mi
sericordie nō excludit totalit̄ diuinam vnitatē: q̄ hoc ip̄m
ad diuinā vnitatē p̄tinebat q̄ p̄positū suū de saluatiōe gē
tiū impleuit q̄ ad ep̄b. 3. dicit ap̄l̄s eē sacramētū absconditū
a seculis in deo. Sed aliq̄s mod⁹ veritatē. s. p̄ pleridē p̄
missorū p̄siderat i vocationē iudeorū q̄ nō p̄siderat i vocatio
ne gētiū q̄b⁹ p̄missiones nō sunt facere. Deinde cū dicit.
Sicut scriptū ē et. confirmat q̄ dixerat de p̄uersionē gēti
um p̄ auctoritatē. Licet em̄ gētib⁹ nō fuerit re. p̄missa vo
catio ad fidē x̄pi nō tū ex ip̄roulo accidit: s̄z fuit p̄nunciata
vaticinijs p̄phaz. Inducit autē quorū auctoritates quax
p̄ma p̄tinet gr̄az actiones x̄pi ad patrē p̄ p̄uersionē gētiū
p̄ ip̄m factā. An dicit. Sic scriptū ē in ps̄. ex p̄sona x̄pi.
17. Constitues me in caput gentiū et ab insurgētib⁹ i me
iudeis exaltab me o de⁹ p̄ ego x̄ps p̄stebor tibi p̄fessione
gr̄az actiōis i gētib⁹. 1. p̄ gētiū p̄uersionē p̄ me facta et cō
tudo noua quadam mētis exultatione nomini tuo q̄b⁹ eis

XV. ca.

manifestum est fin illud Johan. 17. Manifestavi nomē tuū hominibus quos dedisti mihi. **Uel** alit. **Cōfitebor** tibi in gentibus id est faciā q̄ tibi, gētes cōfiteant cōfessio, ne fidei. ps. **Cōfiteant** tibi populi deus cōfiteant tibi populi omnes. et nomini tuo cātabo id est faciā q̄ gētes cantent tibi canticū qd cōfistit in exultatiōe spūs renouati. ps. **Cantate** dño canticū nouum. cārate dño oīs terra. **Secunda** auctoritas continet adunatiōē gentiū et iudeorum. **Unde** subdit. **Et** itez dicit scriptura **Esā. 35.** **Ueta** mini gentes cū plebe eius id est simul cōmunē exultatiōem assumatis cū iudeis qui olim grāt plebs est. **Esā. 9.** **Uetabunt** coram te sicut qui letant in messe. **Jo. 10.** **Fiet** vñs ouile et vnus pascuo. **Uostra** autē lra habet. **Uetamini** cum hierusalē et exultate in ea omnes q̄ diligitis eā. **Uer** tia auctoritas continet deuotiōē gentiū ad deum. **Unde** subdit. **Et** itez scriptū est in ps. **Uaudate** omnes gentes dominiū salicet eius bonitate cōfidentes. ps. **Uolis** or tu vsq̄ ad occasū laudabile nomē domini. **Et** omnes populi non solū populus iudeoz magnificat eū id est credi te magnū id est q̄ sua magnitudine omne laudē excedat. ecc. 43. **Uenedicētes** dñm exaltate illū q̄m potestis. maior est em̄ omni laude. **Mal. 1.** **Ab** ortu solis vsq̄ ad occasum magnū est nomē meū in gentibus. **Quarta** auctoritas continet reuerentiā gentiū ad xpm. **Unde** subdit. **Et** rursus **Esā. 11.** **Erit** radix yesse. **In** quo p̄neciāat xpi originē et dauid semine nasciturū. **Yesse** nāq̄ fuit pater dauid. **Dicit** ergo **Erit** radix yesse ex cui⁹ pullulatiōe xps nascet. **Esā. 11.** **Egredietur** virga de radice yesse et flos et. **Uel** dicitur erit radix yesse: quia licet ex yesse, p̄cesserit fin carnis originē tamē sua uirtute yesse iustentauit et gratiam ei influxit. **Is. 11.** **Non** tu radice portas s; radix te. **Ue** inde tangit xpi officiiū subdens. **Et** qui exurgit in tantā gratie excellentiā ut possit regere gētes eos diuino cultui subiugando quod nullus ante eū facere potuit. ps. **Uabo** tibi gentes hereditatē tuā. **Reges** eos in uirga ferrea. **Ultimo** ponit deuotiōē gentiū ad christum dicens. **In** eum gentes sperabunt. ut salicet per eū hereditatē celestis glorie consequantur. **1. Pe. 1.** **Regenera** uit nos in spem uia per resurrectionē iesu christi ex mortuis. **Ue** inde cū dicit. **Ue** autē spei et. subiungit orationē dicens: dictū est q̄ in christū gentes sperabūt. **De** us autē spei id ē qui nobis hanc spem infundit fin illud ps. **Spe** mea domine. **Uel** deus spei id est in quo sperandum est repleat uos omni gaudio scz spūali qd est de deo **Ree. 8.** **Gaudiū** em̄ domini est fortitudo uia p̄ quā hō in seipso et ad deū et ad primum est pacatus. ps. **Par** mltā diligentiū legē tuā domine. **In** credendo. **Quasi** dicit. **Ue** cū hoc q̄ creditis etiā pacem et gaudiū habeatis que quidem sunt caritatis effectus. fin illud gal. 5. **Fru** ctus autem spūs sunt caritas gaudiū pacē. **Unde** patet q̄ a deo qui est dator spei optat eis ut cū fide habeant caritatem per quā fides operat. ut gal. 5. **Ne** fides eoz sit infortis et mortua: quia fides sine operibus mortua est. ut dicitur **Jac. 2.** **Et** ut sic p̄ plenitudinē harū uirtutū abūdet p̄ficiendo de bono in melius. nō solū i spe sed etiā in uirtute spiritūs sancti id est in caritate que in cordibus nostris diffundit per spiritūs sanctū ut. s. 5. dicit. **2. cor. 9.** **Uo** tēs est autē dñs omne gratiā abū dare facere in uobis.

Lectio secunda.

Qertus suz autem fratres mei et ego ipse de uobis: quoniam et ipsi pleni estis dilectione. repleti omni scientia. ita ut possitis alterutrum monere. **Uadacius** autē scri

si uobis fratres ex parte. tanquam in memoria uos reducens propter gratiam quam data est mihi a deo ut sim minister christi iesu in gentibus sanctificans euāgelium dei: ut fiat oblatio gentium accepta et sanctificata in spiritu sancto. **Habeo** igitur gloriam in christo iesu ad deum. **Non** enim audeo aliquid loqui eorum que pro me non efficit christus in obedientiam gentium in uerbo et factis in uirtute signorum et prodigiorum in uirtute spiritus sancti. ita ut ab hierusalē per circuitum usque ad illiricum repleuerim euāgelium christi. **Sic** autē predicauit euāgelium hoc. non ubi nominatus est christus ne super alienum fundamentum edificare: sed sicut scriptum est **Quoniam** quibus non est annūciatum de eo uidebunt: et qui non audierunt de eo intelligent.

Postquam apostolus generalibus ammonitionibus romanos instruxerat: hic incipit eis quedam familiaria scribere. **Et** primo quedam pertinentia ad seipsum. **Secundo** quedam pertinentia ad alios. **16. cap. ubi.** **Cōmēdo** autē uobis phesben et. **Circa** primū tria facit. **Primo** excusat p̄sūptiōem de hoc q̄ eos instruxerat et reprehenderat. **Secundo** excusat suā tarditatē circa uisitatiōē eoz ubi. **Propter** quod plurimū impediēbar. **Tertio** petit suffragia orationum ipsoz ubi. **Uobiscō** autē uos fratres et. **Et** circa primum duo facit. **Primo** excludit oppositā causam instruedi et arguēdi eos. **Secundo** assignat uerā causā ubi. **Uadacius** em̄ scripsi et. **Circa** primū considerandū est q̄ aliquis possit credere apostolū ideo scripsisse romanis quia estimaret nullū esse apud romanos qui possit instruere et corrigere. **Sed** hoc ipse excludit dicens. **Uertus** sum em̄ fratres mei p̄ ea que de uobis audiui quoniam idonei estis ad admonēdū qui inter uos admonitiōē indigent. **Ad** hoc autē ut aliquis recte admoneat duo requirunt. quoz primum est ut nō ex odio uel ira sed ex dilectione moneat. **Et** illud ps. **Uorripiet** me iustus in misericordia. **Et** gal. 6. **Uos** qui spirituales estis instruite huiusmodi in spiritu lenitatis. **Et** quum ad hoc dicit. quoniam et ipsi pleni estis dilectione. **Et** 16. **Uimple** manū tuā prunis ignis qui sūt iter cherubin qui est ignis caritatis. **Secundo** requirit scientia ueritatis eo q̄ quidā habent zelū uel in corrigendo s; nō fin scientiā ut. s. 10. dicitur est. **Et** ideo subdit. **Ueple** ti omni sciētia scilicet et humana et diuina et ueteris et noue legis. **1. cor. 1.** **In** omnibus diuites facti estis in illo in omni uerbo et in omni scientia. **Et** ex hoc claudit sic. **Ita** ut possitis cōuenienter propter dilectionē et scientiā alterutrum monere. **Quia** em̄ in multis offendimus omnes ut dicit **1. cor. 3.** **Uoportet** ut inuicē moneamus: quod ut dicit ecc. 17. **Unicuique** mādauit de⁹ de primo suo. **Ue** inde de cū dicit **Uadacius** et. assignat uerā causā quare eos ammonuerat et correxerat. **Et** circa hoc duo facit. **Primo** ostendit q̄ hoc p̄tinebat ad auctoritatē apostolat⁹ sibi commissam. **Secundo** ostendit qualiter hac potestate usus fuerit ubi. **Habeo** igitur gloriā et. **Dicit** ergo **Uadacius** autē id est securius scripsi uobis errores et defectus uos arguendo. quod quod ad audaciē p̄sūptiōē posset ascribi propter hoc q̄ offensionē uerā nō timui. **Job. 39.** **Uadacē** in oculis pugit armatis. **Sed** hec p̄sūptiō excusat ex tribus. **Primo** quod ex uoluntate eoz quod scribebat quod si in romanos essent aliquid respectu quoz talis reprehēsiō audax et p̄sumptiua uideretur. erant tū aliquid quod indigebat dura rep̄

Ad Romanos

hensione propter contentionum insolentiam. titū. primo Increpa illos dicit. Et hoc est quod dicit. **Ex pre.** Quasi si dicat. **Hō** videt mea scriptura esse audax quum ad oēs vos: sed quum ad partem aliquam vestrum. Vel potest intelligi ex pre epistole in quos reprehendit. Potest intelligi et ex parte ecclesie que scilicet mecum est. Sed excusat predicta audacia ex intentione apostoli. **Hō** enim scripsit eis tanquam instruens ignorantem sed in memoria eos reducens cognoscere. Et hoc est quod subdit. **Tanquam** in memoria vos reducens quasi oblitus eorum que sciebat sicut et phil. 4. dicitur. **Occupati** autem eratis. heb. x. Rememoramini primitivos dies in quibus illuminati magnam certamen sustinistis passionum. **Tertio** excusatur ex auctoritate apostoli que hoc requirebat. Unde subdit. **Per gratiam** scilicet apostolatus mihi commissi. 1. cor. 15. **Gratia** dei sum id quod sum. **Huius** autem gratie primo describit auctoritatem cum dicit. **Que** data est mihi a deo. **Quasi** diceret. **Hō** ab homine bus. gal. 1. **Paulus** apostolus non ab hominibus neque per hominem. **Secundo** specificat istam gratiam cum dicit. **Et** similitur christi iesu in gentibus id est ut seruus christi in gentium conuersione. 1. cor. 4. **Et** nos exultum et homo ut ministrum christi supra. 11. **Quamdiu** sum gentium apostolus ministerium meum honorificabo. **Quarto** ostendit huius actum cum dicit. **Sanctificans** euangelium dei id est sanctum esse ostendens et verbo et opere bone conuersionis et miraculorum. col. primo. **In** verbo veritatis euangelii quod peruenit ad vos sicut et in universo mundo est et fructificat et crescit. prouer. 8. **Recti** sunt sermones mei. **Quarto** ponit finem huius gratie cum dicit. **Et** fiat oblatio gentium id est gentes per meum ministerium conuerse. **In** quo quod si quoddam sacrificium et oblationem deo obruli secundum illud phil. 2. **Et** si immoloz super sacrificium et obsequium fidei. vestre gaudeo et congratulor omnibus vobis. **Fiat** accepta scilicet deo per rectitudinem. ps. **Tunc** accipietis sacrificium iusticie oblationes et holocausta. **Et** sanctificata in spiritu sancto id est per caritatem et alia spiritus sancti dona 1. cor. 6. **Sanctificati** estis in nomine domini nostri iesu christi et in spiritu dei nri. **Deinde** cum dicit. **Habeo** igitur gloriam et ostendit quomodo auctoritate apostolica fuerat usus. **Et** primo ponit fructum quem fecit. **Secundo** ostendit huius fructus magnitudinem ibi. **Ita** ut et. **Tertio** ostendit difficultatem ibi. **Sic** autem predicavi et. **Arca** primum tria facit. **Primo** dat gloriam deo de fructu quem fecit dicens. **Igitur** quia tale gratiam accepi et diligenter executus sum id ad quod mihi hec gratia data est: habeo gloriam sicut fidelis minister. 1. cor. 9. **Melius** est mihi mori quam ut gloria mea que euacuet. **Sed** hanc gloriam non mihi principaliter attribuo: sed eam habeo in christo iesu id est per iesum christum cuius virtute fructificare potui. **Jo. 15.** **Quia** enim nihil potestis facere. **Et** quia christo omnia tradita sunt a patre ut dicit. **Mat. 11.** **Et** pater in eo manens ipse facit opera. **Jo. 14.** **Ideo** ulterius hanc gloriam refert ad patrem dicens. **Ad** deum scilicet patrem. ps. **Non** nobis domine non nobis sed nomini tuo da gloriam. **Assignat** autem rationem eius quod dixerat subdicens. **Non** enim audeo loqui aliquid eorum que per me non efficit christus. **Quasi** dicat. **Nihil** referam de fructu per me facto quod per me factum non sit. **Alios** quoniam gloriarum non haberem apud deum et si apud homines. **Que** quidem refero non tanquam per me principaliter facta: sed sicut que per me christus fecit. **Et** ideo hanc gloriam dixi me habere in christo iesu. **Esai. 26.** **Omnia** opera nostra operatus est in nobis. **Secundo** ponit ipsum fructum dicens. **In** obedientiam gentium. **Quasi** dicat. **Gloria** mea hec est: pro eo quod feci gentes fidei obedire. **supra** primo **Ad** obediendum fidei in omnibus gentibus. psalmista.

In auditu auris obediuit mihi. **Tertio** ostendit quomodo gentes ad hanc obedientiam adduxerit. **Quia** autem supra. x. dictum est fides ex auditu: auditus autem per verbum christi. **Primo** dicit in verbo id est per verbum predicationis fidei. **Argumenta** autem fidei predicatæ sunt bona conuersatio predicantis. et quum ad hoc subdit. **Et** factis. quasi scilicet per recta opera vos ad fidem allexi. **Mat. 5.** **Uideant** opera vestra et. **Et** opera miraculorum quibus deus dat testimonium doctrine predicatæ secundum illud **Mat. 23.** **Domino** cooperante et sermonem confirmante sequentibus signis. **Unde** subdit. **In** virtute signorum id est miraculorum minorum puta sanationes egritudinum. **Et** prodigiorum id est maiorum miraculorum que ex sua magnitudine aliquid magni portendunt id est ostendunt. **Sed** hoc totum non sufficeret nisi spiritus sanctus intus corda audierit ad fidem conueneret. **Unde** dicitur act. 1. quod loquente petro verba fidei cecidit spiritus sanctus super omnes qui audiebant illum. **Et** ideo subdit. **In** virtute spiritus sancti. heb. 2. **Contestare** deo signis et prodigijs et varijs spiritus sancti distributionibus. **Deinde** cum dicit. **Ita** ut ab hierusalem et. ostendit magnitudinem fructus ex multitudine locorum in quibus predicauit dicens: **Ita** ut in tripens ab hierusalem ubi in principio sue conuersionis predicauit in sinagogis iudeorum ut dicitur act. 9. ut sic implet quod dicitur. **Esai. 2.** **De** syon exiit lex et verbum domini de hierusalem. **Uscq;** ad illiricum quod est mare adriaticum ex parte opposita ytalie repleuerim euangelium christi id est omnia illa loca repleui predicatione euangelij. **Et** ne aliquis intelligat quod solum uadit per rectas vias a hierusalem in illiricum predicauerit euangelium addit. **Per** circuitum. quia scilicet gentibus circumquaque predicauit et eas ad fidem conuertit. **Unde** sibi potest competere quod dicitur **Job. 38.** **Quis** dedit uehementissimo ymbri cursu. **Deinde** cum dicit. **Sic** autem predicavi et. ostendit difficultatem hunc fructum faciendi. **Difficile** enim est omnino ignaros ad fidem conuerrere. **Primo** igitur difficultatem se passum ostendit dicens. **Sic** autem predicavi euangelium non ubi nominatus est christus id est non apud illos quoniam non christi audierant. ps. **Populus** quem non cognoui seruiuit mihi. **Esai. 55.** **Eccc** gentes quas nesciebas vocabitis et gentes que te non cognouerunt ad te currunt. **Subdit** autem rationem dicens. **Ne** super alienum fundamentum edificaret. **Potest** autem alienum fundamentum dupliciter intelligi. **Uno** modo doctrina heretica que est aliena a vere fidei fundamento. **Et** sic hoc quod dicit. **Ne** ponitur causaliter. **Ea** enim intentione apostolus voluit predicare illis qui nomen christi non audierant ne si preuenti essent a doctrina pseudoapostolorum. **difficilius** esset eos ad veritatem reducere. **Unde** **Mat. 7.** dicitur. **Stultus** est qui edificat domum suam super barenam cui comparatur falsa doctrina. **Alio** modo per alienum fundamentum potest intelligi doctrina vere fidei ab alijs predicata. **Et** sic potest summi ly ne consecutiuæ. **Non** enim vitauit apostolus predicare illis quibus ante fuerat ab alijs predicatus. sic ipsis romanis specialiter predicauit quos prius petrus instruxerat: sed eo predicatæ illis qui nihil de christo audierant consecutum est ut non edificaret super alienum fundamentum sed ipse iaceret prima fidei fundamentum secundum illud. 1. cor. 3. **Et** sapiens architectus fundamentum posuit. **Secundo** ad hoc quod dixerat auctoritatem inducit dicens: **Sicut** scriptum est. **Esai. 2.** **Quoniam** quibus non est annuntiata de eo uidebunt et qui non audierunt contempserunt. **In** quibus verbis propheta videtur predicare quoniam gentes excellentiori modo ad cognitionem dei essent perueniri quam iudei qui ante cognouerant. ostendit quod primo excellentia quum ad

XV. ca.

causam cognitionis que scilicet duplex est: scilicet verba audita et res visæ. Hijs ei duo sensus sunt disciplinabiles. **I**ndel ergo in noticiam misterior xpi puenunt per verba annūciata eis a pphetis. **1. Pe. 1.** Prophete q̄ de futura in vobis gratia pphetauerūt scrutātes in q̄d v̄l qua le tps significaret eis spūs xpi p̄nūciās eas q̄ in xpo sunt passiones et posteriores glorias. Sed gētilēs huiusmodi xpi misteria tā realit̄ impleta vidēt ideo dicit: **Am̄ gentes q̄bus nō est annūciatū p̄ pphetas de eo id est de xpo sicut fuit annūciatū iudeis videbūt res tā impletas. Luc. 10.** Multi reges et pphete voluerunt videre q̄ videtis et nō viderunt. **Secundo** ostendit excellentiā q̄m̄ ad modum cognoscendi q̄ iudei ex annūciatōe pphetaz solum audirum habebant. **Abdie. 1.** Audirum audimus a domi no legatos ad gentes misit. Sed gētilēs ex visione intellectum perceperunt: **Unde dicit. Et gētilēs scilicet qui ante nō audierunt p̄nūciari xpm̄ p̄ pphetas intelligunt scilicet fidei veritatē. ps̄.** Et nunc reges intelligite etc.

Lectio tertia.

Propter quod impediēbar plurimū v̄ire ad vos et p̄hibū sum vsq̄ adhuc. **Hunc vero v̄iteri locum nō habēs in his regiōib⁹. cupiditatē at̄ habēs veniēdi ad vos ex m̄ltis tā p̄cedētib⁹ annis: cū in hispaniā p̄fiscī cepero: spero q̄ p̄teriens videā vos et a vobis deducar illuc: si vobis p̄mū ex pte frui⁹ fuero. Hunc igit̄ p̄fiscar in hierlm̄ ministrare sanctis. Probauerunt em̄ macedonia et achaia collationez ali quā facere i paupes sanctorū q̄ sunt in hieru salē. Placuit em̄ eis et debitores sunt eorum. Nā si spūaliū eoz p̄cipēs facti sunt gētilēs debēt in carnalibus ministrare eis. Hoc igit̄ tur cū cōsumauero et assignauero eis fructū hunc: p̄ vos p̄fiscar in hispaniā. Scio autē q̄m̄ veniēs ad vos: in abūdātia b̄ndictionis xpi veniā. Obsecro ergo vos fratres p̄ dñm̄ n̄m̄ iesum xpm̄ et p̄ charitatē sancti spiritus vt adiuuetis me i oratiōib⁹ v̄ris p̄ me ad deum. vt liberer ab infidelib⁹ q̄ sunt in iudea: et obsequiū mei oblatio accepta fiet in hierlm̄ sc̄tis. vt veniā ad vos in gaudio p̄ voluntatē dei vt refrigerer vobiscū. Deus aut̄ paciō sit cum omnibus vobis Amen.**

Post q̄ a plūs excusauit se de p̄sumptōe q̄ ei potuisset ascribi ex hoc q̄ romāos instruxerat et corexerat: hic se excusat q̄ eos v̄sitat̄ distulerat. **Et circa hoc tria fac. P̄mo** pōit impedimētū v̄sitatiōis p̄teritū. **Sedō** pōit v̄sitatiōis p̄positū ibi. **Hūc** vero v̄iteri etc. **Tertio** p̄mittit v̄sitatiōis fructū ibi. **Scio autē etc.** **Dicit** ergo p̄mo. **Dicit** est p̄ dicitur euāgelii p̄ multa loca in quib⁹ xps nō fuerat nominatus. propter q̄d hactenus impediēbar plurimū ex huiusmodi occupatione venire ad vos. **Et istud impedimētū vsq̄ nunc durauit: Unde subdit. Et p̄hibū sum vsq̄ adhuc.** **Quod** quidē p̄t̄ referri ad multitudinē occupationū quas in alijs locis habuerat. **Et** etiā ad diuinā p̄ uidentis p̄ quā apli impediēbant ne puenirēt ad quosdam et dirigebant in salutē alioz. **fm̄ illō act. 16. Transentes**

frigiā et galatbie regiōne vetati sum⁹ a sp̄sancto loq̄ verbi in asia. **Unde et supra primo dicitur est. Sepe** p̄posui venire ad vos et p̄hibitus sum vsq̄ adhuc. **Et hoc ē q̄d dicitur. Job. 37.** de nubibus p̄ quas p̄dicatores itelliguntur. **Lustrant** cuncta p̄ circuitū quocūq̄ eos volūtas gubernat̄ duxerit. **Deinde cū dicit. Hūc** vero v̄iteri etc. manifestat p̄positū suū de eoz v̄sitatiōe. et primo p̄mittit eis suā v̄sitatiōe. **Secundo** assignat causā quare oporteat eaz differre ibi. **Hunc igit̄ p̄fiscar etc.** **Tertio** assignat eis v̄sitatiōis terminū ibi. **hoc igit̄ cū consumauero etc.** **Dicit** ergo p̄mo. **Ita** vsq̄ modo sum p̄hibū: nunc vero iam peragratis omnibus his locis v̄iteri nō habēs locū id est necessitatē p̄manēdi in his regiōib⁹ in quib⁹ iam p̄ me fundata est fides. cupiditatē habēs veniēdi ad vos ex m̄ltis tā p̄cedētib⁹ annis. **fm̄ illud. 1. 1.** **Desidero** cū videre vos vt aliqd̄ impiari vobis gr̄e spiritalis cū in hispaniā p̄fiscī cepero quo scilicet ire intēdebat vt etiā ex tremis tere fundam̄ etiā fidei collocaret. **fm̄ illō. 1. 4. 9.** **Dedit** te in lucē gentiū vt sis salus mea vsq̄ ad extremū terre. **Spero** q̄ p̄teriens videbo vos. p̄ quod var̄ intelligere q̄ nō intēdebat ad eos p̄ncipalit̄ ire q̄ reputabat eis sufficere doctrinā petri qui p̄mus int̄ ap̄los romanis fidē p̄dicauit. **Et** q̄ tunc romani dominabant in toto occidente: eoz auxilio et ducatu se sperabat in hispaniam p̄fiscī: **Unde subdit. Et a vobis** deducar illuc. **Intēdebat** tamē aliquam moram apud eos contrahere: **Unde subdit. Si vobis** fructus fuero id est cōsolat⁹. **fm̄ illud** quod supra p̄io dicitur est. **Simul** cōsolari in vobis. et hoc ex pte scilicet temporis quia per aliquod tempus intēdebat cū eis cōsolari. **Sed** contra est q̄d aug. dicit in libro de doctrina xp̄iana q̄ illis solis rebus fruendum est que nos beatos faciunt scilicet patre filio et spiritu sancto. **Inconuenienter** ergo dicit se fructus esse romanis. **Sed** dicendū ē q̄ sicut augustinus dicit ibidem homine in se nō esse fructum sed in deo. **fm̄ illud** ad philo. 1. **Ita** frater ego te fruor in domino quod est delectari in homine p̄pter deum. **Et sic** intelligendū ē quod dicit. **Si** fuero fructus vobis scilicet in deo. **Et** quod dicit. ex pte. potest referri ad bonos quibus poterat frui in deo. **Nam** alia parte scilicet malis nō poterat frui sed magis de eis dolere sicut dicit. 2. cor. 8. **Ne** cū venero humiliet me de⁹ apud vos et luceā multos ex his qui ante peccauerūt. **Deinde** euz dicit. **Hūc** igitur p̄fiscar. assignat causam quare differēbar v̄sitatiōem. et circa hoc tria facit. **Primo** ponit causā dicens. **Hūc** igitur p̄fiscar id est ideo nō statim venio ad vos quia p̄fiscō: hierusalē ministrare sanctis. **Circa** quod sciendum est q̄ sicut legitur actus. 4. illi qui ex iudeis a principio conuertebantur ad fidem venditis possessionibus suis de precio cōmuniter vivebant. quod cū recessisset maxime quadam magna fame imminente vt legitur act. 11. discipuli scilicet xp̄iani ex diuersis partib⁹ mundi prout quisq̄ habebat proposuerunt singuli in ministerium m̄tēre habitantibus in iudea fratribus quod fecerunt: m̄tētes ad seniores per manus barnabe et saul. **Ministerium** igitur sanctorū hic dicit ecclesiā quā fidelibus christi attulit in hierusalē **fm̄ illud. 1. cor. ultimo.** **Quos** p̄baueritis hos m̄tā perferre gratiā vestram in hierusalē q̄ si dignū fuerit vt et ego eam: mecum ibunt. **Secundo** exponit quod dixerat de ministerio sanctorū dicens: **Pro** bauerunt enim id est approbauerunt macedonia et achaia id est fideles virtuosos regiōis per eum conuersi collectionem aliquā facere id est aliquā collectā in pauperes xp̄i id est ad vsus pauperum qui sunt de numero sanctorū **fm̄ illud** eccles. 12. **Da** iusto et nō recipias p̄cedē. **Qui** sunt in hierusalem in paupertate v̄tentes. 2. cor. 9. **De** ministerio q̄d̄ sit i scōs ex abūdātiā ē mihi scribere vob. **Scio** et

Ad Romanos

promptū animū vestrū pro quo de vobis glorioz apd ma cedones. Tertio assignat rationes victoz quoz prima ē beneplacitū. Unde dicit. Placuit ei illis. 2. cor. 9. **¶** Quisq; put destinavit i corde suo nō ex tristitia aut ex necessitate. Secūda causa est debitū. Unde subdit. Et debi tores sunt eoz. 8. 13. Reddite omnibus debita. Rationē autē debiti assignat dicens: Nā si gentiles facti sunt particeps bonoz spūalūz que erāt specialit̄ eoz id est iudeo rum scilicet noticiē diuine et pmissiōnū et gratie fm̄ illud supra. 9. Quoz ē adoptio filioz dei et glā et supra. 11. Socius radicis et pinguedinis oliue factus es. Sunt eti am facti particeps spūalūz eoz p hoc qd illi p̄dicato res eis miserunt debet et in carnalibus ministrare eis. 13. Illud ecc. 1. 4. In diuisione sortis da et accipe. Et ps. 118. Mitte psalmū id est spūalia. et date tympanū id est tem poralia. Et ex hoc sumit argumentū qd debent sumptus non solū illis qui p̄dicant sed etiā qui p̄dicatores mittunt. **¶** Deinde cū dicit. Hoc igit cū rē. p̄hgit terminū quo ad eos sit v̄turus dicens: Hoc igit cū cōmūnerō scilicet mi nistrū sanctoz et assignauerō eis fructū hūc id est elemo sinam gentiliū qd est quidā fructus cōuersionis eoz. **¶** See 10. Vitis frondosa israel. fructus est ei adequatus. P̄dicato sciscar p vos in hispaniā. Sed videt h̄ aplūs falsum dice re. Nunq̄ em̄ in hispaniā iussit legi. In hierlm̄ em̄ ca ptus fuit et exinde romaz platus est in vinculis vt habet acē. vltimo. vbi est occisus simul cū petro. Dicunt q̄ qui vā qd sicut dicit acē. vltimo. cū venisset romā paulus p̄ missus est ei manere sibi met cū custodiente se milite. et po stea dicit qd misit biennio toto in suo cōductu et i illo spa cio dicit em̄ in hispaniā iussit. Sed qd hoc certū nō ē p̄ melius dicit qd apostolus falsum nō dixit: qd p̄ponebat se factuz quod dicebat et sic verba eius erāt intelligēda q̄si insinuātia eius p̄positū: nō aut futuz euentuz qui ei erat incertus vnde nō poterat hoc p̄dicare nisi forte sub cōdi tiōe quā iacob dicit apponēdā. iaco. 4. Pro eo vt di car: si dominus voluerit si vixerimus faciemus hoc aut illud. Et sic etiā aplūs se excusat. 2. cor. 1. de hoc qd ad eos nō iuerat sicut p̄miserat dicens: Cū ergo hoc volui nū quid leuitate vsus sum aut que cogito fm̄ carnes cogito vt sit apud me est: et nō. Et sic ex hoc qd ex iusta causa p̄ termisit facere qd p̄miserat se imūne dicit a leuitate. car nalitate. et falsitate. Et sic etiā soluit hoc gelasius papa et habet in decretis. 2. 2. q. 2. Beatus inquit paulus aplūs nō ideo qd absit sefellisse credendū est aut sibi extitisse cō trarius: quoniā cū ad hispaniā se p̄misset ituz. dispositi one diuina maioribus occupatus causis implere nō po tuit qd p̄miserat. Quantū em̄ ipsius volūtatis iterfuit hoc p̄nūciauit. qd se vera voluisset efficere. Quantum vero ad diuini secreta consilij qd vt homo nō potuit licet spū s tu dei plenus agnosceret. supna p̄termisit dispositiōe p̄ uentus. Licet em̄ p̄pheti cū spū s tu habuerit tū p̄phetis nō omnia reuelant vt patet. 4. reg. 4. vbi heliseus dixit Anima eius in amaritudine est et dñs celauit a me et non indicauit mihi. **¶** Deinde cū dicit. Scio autē rē. p̄nunci s at eis fructū sue v̄sitationis dicens. Scio autē scilicet ex fiducia diuine gratie qm̄ veniēs ad vos in abūdātia be nedictione xpi veniā id est xps abūdantiū suā benedi ctionem dabit vobis in meo aduentu. de qua dicit in ps. Et em̄ benedictionē dabit legislator: ibūt de virtute i vir tutem. Et sic laban dixit ad iacob. gen. 3. Expimēto vidi ei qd benedixerit mihi deus p̄pter te. **¶** Deinde cū dicit Obsecro ergo rē. petit ab eis orationis suffragia. et p̄mo petit eoz orationes. 2° ipse p̄ eis rogat ibi. De pacē rē. Circa primū tria facit. Primo inducit eos ad orandū p se ex tribus. Primo qdem ex supna caritate cū dicit. Ob secro vos ergo fratres ad philo. 1. p̄pter caritatem aut

magis obsecro. Secūdo ex reuerentia xpi cuius ipse erat minister dicens: Per dominum nr̄m iesum xpm̄. In quo oēs vnū sum⁹. vt. 8. 12. dicitū ē. Tertio ex bono spū s scilicet qd eius ministerio tradebat. Unde subdit. p̄pter caritatē spū s scilicet quā spū s scilicet i cordib⁹ nr̄is diffundit. vt. 8. 5. v̄cū est. Secūdo petit auxilium orationis eoz dicens. Et ad inuertes me in orationibus vestris ad deū scilicet p me fu sis. puer. 18. Frater qd iuuat a fratre quasi ciuitas firma. Hoc autē vt glo. dicit nō ideo dicit aplūs qd ipse min⁹ me reatur qd alij minores sed or̄p̄nē sequit. primo quidez vt ab ecclia p̄ rectore suo fiat oratio fm̄ illud. j. thi. 2. Ob se cro igit primo omnū fieri obsecrationes. orationes. po stulationes. gratiaz actiones p omnibus hominib⁹. p regibus. et omnibus qd sunt in sublimitate constituti rē. Secūdo qd multi minimi vuz cōgregant vnanimes magis merent. Et ideo impossibile est vt multoz p̄ces nō impet rent. Mat. 18. Si duo ex vobis cōfiterentur sup terrā de omni re quācūq; petierit fiet illis a patre qd est in celis. Tertio vt vñ multi orant multi etiā gratias agāt exaudi ti fm̄ illud 2. cor. 1. Adiuuātib⁹ vobis in oratione pro nobis vt p̄ multos gratie agant deo. Tertio ponit ea que vult sibi ipetrari quoz primū p̄met ad hostes quos ha bebat in iudea. Unde dicit. Et liberer ab infidelibus qd sunt in iudea: qui p̄cipue paulū ipugnabāt et odiebāt: qd fiducialit̄ p̄dicabat cessationē legalū. Act. 21. Audierūt de te qd discessionē docens a moysē rē. Secūdu p̄tine bar ad eos in quoz ministerium ibat. Et hoc est qd sub dit. Et oblatio obsequij mei id est ecclia in qua eis minis tro fiat accepta sanctis qui sunt in hierlm̄ scz vt ex hac p uocent ad gratias agendū deo. et ad orandū p ipse gen tibus a quibus recipiūt. ecc. 31. Splendidū in panib⁹ be nedicent labia multoz. Tertio p̄met ad ipsos quib⁹ scri bebat. Unde subdit. Et veniā ad vos in gaudio. et hoc p voluntatē dei cōtra quā nihil agere volēbat. supra p̄mo. Obsecrans si quomodo p̄p̄ter iter habeā in volūtate dei veniendi ad vos. Et refrigerer vobiscū id est vt ex v̄ra p̄ sentia refrigerij tribulationū meaz accipiam. **¶** Deinde cū dicit. De pacē rē. ostendit qd p̄eis orat dicens: De pacē autē dator pacis sit cū omnibus vobis per hoc scilicet qd vos ad inuicē pacē habeatis. 2. cor. vltimo. Idem sapi te et deus pacē et dilectionis erit vobiscū. subdit. Amē idē ita fiat. ps. Et dicit omnis pplūs fiat fiat.

Incipit capitulū sextūdecimū.

Quoniam autē vobis pheben so rorem nr̄am qd est in ministerio ec clesie qd est chencris: vt eā suscipia tis in dño digne sc̄tis: et assistans ei in quocunq; negotio v̄si idiguerit. Et em̄ ipsa quoq; assistit multis et mihūpi. Saluta te p̄iscā et aqlaz adiutores meos in xpo iesu qd p̄ anima mea suas ceruices supposuerūt: qd nō solū gratias ago: sed et cūctē ecclesie gentiū et domesticā eccliam eozuz. Salutate ephenetū dilectū mihi. qui est p̄mitiū eccle sie asse in xpo iesu. Salutate maria que mul tum laborauit i vobis. Salutate andronicū et iuliā: cognatos et cōcaptiuos meos qd sunt nobiles in aplis qd et ante me fuerūt in xpo ie su. Salutate ampliatū dilectissimuz mihi in domino. Salutate vrbānū adiutorē nostruz

in epistolā I ad Corinthios XVI

in xpo iesu et stachin dilectū meū. **Salutate** appellen probum in xpo. **Salutate** eos qui sunt ex aristoboli domo. **Salutate** herodionē cognatū meū. **Salutate** vos qui sunt ex nareisci domo: qui sunt in dño. **Salutate** triphenā et triphosam: qui laborāt in dño. **Salutate** psidam charissimā q̄ multū laborauit in domino. **Salutate** rufū electū in dño. et matrem eius et meam. **Salutate** asyneretū et phlegontā hermen patrobā hermam et q̄ cū eis sunt fratres. **Salutate** philologū et iuliā nereū et sororē ei⁹ et olimpiadē et omnes qui cū eis sunt sanctos. **Salutate** inuicē in osculo sancto. **Salutate** vos omnes ecclie xpi.

Postq̄ apostolus p̄posuit fidelibus romanis quib⁹ scribebat quedā familiaria pertinentia ad suā personā: hic ponit quedā familiaria pertinentia ad alios. Et circa hoc tria facit. Primo monet quid ad alios debeāt facere. Secundo ostendit quid alij ad eos agant ibi. **Salutate** vos etc. Tertio epistolā finit in gratiarū actione ibi. Et autē q̄ potens etc. Circa primū duo facit. Primo ostēdit quos debeant salutare. Secundo ostēdit quos debeant vitare ibi. **Rogo** autē vos fratres. Circa primū mādāt quādam personas salutarī in speciali. Secundo pōit in generali modū salutiōis ibi **Salutate** inuicē etc. Tertio salutat eos in cōmuni ex pte fidelū ibi. **Salutat** vos etc. Circa primū p̄lo loquit de quadā muliere corinthia q̄ romā ibat quaz eis recomēdat describens eā: primo ex nomīe dicēs. **Cōmendo** autē vobis p̄phenā q̄ licet es h̄ deo deuota. nō tamē erat t̄te auctoritatis vt cōmēdatiōis litteris nō egeret. sicut ipse de se dicit. 2. cor. 3. **Aut** nunq̄d egem⁹ sicut q̄dam cōmēdatiōis lris. Secundo describit eā ex fidei religione dicēs: **Sororē** nostrā. Omnes em̄ mulieres fideles sorores vocant sicut et omnes viri fratres. **Mat. 23.** **Et** vos fratres estis. Tertio ex officio pietatis cū dicit. **Que** est in ministerio ecclie que est cheneris in portu corinthioz vbi aliq̄ xpiani erant cōgregati quibus dicit mulier seruiebat. sicut et de ipso xpo **Luc. 8.** dicit q̄ quedā mulieres ministrabant ei de facultatibus suis. Et de vidua eligenda dicit. 1. thi. 5. **Si** hospiciū recepit si pedes scōrum lauit. Deinde dicit scōo in quibus vult eā cōmendatā haberi. quoz primū est vt honeste recipiāt. Et hoc ē quod dicit. **Et** suscipiatis eā in domo id est pp̄ amorē dei **Digne** sanctis id est fm̄ q̄ dignum est recipi sanctos s̄ illō **Mat. 10.** **Qui** recipit iustū in noīe iusti mercedē iusti accipiet. Quidā libri habēt digne satis id est cōuenientē. tamē littera nō cōcordat cū greco. Secunduū est vt eam sollicite adiuuēt. **Unde** subdit. **Et** assistat⁹ ei sc̄z cōsiliū et auxiliū ferendo in quocūq̄ negotio v̄ri indiguerit. Habebat em̄ forte aliq̄ expedire in curia cesaris. **S̄z** cōtra hoc videt esse q̄ dicit. 1. thes. 4. **Uestrū** negotiū agatis. Quasi dicit. **Nō** intromittatis vos de negotiis alienis. **Sed** dicendū est q̄ assistere negotiis alienis contingit dupliciter. **Uno** modo secularit̄ id est pp̄t̄ fauores hominū v̄ lucra. et hoc nō cōuenit fuis dei. 2. thi. 2. **Ne** mo militans deo implicat se negotiis secularib⁹. **Alio** modo assistit aliq̄ negotiis alienis ex pietate. puta in auxiliū indigentū et miserōz. et hoc est religiofum fm̄ illud **1. Jac. 1.** **Religio** mūda et imaculata apud deū et patrē. hec est visitare pupillos et viduas in tribulatiōe eoz. Et hoc modo apostolus hic loquit. **Ultimo** autē ostendit apostol⁹ meritū eius quare hoc sibi debeāt dicēs. **Et** enim ipsa q̄

multis astitit et mibi ipsi **Esa. 5.** **Dicit** iusto qm̄ bene. retributio em̄ manū eius fiet ei. **Mat. 5.** **Beati** misericordes quoniā ipi misericordiā cōsequētur. Deinde mandatur saluari quidam alias personas sibi iunctas dicēs: **Salutate** p̄isca et aqlā q̄ erat vir p̄sce. sed mulierem p̄pōit forte pp̄t̄ maiorē fidei deuotiōnē. **Adiuutores** meos in xpo iesu id est in fide xpi p̄dicāda. **Apud** em̄ eos cōmūti hospitabant vt habet act. 18. **Qui** p̄ anima mea suas ceruices supposuerūt id est se ipsos mortis piculo exposuerūt p̄ vita mea p̄seruanda: q̄ est indicū maxie caritatis. **Jo. 15.** **Maiore** hac dilectionē nemo habet vt animā suā pōnat quis p̄ amicis suis. **Hoc** autē videt factū fuisse cōmūti tibi vbi paulus p̄secutiōnē est passus. sicut habet act. 18. **Fortē** melius dicendū est q̄ alij se piculo p̄ aplo exposuerūt. **Nam** illud q̄ legit act. 18. factū fuit qm̄ p̄isca et aquila de roma recedētes corinthum venerūt vt ibidem dicitur. **Sed** hoc scribebat ap̄ls qm̄ adhuc estimabat eos esse romē. **vita** at̄ apli nō tā sibi q̄ alijs necessaria erat. s̄z illud phil. 1. **Permanere** autē in carne necessariū pp̄t̄ vos. Et ideo subdit. **Quibus** nō solū ego gratias ago: s̄z et cuncte ecclie gentiū. quaz sum ap̄ls et doctor. 1. thi. 2. **Doctor** gētū in fide et veritate. Et etiā salutate domesti cā eoz eccliam. **Habebant** em̄ in domo sua mltos fideles p̄gregatos. **Deinde** vult aliū saluari sibi dilectiōe cōiunctum dicēs. **Salutate** ephenetū dilectū meū q̄ est p̄mitti uos asie in xpo. primus em̄ in tota asia fuit ad fidē xpi uersus q̄ erat ei ad magnā dignitatē. **he. 12.** **Accessistis** ad eccliam p̄mittiōz q̄ conscripti sunt in celis. **Tūc** autē erat romē. Deinde dicit. **Salutate** mariā q̄ multū laborauit in vobis ad hoc vt eos ad cōcordiā reuocaret: q̄ cuz hoc facere nō posset significauit ap̄lo **Sap. 3.** **Bonoz** laborū gloriofus ē fruct⁹. Deinde dicit salutate androni cū et iuliā quos p̄lo describit ex genere eū dicit. **Cognatos** meos. **In** quo ostendit eos fuisse iudeos de quibus. s̄. 9. q̄ sunt cognati mei fm̄ carnē. **Sed** ex passioe p̄ xpo suscepta dicēs. **Et** cōcaptiuos meos. **Fuerāt** em̄ aliquando cū aplo xpi incarcerati. 2. cor. 11. **In** carcerib⁹ abundantius. **Tertio** ex auctoritate cuz dicit. **Qui** sunt nobiles in apostolis id est nobiles in p̄dicatores. **fm̄** illō p̄ uer. ultimo. **Nobilis** in portis vir eius. **Quarto** ex tēpore cū dicit. **Et** ante me fuerūt in xpo iesu. **Quis** em̄ fuerunt cōuersi q̄ ipse apostolus. et ex hoc eis maior reuerentia debebat. 1. thi. 5. **Sentorē** ne increpaneris sed obsecra vt patrē. Deinde dicit. **Salutate** ampliatū dilectū meū in domino id est dilectiōe charitatis q̄ ē in xpo phil. 1. **Estis** mibi est deus quomodo cupiā omnes vos esse in vscerib⁹ xpi. Deinde dicit. **Salutate** vrbānū adiuutorē nostrū in xpo sc̄z in p̄dicatiōe fidei. **puer. 18.** **Frater** q̄ adiuuāt a fratre etc. **Et** stachin dilectū meū q̄s cōiungit qz forte simul habitabant v̄ aliqua alia necessitudine erant cōiuncti. Deinde dicit. **Salutate** appellen p̄bū in xpo. 1. approbatū i xpo forte p̄ aliquas tribulatiōes. **Job. 23.** **Probauit** me quasi aurū q̄ p̄ ignē transit. Deinde cū dicit. **Salutate** oēs q̄ sunt ex domo id est ex familia **Aristoboli** in cuius domo multi fideles erāt cōgregati quem non salutat: qz forte ex aliqua causa erat absens. Deinde dicit **Salutate** herodionē cognatū meū qui ex hoc ipso dicitur fuisse iudeus. Deinde dicit. **Salutate** omnes qui sunt ex domo nareisci qui dicitur fuisse p̄biter et peregrinabatur per deserta loca vt fideles christi confortaret. **Unde** quia tunc eum absentē nouerat esse apostolus non mandat eū saluari sed familiā eius. **Erant** tamen in eius familia aliqui infideles. et ideo ad discretionē subdit. **Qui** sunt in domino quia solos fideles saluari mādāt. 2. Jo. 1. **Si** quis venit ad vos et hanc doctrinā nō afferit nolite recipere eum in domū nec aue dixeritis ei. Deinde

Explanatio sancti Tobie

dicit Salutate triphenā et triphosā que laborauerunt in domino id est in ministerio sanctorum quod dominus sibi reputat fieri secundum illud Mat. 25. Quod vni ex minimis meis fecistis mihi fecistis. Deinde dicit Salutate p̄sida carissimam meā quā scilicet apostolus propter eius deuotiones specialiter diligebat. Unde subdit Que multū laborauit in domino scilicet exhortando alios et ministrando sanctis et etiam in pauperate et alijs spiritualibus laboribus. 2. cor. 11. In laboribus in ieiunijs in vigilijs etc. Deinde dicit Salutate rufum electum in domino id est in gratia christi ep̄be. 1. Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. Et matrē eius scilicet carne. et meā quia fuit eius matrē nescio. Aliquādo enim seruierat apostolo licet tunc romē non esset. tibi. p. 5. Anus ut matrēs iuēculas ut sorores in omni castitate. Deinde dicit. Salutate asineretū heremē patrobā heremā et qui cum eis sunt fratres. quos simul salutat: quia simul concorditer habitabant. ps. Qui habitare facit vnus moris in domo. Deinde dicit Salutate philologū et iuliā nereū et sororē ei⁹ olimpiadē et omnes qui cū eis sunt sanctos id est in fide christi sanctificatos 1. cor. 1. Abluti estis et sanctificati estis. Deinde ostendit modum quo se generaliter salutant dicens. Salutate inuicem in osculo sancto. quod dicit ad differentiā osculi libidinosi de quo dicitur. puer. 7. Apprehensum deoscutur iuuenem. Et etiā dolosi de quo dicit. puer. 27. Meliora sunt vulnera diligentis quam fraudulentū oscula inimici. Osculum autē sanctū est quod in signū sancte trinitatis datur Can. 1. Osculetur me osculo oris sui. Exinde autē mos in ecclesia inoleuit ut fideles inter missarū solennia inuicem dent oscula pacis. Deinde salutatur eos ex parte altarium ecclesiarū dicens. Salutant vos omnes ecclesie christi id est in nomine et fide christi congregate. quia omnes vraz salutē optant et pro vobis orant Jaco. ultimo. Orate pro inuicem ut saluemini.

Rogo autem vos fratres ut obseruetis eos qui dissensiones et offendicula preter doctrinam quā vos didicistis faciunt: et declinare ab illis. Huiusmodi enim christo domino nostro non seruiunt: sed suo vetrici et per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium. Vestra enim obedientia in omni loco diuulgata est: Gaudeo igitur in vobis sed volo vos sapientes esse in bono. et simplices in malo. Deus autē pacis conterat sathanam sub pedibus vestris velociter. Gratia domini nostri iesu christi vobiscum. Salutat vos thimotheus adiutor meus. et lucius et iason et sosipater cognati mei. Saluto vos ego tertius qui scripsi epistolam in domino. Salutat vos caius hospes meus et vniuersa ecclesia. Salutat vos erastus arcarius ciuitatis et quartus frater. Gratia domini nostri iesu christi cū omnibus vobis Amen. Et autē qui potēs est vos confirmare iuxta euāgelium meū et predicacionē iesu christi secundum reuelacionē misterij temporibus eternis taciti: quod nunc patefactū est per scripturas prophetarū secundum preceptū eterni dei ad obedientiam fidei in cunctis gentibus cogniti soli sa-

pienti deo per iesum christum cui honor et gloria in secula seculorum Amen.

Postquam apostolus mandauit quos salutarent: hic ostendit eis quos debeant vitare. Et circa hoc tria facit. Primo docet quos debeant vitare. Secundo rationē assignat ibi. Huiusmodi enim etc. Tertio permittit eis diuinū auxiliū ad hoc implendū ibi. Deus autē pacis etc. Et quia illi quos vitare volebat fraudulentū incedebant deo plentes sub specie pietatis secundum illud Mat. 7. Veniunt ad vos in vestimentis ouium: intrinsecus autē sunt lupi rapaces. Ideo primo inducit eos ad cautelā habendā dicens. Rogo autem vos fratres ut obseruetis eos qui dissensiones et offendicula preter doctrinā quā vos didicistis faciunt. Et primo considerandus est quod obseruare nihil aliud est quam diligenter considerare. quod quidē quandoque in bono sumit. quandoque in malo. In malo quidem sumit quando aliquis vilius gentem considerat conditionē et processum alius ad nocendū secundum illud ps. Obseruabit peccator iustū et stridebit super eū dentibus suis. Et Luc. 14. dicitur. Et ipsi obprobriabant eū. In bono autē accipitur. Alio modo quā quis considerat precepta dei ad faciendū. Exo. 23. Obserua igitur et audi vocē eius. Alio modo quādo diligenter considerat bonos ad imitandū secundum illud phil. 3. Imitatores mei estote fratres et obseruate eos qui ita ambulāt sicut habetis formam nostrā. Tertio obseruant mali ad cauendū et ita accipitur hic. Erant enim quidā ad fidē conuersi qui predicabant legalia esse obseruanda et ex hoc primo quidē in ecclesia sequebantur dissensiones et secte. vum quidā eorum erori adhererent. alij vero in vera fide persisterent Gal. 5. Dissensiones secte etc. Secundo sequebantur offendicula et scandala de quibus supra. 14. actū est. vuz quidā alios iudicarent. et alij alios spernerent qui dissensiones et offendicula faciunt Esa. 57. Auferte offendicula de medio populi mei. Dicit autē preter doctrinā quā vos didicistis a veris christi apostolis. ut ostendat quod huiusmodi dissensiones et scandala ex falsitate doctrine proveniebāt Gal. 1. Si quis vobis euāgelizauerit preter id quod accepistis anathema sit. Secundo monet ut cogniti vitent dicens. Et declinate ab illis id est eorum doctrinā et consortia fugiatis. ps. Declinate a me maligni et scrutabor madata dei mei. Deinde cū dicit. Huiusmodi enim etc. Assignat eis quod dixerat duas rationes. quarū prima sumit ex parte eorum quos vult vitare. Et primo describit eorum intencionē dicens. Huiusmodi enim homines non seruiunt christo domino sed suo vetrici. Non enim predicabant propter gloriam christi: sed propter quod suum ut suū ventrē implerent. phil. 3. Multi ambulāt quos sepe dicebā vobis nunc autē et scens dico inimicos crucis christi quorum deus venter est. Secundo describit eorum deceptionem dicens. Et per dulces sermones seducunt corda innocentium id est simplicium et imperitorū. puer. 14. Innocens credit omni verbo. Per dulces sermones in quibus sanctitatē pretendunt secundum illud ps. Qui loquuntur pacem cū proximo suo mala autē in cordibus eorum. Et benedictiones quibus scilicet benedicunt et adulant illis qui eos sequuntur Esa. 3. Popule meus qui beatus te dicit ipsi te decipiunt. Mal. 2. Maldici benedictionibus vestris. Secundam rationē assignat ex conditione romanorū qui faciles se exhibebant ad sequendum bonū et malū. Unde primo comendat eos de facilitate ad bonum dicens. Vestra enim obedientia qua defacili obedistis in omni loco diuulgata est propter dominū quod tunc romani obrinebant super alias nationes. Unde quod a romanis fiebat defacili diuulgabatur ad alios. supra primo. Fides vraz in vniuerso mundo annuntiatur. Gaudeo igitur in vobis quia scilicet fidei obedistis. et hoc in charitate de qua di-

